

la A: 1552 *la*, *Là* (Heltai: Dial. D6b, D6a); 1594 e./ *lá* (Balassi: Ist. C11b) **J:** 'ni, lám | schau, sieh da!'

■ Szórövidítés. | (⊕) A *látod*-ból (→*lát* E/2. személyű), ill. a *lád*-ból (a →*lát* E/2. személyű felszólító módjai); vö. →*ne*, →*ni*. Az eredeti szóvégi *á* rövidüléséhez vö. →*fa*. (⊙) Ma főleg nyelvjárási szóként él.

📖 TESz.; EWUng. • Vö. *lát*

láb A: 1231/ *Labod* [sz.] [HN.] (HOkm. 8: 27); 1267 *Aranlabovbach* [sz.] (Oklsz.) **J:** 1. 1231/ ? 'lábfej, talp, talpazat, aljzat | Fuß, Sockel' # (HOkm. 8: 27) (↑), 1301 'ua.' (CIFU5 7: 140); 2. 1267 ? 'ember, állat állásra, járásra szolgáló végtagja; lábfej | Bein, Fuß' # (Oklsz.) (↑), 1346 'ua.' (Oklsz. *nagy-lábú* a.); 3. 1295/ 'föld, telek alsó, hátsó vége; földdarabnak vmely része | Ende bzw. irgendein Teil eines Grundstückes' (Oklsz.); 4. 1405 k. 'cipő, lábbeli | Schuh' (SchlSj. 450.); 5. 1416 u.² 'egy fajta hosszmérték | Fuß (Längenmaß)' (MünchK. 84ra); 6. 1532 'fa törzse; gabona, növény szára | Stamm des Baumes; Halm' (NádLev. 222); 7. 1575 'az ember maga; személy | der Mensch selbst; Person' (Heltai: Krón. 39); 8. 1600 k. 'versláb | Versfuß' (BrassSzt. 23) **Sz:** ~**ú** [csak szókapcsolatban] 1267 *Aranlabovbach* (Oklsz.) | ~**atlan** 1267/ *Labatlan* [HN.] (Fejér: CD. 4/3: 430) | ~**as** 1376 [szn.] (Oklsz.) | ~**al** 1585 *Labbalom* (Cal. 1099)

■ Örökség az uráli korból, rokon nyelvi megfelelői azonban vitatottak. | 1. Örökség az uráli korból. | (⊕) Vog. (P.) *luw*; osztj. (V.) *lõy*; zürj. (Sz.) *lj*; votj. (Sz.) *lj*; cser. (KH.U.B.) *lu*; md. (E.) *lovaža*; finn *luu*; – jur. *lī*; szelk. *le*; kam. *le*, *lè*; stb.: 'csont', a vogulban, a zürjénben, a votjákban, a finnben és a kamaszban 'láb' is [uráli **lupe* 'csont']. (⊕) A feltehetőleg nyomatékosító *b* elem – a magyarázat feltételeként – egy uráli *-*mp* hangkapcsolatra vezethető vissza, amely a magyaron kívül az osztjákban és a finnben is középfokjellé vált. 2. Örökség az uráli korból. | (⊕) Jur. *l'embe* 'lapát, evezőlapát, lábfej, arasz'; szelk. *laamb* 'talp; csizma elülső része' [uráli **lõmpz* 'felület, szélesség <kézé, lábé>']. (⊕) Ennek a magyarázatnak a gyengéje az a tény, hogy a magyar szó megfelelőit csak távoli rokon nyelvekből is csak ritkán lehet adatolni. Eredetileg igenévszó lehetett; az igei változathoz vö. →*lább*.

■ A SZÓCSALÁDHOZ MÉG | (⊕) A legtöbb jelentés metaforikusan jött létre az eredeti 2. jelentésből. A 8. jelentéshez vö. lat. *pes* 'láb, lábfej; versláb'. – A (R.) *lábtyú* ~ *lábtyű* 'harisnya, kamasli; lábbeli' (1786: Szily: NyÚSz.) nyelvújítási alkotás a *láb*-ból a →*kesztyű* mintájára.

📖 NyK. 50: 456; TESz., *lábtyú* a. is; MNy. 66: 332; NytudÉrt. 84: 28; UEW. 254, 255; EWUng. • Vö. *bábó*, *-beli*, *épkézláb*, *fa-*, *fél-*, *gólya-*, *hadilábon*, *kőb-*, *lábatlankodik*, *lább*, *lábító*, *lábos*, *mezítlábbal*, *négykézláb*, *szabadlábra*, *szarkaláb*

láb → *lább*

lábadozik → *lább*

labanc A: 1672 *labancz* (Thaly: Adal.); 1680–1681 *lobonczának* (Thaly: Adal.); 1705 *laboncz* (Thaly: Adal.) **J:** <FN> 1. 1672 'Thököly, ill. Rákóczi korában) a Habsburgok híve, katonája | Anhänger, Soldat der Kaiserlichen (zur Zeit von Thököly bzw. Rákóczi)' # (Thaly: Adal.) (↑); 2. 1787 'gyalogos katona | Fußsoldat' (Szily: NyÚSz. *Lovancz* a.) | <MN> 1679 'a

Habsburgok híveivel, katonáival kapcsolatos, ill. rájuk vonatkoza | kaiserlich gesinnt, Habsburg Untertan' (NySz.)

■ Szóhasadás eredménye. | (⊕) A →*lobonc*-ból jött létre. A gúnyos megnevezés alapja a Habsburg-katonák hosszú parókája lehetett. (⊖) Rokon értelmű megnevezés: *hajas szomszéd* 'német ember' (1666: ItK. 14: 453). (⊕) A 2. főnévi jelentés a →*láb* hatására alakult ki.

📖 TESz.; EWUng. • Vö. *lobonc*

lábatlankodik A: 1834/ *lábatlankodása* [sz.] (NSz.); 1840 *lábatlankodik* [v] (Nyr. 79: 447)
J: 'láb alatt van, akadályozza vmiben, útjában áll | einem unter die Füße kommen, im Wege stehen'

■ Származékszó. | (⊕) A *lábatlan* (→*láb*) szóból jött létre a *-kodik* visszaható igeképzővel. A *lábatlan* alapszó elvont jelentése 'ügyetlen'; ehhez vö. még *cselekedeteinek ily lábatlan okát adta* 'ügyetlenül érvelt' (1765: Nyr. 79: 448). A jelentésváltozásra különböző szószerkezetek is hathattak; vö. *láb alatt akadékoskodik* 'alkalmatlankodik' (1748: Nyr. 79: 448) stb.

📖 Nyr. 79: 447; TESz.; EWUng. • Vö. *láb*

lább † **A:** 1261/ *Labuan* [sz.] (MNy. 27: 264); 1548 *labbanak* (NySz.); 1575 fenn *lábnac* vala (Heltai: Krón. 74v.); 1578 ? *lobyon* (NySz.) **J:** 1. 1548 'úszik | schwimmen' (NySz.) (↑); 2. [*fel~*, *felül~*, *fenn~*] 1575 'felülkerekedik; dölőfösködik | die Oberhand gewinnen; hochmütig sein' (Heltai: Krón. 74v.) (↑); 3. 1577 k. 'könnyben úszik, könnyessé válik | fließen; fließend sich ausbreiten' (OrvK. 59); 4. [*könnybe*, *könnyben*, *könnyel ~*] 1577 k. 'folyik; folyva szétterjed | voll Tränen stehen, werden' (OrvK. 59); 5. 1585 'hullámozik; ingadozik | Wellen schlagen; schwanken' (Cal. 425); 6. 1604 'lebeg {a levegőben} | schweben {in der Luft}' (PFÉvk. 1957: 202); 7. 1619 'vízben gázol | waten' (PFÉvk. 1957: 202); 8. 1660 'érzelmileg felindul, (fel)izgatja magát vmin | sich aufregen' (NySz.)

lábad A: 1527 ffl *labbadot* (ÉrdyK. 290); 1552 fel ... *labogyanak* [d-j] (NySz.); 1788 *lappadtak* (NSz.); 1790 *lábadni* [sz.] (NSz.) **J:** 1. 1527 'víz, folyadék felszínén úszik, lebeg | auf dem Wasser schwimmen, schweben' (ÉrdyK. 290) (↑); 2. [*könnybe~*, R. *könnyben*, *könnyel ~*] 1549 'könnyessé válik, könnyben úszik | voll Tränen werden, stehen' (RMKT. 2: 252); 3. [*fel~*] 1552 'felülkerekedik | die Oberhand gewinnen' (NySz.) (↑); 4. [*fel~*] 1639 'fenn van, fenn jár, talpon van | auf sein' (LevT. 2: 271); 5. [*fel~*] 1685 'felgyógyul | gesund werden' (Monírók. 27: 28)

labban † **A:** 1549/ *labbana* (HoffgreffÉn. d4b) **J:** [*könnyel ~*] 'könnyessé válik | voll Tränen werden'

lábadozik A: 1585 föl *lábbadozok* (Cal. 244); 1681 felyűl *lábadoz* (NySz.); 1772 *lábodozta* (MNy. 16: 51); 1852 *lábadozik* [v] (NSz.) **J:** 1. 1585 '(betegség után) felépülőben van | auf dem Wege der Erholung sein' # (Cal. 244) (↑); 2. 1681 'víz, folyadék felszínén úszik, lebeg | auf dem Wasser schwimmen, schweben' (NySz.) (↑); 3. [iktelenül, tárgygal] 1772 'átgázol {vízen, mocsáron} | waten' (MNy. 16: 51) (↑); 4. [*könnyben*, *könnyel ~*] 1790 'könnyben úszik, könnyessé válik | voll Tränen stehen, werden' (NSz.)

lábbog × **A:** 1619 *labbago* [sz.] (NySz.); 1645 Kőnyvben-*lábbog* (NySz.) **J:** 1. 1619 'víz, folyadék felszínén úszik, lebeg, hanyódik | auf dem Wasser schwimmen, schweben, sich herumwerfen' (NySz.) (↑); 2. [*könnyben*, *könnyel ~*] 1645 'könnyben úszik, könnyessé válik | voll Tränen stehen, werden' (NySz.) (↑); 3. 1708 'útjáról letér | vom Wege abweichen' (Pápai Páriz: Dict. Ávis a.); 4. 1770–1780 'érzelmileg felindul | sich aufregen' (NSz.); 5. 1784 'vízben, mocsárban gázol | waten' (Baróti Szabó: Kisdedsz. 35); 6. 1791/ 'lebeg; könnyedén mozog | schweben; sich leicht bewegen' (NSz.); 7. 1843 'támolyog | taumeln' (NSz.); 8. 1863

’(szál a szövöszéken) meglazul, nem áll eléggé feszesen | locker sein, werden’ (Krizsa [szerk.] Vadr. 511)

lábbó × **A**: 1792 *Lábbó* (Baróti Szabó: KisdedSz.); 1887 *lábó* (Herman: HalK. 808) **J**: **1.** 1792 ’tutaj; a tutaj egy része | Floß; Teil eines Floßes’ (Baróti Szabó: KisdedSz.) (↑); **2.** 1893 ’ember súlyát elbíró, járható ingó lép | feste Moorstelle’ (MTsz.)

■ A szócsalád alapja, a **lább** vitatott eredetű. | **1.** Onomatopoetikus eredetű. | (△) Eredetileg a lebegő mozgás kifejezésére keletkezett. A →*lobog* szócsaládjának tövével áll összefüggésben. Ezt a magyarázatot a jelentések mellett a *lob* változat is alátámasztja, mivel ez nem egy íráshiba következtében keletkezett. **2.** Egy eredeti igenévszó igei realizációja, amelynek névszói realizációja a →*láb*. | (△) Ebben az esetben az eredeti jelentés a ’ide-oda megy’ lehetett (vö. →*tébláb*), amelyből a 7. jelentés jelentésszűküléssel keletkezett, s erre a többi jelentés is visszavezethető. ■ (△) Az első magyarázat esetében is, amely a jelentések időrendje alapján és a származékok jelentése alapján is meggyőzőbbnek látszik, a →*láb* szó hatással lehetett mind a hangalak, mind a 7. jelentés, valamint egyes származékok jelentésének keletkezésére.

■ A **lábad**, **lábban** és **lábbog** származékszók. | (△) Ezek a **lább** szóból keletkeztek különféle igeképzőkkel. A *lábad* főleg a 2. jelentésében él.

■ A **lábadozik** származékszó. | (△) A *lábad*-ból (vagy esetleg közvetlenül a **lább**-ból) keletkezett gyakorító képzővel.

■ A **lábbó** szófajváltással keletkezett. | (△) A **lább** ige -ó képzős, folyamatos melléknévi igenévéből keletkezett főnevesüléssel; a folyamatos melléknévi igenévhez vö. *vízben lábbó hajó* ’a víz felszínén úszó, lebegő hajó’ (1583: NySz. 153).

📖 SzegFüz. 3: 97; Nyr. 67: 6; PFÉvk. 1957: 201; TESz., *lábad* a. is, *lábadozik* a. is, *lábbó* a. is, *lábbog* a. is; EWUng. • Vö. *láb*, *lebeg*, *lobog*, *tébláb*

lábban → **lább**

lábbeli → **-beli**

lábbó → **lább**

lábbog → **lább**

labda **A**: 1405 k. *lapta* (SchlSzej. 2080.); 1573 *lapdat* (NySz.); 1588 *labda* (OklSz.); 1762 *loptázás* [sz.] (Mátyus I.: Diaet. 1: 358) **J**: **1.** 1405 k. ’gömb alakú játékszer v. sporteszköz | Spielball’ # (SchlSzej. 2080.) (↑); **2.** 1493 ’golyó | Kugel’ (OklSz.); **3.** 1697 ’labdajáték | Ballspiel’ (NySz.); **4.** 1782 ’játéklabdához hasonló tárgy, alkatrész | spielballähnl. Gegenstand, Bestandteil’ (NSz.) **Sz**: ~**zik** 1529 e. [sz.] (VirgK. 5) | ~**cs** 1830 *Labdacok* (TudGyűjt. 14/12: 44); 1833 *Labdacs* (Szily: NyÚSz.)

■ Valószínűleg szláv jövevényszó. | (≡) Szbhv. *lopta* ’labda; gömb, golyó’; szln. (N.) *lôpta* ’labda’; szlk. *lopta* ’ua.’; or. *lanma* ’métaszerű labdajáték; labdaütő’; stb. [Eredetéhez vö. →*lapát*]. (△) A ’labda’ és ’labdajáték’ jelentés metonimikusan keletkezett az eredeti ’labdaütő’ jelentésből. – A magyarba a szó az 1. vagy talán a 3. jelentésben került át. A szó belseji *d* keletkezése tisztázatlan. – A *laszti* ’labda’ (1941: NemzetiSp. 1941. márc. 23.: 6) játszi

szóalkotás eredménye lehet (esetleg a ném. *elastisch* 'rugalmas' hatására). (△) A *labda* olaszból való származtatása fonetikai okokból nem meggyőző. (△⇒) A magyarból: (esetleg visszakölcsönzésként): szbhv. (Kaj) *labda*; szln. (V.) *labda*: 'labda'.

📖 Nyr. 62: 78; Kniezsa: SzJIsz. 298; TESz.; NyttudÉrt. 88: 86; EWUng. • Vö. *lapát*, *röp-*

labirintus **A:** 1578 e. *Labirintus* [✍] (MNY. 75: 508); 1604 *Labyrinthofban* (Szenczi Molnár: Dict. *Minotaurus* a.); 1723 *lábirintus* (Farkas: GLEl.); 1796 *Labirint* (I.OK. 30: 258) **J:** 1. 1578 e. 'útvesztő | Irrgarten, Labyrinth' (MNY. 75: 508) (↑); 2. 1754 'összevisszaság, rendetlenség | Durcheinander' (NSz.); 3. 1882 'belső fül | Ohrlabyrinth' (MagyLex. *Labyrinth* a.)

■ Latin jövevényszó. | (≡) Lat. *labyrinthos*, *labyrinthus* 'bonyolult folyosórendszerű építmény, útvesztő', (tud.) *labyrinthus (auri)* 'belső fül'; gör. *λαβύρινθος* 'útvesztő; bonyolultság' [gör. *Λαβύρινθος* 'Minosz király útvesztőkkel zsúfolt palotája Knósszoszban']. (≈) Megfelelői: ném. *Labyrinth*; fr. *labyrinthe*; stb.: 'útvesztő; belső fül'. (△) A szóvégi *s*-hez vö. →*ámbitus* stb. A szóvégi *us* nélküli változatok német hatást tükröznek. (⊖) Magyarítási kísérlet: *baralintos* 'ua.' (1585: Cal. 575).

📖 TESz.; EWUng.

lábító × **A:** 1470 *labiton* (SermDom. 2: 277); 1604 *Lábto* (Szenczi Molnár: Dict.); 1758 *Labitto* (HOkISzj. 53); 1809 *Lábbító* (NSz.); NYJ. *lábítu* (Nyatl. *nyomdokó* a.) **J:** 1. 1470 'létra, hágcsó | Leiter' (SermDom. 2: 277) (↑); 2. 1758 'pedál; a munkapadnak az a része, ahová a láb feszül, támaszkodik | Pedal; Tritt(brett)' (HOkISzj. 53) (↑); 3. 1784 'láb alá való számoly | Fußschemel' (Baróti Szabó: KisdedSz. 50)

■ Szófajváltással keletkezett egy relatív fiktív fő származékából. | (△) Főnevesült folyamatos melléknévi igenév. A relatív fő a →*láb*-ból keletkezett -*ít* műveltető igeképzővel; vö. *szégyenít* (→*szégyen*), *világít* (→*világ*). A *lábító* alak az eredeti kétszótagos változathoz a második nyílt szótagban lezajlott hangzókieséssel és hasonulással keletkezett.

📖 TESz.; EWUng. • Vö. *láb*

laboda **A:** 1347/ *Labadaswossyan* [sz.] (Györffy: ÁMTF. 2: 414); 1391 *Labdasuuasyan* [sz.] [HN.] (OkISz.); 1395 k. *laboda* (BesztSzj. 395.); 16. sz. *Lapoda* (MNY. 39: 393); NYJ. *loboda* (ÚMTsz.) **J:** 1. 1347/ 'különféle nagy levelű növénynek, különösen a libatopfélék családjába tartozó fehér libatopnak (*Chenopodium album*), a spenótnak v. a bojtortjának neveként' | 'zur Benennung versch. großblättriger Pflanzen wie Melde, weißer Gänsefuß, Spinat, Klette' (Györffy: ÁMTF. 2: 414) (↑); 2. 1855–1860 'a vízikerék lapátja | Wasserradschaukel' (MNY. 38: 309)

■ Szláv jövevényszó. | (≡) Szbhv. *loboda*; szlk.; or. *лебеда*, (N.) *лобода*; stb.: 'libatop' [? < szláv **olb*- 'fehér']. A megnevezés alapja talán a levelek fehér mintázata lehet. (△) A 2. jelentés metaforikusan keletkezett.

📖 Kniezsa: SzJIsz. 299; TESz.; EWUng. • Vö. *album*

labor → *laboratórium*

laboráns → *laboratórium*

laboratórium **A:** 1707 *laboratoriumokat* (MNY. 88: 507); 1817 *laboratóriumában* (NSz.) **J:** 1. 1707 'műhely | Werkstatt' (MNY. 88: 507) (↑); 2. 1792 'vegyészeti, biológiai stb. kísérletezésre, vizsgálatokra berendezett helyiség | Laboratorium' (Magyary-Kossa: OrvEml. 2: 71)

laboráns **A:** 1844 *laborans* (MultJel. 1844. jún. 18.: 194); 1848 *laborans* (NSz.); 1861 *laboránsnak* (NSz.) **J:** 'gyógyszertárban alkalmazott technikai segédmunkatárs; laboratóriumi segédmunkatárs | Apothekegehilfe; Laborant'

labor **A:** 1948 *laborans* (OrvL. 1948. aug. 1.: 997); 1957 *labor* (Bakos F.: IdSz.) **J:** 'laboratórium | Laboratorium'

■ Latin, ill. német jövevényszók. | (≡) A *laboratórium*-hoz: lat. (k.) *laboratorium* 'munkahely, műhely', (tud.h.) '(vegyi) laboratórium'. A *laboráns*-hoz: lat. (tud.h.) *laborans* 'gyógyszertári v. laboratóriumi segéderő' [< lat. *laborare* 'dolgozik, fáradozik, tevékenykedik; szenved' < lat. *labor* 'munka']. (≈) Megfelelői: ném. *Laboratorium*, *Laborant*; fr. *laboratoire*, *laborantin*; stb.: '(vegyi) laboratórium', 'laboráns'. – A *labor*-hoz: ném. *Labor* '(vegyi) laboratórium' [a ném. *Laboratorium* 'ua.' szóból keletkezett szórövidüléssel]. (△) A (R.) *láb*or 'munka; írásbeli munka' (1718: Soprsz. 36: 325) a lat. *labor* (↑) átvétele.

📖 TESz.; EWUng. • Vö. *láva*, *lump*, *salap*

lábos **A:** 1585 *Labos* (Cal. 1087.); 1708 *láb*as (HOKlSzej. 85) **J:** 'átmérőjénél alacsonyabb, henger alakú, kétfülű főzőedény | flaches Kochgefäß {urspr. mit drei Füßen}' – De vö. 1548 *Labas serpenyőh* 'lábbal ellátott, lábakon álló főzőedény | Topf mit Füßen' (OKlSz.)

■ Különbőféle szószerkezetek jelzőjének önállósulása. | (△) A *láb*as *serpenyő* (↑) és a *láb*as *fazék* (↑) szókapcsolatból keletkezett. A szószerkezetek *láb*as jelzője → *láb* 'lábban álló, lábbal ellátott' jelentésben áll. Az alaptagokhoz vö. → *serpenyő*, ill. → *fazék*. A *láb*as *láb*os (1750: HOKlSzej. 85) szószerkezet arra utal, hogy a *láb*os megnevezés már a 18. sz. közepén lábatlan edényekre is vonatkozhatott.

📖 TESz.; EWUng. • Vö. *fazék*, *láb*, *serpenyő*

laci-

~**konyha** **A:** 1688 *Latzi konyha* (NySz. 10) **J:** 1. 1688 ? 'nem túl jó minőségű ételt előállító, olcsó vendéglátóhely | ärmliche, billige Gastwirtschaft' (NySz. 10) (↑), 1767 'ua.' (Pápai Páriz–Bod: Dict.); 2. 1785 'piaci kifőzde | Garküche auf dem Markt' # (NSz.) | ~**betyár** **A:** 1861 *lacibetyárnak* (Kempelen: 7hét. 20); 19. sz. vége *laci betyár* (ÚMTsz.) **J:** 'naplopó; semmirekellő | Taugenichts; Schlingel' | ~**pecsenye** **A:** 1864 *laczi-pecsenyére* (VasárnapiU. 1864. júl. 10.: 279); 1899 *Lazi-pecsenyére* (NSz.); 1900 *Laczipecsenyét* (NSz.) **J:** 'piaci kifőzdében, rögtönzött bódében sültött pecsenye, hús | in der Garküche zubereiteter Braten'

■ Összetélt előtag, egy személynév köznevesülésével keletkezett. | (△) A *László* [SZN.] becézett, *Laci* [SZN.] alakjából keletkezett. Nem világos, hogy milyen szemlélet alapján került ez a becenév az összetételbe, habár számos példa van arra, hogy egy becenév összetélt előtagként szolgáljon; vö. *jancsibankó* 'alacsony értékű v. értéktelen papírpénz' (1895 e.: ÚMTsz.); (N.) *katarózsa* 'krizantém' (MTsz.); stb.

📖 MNY. 61: 96; TESz.; EWUng. • Vö. *betyár*, *konyha*, *pecsenye*

lacsuha × **A:** 1787 *latsuha* (NSz.); NYJ. *lěcsuha* (MTsz.); *vlácsuhá* (Nyatl. 136.) **J:** <MN> **1.** 1787 'tespedt, lusta, dologtalan | faulzenzerisch, trag, arbeitsscheu' (NSz.) (↑); **2.** 1791 'piszkos, lompos, rendetlen öltözetű | unsauber, unordentlich gekleidet' (NSz.) | <FN> **1.** 1873 'lebbencs | Art Fleckerl {Suppeneinlage}' (Nyr. 2: 136); **2.** 1960 'ekelő | Pflugschleife' (MNyj. 6: 138); **3.** 1966 'egy fajta szán, szánkó | Art Schlitten' (MNy. 62: 97)

■ Szlovák jövevényszó. | (≡) Szlk. *vlačuhy* [többes szám] 'szánféle eszköz, amelyen régebben fát, ekét szállítottak', (N.) *vlačuha* 'lomha, nehézkes ember', (K.) *lačuha* 'egy fajta szán' [< szlk. *vláčit'* 'vonszol, húz']. Vö. még szbhv. *vlačuga* 'kerékkötő saru, féksaru; szajha, lotyó'; cseh *vlačíha*, *vlačíhy* [többes szám] 'eke szállítására szolgáló eszköz, ekelő' stb. (△) A főnévi 2. jelentés kialakulásmódja nem teljesen világos.

📖 MNy. 30: 184, 62: 473; Kniezsa: SzJIsz. 300; TESz.; EWUng. • Vö. *szulák*

láda **A:** 1086 ? *Lada* [SZN.] (Györffy: DHA. I: 253); 1494 *Ladatharthowas* (OklSz.) **J:** **1.** 1494 ? 'jármű tároló része v. maga a kocsiszekrény | Kiste, Behälter eines Fahrzeuges od. der Wagenkasten selbst' (OklSz.) (↑), 1635 'ua.' (OklSz. *kocsi-láda* a.); **2.** 1510 'doboz, kazetta; árut stb. szállító eszköz | Kiste' # (MargL. 95); **3.** 1521 'felfelé nyíló fedelű bútordarab | Truhe' # (RMNy. 2/2: 11) **Sz:** **ládika** 1786 *ládikában* (MNy. 65: 341) | **ládikó** 1836 *ladikóban* (Rajzolatok 1836. szept. 24.: 616); 1855/ *ladikót* (NSz.)

■ Német (feln.) jövevényszó. | (≡) Ném. (kfn.) *lade* 'szekrény, tartó; koporsó', – ném. *Lade* 'ua.; fiók stb.' [< ném. *laden* 'megrak, megterhel']. (≈) Megfelelői: szln. (V.) *lada* 'láda'; cseh (N.) *láda* 'láda'; stb. (△) A szövégi *a*-hoz vö. →*cérna*, →*ciha* stb.

📖 TESz.; EWUng. • Vö. *kalangya*, *ládaia*, *lódíng*, *sublót*

ládafia Δ **A:** 1553 *ladaffya* (OklSz.) **J:** 'kis rekesz a ládában | kleines Fach in einer Truhe od. Lade'

■ Összetett szó. | (△) A →*láda* előtagból és az E/3. személyű *a* birtokos személyjeles *fi* (→*fiú*) utótagból keletkezett alárendelő birtokos jelzős főnév. Az utótag alakjához és jelentéséhez vö. (N.R.) *asztalfia* 'asztalfiók' (1564: RMNy. 3/2: 53); (R.) *ablakfia* 'ablakszem' (1673: NySz.). (◊) Egyéb megnevezés: *ládafiók* 'kis rekesz egy ládában, fiók' (1795: NSz.), amely a →*láda* és a →*fiók* összetétele.

📖 TESz.; EWUng. • Vö. *fiú*, *láda*

ladik **A:** 1475 *Ladak* (Varga F.: SzegedTört. 1: 256); 1560 k. *Ladic* (GyöngySzt. 28.); 1672 *rátzladikásoknac* [sz.] (NySz.) **J:** 'lapos fenekű csónak | flacher Kahn'

■ Bolgár jövevényszó. | (≡) Blg. (N.) *ладуика* 'kisebb lapos fenekű csónak' [vö. blg. *ладия* 'csónak']. Vö. még óe. szl. *aldi*, *ladi* 'ua.; hajó'; szlk. *lod* 'hajó'; or. *лодка* 'csónak'; stb. (△) Az elsődleges *ladika* változat szóvégi *a*-jának elhagyásához vö. *kolbász*, *lapát* stb. A *ladak* változat feltehetőleg hasonulás eredménye.

📖 MNy. 6: 67; Kniezsa: SzJIsz. 300; TESz.; EWUng. • Vö. *lélekvesztő*

lafanc × **A:** 1790 *lafantzos* [sz.] (NSz.); 1833 *Lafontz* (Kassai: Gyökerésző 2: 456); NYJ. *laffanc* (ÚMTsz.) **J:** <FN> **1.** 1790 'libegő-lobogó, fodros ruha, leffentyű; rongy, cafat | flatterndes, gefälteltes Kleidungsstück, Lappen; Fetzen, Lumpen' (NSz.) (↑); **2.** 1808 'vkinek a híve, követője, labanc | Anhänger, Soldat der Habsburger' (Sándor I.: Toldalék *Labantz* a.); **3.**

1833 'nagy termetű mihaszna személy v. dolog | hochgeschossener Nichtsnutz' (Kassai: Gyökerésző 2: 456) (↑); **4.** 1838 'lerongyolódott, lezüllött személy | zerlumppte Person' (Tzs.) | <MN> **1.** 1825 'libegő-lobogó, fodros | flatternd, gekräuselt, gefältelt (Kleidungsstück)' (NSz.); **2.** 1832 'rongyos, foszladozott | zerfetzt' (Kreszn.); **3.** 1834 'cudar, hitvány; jöttment | schuftig; hergelaufen' (Kassai: Gyökerésző 3: 263); **4.** 1873 'piszkos, rongyos öltözetű, lompos | schlampig' (Nyr. 2: 373)

laffog × **A:** 1832 *lafog* (Kreszn.); 1883 *laffogni* [sz.] (Nyr. 12: 508) **J:** **1.** 1832 'lomposan, rongyos ruhában jár | schlampig umhergehen' (Kreszn.) (↑); **2.** 1832 'libeg-lobog, suhog | flattern, rauschen' (Kreszn.) (↑); **3.** 1883 'lassan, lomhán megy | langsam gehen, trottern' (Nyr. 12: 508) (↑); **4.** 1906 'lejjebb akaszt, lelógat | herabhängen' (NyF. 34: 97)

■ Onomatopoetikus eredetű töből származó szócsalád. | ⊕ A tö összefügg a →*lobog* szócsalád tövével, valamint a palatoveláris párhuzamosság alapján a →*leffeg* szócsaláddal. A *lafanc* végződése játszi névszóképző, a *laffog* szóé gyakorító képző; a névszóképzőhöz vö. →*lobonc*, amellyel a *lafanc* a jelentések szempontjából is szorosan összefügg. A jelentéshez vö. még →*árestál* stb.; a *lafanc* főnévi 2. jelentéséhez vö. →*labanc*.

📖 MNy. 2: 358; TESz.; EWUng. • Vö. *leffeg, lobog, lobonc*

laffog → *lafanc*

lágér A: 1759 *logerba* (NySz.); 1763 *lagert* (Nyr. 46: 151); 1790 *Lógerből* (NSz.); 1794 *lágerezünk* [sz.] (NSz.); NYJ. *lögër* (MTsz.) **J:** **1.** 1759 'tábor | Feldlager' (NySz.) (↑); **2.** 1880 'takarmány, gabona lerakódó v. tároló helye | Lagerplatz für Futter, Getreide, Holz usw.' (Nyr. 9: 479); **3.** 1931 'csapágy | Gleit-, Wälzlager' (ÜMTsz.); **4.** 1944 'hadifogoly-, koncentrációs tábor | Kriegsgefangenen-, Konzentrationslager' (Radnóti: ÖV. 203)

■ Német jövevényszó. | ⊕ Ném. *Lager*, (baj.-osztr.) *logər*, (szász Sz.) *lōgr*: '(átmeneti) szálláshely; raktár; csapágy' [< ném. *liegen* 'fekszik']. ⊗ Megfelelői: szbhv. *lager* 'raktár; katonai tábor; csapágy', *logor* 'hadifogoly-, koncentrációs tábor'; cseh (N.) *lágr* 'hadifogoly-, koncentrációs tábor'; stb. ⊕ A magyar alakváltozatok többszörös átvétel eredményei.

📖 TESz.; EWUng. • Vö. *belég, lazsnak, lektika, pernahajder*

lagúna A: 1793 *Lagúna* (NSz.); 1842 *Lagunák* (NSz.) **J:** 'a tengernek homokszigetek, turzások által elzárt sekély vizű része | Lagune'

■ Nemzetközi szó. | ⊕ Ném. *Lagune*; ang. *lagoon*; fr. *lagune*; ol. *laguna*; stb.: 'lagúna'. A velencei olaszból terjedt el [< lat. *lacuna* 'mélyedés; tócsa, tavacska' < lat. *lacus* 'tó; mélyedés']. ⊕ A magyarba az olaszból, esetleg még a németből kerülhetett. ⊕ Ez utóbbi esetben szóvégi hanghelyettesítés történt.

📖 TESz.; EWUng. • Vö. *lák*

lagzi A: 1753 *lagzit* (Nyr. 44: 126) **J:** **1.** 1753 '(mulatozással egybekötött) lakoma | Schmaus (mit Zechgelage)' (Nyr. 44: 126) (↑); **2.** 1787 'esküvői lakoma, mulatozás | Hochzeitsschmaus' # (NSz.)

■ Játszi szóalkotással keletkezett származékszó. | ⊕ A *lakozik* 'falatozik, jóllakik' (→*lakik*¹) igéből jött létre -i névszóképzővel; vö. →*csacsi*. A jelentésváltozáshoz vö. →*lakodalom*.

📖 TESz.; EWUng. • Vö. *lakik*¹

lágý **A:** 1370–1380 k. *lagfazou* [szN.] (EtSz. 2: 165); 1380 k. *Laig* (KönSzj. 91.) **J:** <MN> **1.** 1370–1380 k. 'puha | weich' # (EtSz. 2: 165) (↑); **2.** 1416 u.² 'kellemes tapintású, finom | flaumweich, fein' (MünchK. 62rb); **3.** 1456 k. 'szelíd, gyengéd | träge; schlapp' (SermDom. 1: 326); **4.** 1456 k. 'szelíd, gyengéd | mild, zärtlich' (SermDom. 1: 326); **5.** 1490 'nagy víztartalmú; folyós | wäßrig' (SzalkGl. 60.); **6.** 1533 'nőies, elpuhult | sanft' # (NySz.); **7.** 1560 k. 'alacsony olvadáspontú | von niedrigem Schmelzpunkt <Metall>' (GyöngySzt. 658.); **8.** 1611 'kellemes, enyhe | lau' (NySz.); **9.** 1787 'kevés ásványi sót tartalmazó <víz> | weich <Wasser>' (NSz.); **10.** 1790/ 'jésített <hang>; zöngés <hang> | palatalisiert <Laut>; stimmhaft <Laut>' (NSz.); **11.** 1802 'moll <hangnem> | Moll- <Tonart>' (NSz.); **12.** 1850/ 'elmosódott; elmosódott körvonallú | zerfließend; von verschwommenen Konturen' (NSz.) | <FN> [főleg *feje* ~a] 1405 k. 'a koponya része | Hirnblatt' (SchlSzj. 280.) **Sz:** ~**ít** 1416 u.¹ *lageitakvalaṃg* (BécsiK. 41) | ~**ul** 1470 meg *lagul* (SermDom. 2: 365)

■ Örökség a finnugor korból. | ⊕ Vog. (T.) *lańćəŋ* 'meleg'; osztj. (DN.) *luńt'a* 'meleg, langyos; már nem friss <pl. víz>'; lp. (norv.) *loaž'žâ* 'laza, bő' [fgr. **lońća* 'puha']. ⊕ A szó belseji **ńć* > m. gy hanghoz vö. →*húgy*¹, →*húgy*², →*szügy* stb. – A 'puha' > 'lágý' jelentésváltozás esetleg már az ugor alapnyelvben végbement. A jelentések összefüggéséhez vö. →*kemény*; vö. még lat. *mollis* 'puha; csendes; enyhe; kellemes'; fr. *doux* 'édes; enyhe; zöngés <hang>'; stb.

📖 NyK. 39: 226; TESz.; MSzFE.; EWUng. • Vö. *lágýék*, *lagymatag*, *langy*

lágýék **A:** 1791 *lágýékát* (NSz.) **J:** **1.** 1791 'test lágý része; kutacs, fejelágýa | weicher Teil des Körpers; Hirnblatt' (NSz.) (↑); **2.** 1808 'ágýék; a combok és a has választóvonalá | Lende; Weiche' # (NSz.)

■ Származékszó. | ⊕ A →*lágý* 'puha; nagy kutacs <koponyán>' szóból -*ék* névszóképzővel jött létre. A 'puha' > 'lágý' jelentésváltozáshoz vö. ném. *weich* 'puha, lágý' : *Weiche* 'lágýék, hasi oldalrész'. A nyelvújítás idején a népnyelvből kerülhetett a köznyelvbe.

📖 Bárczi: SzófSz.; TESz.; EWUng. • Vö. *lágý*

lagymatag **A:** 1405 k. *lagmadag* (SchlSzj. 91.); 1456 k. *lagmalagh* [ɔ: *lagmatagh*] (SermDom. 1: 325); 1655 *Lágymatagbor* (NySz.); 1800 *Lagymatog* (NSz.) **J:** **1.** 1405 k. 'langyos | lau' (SchlSzj. 91.) (↑); **2.** 1804 ? 'lanyha, közömbös | gleichgültig, schlapp' (NSz.), 1811 'ua.' (NSz.)

■ Származékszó egy relatív fiktív töből. | ⊕ Az eredeti *lagymadag* változat relatív töve valószínűleg a denominális -*m* képzővel (vö. →*orom*) és a -*d* denominális igeképzővel jött létre; vö. *hamvad* (→*hamu*). Az abszolút tő a →*lágý* lehetett. A szóvégen a -*g* deverbális névszóképző található. A *lagymatag* alak az -*atag* névszóképzőt tartalmazó szavak hatására keletkezhetett; vö. →*balgatag*, *hervatag* (→*hervad*) stb. A magyarázat nehézsége, hogy a →*lágý* 'langyos' jelentése viszonylag későbből adatolható; de vö. a rokon nyelvek megfelelőinek jelentéseit. A köznyelvben a szó az elvont 2. jelentésben él.

📖 MNy. 55: 239; TESz.; EWUng. • Vö. *lágý*

laikus **A:** 1562/ *laikossokat* (MNy. 74: 510); 1602/ *laicus* (Farkas: GLEl.); 1786 *Laikusokra* (NSz.); 1793 *Lajkusokra* (NSz.) **J:** <FN> **1.** 1562/ 'világi személy | Nichtgeistlicher' (MNy. 74: 510) (↑); **2.** 1790 'avatatlan, járatlan, tanulatlan személy | Ungelernter, Nichtfachmann' (NSz.) |

⟨MN⟩ **1.** 1847/ 'avatatlan, járatlan | laienhaft' (NSz.); **2.** 1865 'világi, nem egyházi | weltlich, profan' (Babos: KözhSzt.)

■ Latin jövevényszó. | (≡) Lat. *laicus* 'a néphez tartozó, általános', (e.) 'tanulatlan, világi <személy>', (e.h.) 'tanulatlan, világi személy' [< gör. *λαϊκός* 'a néphez tartozó, általános', (bibl.) 'világi személy' < gör. *λαός* 'nép'>]. (≈) Megfelelői: ném. *laiisch*, *Laie*; fr. *laïc*, *laïque*; stb: 'laikus', 'világi ember'. (⊕) A 'nem egyházi' > 'tanulatlan' jelentésváltozás azon a művelődéstörténeti tényen alapul, hogy a műveltséget hosszú ideig főleg a papsággal kapcsolták össze. – A szóvégi *s*-hez vö. →*ámbitus* stb.

📖 TESz.; EWUng.

lajbi × **A:** 1736 *laibl* (Nyr. 43: 411); 1744 *laibli* (MNY. 60: 368); 1749 *láibliban* (MNY. 60: 368); 1772 *leiblikat* (Ethn. 49: 295); 1785 *lajbiját* (NSz.); 1788 *Lájbelek* (NSz.); 1788 *lajbri* (NéprÉrt. 21: 117); 1789 *leibelért* (NySz.); 1798 *láblid* (NSz.) **J:** 'mellény | Weste'

■ Német (baj.-osztr.) jövevényszó. | (≡) Ném. (baj.-osztr.) *leibel*, (B.) *leibl*, (h. baj.-osztr.) *lāabj*: 'mellény; egy fajta női fűző' [< ném. *Leib* 'test, törzs', (N.) 'mellény'>]. (≈) Megfelelői: szbvh. (N.) *lājbl*; cseh (N.) *lajblik*; stb.: 'mellény'. (⊕) Egyes változatok *li* végződéséhez vö. →*cetli*, →*hecsedli* stb.

📖 TESz.; EWUng.

lajhár **A:** 1604 *Layhár* (Szenczi Molnár: Dict.) **J:** ⟨MN⟩ **1.** 1604 'lomha, tunya, rest | unsinnig, verrückt' (Szenczi Molnár: Dict.) (↑); **2.** 1604 'esztelen, bolond | träge, faul' (Szenczi Molnár: Dict.) (↑); **3.** 1888 'otromba, esetlen, formátlan | ungeschlacht, schwerfällig' (Nyr. 17: 284) | ⟨FN⟩ **1.** 1780 'lomha, lusta ember, naplopó | Faulpelz' (NSz.); **2.** 1798 'a foghíjasok rendjébe tartozó, Dél-Amerikában élő, kizárólag falevelekkel táplálkozó, lomha, kúszó emlőállat | Faultier (Bradypus)' (NSz.)

■ Vitatott eredetű. | **1.** Belső keletkezésű, de kialakulásmódja bizonytalan. | (⊕) Lehetséges, hogy a →*lanyha* *lajha* változata alapján keletkezett. Eredetileg melléknév lehetett. Az -ár szóvég az -ár-ra végződő melléknévek analógiájára keletkezhetett; vö. →*kopár*, →*szikár* stb. A főnévi 1. jelentéshez vö. →*hülye*. A főnévi 2. jelentést az állat lomhasága magyarázza. **2.** Német (feln.) jövevényszó. | (≡) Ném. (kfn.) *leichære* 'középkori énekmondó; csaló, szélhámos', (kor. úfn.) *laicher* 'szemfényvesztő, csaló, hamisító' [< ném. (kfn.) *leich* 'dal, dallam'>]. A szó a bűvészek, mutatványosok szavaként terjedhetett el. (⊕) A melléknévi 1. jelentés lehetett az eredeti; a melléknévi 2. és 3. jelentés metonímia, a főnévi 2. jelentés metafora; az állatnak a lomhaságára utaló megnevezéséhez vö. még lat. (tud.) *bradypus* 'lajhár', tkp. 'lassú, nehézkes járású'; ném. *Faultier* 'lajhár', tkp. 'lusta állat'; stb. A köznyelvben a szó a főnévi jelentésekben él. Ennek a származtatásnak az a nehézsége, hogy a német megfelelőik csak főnevek, míg a magyar szó korai adatai melléknévek.

📖 TESz.; Mollay: NMÉR.; EWUng. • Vö. *lanyha*

lajhant † **A:** 1395 *layhunth* (Oklsz.) **J:** 'hosszú pórázon tartott, nyomkereső vadászkutya, kopó, (vak)vezetőkutya | Leithund, Spürhund'

■ Német (feln.) jövevényszó. | (≡) Ném. (kfn.) *leit-hunt*, (R.) *laithunt*: 'pórázon tartott, nyomkereső vadászkutya; vezetőkutya' [vö. ném. *leiten* 'vezet' + *Hund* 'kutya'>]. (⇒⊕) A szó a bajor-osztrákból kerülhetett át.

📖 UngJb. 2: 95; TESz.; EWUng. • Vö. *cinikus*, *hentes*, *huncut*, *kánikula*, *lajt*, *pudli*, *szuka*

lajstrom A: 1516 *Registroma* (Oklsz.); 1532 *legistromba* (TihK. 49); 1546 *regeftumoth* (MNY. 81: 256); 1550 *registrum* (Oklsz.); 1553/ *regyistromba* (RMKT. 3: 315); 1554 *lagistromot* (RMNY. 2/2: 110); 1564 *laystromok* (Oklsz.); 1636 *lajstromába* (NySz.); 1772 *lajstromokat* (NSz.) J: 1. 1516 'jegyzék; lista | Register; Liste, Verzeichnis' (Oklsz.) (↑); 2. 1536 'számviteli könyv; nyilvántartó könyv | Evidenzbuch; Rechnungsbuch' (NytudÉrt. 15: 49)

■ Latin jövevényszó. | (≡) Lat. (k.h.) *regestum*, *regestrum*, *registrum*, (h.) *registum*: 'regiszter, katalógus; jegyzetfüzet, notesz' [< lat. *regerere* 'visszavisz, visszahord; bevisz, behord; feljegyez']. (⊕) A szó eleji *l* elhasonulással keletkezett (vö. →*almárium*, →*ler* stb.). A korábbi változatok szó belseji *gy*-vel hangozhattak; vö. →*angyal*, →*gyehenna*. Az első szótagbeli *a* hangrendi kiegyenlítődéssel keletkezett. A *lajstrom* alak a *lagyistrom* változathoz fejlődhetett ki.

📖 TESz.; EWUng. • Vö. *fekete-*, *gerla*, *regisztrál*

lajt A: 1379 ? *Laytis* [ES. NEM M.] [lat. -is végződés] (Nyr. 42: 362); 1449 *Lahthos* [SZ.] [SZN.] (Oklsz.); 1533 *layth* (Oklsz.) J: 'hosszúka hordó, amelyben vizet, élő halat stb. szállítanak | längliches Faß, in dem Wasser, lebendige Fische, Wein und dgl transportiert werden' Sz: ~os 1379 ? (Nyr. 42: 362) (↑); 1449 [SZN.] (Oklsz.) (↑)

■ Német (baj.-osztr.) jövevényszó. | (≡) Ném. (kfn.) *leite* 'folyadékot szállító hordó', (baj.-osztr.) *lait* 'élő hal szállítására való hordó' [< ném. *leiten* 'vezet, átereszt']. (≈) Megfelelői: szbhv. *lajt* 'hordó'; szln. *lajta* 'száraz anyagok szállítására való hordó'.

📖 TESz.; EWUng. • Vö. *glét*, *lajhant*

lak¹ A: 1086 *Ketel loca* (Györffy: DHA. I: 251); 1193 *Vilak* [HN.] (ÓMOLv. 53) J: 1. 1086 'az a hely, ahol vkinek az otthona, állandó szállása van; település | Wohnsitz, Wohnort; Siedlung' (Györffy: DHA. I: 251) (↑); 2. 1813 'különálló kis lakóház | alleinstehendes kleines Wohnhaus' (NSz.)

lakik² A: 1198 *locuf* [SZ.] [SZN.] (MNL (OL) DL. 40001); 13. sz. eleje/ *lacadalma* [SZ.] (KTSz.); 1372 u./ *lakykuala* [▽] (JókK. 9) J: 1. 1198 ? 'állandó jelleggel vhol tartózkodik, tanyázik, otthonnal rendelkezik | wohnen' # (MNL (OL) DL. 40001) (↑), 13. sz. eleje/ 'ua.' (KTSz.) (↑); 2. 1559 'vkinél jelen van, ott van; elhál, (nemileg) közöszl | jmdm beiwohnen' (Székely I.: Krón. 94b); 3. 1747 'látogat | besuchen' (NSz.); 4. 1863 'szolgál vhol | irgendwo dienen' (Kriza [szerk.] Vadr. 402) Sz: ~os 1198 [SZN.] (MNL (OL) DL. 40001) (↑); 1493 k. *lakos* <MN> (FestK. 54); 1519 *lakofokath* 'az adott helyen lakó, ott élő ember | Einwohner' (JordK. 190) | ~odalom 13. sz. eleje/ 'lakóhely, letelepedési hely; tartózkodás; helyzet, körülmény | Wohnstätte; Aufenthalt; Zustand' (KTSz.) (↑) | ~ás 1372 u./ *lakaft* (JókK. 25) | ~atta 1416 u./ *lakattam* <HAT-I IGENÉV> (BécsiK. 39) | ~ó 1433 *Lako* [SZN.] (Oklsz. *lakik* a.) | ~osság 1801 *lakosság* (MHírm. 1801. aug. 11.: 197); 1807 *lakosság* (MNY. 1: 88) | ~ályos 1847 *lakályos* (NSz.)

■ Valószínűleg örökség a finnugor korból. | (≡) Finn *lakka* 'födém, eresz, védőtető'; észt *lakk* 'fedél, befedés; tető' [fgr. **lakka* 'fedél, tető, menedék']. A származtatást némileg gyengíti az a tény, hogy csak távoli rokon nyelvekből vannak adatok. (⊕) A szó belseji **kk* > m. *k* változáshoz vö. →*csuk*, →*fakad* stb. A rokon nyelvi megfelelők alapján kikövetkeztethető névszó feltehetőleg már az ősmagyarban igenévszóvá vált. Az igei realizáció az ikes igék csoportjába tartozik. A *lakik* 3. és 4. jelentése metonimikusan keletkezett az 1. jelentésből. A névszói realizáció eredetileg helynevekben fordul elő; az 1416 u./ *lac hèlebèn* (BécsiK. 67) adat kivétel, amelyet a helynevek alapján hoztak létre; vö. még →*lak-*. A *lak* 2. jelentése a →*lak-*

előtagú összetételekre megy vissza. A *lakosság* származékhoz vö. (R.) *lakság* 'lakosság' (1806: NSz.).

📖 MNy. 4: 276; TESz.; MSzFE.; EWUng. • Vö. *lak-*, *lakik*¹, *ős-*

lak² † **A:** 1490 k. *locho* [ol. -o végződéssel] (ÁbelSzj. 215b) **J:** 'bűn | Sünde'

lakol **A:** 1526 *megh lakoltatasara* [sz.] (SzékK. 55); 1577 *lokolok* (KolGl.) **J:** [főleg *meg~*] 'bűnhődik, vezekel, megszenved, büntetést áll ki | büßen, Strafe erleiden' #

lakik³ † **A:** 1558 *lakék* [?] (PFÉvk. 1958–9.: 132) **J:** 'bűnhődik, vezekel, megszenved, büntetést áll ki | büßen, Strafe erleiden'

■ A szócsalád alapjai, a **lak**², **lakik**³ ismeretlen eredetűek. | (⊕) Egy eredeti igenévszó névszói, ill. igei realizációi. A *lak*-ra nincsenek további adatok. – A *lakol* a *lak*-ból vagy esetleg a *lakik*-ból keletkezett igeképzővel. (⊖) Ugyanebből a töből egy másik igeképzővel jött létre: *lakoz(ik)* 'bűnhődik' (1723: PFÉvk. 1958–1959.: 132).

📖 PFÉvk. 1958–9.: 131; TESz. *lakol* a.; EWUng.

lak-

~**föld** † **A:** 1796–1798 *lak-földünkben* (NSz.) **J:** 'lak(ó)hely | Wohnsitz' | ~**bér** **A:** 1808 *Lakbér* (NSz.) **J:** 'lakás használatáért rendszeresen fizetendő bér | Wohnungsmiete' # | ~**hely** **A:** 1790 *Lak helyeket* (MKurir 1790. jún. 1.: 656); 1838 *Lakhely* (Tzs.) **J:** 'lakóhely | Wohnort' # | ILYENEK MÉG: ~**osztály** 'apartman | Appartement' (1808: NSz.); ~**cím** 'lakáscím | Adresse' (1843: NSz.); ~**berendezés** 'lakásnak bútorokkal, használati és dísz tárgyakkal való (ízletes, divatos) berendezése | Wohnungseinrichtung' (1872: ArchÉrt. 6/8: 204)

■ Tükörfordítások előtagja, keletkezés módja azonban bizonytalan. | (⊕) A tükörfordítások német minta alapján keletkezett összetett szók; vö. *Wohnsitz*, *Wohnort* stb. Az előtagot részben helynevek alapján élesztették fel, részben a *lakó*, *lakás* stb. származékokból vonták el (mindkét megoldáshoz vö. →*lak*¹). A *lakhely*, *lakföld* stb. összetétel előzményéhez vö. 1372 u./ *lakohelyet* (JókK. 39); 1519 *lako földdebe* (JordK. 51) stb. A →*kaszárnya* magyarítása ezen összetételek alapján jött létre: *laktanya* (1834: NSz.).

📖 TESz. *laktanya* a.; EWUng. • Vö. *bér*, *föld*, *hely*, *lak*¹

lák † **A:** 1592 *lák* (NySz.); 1604 *Lak* (Szenczi Molnár: Dict.) **J:** 1. 1592 'tó, mocsár | Teich, Sumpf' (NySz.) (↑); 2. 1792 'pocsolya | Pfütze' (Baróti Szabó: KisdedSz.)

■ Román jövevényszó. | (≡) Rom. *lac* '(kis) tó' [lat. *lacus* 'ua.']. A románból való származtatás mellett szóföldrajzi okok is szólnak. (⊕) A 1113 *Piscina Lac* [HN.] (Oklsz.) közvetlenül a latin szóra megy vissza.

📖 TESz.; EWUng. • Vö. *lagúna*

lakáj **A:** 1560 *lakaj* (MNy. 69: 366); 1577 *lo kayom* (MNy. 9: 331) **J:** 1. 1560 'libériás urasági inas | Lakai' (MNy. 69: 366) (↑); 2. 1905 'szolgalelkű személy, talpnyaló | Liebediener, Speichellecker' (NSz.)

■ Német (feln.) jövevényszó. | (≡) Ném. *Lakai*, (R.) *lackey*, *lagkey*: 'urasági inas; talpnyaló' [< fr. *laquais* 'szolga, szolgáló']. (≈) Megfelelői: ang. *lackey*; ol. *lacchè*; stb.: 'lakáj'.

📖 TESz.; EWUng.

lakat **A:** 1405 k. *lakath* (SchlSzj. 1073.); 1570 *locatosoc* [sz.] (NySz.); 1590 *lakotokat* (NySz.) **J:** **1.** 1405 k. 'levehető függőzár | Hängeschloß' # (SchlSzj. 1073.) (↑); **2.** 1840 'a borsajtoló gerendája, amelyben a csavar van | Balken der Weinpresse, in dem sich die Schraube befindet' (MTsz.); **3.** 1938 'az eketaliga láncán levő szabályozó | Regulator an der Selbsthalteketten eines Pflugkarrens' (ÚMTsz.) **Sz:** ~**os** 1469 *Lakatus* [sz.] (Oklsz.); 1548–1578 *lakatos* <FN> 'zárak és egyéb vasból való kisebb eszközök készítésével és javításával foglalkozó iparos | Schlosser' (RMKT. 4: 247); 1868 <MN> 'függőzárral, lakattal ellátott | mit Hängeschloß ausgestattet' (Ballagi M.: MNyTSz.) | ~**ol** [főleg *be~*] 1585 *Be lakatolom* (Cal. 972)

■ Olasz (É.) jövevényszó. | (≡) Ol. (fri.) *lochètt*, *lòkèt*, (giul.) *locheto*, (v.-ven.) *lochét*, *luchét*, (bre.) *lochèt* 'lakat' [< fr. (ófr.) *loquet* 'ua.' < fr. (ófr.) *loc* 'kilincses ajtózár']. (≈) Megfelelői: szln. (N.) *lokēt*, *lòkot*; szbhv. *lokot*, (R.) *lùket* stb.: 'lakat'. (△) A 2. és 3. jelentés valószínűleg metonimikusan jött létre. – A *lakatos* foglalkozásnév vagy közvetlenül a *lakat*-ból származik vagy szerbhorvát mintájú képzett tükörszó a *lokotar* 'lakatos' (1362 Nicolaus *lokotar* (NytudÉrt. 92: 120)) alapján. – A *laqueum* (1405 k.: SchlSzj. 1074.) adatát valószínűleg tévesen egyeztettek a *lakat*-tal. (△) Az ófranciából való származtatása kevésbé valószínű. (⇒) A magyarból: rom. *lacăt* 'lakat'.

📖 Kniezsa: SzJIsz. 876; TESz.; NytudÉrt. 92: 119; Mollay-Eml. 47; EWUng.

lakik¹ **A:** 1481 *Iollako* [sz.] [szN.] (Oklsz. *Jóllakik* a.); 1495 e. ? *lacozni* [sz.] (GuaryK. 112); 1510 *lakanak* (MargL. 150); 1618 *lakic* [▽] (NySz.) **J:** **1.** [ma főleg *jól~ik*] 1481 'lakmározik; étellel, itallal eltelik | schmausen; satt werden' # (Oklsz. *Jóllakik* a.) (↑); **2.** [*fel~ik*] 1541 ? 'felemészt; elpazarol | verbrauchen; verschwenden' (NySz.), 1584 'ua.' (NySz.); **3.** 1788 'lakomával megünnepel | mit Schmaus feiern' (NSz.) **Sz:** ~**ozik** 1495 e. ? [sz.] (GuaryK. 112) (↑); 1519 *lakozywnk* 'eszik, lakmározik | essen, schmausen' (JordK. 582)

■ Bizonytalan eredetű, esetleg jelentésselkülönüléssel keletkezett. | (△) A *lakik²* 'állandó jelleggel vhol tartózkodik, tanyázik, otthonnal rendelkezik' (→*lak¹*) szóból alakulhatott ki. A 'állandó jelleggel vhol tartózkodik, tanyázik' > 'eszik, lakmározik' jelentésváltozás azon alapulhat, hogy az étkezés, lakoma, a vendégség a múltban hosszabb ott tartózkodással, letelepedéssel járt. A *lakozik* (↑) származék első adata esetleg a *lakik²* (↑) szóhoz tartozhat.

📖 NNyvv. 1: 209; TESz.; EWUng. • Vö. *lagzi*, *lak¹*, *lakmározik*, *lakodalom*

lakik³ → *lak²*

lakíroz **Δ** **A:** 1731 *lakirozást* [sz.] (MNy. 79: 127); 1771 *lakírozás* [sz.] (NSz.); 1785 *lagérozott*, *lákérozott* [sz.] (MNy. 70: 479) **J:** 'lakkoz, fényez | lackieren'

lakk **A:** 1783 *lakk* (MNy. 30: 32); 1788 *Lak* (NSz.); 1793 *lakkal* (NSz.); NYJ. *lag* (ÚMTsz.) **J:** 'fénymáz | Lack' # **Sz:** ~**oz** 1824 *lakkozó* [sz.] 'fényez, fénymázzal bevon | lackieren' (NSz.); 1956 'szépít(get) | beschönigen' (NSz.)

■ Német jövevényszó. | (≡) Ném. *lackieren* 'lakkréteggel bevon, beken' [< ol. *laccare* 'ua.']. | ném. *Lack* 'felületvédelmi céllal alkalmazott fenyőgyanta', (T.) *lagg* 'ua.' [< ol. *lacca* 'ua.']. A német *Lack* végső soron az óind *lākṣā* 'jelzés, jelölés, folt; mennyiség, sellakk (egy pajzstetű faj) nőstényeinek gyantaszerű váladéka' szóra megy vissza, amely az arab *lakk* 'lakk, fénymáz' közvetítésével európai vándorszóvá vált; vö. ang. *lac* 'sellak (egy pajzstetű faj gyantaféle váladéka)'; fr. *laque* 'lakk, fénymáz'; or. *лак* 'ua.'; stb.

📖 TESz. *lakk* a.; EWUng.

lakk → *lakíroz*

lakli **A:** 1885 *laklt* (NSz.); 1900 *lakli* (Zolnay–Gedényi); NYJ. *lákli* (Nyr. 28: 430) **J:** [jelzői értékben is] 'hirtelen nőtt, hórihorgas, esetlenül viselkedő kamasz | hochgeschossener, sich unbeholfen gebärdender Flegel'

■ Német (baj.-osztr.) jövevényszó. | (≡) Ném. (baj.-osztr.) *läckel, lagl* 'faragatlan fiatalember; nagy kutya', *lackl* 'mamlasz', (B.) *lak'l* 'nagy darab, erős, durva ember' [ismeretlen eredetű]. (△) A *li* végződéshez vö. → *cetli*, → *hecsedli* stb. (⊙) A szó főleg a bizalmas nyelvhasználatban él.

📖 MNy. 46: 378; TESz.; EWUng.

lakmározik **A:** 1598 *Lakmározni* [sz.] (Baranyai Decsi: Adag. 349); 1750 *lakmározom* [▽] (NSz.) **J:** 'élvezettel eszik, ételt élvezettel elfogyaszt | genüßlich essen, schmausen' #

lakoma **A:** 1815 *lakomát* (NSz.); 1835 *Lakmákon* (NSz.) **J:** 'ünnepi evés-ivás, falatozás | Festmahl, Schmaus' #

■ A szócsalád alapja, a **lakmározik** belső keletkezésű, valószínűleg származékszó. | (△) Az alapszó a → *lakik*¹ 'falatozik' lehet. A szóvég -*ároz* gyakorító képző. A szó belseji *m* mozzanatos képző lehet.

■ A **lakoma** elvonás. | (△) A *lakoma* a *lakmározik*-ból elvonással keletkezett a nyelvújítás korában.

📖 Szily: NyÚSz. *Lakoma* a.; TESz.; EWUng. • Vö. *lakik*¹

lakmusz **A:** 1788 *Lakmus* (NSz.); 1818 *Lackmusz* (NSz.); 1855 *lakmuszt* (NSz.) **J:** 'kék v. vörös festékanyag, amelyet savak, lúgok kimutatására használnak | Lackmus'

■ Német jövevényszó. | (≡) Ném. *Lackmus* 'lakmusz' [< holl. *lakmoes* 'ua.']. (≈) Megfelelői: ang. *lacmus*; ol. *lacmo*; stb.: 'ua.'.

📖 TESz.; EWUng.

lakodalom [4] **A:** 1506 *lakodalm* (WinklK. 39); 1525/ *lakadalomban* (TörtTár 1908: 82); 1533 *lakodalom* (Murm. 2104.) **J:** 1. 1506 '(mulatozással egybeközött) lakoma | Schmaus (mit Zechgelage)' (WinklK. 39) (↑); 2. 1579 'esküvői lakoma; esküvő | Hochzeitsschmaus; Hochzeit' (Sáms. A3a) **Sz:** **lakodalmas** 1584 *lakodalmaskodvan* [sz.] (NySz.)

■ Származékszó. | (≡) A → *lakik*¹ 'falatozik' szóból jött létre a -*dalom* névszóképzővel; vö. *birodalom* (→ *bír*), *bizodalom* (→ *bízik*) stb. A 2. jelentéshez vö. → *mennyegző*. (↗) Nem tartozik ide: *lakodalom* 'bírság, büntetés' (1508: NádK. 672), ez a *lakol* (→ *lak*²) származéka.

📖 TESz.; EWUng. • Vö. *lakik*¹

lakol → *lak*²

lakoma → *lakmározik*

lakonikus A: 1821 *Lakonikus* (NSz.) **J:** 'tömör, velős, találó (válasz, kifejezés) | lakonisch (Antwort, Ausdrucksweise)'

■ Latin jövevényszó. | (≡) Lat. *Laconicus* 'lakóniai; tömör, rövid', (h.) *laconicus* 'tömör, rövid' [< gör. *Λακωνικός* (λόγος, διάλογος) 'lakóniai; tömör, rövid (beszéd stb.)' < gör. *Λάκων* 'lakóniai']. (≈) Megfelelői: ném. *lakonisch*; fr. *laconique*; stb.: 'lakonikus'. A megnevezés arra utal, hogy a lakóniaiak szűkszavú emberek hírében álltak. (△) A szóvégi *s*-hez vö. → *ámbitus* stb.

📖 TESz.; EWUng.

laktor Δ A: 1498 *laakthor* (OkI Sz.); 1903 *Lakter* (Szeőke: BánySz. 170); 1904 *laktor* (OkI SzPótl.) **J:** 'öl (régi bányászati mértékegységként) | Art altes Längenmaß'

■ Német (feln.) jövevényszó. | (≡) Ném. (kfn.) *lächter*, (kor. úfn. h.) *lochter*, (k.-ném.) *lachter*, (szász Sz.) *loxtr*: 'a bányászatban használatos hosszsmérték, kb. 2 m' [indoeurópai eredetű; vö. gör. *λάζομαι*; ang. (óang.) *laeccan*; stb.: '(meg)ragad, (meg)fog']. (⇒△) A szó a felsőmagyarországi bányavárosok német nyelvéből származhat.

📖 TESz.; EWUng.

lam → *lamos*

lám A: 1416 u.² *lam* (MünchK. 22ra) **J:** 'íme, no, nézd csak | siehe, sieh da'

■ Egy személyragozott ige összevonódott alakjának szófajtváltásával keletkezett. | (△) A *látom* (→ *lát* ige E/1. személyű alakja) szóból jött létre. Az összevonódás a partikuláknál gyakran előfordul; vö. → *bár*², *tán* (→ *talántán*) stb. Korábban a *látom* 'no, nézd csak' (1513: CzechK. 25v) alak is partikulaként volt használatban. Ugyanennek a személyragozott igenek más alakjainál bekövetkezett szóösszevonásához vö. *lám* 'hadd lássam!, hadd nézzem!' (1841: NSz.), amely a *lássam*, azaz a → *lát* E/1. személyű, felszólító módú alakjából keletkezett.

📖 MNy. 25: 164; TESz.; NéprNytud. 31–2: 211; EWUng. • Vö. *lát*, *nám*

láma¹ A: 1787 *Lámáknak* (NSz.); 1799 *Llama* (NSz.); 1848 *lamák* (Pais-Eml. 389) **J:** 'a tevével rokon, de kisebb, nem púpos, hosszú gyapjas szőrű, dél-amerikai növényevő állat | Lama (Tier) (Lama glama)'

■ Nemzetközi szó. | (≡) Ném. *Lama*; ang. *lama*; fr. *lama*; sp. *llama*; stb.: 'láma (állat)'. A spanyolból terjedt el [< kecsua *lama*, *llama* 'ua.; jószág általában']. (⇒△) A magyarba elsősorban a németből került át.

📖 Pais-Eml. 390; TESz.; EWUng.

láma² A: 1793 *láma* (I.OK. 30: 253) **J:** '(Tibetben és Mongóliában:) buddhista szerzetes | Lama (buddhistischer Mönch)'

■ Nemzetközi szó. | (≡) Ném. *Lama*; ang. *lama*; fr. *lama*; stb.: 'buddhista szerzetes Tibetben'. Forrása: tibeti *bla-ma* 'buddhista szerzetes' (a szó eleji *b* néma hang). Az angoltól terjedt el.

⇒△ A magyarba elsősorban a németből került át. ∼ Idetartozik: *dalai láma* 'föhláma: a tibeti buddhizmus feje' (1792: IrNyDolg. 95). ≈ Nemzetközi megfelelőihez vö. ném. *Dalai-Lama*; ang. *Dalai Lama*; fr. *Dalai-Lama*; stb.: 'ua.', tkp. 'tenger láma'; vö. még mong. *dalai* 'Isten', eredetileg 'tenger'.

📖 TESz.; EWUng.

lamentáció* → *lamentál

***lamentál* A:** 1614 *lamentalkódhattnam* [sz.] (MNy. 88: 508); 1715 *lamentáltam* (MNy. 79: 127); 1841 *lámentálni* [sz.] (NSz.); NYJ. *lamëntál* (OrmSz.) **J: 1.** 1614 'siránkozik, sopánkodik | lamentieren' (MNy. 88: 508) (↑); **2.** 1890 'lärmáz | lärmen' (MTsz.)

***lamentáció* A:** 1630 *lamentatiok* (MNy. 84: 128); 1708 *lamentációja* (MNy. 67: 65); 1846 *lamentációkat* (NSz.); 1888 *lamentációt* (NSz.); 1894 *lamentáció-éneklés* (NSz.) **J: 1.** 1630 'sopánkodás, jajveszékelés, panaszkodás | Wehklage' (MNy. 84: 128) (↑); **2.** 1894 'az ószövetségi Jeremiás próféta verses siralmi | Klagelieder des Propheten Jeremias' (NSz.) (↑)

■ Latin jövevényszó. | ≡ Lat. *lamentare, lamentari* 'jajgat, siránkozik, sopánkodik' [indoeurópai eredetű; vö. óind *rāyati* 'ugat'; örm. *lam* 'sír'; stb.] | lat. *lamentatio* 'jajgatás, siránkozás, sopánkodás', (e.) 'jajgatás, panaszkodás'; vö. még lat. (e.) *dies lamentationis* 'nagyserda, nagycsütörtök, nagypéntek, amikor a templomokban Jeremiás siralmait éneklük'. ≈ Megfelelői: ném. *lamentieren, Lamentation*; fr. *se lamenter, lamentation*; stb.: 'lamentál', 'lamentáció'.

📖 TESz.; EWUng.

***lamos* × A:** 1324 ? *Lamus* [SZN.] (OkI Sz.); 1585 *Lamos* (Cal. 259); 1838 *lomos* (Tsz. *Lom* a.) **J: 1.** 1585 'bozontos, szőrös | buschig, behaart' (Cal. 259) (↑); **2.** 1838 'bolyhos | gerauht' (Tsz. *Lom* a.)

***lam* Δ A:** 1894 *lam* (Nyr. 23: 142) **J: 1.** 1894 'lomb | Laub' (Nyr. 23: 142) (↑); **2.** 1934 'bojt | Quaste' (ÚMTsz.); **3.** 1940–1947 'címervirágzat | Rispe' (ÚMTsz.); **4.** 1952 'szőrcsomó | Haarbüschel' (OrmSz.)

■ A szócsalád alapja, a ***lamos*** ismeretlen eredetű. |

■ A ***lam*** elvonás. | △ Az -s képzős származéknak érzett *lamos*-ból keletkezett.

▣ A SZÓCSALÁDHOZ MÉG | △ A jelentések között metaforikus kapcsolat van.

📖 TESz.; EWUng.

lámpa* → *lámpás

***lámpaláz* A:** 1844 *lámpaláz* (Életképek 2: 62); 1845 *Lámpaláz* (NSz.) **J:** 'a nyilvános szerepléssel járó, a szereplés előtti v. alatti izgalom | Lampenfieber' #

■ Német mintára alkotott tükörfordítás, összetett szó. | △ Vö. ném. *Lampenfieber* 'lámpaláz'. Ez azon a vélekedésen alapul, hogy a színpad erős megvilágítása izgatottá, mintegy lázassá teszi a szereplőket. – A magyarban: *lámpa* (→*lámpás*) + →*láz*² (→*láz*²) összetételi tagokból áll. ☞ Nyelvújítási alkotás.

límpás Δ A: 1372 u./ *lampafok* (JókK. 4); 1533 *Lampos* (Murm. 1791.); 1565 *límpások* (NySz.); 1585 *Límpás* (Cal. 584) J: 1. 1372 u./ 'lámpa, laterna, lampion | Lampe, Laterne' (JókK. 4) (↑); 2. 1786 '⟨a ló homlokán⟩ hosszú fehér folt | Blesse' (MNY. 65: 342); 3. 1882 'toronyszerű építmény a kupola megvilágítására | Laterne ⟨Kuppelteil⟩' (MagyLex. 11: 182)

límpa A: 1585 k. függő *límpa* (Gl.); NYJ. *límba, límpa* (ÚMTsz.) J: 1. 1585 k. 'világítóeszköz | Lampe' # (Gl.) (↑); 2. 1787 ? '⟨a ló homlokán⟩ hosszú fehér folt | Blesse' (MNY. 65: 342), 1849 'ua.' (HOKlszj. 179); 3. 1937 'elektroncső | Röhre ⟨Radio⟩' (Sauvageot: MFrSz. *límpás* a.)

■ A szócsalád alapja, a **límpás** latin jövevényszó. | (≡) Lat. *lampas* 'fáklya, világítótest, lámpa', (h.) '(olaj)mécses, lámpa' [< gör. *λαμπάς* 'fáklya, világítótest, lámpa' < gör. *λάμπω* 'világít']. (⊕) A magyar szövegi *s*-hez vö. →*fakultás* stb.

■ A **límpa** valószínűleg elvonás. | (⊕) A *límpa* valószínűleg elvonással keletkezett az *-s* képzős származéknak érzett *límpás*-ból. Ezt a folyamatot idegen nyelvi minták is támogathták; vö. ném. *Lampe*; fr. *lampe*; ol. *lampa*; stb.: 'lámpa'.

TESz.; EWUng. • Vö. *límpaláz, lampion, lantorna*

lampion A: 1864 *lampionok* (Sürgöny 1864. aug. 24.: [1]); 1871 *lampion* (NSz.); 1881 *lampionok* (NSz.) J: 'színes papírból készült lámpa | Lampion'

■ Nemzetközi szó. | (≡) Ném. *Lampion*; ang. *lampion*; fr. *lampion*; stb.: 'lampion'. A franciából terjedt el [< ol. *lampionne*, (N.) *lampion*: 'kocsilámpa, utcai lámpa' < ol. *lampa* 'lámpa']. (⇒⊕) A magyarba elsősorban a németből került át.

TESz.; EWUng. • Vö. *límpás*

lán † A: 1347/ *laan* (Oklsz.); 1617 *lan* (Oklsz.) J: 'egy tábla föld, bizonyos nagyságú szántóföld | Acker gewisser Größe'

■ Szlovák jövevényszó. | (≡) Szlk. *lán* 'telek, föld', (R.) 'egy fajta területmérték' [a szlávban esetleg a ném. (kfn.) *lêhen* 'hűbér(birtok), (hűbéri) adománybirtok']. Vö. még cseh *lán*; or. (N.) *лан*; stb.: 'bizonyos nagyságú szántóföld, parcella'. (⊕) A szó a magyar nyelvterület északi peremvidékén élt.

TESz.; EWUng. • Vö. *lêhen*

lanc † A: 1541 *lancot* (MonÍrók. 3: 201) J: 'német zsoldos katona | deutscher Söldner'

■ Német (feln.) jövevényszó. | (≡) Ném. (kor. úfn.) *lanz*, (R.) *lanzt*: 'gyalogos német császári zsoldos' [< ném. *Landsknecht* 'ua.']. (↻) Nem tartozik ide: (R.) *lanz* 'magas, sudár, karcsú' (1784: Baróti Szabó: KisdedSz. 50); ez a →*láncfa* 'hosszú rúd' előtagjának elkülönülésével keletkezett.

TESz.; EWUng. • Vö. *lanckenét*

lánc A: 1405 k. *lanch* (SchlSzj. 2093.); 1425 *laanch* (Oklsz.); 1553 *lanchorwl* (LevT. 1: 124) J: 1. 1405 k. 'egymásba kapcsolt fémkarikákból v. fémszemekből álló eszköz | Kette ⟨Art Band⟩' # (SchlSzj. 2093.) (↑); 2. 1779/ '10 öl mint hosszmérték; kb. 1 hold mint területmérték |

10 Klafter als Längenmaß; etwa 1 Joch als Feldmaß' (NSz.); 3. 1879 'szövet hosszirányú fonala | Kette (Weberei)' (NSz.)

■ Jövevényszó, valószínűleg egy nyugati szláv vagy keleti szláv nyelvből. | (≡) Cseh (R.) *lancúch*; szlk. (K.) *lancuch*; or. (R.) *ланиуца*, (N.) *ланиуц*; ukr. *ланиуц* stb.: 'lánc' [tisztázatlan eredetű]. (△) A magyarba átkerült alak **lancuch*; a csak egy adatból ismert *láncó* változat feltehetőleg ebből alakult. A *lánc* alak a valószínűleg kicsinyítő képzőnek értelmezett szóvégi *ó* elhagyásával keletkezhetett. A 2. jelentés azzal függ össze, hogy régen földmérésre, parcellázásra láncot használtak. A 3. jelentés a ném. *Kette* 'lánc; láncfonal' stb. mintájára keletkezett tükörjelentés. (△⇒) A magyarból: (részben esetleg visszakölcsönzésként): szbhv. *lanac* 'lánc; egy fajta régi hossz- és területmérték', (R. Kaj) *lanc* 'lánc'; szlk. (K.) *lanc* 'ua.'; ukr. (N.) *лани* 'ua.'; rom. *lanț* 'ua.'; stb. (≈) A régi *Lanczij* [HN.] (1219/: VárReg. 10.) és *Lanch* [HN.] (1263: OklSz.) idetartozása tisztázatlan; esetleg különböző személynevekre mennek vissza.

📖 Melich: SzlJsz. 1/1: 130; Kniezsa: SzlJsz. 302; NytudÉrt. 50: 29; MNy. 65: 212; TESz.; MNy. 88: 212; EWUng.

lancetta Δ A: 1694 *lanczétácskával* [✂] [sz.] (MonÍrók. 15: 401); 1753 *Lánczéták* (MNy. 60: 369); 1763 *Lanceta* (MNy. 60: 369); 1794 *lánczéték* (NSz.); 1832 *láncséta* (Kreszn.); 1879 *lanczettája* (NSz.); 1888 *lanczet* (NSz.) J: 'különféle alakú kétélű kés mint sebészeszköz | Lanzette'

■ Olasz (É.) jövevényszó, valószínűleg német közvetítéssel is. | (≡) Ol. (rom.) *lanzetta*, (gen.) *lançetta*, (fri.vel.) *lanzeta*: 'lancetta, oltókés'; – vö. még ném. *Lanzette*, (R.) *lantzet*: 'lancetta, kis operálókés'. Az olaszban az ol. *lancia* 'lándzsa' szóból keletkezett; vö. →*lándzsa*. (≈) Megfelelői: ang. *lancet*; fr. *lancette*; stb.: 'lancetta'.

📖 TESz.; EWUng. • Vö. *lándzsa*

lancfa × A: 1558 *lanczfán* [✂] (Századok 40: 200); 1605 *Lancz fa* (OklSz.); 1876 *lanczafa* (Nyr. 5: 472) J: 1. 1558 'egy fajta hajítófegyver; lándzsa | Art Wurfspieß; Lanze' (Századok 40: 200) (↑); 2. 1792 'hosszú rúd | lange Stange für versch. Zwecke' (Baróti Szabó: KisdedSz. *Lantz* a.)

■ Összetett szó. | (△) Előtagja a →*lánc* 'lándzsa' utótagja a →*fa* 'lándzsa'; tautologikus összetétel. A *lánc* német (feln.) jövevényszó: ném. *Lanze*, (kfn.) *lanze*, (kor. úfn.) *lantz*: 'lándzsa, dárda, nyárs' [< fr. (ófr.) *lance* 'lándzsa' (lat. *lancea* 'ua.').] (≈) Megfelelői: ang. *lance*; ol. *lancia*; stb.: 'ua.'. (△) A *lancafa* változat szó belseji *a* hangjához vö. →*cérna*, →*ciha* stb. A 2. jelentés metaforikus.

📖 TESz.; EWUng. • Vö. *fa*, *lándzsa*

lanckenét † A: 1541 *lanckenest* [z-t] (MonÍrók. 3: 201); 1544 *lanczknehtnek* (OklSz.); 1553/ *Lanczkenet* (Tinódi: Cronica E4b); 1560 k. *laancz keneez* (GyöngySzt. 3045.); 1565 *lanckeneytóknak* (MNy. 62: 231); 1585 k. *Lancz kenéth* (Gl.) J: 'gyalogos német zsoldos katona (főleg a 16. sz.-ban) | Landsknecht'

■ Német (feln.) jövevényszó. | (≡) Ném. *Landsknecht* 'gyalogos német császári zsoldos', (R. baj.-osztr.) 'tartományi fejedelem, herceg szolgálatában álló gyalogos', (R.) *lanzknecht* 'lándzsás katona' [< ném. *Land* '(császári) ország' + *Knecht* 'ua.', (R.) 'harcos, fegyverhordozó', a ném. *Lanze* 'lándzsa' alapján.] (≈) Megfelelői: fr. *lansquenet*; szbhv. (R.) *löncknecht*; stb.: 'német zsoldos'. (△) A magyar szó változatai részben *ēxt* > *ēit* > *ét*

hangváltozással, részben a ném. *echt* > m. *ët* ~ *ét* hanghelyettesítéssel keletkeztek. A *lanckenéz* változat népetimológiás fejlemény.

📖 TESz.; EWUng. • Vö. *lanc*, *landol*

landol A: 1915 *landolásnál* [sz.] (PestiH. 1915. dec. 19.: 10); 1932 *landol* (PHNyr. 162) **J:** 'leszáll, földet ér (repülőgép, pilóta, ejtőernyős stb.); partot ér, kiköt (hajó, hajós stb.) | landen (Flugzeug, Schiff usw.)'

■ Német jövevényszó. | (≡) Ném. *landen* 'partot ér (hajó); leszáll, földet ér (repülő)'; stb. [< ném. *Land* 'föld, szárazföld stb.']. (≈) Megfelelői: ang. *land*; le. *lądować*; stb.: 'landol (repülő)'.

📖 TESz.; EWUng. • Vö. *holland*, *lanckenét*, *lengyel*

lándzsa A: 1384 *lancha* (Oklsz.); 1459 *Lanczas* [sz.] [szN.] (Oklsz.); 1585 *Lantsás* [sz.] (Cal. 580); 1585 k. *Lancz* (Gl.); 1590 *lántza* (NySz.); 1792 *lándsákkal* (NSz.) **J:** 1. 1384 'egy fajta szúró, hajító fegyver | Speer, Lanze' # (Oklsz.) (↑); 2. 1801 'késszerű sebészeszköz | Lanzette' (NSz.) **Sz:** ~s 1459 [szN.] (Oklsz.) (↑)

■ Olasz (É.) jövevényszó. | (≡) Ol. (fri.) *lance*, (giul.) *lansa*, (v.-ven.) *lànza*, (rom.) *lanza*, – ol. *lancia*: 'lándzsa' [lat. *lancea* 'ua.']. (≈) Megfelelői: ném. *Lanze*; ang. *lance*; fr. *lance*; stb.: 'ua.', ném. (R.) 'lancetta'. (⊕) Az olaszból átvett szó belseji *cs* hangjából zöngésüléssel a magyarban *dzs* lett. – A 2. jelentés a →*lancetta* hatására keletkezett, vagy pedig jelentéskölcsönzés a németből (↑).

📖 MNy. 7: 426; TESz.; EWUng. • Vö. *lancetta*, *lácfa*

láng A: 1316 ? *langas* [sz.] (Oklsz.); 1321 *Langos* [sz.] [szN.] (MNy. 63: 368); 1372 u./ *tewzeſlangot* (JókK. 43); 1585 *Láng* (Cal. 422) **J:** 1. 1316 ? 'égési folyamatot kísérő, tűznyelvek formájában mutakozó jelenség | Flamme' # (Oklsz.) (↑), 1372 u./ 'ua.' (JókK. 43) (↑); 2. 1321 ? 'heves indulat, tüzes szenvedély | heftige Leidenschaft' (MNy. 63: 368) (↑), 1416 u./³ 'ua.' (AporK. 69); 3. 1506 'vminek a színe-java | das Feinste, die Blüte (zB. Auszugsmehl)' (WinklK. 39); 4. 1838 'alkohol | Alkohol' (Tzs.) **Sz:** ~os 1316 ? (Oklsz.) (↑); 1321 [szN.] (MNy. 63: 368) (↑); 1519 *langaff* 'lángon süttött, lánggal megégetett | geflammt, mit Flammen brennend' (JordK. 239) | ~oz 1495 e. *langaz* 'lánggal ég | flammend brennen' (GuaryK. 94)

■ Vitatott eredetű. | 1. Onomatopoetikus eredetű. | (⊕) Hangalakja eredetileg a lángnyelvek lobogását, az általuk keltett levegőmozgást, ill. azok hangját jeleníthette meg. Egy eredeti igenévszó névszói értékű tagjával függhet össze; az igei értékű tagból keletkezhetett a →*lobog*. A névszói értékű taghoz és a szó belseji inetimologikus nazális mássalhangzóhoz vö. →*lomb*. Az összefüggést támogathatja az eredeti *lang* változat rövid magánhangzója is. 2. Örökség, finnugor kori tö magyar képzéssel. | (≡) A tőhöz vö. zürj. (KP.) *lum* 'parázs, zsarátnok, tűz'; votj. (Sz.M.) *lumjt* 'meleg, langyos; enyhe <szellő>'; cser. (B.) *lomâž* 'hamu' [fgr. **lomz* vagy **lamz*: 'meleg; láng']. (⊕) A végződés esetleg -g névszóképző lehet; vö. *kéreg* (→*kér*²). Az eredetileg kétszótagos változatból a *láng* bizonyos toldalékolt alakok második nyílt szótagi magánhangzójának kiesésével keletkezett. A 2. jelentéshez vö. fr. *flamme*; or. *пламя*; stb.: 'láng <elvont értelemben is>'. A 3. és 4. jelentés azon a szemléleten alapulhat, hogy a láng gázszerű anyaga a szilárd testektől sokkal könnyebb, finomabb.

📖 Vir. 1957: 145; TESz.; MSzFE.; EWUng. • Vö. *láng*-, *lángos*, *lobog*, *lomb*

láng-

~**ész** **A:** 1808 *lángesze* (Berzsenyi: Versei 101) **J:** 'zseni | Genie' # | ~**elme** **A:** 1808/ *láng elmét* (Kazinczy: Lev. 5: 494) **J:** 'zseni | Genie' | ~**lelkű** **Δ A:** 1816 *lánglelkű* (NSz.) **J:** 'vmely eszméért küzdő, nagyon tehetséges <személy> | schöpferisch begabt und für eine Idee leidenschaftlich kämpfend'

■ Összetett szavak előtagja, azonos a →*láng*-gal. | ⊕ Az összetett szók tudatos szóalkotással keletkeztek a nyelvújítás korában. Keletkezésükben nyilván szerepet játszott a lat. *lumen* 'fény; fényt és magasztosságot sugárzó személy' is; ehhez vö. ném. *Lumen*; szb. *lumen*; cseh *lumen*; stb.: 'rendkívüli tehetség'. – Vö. a magyarban is: *lumen* 'ua.' (1803/: NSz.). Az összetételek előtagja tartalmazhatja a →*láng* 'vminek a színe-java' jelentését is, miként a (N.) *lángliszt* 'a liszt legjava' (ÚMTsz.), *lángpelyva* 'apró, finom pelyva' (ÚMTsz.) szavakban is. A *lánglelkű*-ben a →*láng* 'heves szenvedély' jelentése rejlik, miként a (R.) *lángszerelem* 'lángoló szerelem' (1865: CzF.) szóban is; vö. még (N.) *lánggyík* 'igen fürge gyík' (ÚMTsz.). Néhány régi összetételben a tagok fordított sorrendben állnak: *észláng* 'zsenialitás' 1807 (Szily: NyÚSz.); *elmeláng* 'ua.' 1807 (Szily: NyÚSz.) stb. – Utótagok (címszavak kivételével): *lelkű* (< →*lélek*).

📖 TESz.; EWUng. • Vö. *elme, ész, láng, lélek*

langaléta **A:** 1829 *Langaléta* (TudGyűjt. 11: 91) **J:** 1. 1829 'félmeztelen | halbnackt' (TudGyűjt. 11: 91) (↑); 2. 1834 'nehézskes járású, lomha <személy> | träge, schwerfällig <Person>' (Kassai: Gyökerésző 3: 261); 3. 1838 'magas, sovány (fiatal)ember | hochgeschossen (junger Mann)' (Tzs.)

■ Jövevényszó, valószínűleg a németből, megfelelői azonban bizonytalanok. | ⊖ Vö. ném. *lange Latte* 'magas termetű (sovány) személy' [< ném. *lang* 'hosszú' + *Latte* 'deszka']; – ill. vö. ném. (T.) *langgelet* 'hosszúkás' [< ném. *lang* 'hosszú']. ⊕ A származtatást gyengíti az a tény, hogy a **langaláté*, **langeláta* változatokra, amelyekből a *langaléta* alakot le lehetne vezetni, a magyarban nincsenek adatok. Ezen kívül viszonylag súlyos nehézségek vannak a német és a magyar jelentések összefüggésében is. Ha a szó mégis német eredetű, valószínűleg a 3. jelentés az eredeti.

📖 MNy. 65: 448; TESz.; EWUng. • Vö. *prolongál*

lángos **A:** 1709 *langost* (MNy. 75: 380); 1792 *Lángos* (Baróti Szabó: KisdedSz. *Láng* a.); 1857 *lángas* (NSz.) **J:** 'kenyértésztából készült, kemencében v. zsírban megsütött lepényféle | Art Backwerk aus Brotteig' #

■ Származékszó szófajváltásának eredménye. | ⊕ A *lángos* 'lángoló' (→*láng*) melléknév főnevesülése. A jelentésváltozást az magyarázza, hogy ezt a tésztafélét eredetileg olyan kemencében sütötték, amelyben még lángolt a kenyérsütéshez gyújtott tűz. Hasonló szemlélethez vö. cseh *podplamenice*; szlk. *podplamenik*: 'kenyértésztából készült sütemény'.

📖 TESz.; NytudÉrt. 92: 121; EWUng. • Vö. *láng*

langy **A:** 1764 *langyab* (NSz.); 1795 k. *lángyan* (NSz.) **J:** <MN> 1. 1764 'langyos | lau' (NSz.) (↑); 2. 1806 'petyhüdt, laza, ernyed, lagymatag | schlaff, gleichgültig' (NSz.); 3. 1939 'lassú folyású <folyó stb.> | langsam fließend <Fluß usw.>' (ÚMTsz.) | <FN> 1807 'langyosság | Lauheit' (NSz.)

langyos **A:** 1777 *langyos* (NyF. 50: 31); 1795 k. *Lángyos* (NSz.) **J:** 1. 1777 'mérsékelt, kellemes hőmérsékletű | lau' # (NyF. 50: 31) (↑); 2. 1813 'lagymatag, közömbös | gleichgültig, schlaff' (ItK. 3: 442)

■ A szócsalád alapja, a **langy** szóhasadás eredménye. | (⊕) A → *lág*y 'puha; erőtlen; langyos stb.' elkülönült alakváltozata. A szó belseji *n* szervesen járulékhang.

■ A **langyos** származékszó. | (⊕) A *langy*-ból keletkezett -s névszóképzővel.

📖 Horger: MSzav. 113; MNy. 61: 403; TESz. *langyos* a.; EWUng. • Vö. *lág*y

langyos → *langy*

lank → *lankad*

lanka A: 1217/ *Lomkam* [HN.] [lat. -m végződés] (I.OK. 10: 150); 1257 *Lonka* [HN.] (I.OK. 10: 150); 1265/ *lanka* [HN.] (I.OK. 10: 150); 1370 *lonka* (I.OK. 10: 151) J: 1. 1217/ ? 'víz melletti rét v. szántó; lapály | Wiese od. Acker an einem Gewässer; Niederung' (I.OK. 10: 150) (↑), 1370 'ua.' (I.OK. 10: 151) (↑); 2. 1792 'szelíd lejtő, lankás hegyoldal | sanfter Abhang, Halde' (Baróti Szabó: KisdédSz. *Lankás* a.); 3. 1795 '(vízparti) gyümölcsös | Obstgarten (am Wasser)' (NSz.); 4. 1879 'folyóvíznek lassú folyású helye | Flußstelle mit schwacher Strömung' (Nyr. 8: 473) Sz: ~s 1389 *lonkas* [HN.] (OkI Sz.)

■ Szláv jövevényszó. | (≡) Szbhv. *luka* 'tengeröböl; kikötő', (N.) 'folyó menti rét'; – szlk. *lúka* 'rét'; or. *лука* 'hajlat, kanyar; folyókanyarulat menti rét, berek'; stb. [szláv eredetű; vö. még lett *laňka* 'hosszan elnyúló síkság'; litv. *lankà* 'völgy, mélyen fekvő rét']. (⊕) A szó belseji *n* vagy arra utal, hogy a szó még a 10. sz. vége előtt, vagy pedig egy bolgáros szláv nyelvváltozatból a 12. sz. végéig került a magyarba; vö. → *abroncs*, → *dorong* stb. A leginkább használatos 2. jelentés metonimikusan keletkezett az 1. jelentésből: a folyó kanyarulatában fekvő rét ugyanis enyhe lejtésű domboldalon folytatódhat. A 4. jelentés talán a → *lankad* analógiás hatásával magyarázható.

📖 MNy. 2: 59; Kniezsa: SzJsz. 303; I.OK. 10: 150; TESz.; EWUng.; H.Tóth-Eml. 383 • Vö. *ablak*, *linkó*, *lok*, *lunka*

lankad A: 1456 k. *lankadok* (SermDom. 2: 564); 1529 e. *lonkatsagal* [d-t] [sz.] (VirgK. 10); 1566 meg ... *lankodni* [sz.] (Heltai: Fab. 100); 1575 *lánkodókat* [sz.] (Heltai: Krón. 106a); 1584 *langadozni* [sz.] (NySz.) J: 1. 1456 k. 'fárad, bágyad | ermatten (intrans.)' # (SermDom. 2: 564) (↑); 2. 1575 'enyhül, gyengül, csökken | nachlassen' # (Heltai: Krón. 130a); 3. 1779 'hervad | welken' (NSz.) Sz: ~atlan 1822 *lankadatlanabb* (MKurir 1822. szept. 3.: 148); 1839 *lankadatlan* (NSz.)

lank † A: 1522 meg *lanka* (KeszthK. 192) J: 'fárad, bágyad | ermatten (intrans.)'

lankaszt A: 1522 meg *lankasztad* (KeszthK. 97) J: 1. 1522 'bágyaszt, elerőtlenít | ermatten, entkräften' # (KeszthK. 97) (↑); 2. [ma főleg *le~*, *el~*] 1577 k. 'lekókaszt; hervaszt | hinunterbeugen; welk machen' (OrvK. 633)

lankatag Δ A: 1829 *lankatag* (Pák: Vadászattudomány 2: 186); 1837 *lankatag* (NSz.) J: 1. 1837 'lankadt, bágyadt | kraftlos' (NSz.) (↑); 2. 1865 'könnyen, hamar lankadó | schnell ermattend' (CzF.)

■ A szócsalád alapja, a **lank** fiktív töből keletkezett származékszó. | (⊕) A szótő ismeretlen eredetű. A szóvég -k mozzanatos képző.

■ A **lankad** és a **lankaszt** származékszók. | (⊕) A *lankad* és *lankaszt* a *lank*-ból keletkezett -d gyakorító, ill. -szt műveltető képzővel; vö. → *bágyad*, → *hervad* stb.

■ A **lankatag** származékszó. | (△) Az *-atag* melléknévképzővel az igék alapján jött létre tudatos szóalkotással. Ez utóbbi és a *lankadatlan* származék egyaránt nyelvújítási alkotás.

▣ A SZÓCSALÁDHOZ MÉG | (△) Finnugor magyarázata, onomatopoetikus eredete és német származtatása kevésbé valószínű.

📖 TESz.; NyK. 72: 152; Mollay: NMÉr.; UEW. 684; EWUng.

lankaszt → *lankad*

lankatag → *lankad*

lánya × **A**: 1458 *lannas* [sz.] (Oklsz.); 1560 k. *laanna* (GyöngySzt. 3261.); 1685 *lámna* (NySz.); 1690 *lamma* (NySz.); NYJ. *lána* (MTsz.) **J**: **1.** 1458 'lap, lemez; fémlap | (Metall)platte' (Oklsz.) (↑); **2.** 1873 'penge (kaszáé, fűrésze) | Klinge (Sense, Säge)' (Nyr. 2: 136) **Sz**: ~s 1458 (Oklsz.) (↑)

■ Latin jövevényszó. | (≡) Lat. *lamina*, *lamna* 'vékony lap, (fém)lemez; levél', (k.h.) *lamna* 'fémlémez' [tisztázatlan eredetű]. (≈) Megfelelői: ném. *Lahn*; fr. *lame*; ol. *lama*; stb.: 'vékony (fém)lemez'. (△) A szó belseji *nn*, *mm* hasonulással keletkezett. A 2. jelentés metonímia.

📖 TESz.; EWUng. • Vö. *omlett*

lanolin **A**: 1883 *Lanolinnak* (BpKözlöny 1883. szept. 14.: 3); 1895 *Lanolin* (PallasLex.) **J**: 'tisztított gyapjúzsír | Lanolin'

■ Nemzetközi szó. | (≡) Ném. *Lanolin*; ang. *lanoline*; fr. *lanoline*; stb.: 'lanolin'. A németből terjedt el [tudatos szóalkotás a lat. *lana* 'gyapjú' + *oleum* 'olaj' alapján a kémiai szaknyelvben gyakori *-in(e)* képzővel]. (△) A szó alaktanához vö. →*aszpirin*, →*kinin* stb. (⇒△) A magyarba elsősorban a németből került át.

📖 TESz.; EWUng. • Vö. *mazolán*, *olaj*

lant **A**: 1405 k. *lauth* (SchlSzt. 2012.); 1427 *Lalthus* [sz.] [szN.] (Oklsz.); 1436 *Lantus* [sz.] [szN.] (Oklsz.); 1533 *laud* (Murm. 2493.); 1565 *lontot* (NySz.); 1603 *lánt* (NySz.) **J**: **1.** 1405 k. 'mandolinhoz hasonló pengetőhangszer | Laute' (SchlSzt. 2012.) (↑); **2.** 1778/ 'a költészet jelképeként | (als Sinnbild der Poesie)' (NSz.); **3.** 1803 'dal | Lied' (NSz.); **4.** 1893 'kolomp | Herdenglocke' (MTsz.) **Sz**: ~os 1427 [szN.] (Oklsz.) (↑)

■ Német (feln.) jövevényszó. | (≡) Ném. (kés. kfn.) *lute*, (kor. úfn.) *laut*: 'lant', – ném. *Laute* 'ua.' [< fr. (ófr.) *lëut* 'lant']. Forrása: arab *al-ūd* 'fa (mint anyag); aloé; citera, lant'. (≈) Megfelelői: ol. *liuto*; oszm. *lavta*; stb.: 'lant'. (⇒△) A szó valószínűleg a bajor-osztrák közvetítésével került a magyarba. (△) Az eredeti *laut* változatból a kettőshangzó feloldásával jött létre a *lalt* változat, ebből pedig valószínűleg elhasonulással a *lant*. A 2. jelentés metonimikus. A 3. jelentés azzal függhet össze, hogy a lanton való játékot gyakran énekkel kísérték. A 4. jelentés valószínűleg tréfás metafora az 1. jelentés alapján.

📖 MNy. 11: 200; TESz.; EWUng.

lantorna × **A:** 1508 *lantornakal* (DöbrK. 464); 1627 *lanterna* (HOKlSzt. 87) **J:** 1. 1508 'lámpa | Lampe' (DöbrK. 464) (↑); 2. 1533 'belhártya, belső héj; magzatburok | Innenhaut; Fruchthülle' (Murm. 796.); 3. 1588 'lámpa- v. ablaküveget helyettesítő hártya | durchscheinende Haut, Blase als Fensterscheibe od. Leuchtengehäuse' (OKlSzt.)

■ Latin jövevényszó. | (≡) Lat. *lanterna* 'lámpa' [< gör. *λαμπτήρ, λαμπτήρα* 'gyertyatartó; fáklya, világítótest, lámpa']. (≈) Megfelelői: ném. *Laterne*, (kfn.) *lanterne*; fr. *lanterne*; stb.: 'lámpa; lámpaoszlop'; stb. (⊕) A *lantorna* alak hangrendi kiegyenlítődéssel keletkezett. A 2. és 3. jelentés kialakulása azzal függ össze, hogy egykor a lámpaüveget állatok belső szerveiből nyert megszáritott hártyával helyettesítették.

📖 TESz.; EWUng. • Vö. *límpás*

lanyha **A:** 1585 *kohnya* [ɔ: *lohnja*] (Cal. 351); 1585 ? *luhny*a (Cal. 459); 1645 *lajho* (CorpGr. 323); 1720 *lajhásztattak* [sz.] (NSz.); 1673 *lonyha* (NySz.); 1784 *lanyás* [sz.] (NSz.); 1784 *lanyha* (Baróti Szabó: KisdedSz. 10); 1826 *lanyhos* [sz.] (NSz.); 1863 *Lanyhó* (Kriza [szerk.] Vadr. 507); NYJ. *lohány* (MTsz.) **J:** <MN> 1. 1585 'puha, elpuhult, gyenge | weichlich, schwach' (Cal. 351) (↑); 2. 1585 ? 'torkos, nyalánk | naschhaft' (Cal. 459); 3. 1645 'lusta, rest, kedvetlen, lehangolt | faul, träge' (CorpGr. 323) (↑); 4. 1720 'csendes, szemerkélő (eső) | still, rieselnd (Regen)' (NSz.) (↑); 5. 1784 'langyos | lau' (NSz.); 6. 1786 'léha | licherlich' (NSz.) | <FN> 1784 'csendes, szemerkélő eső | stiller, rieselnder Regen' (Baróti Szabó: KisdedSz. 49)

■ Ismeretlen eredetű. | (⊕) Összefügghet a →*lomha* melléknévvel. A szó belseji *ny* ~ *m* viszonyához vö. *iszonyú* (→*iszonyodik*) : *iszamó* (→*iszamik*) stb. Az eredeti változat a *lohnja* lehetett, amelyből a *lanyha* alak hangátvetéssel jöhetett létre; vö. →*dunyha*, →*konyha* stb.; vö. még →*lomha*. Az 1. jelentés lehetett az eredeti. Az 5. jelentés kialakulásában a →*langyos* analógiás hatásával is számolhatunk.

📖 TESz., *lajha* a. is; EWUng. • Vö. *lajhár, lomha*

lap **A:** 1138/ ? *Lapudí* [sz.] [szN.] (MNy. 32: 56); 1651/ *lapját* (Zrínyi: MM. 1: 133) **J:** 1. 1651/ 'kard, kés pengéjének széles része | flache Klinge (Säbel), Fläche (Messer)' (Zrínyi: MM. 1: 133) (↑); 2. 1755 'vminek lapos fele, oldala; sima felület, felszín | flache Seite' # (NSz.); 3. 1777 'síkidom | Fläche (Geom.)' (Keresztesi: Mat. 149); 4. 1783 'könyv levelének egyik oldala | Seite (Buch)' # (NSz.); 5. 1786 'papírlap, kártya | Blatt, Karte' # (Tolnai: Nyelvújítás 62); 6. 1807/ 'lapály | Niederung' (Márton J.: MNSz.–NMSz.); 7. 1808/ 'újság, folyóirat | Zeitung' # (NSz.); 8. 1825/ 'lemez | Platte' (NSz.) **Sz:** ~**oz** 1834 *lapozva* [sz.] (ErdélyiH. 1834. márc. 29.: 196); 1835 *lapoz* (Tzs. *Paginiren* a.)

■ Vitatott eredetű. | 1. Örökség az uráli korból. | (⊕) Egy 'sima felület; sima, lapos' jelentésű eredeti igenévszó névszói értékű tagja lehetett (vö. →*lapos*). 2. Elvonással keletkezett. | (⊕) Belső keletkezésű, elvonás eredménye a →*lapos* szóból. ■ (⊕) Az eredeti jelentése 'sima felület, felszín' lehetett. Az 1–5., 7. és 8. jelentés ebből metaforikusan jött létre. A 6. jelentés a *lapály* (→*lapos*) szóval függhet össze.

📖 NyK. 45: 14; TESz.; EWUng. • Vö. *ét-, hír-, lapos, lappan, röp-, zug-*

láp **A:** 1113 ? *Lapas* [sz.] [HN.] (Györffy: DHA. I: 395); 1224/ *Laposfeu* [sz.] [HN.] (MonStrig. 1: 247); 1261/ *lapa* [□] (OKlSzt. *láp*a a.); 1604 *Láp*a [□] (Szenczi Molnár: Dict.); 1745 *lább* fákat (MNy. 58: 105); 1784 *lap* (Baróti Szabó: KisdedSz. 50) **J:** 1. 1113 ? 'sekély, vízi növényzettel belepett állóvíz, mocsár | Moor' (Györffy: DHA. I: 395) (↑), 1224/ 'ua.' (MonStrig. 1: 247) (↑); 2. 1729 'utaj | Floß' (MNy. 58: 105); 3. 1848/ 'mocsaras víz színén

úszó növényzet; ingovány | Bewachung des Sumpfwassers; Sumpfwiese' (NSz.) Sz: ~os 1113 ? [HN.] (Györffy: DHA. I: 395) (↑); 1224/ [HN.] (MonStrig. 1: 247) (↑)

■ Valószínűleg örökség a finnugor korból. | (≡) Vog. (T.) *lōpē* 'szél által kidöntött fatörzs; víz által elsodort fatörzs'; zürj. (Sz.) *lep* 'uszadékfa <vizekben>'; cser. (KH.) *lâpâ, âlâp* 'uszadékfa, tovasodort gallyak'; ? lp. (norv.) *lappad* 'hosszú fatörzs' [fgr. **lōppz* 'kidőlt fa, uszadékfa, vízen sodródó törmelék']. (△) A szó belseji **pp* > m. *p* hangváltozáshoz vö. →*csupor*, →*epe* stb. A *lâpa* változat a →*vâpa* hatására jöhetett létre. A jelentések metaforikus úton fejlődtek ki a feltételezett eredeti 'vízen sodródó törmelék' jelentésből. (△) A →*lâb* és →*lâbb* szavakkal való összefüggés kevésbé valószínű.

📖 KSz. 7: 253; FUF. 15: 71; MSFOu. 65: 410; TESz.; MSzFE.; EWUng.

lapác → *lâpos*

lapály → *lâpos*

lapát A: 1395 k. *lapad* (BesztSzj. 484.); 1405 k. *lapat* (SchlSzj. 1018.); 1565 *lapátockal* (NySz.) J: 1. 1395 k. 'vas- v. falapból és nyélből álló kézi rakodószerszám | Schaufel' # (BesztSzj. 484.) (↑); 2. 1708 'evező | Riemenblatt, Ruderschaufel' (Pápai Páriz: Dict. *Bîrēmîs* a.); 3. 1767 'egy fajta malom-, hajó- v. turbinaalkatrész; lapátra emlékeztető egyéb tárgy | Schaufel (vom Wasserrad usw.)' (Pápai Páriz–Bod: Dict. *Malom-kerék lapátjai* a.)

■ Szláv jövevényszó. | (≡) Óe. szl. *lopata* 'lapát, ásó'; szbhv. *lopata* 'lapát; evezőlapát; malomkerék stb. lapátja'; szlk. *lopata* 'lapát; ehhez hasonló más tárgy'; or. *лоната* 'lapát'; stb. [szláv eredetű; vö. még óporosz *lopto* 'ásó'; litv. *lopetà* 'ua.; lapát'; stb.]. (△) A *lapát* alak a birtokos személyjelként értelmezett szövégi *a* elhagyásával keletkezhetett, vö. →*beszéd*, →*kolbász* stb.

📖 Kniezsa: SzlJsz. 304; TESz.; EWUng. • Vö. *labda, lapocka, lapu*

lapít → *lâppan*

lapocka A: 1405 k. *lap[i]chka* (SchlSzj. 381.); 1493 *lapoczka* (Oklsz.); 1533 Valkőz *lavoczka* (Murm. 742.); 1551 vál *lapitzkaiara* (NySz.); 1792 *lapatzkáját* (NSz.); 1795 *lopotzka* (NSz.); NYJ. *lepöcke* (NéprÉrt. 30: 238) J: 1. 1405 k. 'az ember és az emlősállatok hátán levő, háromszög alakú, lapos csont | Schulterblatt' # (SchlSzj. 381.) (↑); 2. 1493 'lapát v. más, hozzá hasonló eszköz | Schaufel; schaufelähnl. Gerät' (Oklsz.) (↑); 3. 1816 '(különféle ekerészek megnevezéseként) | (Benennung versch. Pflugteile)' (Balassa I.: Eke 214)

■ Szláv jövevényszó. | (≡) Szln. (N.) *lopâtka*; szlk. *lopatka*; or. *лонатка*; stb.: 'kis lapát; lapocka; stb' [< szláv **lopata* 'lapát'; vö. →*lapát*]. (△) A szó belseji szláv *tk* > m. *ck* hangváltozáshoz vö. *kalicka* (→*kalitka*). A *lepöcke* változat hangrendi átcsapással keletkezett.

📖 Kniezsa: SzlJsz. 305; TESz.; EWUng. • Vö. *lapát*

lapogat → *lâppan*

laponya → *lapos*

laponyag → *lapos*

lapos **A:** 1228 ? *Lopustelek* [HN.] (MNY. 67: 426); 1297 *Lapus* (OklSz.); 1318 *Lapisbyk* [HN.] (Györffy: ÁMTF. 1: 139); 1395 k. *lopus* (BesztSzj. 430.); 1453 *Laposerdew* [HN.] (OklSz.) **J:** <MN> **1.** 1228 ? 'sík (terület); vékony, sima | flach (Land); platt' # (MNY. 67: 426) (↑), 1395 k. 'ua.' (BesztSzj. 430.) (↑); **2.** 1447 'alacsony | niedrig' (MNY. 26: 148); **3.** 1834 'sekélyes; felszínes, érdektelen | oberflächlich, nichtig' (NSz.) | <FN> **1.** 1283 ? 'sík terület; lapály, mélyen fekvő síkság | Flachland; Niederung' (MNY. 10: 235), 1515 'ua.' (OklSz.); **2.** 1792 'lepényféle sütemény | Art Kuchen' (MNY. 69: 281)

laponya × **A:** 1267 ? *Lapona* [HN.] (Györffy: ÁMTF. 2: 522); 1269/ *Lapanya* [HN.] (Györffy: ÁMTF. 2: 522); 1325 *Lapuna* [HN.] (Györffy: ÁMTF. 2: 522); 1408 *Laponya* [HN.] (OklSz.); 1784 *laponya* (Baróti Szabó: KisdedSz. 50) **J:** **1.** 1267 ? 'lapály, mélyen fekvő síkság; mocsaras terület | Niederung; sumpfiges Gebiet' (Györffy: ÁMTF. 2: 522) (↑), 1784 'ua.' (Baróti Szabó: KisdedSz. 50) (↑); **2.** 1810 'völgy | Tal' (NSz.)

lapác † **A:** 1310/ *Lapaz* [HN.] (OklSz.); 1519 *lapazon* (JordK. 314) **J:** <FN> 1310/ ? 'sík terület; lapály, mélyen fekvő síkság | Flachland; Niederung' (OklSz.) (↑), 1519 'ua.' (JordK. 314) (↑) | <MN> 1552 'sík (vidék) | flach (Land)' (NySz.)

laponyag × **A:** 1521 *hathar-laponyaghalma* [HN.] (OklSz.); 1673 *laponyagok* (NySz.); 1680 *lapanyagra* (NySz.) **J:** **1.** 1521 'kisebb földkiemelkedés; alacsony domb | kleinere Bodenerhöhung; niedriger Hügel' (OklSz.) (↑); **2.** 1673 'völgy | Tal' (NySz.) (↑)

lapály **A:** 1604 ? *hezag lapaja* (Szenczi Molnár: Dict. *Súbtal* a.); 1617 *lapály* (NySz.); 1673 *lopály* (NySz.); 1770 *lapányos* [sz.] (MNY. 65: 342); 1788 *lapalos* [sz.] (NSz.); NYJ. *rapály* (MTsz.) **J:** <FN> **1.** 1604 ? 'mélyedés | Vertiefung' (Szenczi Molnár: Dict. *Súbtal* a.) (↑), 1838 'ua.' (Tsz.); **2.** 1673 'síkság; alacsonyan fekvő földterület, alföld | Ebene; Niederung, Flachland' # (NySz.) (↑) | <MN> 1617 'sík (föld) | flach (Land)' (NySz.) (↑)

■ Örökség, uráli kori tő magyar képzéssel. | (≡) A tőhöz vö. ? vog. (P.Szo.) *kātlop* 'tenyér' (*kāt* 'kéz'); osztj. (O.) *lāpsax* 'sima, lapos, alacsony'; zürj. (I.) *lap* 'sima felület, felszín, lap'; votj. (K.) *lap* 'alacsony'; cser. (KH.U.) *lap* 'alacsony <ház, asztal stb.>'; md. (E.) *lapuža*, (M.) *lapš* 'sima; sima felület, felszín'; finn *lappea*, *lappia* 'sima, lapos; lapos oldal'; lp. (norv.) *lap'påd* 'mellett, oldalt; mellette el <elhíázva>'; – jur. *lapšā* 'széles és sima lemez, lap' [uráli **lappz* 'sima, lapos; sima felület, felszín']. (≈) Megfelelője: juk. *läbiä* 'föld'. (△) Eredetileg 'sima felület; sima, lapos' jelentésű igenévszó lehetett. A szó belseji **pp* > m. *p* hangváltozáshoz vö. →*láp*, →*lep* stb. A szóvégek: -s (*lapos*), -c ~ -sz (*lapác*), -ly (*lapály*) névszóképzők. A *laponya* és a *laponyag* -ny + -a, ill. -g névszóképzővel keletkezhetett.

📖 NyK. 45: 13; MSFOu. 98: 139; TESz., *lapác* a. is, *lapály* a. is, *laponya* a. is; MSzFE. *lap* a.; EWUng. • Vö. *lap*, *lappan*

lapp **A:** 1675 *Lapp-orfzág* (MNY. 82: 454); 1783 *Lap* (Molnár J.: MKönyvHáz 2: 16) **J:** <FN> 1675 'lapp ember | Lappe' (MNY. 82: 454) (↑) | <MN> 1675 'a lappokkal kapcsolatos, rájuk vonatkozó | lappisch' (MNY. 82: 454) (↑)

lappan † **A:** 1693 *lapponoknak* (MNY. 82: 454) **J:** 'lapp ember | Lappe'

■ A szócsalád időrendben korábbi tagja, a **lapp** elvonás eredménye. | (⊕) A magyar *Lappia* 'Lappföld' [HN.] (1653: Apáczai: MEnc. 118) szóból [< lat. (k.) *Lappia* [HN.] 'ua.' alapján]. A latin helynév a svéd *lapp* 'lappföldi ember' szóra mehet vissza, amely feltehetőleg a lappokat lebecsülő megnevezésként a svéd *lapp* 'rongy, rongydarab, folt' szóból keletkezett. (≈) Megfelelői: finn *lappalainen*; norv. *lapp*; or. *лопарь*; stb.: 'lappföldi ember'. (⊕) A *lapp* alak kialakulását a ném. *Lappe* 'ua.' töve is elősegíthette; vö. →*baskír*, →*brit* stb. – A *lappon* jövevényszó a középkori latinból: lat. (k.) *laponni* [többes szám], *lappones* [többes szám] 'ua.'.

📖 TESz.; UrAltJb. 61: 129; EWUng. • Vö. *lump*

lappad → *lappan*

lappan × **A**: 1416 u./¹ èl *lampant* (BécsiK. 263); 1510 el *lappana* (PéldK. 9); 17–18. sz. *meglappant* (Nyr. 12: 265); 1808 *Lopponni* [sz.] (NSz.) **J**: 'rejtőzik | sich versteckt halten'

lappang **A**: 1510 *lappagny* [sz.] (PéldK. 45); 1527 *lappangozny* [sz.] (ÉrdyK. 236); 1628 *lampangás* [sz.] (NySz.); 1757 *lappong* (NSz.); 1784 *lapangók* [sz.] (NSz.); 1792 *loppangottak* (NSz.) **J**: '(ott)van, létezik, de nem mutatkozik meg, nem válik láthatóvá | vorhanden sein, aber nicht in Erscheinung treten' #

lapít **A**: 1560 k. megh *lapyttóm* (GyöngySzt. 625.); 1577 k. el *lapytoth* [sz.] (OrvK. 251) **J**: 1. 1560 k. 'lapossá tesz, nyom | plattdrücken' # (GyöngySzt. 625.) (↑); 2. 1794 'meghúzza magát; hallgat | sich ducken; schweigen' # (NSz.); 3. 1838 'mángorol | mit der Mangel plätten' (Tsz.); 4. 1898 'füllent | lügen' (Dobos: DiákSz.)

lappad **A**: 1585 le *lappadok* (Cal. 315); 1792 *lapadék* [sz.] (Baróti Szabó: KisdédSz. *Lap* a.) **J**: 1. 1585 'lohad, lelapul | abschwellen, sich setzen' (Cal. 315) (↑); 2. 1843 'rejtőzik, meglapul | sich ducken' (NSz.)

lapul **A**: 1702 *lelapul* (NySz.) **J**: 1. 1702 'vmihez hozzásimul; vhol rejtőzik, megbújik | sich an etw drücken; sich ducken' # (NySz.) (↑); 2. 1793 ? 'lapossá válik | flach werden' # (NSz.); 3. 1808 'ua.' (Sándor I.: Toldalék)

lapogat × **A**: 1770/ *lapogatnak* (NSz.) **J**: 1. 1770/ 'ütöget, vereget | wiederholt schlagen, klopfen' (NSz.) (↑); 2. 1797 'laposra nyomkod | plattdrücken' (NSz.)

■ Származékszó. | (⊕) Az alapszó a →*lapos* szócsaládjának tövével azonos. Ez a tö, amely eredetileg igenévszói jellegű volt, már az ősmagyarban is létezhetett; vö. még →*lap*. A szóvégek különféle igeképzők. Néhány változat szó belseji *mp*-je *pp* > *mp* elhasonulással keletkezett. – A *lappan* egykori létezéséhez vö. 1200 k. *Loponsu* [sz.], [HN.] (An. 48.). (⊖) Idetartozik: *lappantyú* 'kecskefejő <egy fajta éjszakai madár>' (1799: NSz.). Ez főnevesült folyamatos melléknévi igenév, amely az -ú képzővel jött létre a '(meg)lapul' jelentésű *lappant* (1519: JordK. 12) szóból; ez utóbbi a *lappan* származéka. A megnevezést az magyarázhatja, hogy e madárfajta késő este, mintegy lappangva, nesztelen repüléssel indul táplálékot szerezni.

📖 NytudÉrt. 30: 77; TESz. *lappang* a., *lapít* a. is, *lapogat* a. is, *lappad* a. is, *lappantyú* a. is; Benkő: FiktI. 82, 94, 130; EWUng. • Vö. *lap*, *lapos*

lappang → *lappan*

lappon → *lapp*

lapu A: 1256/ *Lopuhus* laz [sz.] [HN.] (Györffy: ÁMTF. 1: 675); 1325/ *Lapuhus* [sz.] [HN.] (OklSz.); 1332 *Lapuhtw* [HN.] (Csánki: TörtFöldr. 1: 102); 1395 k. *lapow* (BesztSzj. 390.); 1405 k. *lapho* (SchlSzj. 902.); 1420 ? *Kyslapispatak* [sz.] [HN.] (Csánki: TörtFöldr. 1: 302); 1500 k. *Lapoh* (MNY. 21: 141); 1533 *Lappo* leuel (Murm. 1471.); 1577 *lapi* (KolGl.); 1577 k. *lapunak* (OrvK. 39); 1736 *laputot* (MNY. 75: 380); 1767 *lapú* (Pápai Páriz–Bod: Dict. *Bēchium* a.) **J: 1.** 1256/ 'különféle, nagy levelű gyomnövényeknek, főleg a bojtortjának (*Aretium*) és az útifűnek (*Plantago*) nevéként' | 'zur Benennung versch. großblättriger Pflanzen, haupts. Klette und Wegerichgewächse' (Györffy: ÁMTF. 1: 675) (↑); **2.** 1785 '(nagy) levél, falevél | (großes) Blatt, Baumblatt' (NSz.)

■ Szláv jövevényszó. | (≡) Szbhv. (N.) *lòpūh* 'nagy bojtortján, útilapu'; szlk. *lopúch* 'ua.'; or. *лонyx* 'bojtortján'; stb. [szláv eredetű; vö. még litv. *lāpas* 'levél']. (⊕) A 2. jelentés metaforikus.

📖 Kniezsa: SzJsz. 306; TESz.; EWUng. • Vö. *lapát*, *mostoha-*, *számár-*

lapul → *lappan*

lárifári A: 1786 *larefare* bolondságokat (NSz.); 1790 *lári*, *fári* (NSz.); 1817 *láré-faré* (NSz.) **J:** <FN> [jelzői használatban is] 1786 'haszontalan dolog; haszontalan beszéd | unnütziges Ding; leeres Geschwätz' (NSz.) (↑) | <ISZ> 1790 'ugyan!, mesebeszéd <indulatszóként> | nichts da!' (NSz.) (↑)

■ Német jövevényszó. | (≡) Ném. *Larifari* 'üres fecsegés, értelmetlenség', *larifari!* 'ugyan!, mesebeszéd <indulatszó>' [az olasz szolmizálás *la*, *re*, *fa*, *re* hangjainak nevéből]. (≈) Megfelelői: szbhv. *larifári*; cseh *laryfary*; stb.: 'lárifári <főnév és indulatszó>'.

📖 TESz.; EWUng.

lárma A: 1631 *lármát* [?] (MNY. 52: 72); 1643 *larmát* (Horváth M.: NEL.) **J: 1.** 1631 'riadó | Alarm' (MNY. 52: 72) (↑); **2.** 1643 ? 'zaj, zivaj | Geräusch, Lärm' (Horváth M.: NEL.) (↑), 1700 'ua.' (Gyöngyösi: ÖK. 4: 54); **3.** 1750 ? 'háborgás, zendülés; patália, perpatvar | Aufruhr; Zänkerei' (NSz.), 1794 'ua.' (MNY. 8: 273)

■ Német (feln.) jövevényszó. | (≡) Ném. *Lärm* 'zaj; riadó', (N.) 'híresztelés, szóbeszéd', (R.) *lerma* 'riadó', (baj.-osztr.) *lārm*, *larmə* 'hangos zaj, zörej' [< ol. *all'arme* 'riadó', tkp. 'fegyverbel!']. (≈) Megfelelői: ang. *alarm*; fr. *alarme*; stb.: 'riadó; ijedség, rémület'. (⇒⊕) A magyar szó főleg a németből (baj.-osztr.) származhat. (⊕) A szövegi *a*-hoz vö. → *cérna*, → *ciha* stb. A 3. jelentés valószínűleg a magyarban keletkezett. – A *lárma* előtaggal alkotott összetett szók: *lármafa* 'magas rúd, amelynek (szurkos) szalmával borított felső részét veszély jelzésekként meggyújthatták' (1787: NSz.), *lármaágyú* 'fegyverbe hívó ágyú' (1788: NSz.), *lármafáklya* 'fegyverbe szólító fényjel' (1793: NSz.); stb.

📖 Nyr. 63: 10; MNY. 44: 46, 49: 398; TESz., *lármafa* a. is; EWUng. • Vö. *alarm*

lárva A: 1624 *larvakat* (NySz.); 1749 *Lárvájában* (NSz.); NYJ. *lárfa* (ÚMTsz.) **J: 1.** 1624 'álarc | Maske' (NySz.) (↑); **2.** 1787 'álca <állattani szóként> | Larve <Zool>' (NSz.)

■ Latin jövevényszó. | (≡) Lat. *larva* 'kísértet; álarc', (tud.) 'bizonyos állatok, pl. rovarok átmeneti alakja, álca' [vö. lat. *Lares* [többes szám] 'házi istenek']. (≈) Megfelelői: ném. *Larve*; fr. *larve*; ol. *larva*; stb.: 'kísértet; lárva <állattani szóként>', a németben 'álarc' is.

laska × **A**: 1519 *laxaath* (JordK. 130); 1536 ? *Laskam* [SZN.] [lat. -m végződés] (MNY. 11: 423); 1590 *Laska* (Szikszai Fabricius: LatMSzj. 199); 1776 *Lacska* fával (MNY. 65: 342); 1839 *lecske* (MTsz.); NYJ. *loksá* (ÚMTsz.) **J**: 'tészta, ma főleg egy fajta nudli v. téstakocka, csusza | Mehlspeise, heute meistens Art Nudeln od. Fleckerln'

■ Szlovák vagy ukrán jövevényszó. | (≡) Szlk. *lokša* 'krumplis téstából sült lepény', (N.) 'mákos v. túros metélt'; ukr. *локша* 'metélt tézta' [török eredetű; vö. tat. *lakša* 'egy fajta tézta; metélt tézta'; ujj. *lakča* 'ua.; kifőtt téstadarabok'; stb.]. Forrása: valószínűleg újperzsa *lahša* 'kásaféle'. (≈) Megfelelői más szláv nyelvekben is megtalálhatók. (△) A *laska* alak hangátvetéssel keletkezett. A *lecske* változat hangrendi átcsapás eredménye.

Knieszsa: SzJsz. 306; TESz.; EWUng.

lassú [5] **A**: 1192/ *Losiuduna* [HN.] (Györffy: ÁMTF. 1: 236); 1309 *lassywu* (MNY. 9: 228); 1338/ *Lasiw* [HN.] (Györffy: ÁMTF. 1: 720); 1338 *Lasseu* ag [HN.] (Györffy: ÁMTF. 2: 580); 1372 u./ *laffu*, *loffan* (JókK. 83–84, 14); 1416 u./¹ *laffot* (BécsiK. 280); NYJ. *lassikább* [SZ.] (MTsz.) **J**: <MN> **1.** 1192/ 'kis sebességű | langsam' # (Györffy: ÁMTF. 1: 236) (↑); **2.** 1372 u./ 'csendes, halk | leise, still' (JókK. 83); **3.** 1372 u./ 'szelíd, mérsékelt; nyugodt | sanft, gemäßigt; ruhig' (JókK. 14); **4.** 1470 'kényelmesen, ráérősen, nehézkesen cselekvő | gemächlich, saumselig' # (SermDom. 2: 372) | <FN> 1703 'egy fajta tánc | Art Tanz' (ABpL. 13: 177) **Sz**: ~**ság** 1416 u./¹ *laffofággal* (BécsiK. 75) | **lassít** 1512 k. *laffithatnaia* [sz.] 'lecsendesít, lecsillapít | besänftigen' (WeszprK. 34); 1834 'kis sebességre csökkent | verlangsamen' (NSz.) | **lassul** 1592 meg *lassula* 'erőtlené válik, elerőtlenedik | kraftlos werden' (NySz.); 1604 'lassúvá válik | langsam werden' (Szeneci Molnár: Dict.)

■ Bizonytalan eredetű, esetleg származékszó egy fiktív töből. | (△) A szótó ismeretlen eredetű. A végződése -ú folyamatos melléknévi igenévképzőnek tűnik. A melléknévi jelentések az eredeti melléknévi 1. jelentésből keletkezettek. (△) A szótó ugorból való magyarázata kevésbé valószínű.

TESz.; MSzFE.; EWUng.

lasszó **A**: 1857 *lasso-val* (Nyr. 94: 236); 1882 *Lasszo* (MagyLex. 11: 211); 1895 *Lasszó* (PallasLex.) **J**: 'pányva | Lasso'

■ Nemzetközi szó. | (≡) Ném. *Lasso*; ang. *lasso*; fr. *lasso*; sp. *lazo*, (d.-am.) *laço*; stb.: 'kötél, hurok, lasszó'. A dél-amerikai spanyolban keletkezett [lat. (vulg.) **laciū* 'kötél, hurok' < lat. *laqueus* 'ua.']. Az angolból terjedt el. (⇒△) A magyarba német és angol közvetítéssel került.

Nyr. 94: 235; TESz.; EWUng.

lat △ **A**: 1441 *lath* (Oklsz.); 1509 *loth* (Oklsz.); 1577 *latt* (Aritm. Q2b); 1647 *lót* (Monírók. 8: 223) **J**: 'régí súlymérték: a font harmincketté része | Lot (als Gewichtsmaß)' **Sz**: ~**olgat** 1837–1838 *latolgatni* [sz.] (KisfaludyTÉ. 1: 29); 1853 *latolgatják* 'megfontol, fontolór a vesz, meggondol | erwägen, bedenken' (NSz.)

■ Német (feln.) jövevényszó. | (≡) Ném. *Lot* 'mérőőn; régí súlymérték; stb.', (kfn.) *lót* 'ólom; ebből öntött súly', (R. baj.-oszt.) *lât, lôt* 'ólom; bizonyos súlyú fémadarab', (kor. úfn. h.) *lot, lat* 'régí súlymérték' [germán eredetű; vö. ang. *lead*; holl. *lood*; stb.: 'ólom']. (≈) Megfelelői:

szbhv. *lot*; cseh *lot*; stb.: 'lat <súlymérték>'. ☉ A szó belseji *a* és *o* a középfelnémet hosszú *ó* helyettesítésével keletkezett.

📖 MNy. 36: 320; TESz.; Molloy: NMÉR.; EWUng.

lát <IGE> **A:** 12. sz. vége/ *Latiatuc* (HB.); 1216/ *Lotomas* [sz.] [szN.] (VárReg. 238.) **J:** 1. 12. sz. vége/ 'szemmel érzékel | sehen, schauen' # (HB.) (↑); 2. [*meg~*] 1372 u./ 'meglátogat, felkeres | besuchen' (JókK. 13); 3. [főleg *vmi után ~*] 1372 u./ 'vmiről gondoskodik, vmivel törődik | nach etw sehen, sich nach etw umsehen' (JókK. 38); 4. 1416 u./² 'tapasztal; megért, tudomásul vesz | erfahren; verstehen, zur Kenntnis nehmen' (MünchK. 9ra); 5. 1416 u./² 'vigyáz, ügyel vmire | achtgeben, achten' (MünchK. 15va); 6. 1504 'megnéz, megvizsgál | untersuchen, prüfen' (Századok 6: 478); 7. 1512 k. 'vminek, vmilyennek ítél, tart | für etw halten' (WeszprK. 78); 8. 1515 'hozzákezd vmihez, nekikezd vminek | sich an etw machen, zugreifen' (LevT. 2: 2); 9. 1523 'vhogyan tekint, fogad; vhogyan bánik vkivel | empfangen, aufnehmen; mit jmdm umgehen' (MNy. 43: 158); 10. 1527 'megér, megél, átél | erleben' (ÉrdyK. 561); 11. 1574 'vkit részesít vmiben | jmdm etw zuteil werden lassen' (NySz.) **Sz:** ~**ó** 1211 *Latou* [szN.] (OklSz.); 1470 *lato* <FOLY MN-I IGENÉV> (SermDom. 2: 375); 1565 'próféta | Prophet' (NySz.) | ~**omás** 1211 *Latamas* [szN.] (OklSz.); 1595 *Latomas* 'jelenés, vízió, káprázat | Vision' (Ver. 114.) | ~**at** 13. sz. eleje/ *la[tiat]* 'ua.' (GyS.); 13. sz. második fele/ *latotuben* 'látás | Sehen' (KTSz.) | ~**t-** [birtokos személyjellel] 1416 u./² *lattocat* 'ua.' (MünchK. 84rb) | ~**ás** 1372 u./ *latafaual* (JókK. 5) | ~**szik** 1416 u./² *laccic* (MünchK. 19rb) | ~**szat** 1723 *látszatos* [sz.] (NySz.) | ~**vány** 1754 *látvánságnak* [sz.] (NSz.) | ~**nok** 1815 e. *látnok* (Szily: NyÚSz.) | ~**tamoz** 1818 *láttamozni* [sz.] (Márton J.: MNSz.–NMSz. *Vidimo* a.) **R:** ~**omást** [főleg *szem~*] 1508 *latomast* 'láthatóan, nyíltan | sichtbar, offen' (DöbrK. 106)

■ Valószínűleg örökség az uráli korból. | ☉ Jur. *letampā-* 'véd, oltalmaz, őriz'; jen. *litobiz* [E/1. személyű] 'figyel' [uráli **l8tt3-* 'lát']. ☉ A magyarázat gyengéje, hogy megfelelők csak igen távoli rokon nyelvekből mutathatók ki. A szó belseji magánhangzó változásához vö. →*hat*², →*hát*²; a jelentések összefüggéséhez vö. →*véd*, →*vigyáz*. A magyar szó belseji *á* másodlagos fejlemény is lehet. Az 1. jelentésből magyarázható további, némely jelentés esetében (vö. 3., 8., 10. stb.) latin minta hatásával is számolhatunk. ☹ Idetartozik: szaknyelvi *lát* [leginkább *-ra* raggal] '(csekk, utalvány) bemutatása <kifizetés céljából>' (1839: Nyr. 30: 211); ez tudatos szóalkotás.

📖 FUFA. 12: 51; NyK. 66: 39; TESz.; MSzFE.; EWUng. • Vö. *drágalátos*, *ellát*, *la*, *lám*, *lát-*, *látogat*, *madár-*, *viszont-*

lát-

I. ~határ A: 1786 *láthatár* (Szily: NyÚSz.) **J:** 'horizont, látóhatár | Horizont' | ~**kör A:** 1800 *látkörein* (MHírm. 1800. dec. 30.: 826); 1821 *látkörön* (Szily: NyÚSz.); 1821 *látkörön* (Szily: NyÚSz.) **J:** 'láthatár, horizont | Horizont' | ~**cső A:** 1807 *látcső* (Szily: NyÚSz.) **J:** 'távcső, messzelátó | Fernrohr' | ILYENEK MÉG: ~**pont** 'nézőpont, szempont | Blickpunkt' (1807: Szily: NyÚSz.); ~**ideg** 'látóideg | Sehnerv' (1828: Szily: NyÚSz.); ~**szerész** 'optikus, látszerkészítő | Augenoptiker' (1834: Kunoss: Szóf.); ~**táv** 'látótávolság | Sehweite' (1843: Szily: NyÚSz.)

II. ~lelet A: 1833 *látleletben* (TudGyűjt. 17/2: 43); 1838 *látlelet* (Tzs.) **J:** 'orvosi bizonyítvány boncolás, testi sértés stb. eredményéről | ärztlicher Befund' | ~**kép A:** 1844 *látképe* (Életképek 1844. júl. 31.: 146); 1851 *látképe* (NSz.) **J:** 'megtekintés, megnézés <képé>; szemlélet, nézet, kép | Ansicht <Bild>' | ~**rajz A:** 1873 *látrajzi* [sz.] (BpKözlöny 1873. márc. 21.: 568); 1958 *látrajz* (Eckhardt: MFrSz.) **J:** 'vázlatrajz | Panoramaskizze'

■ Tükörfordítások előtagja, a →*lát* alapján létrehozva. | ☉ A tükörfordítások német minta alapján keletkezett összetett szók; vö. ném. *Sehfeld* 'látómező', *Sehkreis* 'látókör', (R.) *sehrohr*

’távcső’ stb. – Az előtag az 1. csoportban folyamatos melléknévi igenévi értékű, a *látlet* esetében jelentése ’szemle; vizsgálat’. Hasonló típusú összetett szavakhoz vö. →*lő*-, →*véd*- stb. Az 1. csoport összetett szavainak megfelelő igeneves szószerkezetekhez vö. *látó cső* ’távcső’ (1793: NSz.); *látó punctum* ’szempont, nézőpont’ (1789: NSz.); stb. – Egyes szavak, mint pl. *látlet* (↑), *láttrajz* (↑) közvetlen német minta nélkül a korábbi összetett szók analógiájára keletkeztek. – A *láttrajz* kivételével valamennyi nyelvújítási szó.

📖 TESz.; EWUng. • Vö. *cső*, *határ*, *kép*¹, *kör*, *lát*, *lel*, *rajzol*

laticel **A:** 1933 „*Laticel*“ (Kerék 1933. júl. 1.: 18); 1958 *laticelpárnás* (NSz.) **J:** ’habszivacs gumi | Schaumgummi’

■ Tudatos szóalkotással keletkezett szóösszevonás. | (⊕) A *latex* ’a kaucsukfa nedve; kaucsuk és víz emulziója’ (1960: VegyLex.) (vö. lat. *latex* ’folyadék’ < gör. *λάταξ* ’ua.’) + →*cella* szavakból. Sejtszerű szerkezete következtében a *laticel* igen könnyű, rugalmas és jó hőszigetelő anyag.

📖 VegyLex.; EWUng. • Vö. *cella*

latifundium **Δ A:** 1844 *latifundiumain* (Hirnök 1844. jún. 11.: 263); 1862 *latifundiumai* (NSz.) **J:** ’nagy kiterjedésű földbirtok, nagybirtok | großes Landgut’

■ Latin jövevényszó. | (≡) Lat. *latifundium* ’nagy kiterjedésű földbirtok’ a lat. *latus* ’széles, kiterjedt’ + *fundus* ’föld, földbirtok’ szavak összetétele; vö. *fundus* (→*fundál*). (≈) Megfelelői: ném. *Latifundium*; fr. *latifundium*; stb.: ’nagybirtok, latifundium’.

📖 TESz.; EWUng. • Vö. *fundál*, *latin*

latin **A:** 1604 *Latinus* (Szenczi Molnár: Dict. *Théron* a.); 1792 *Latin* (MNy. 10: 322); 1803 *Latín*-szavaim (NSz.); 1848 *látin* (NSz.) **J:** <FN> **1.** 1604 ’az ókori Latiumban élt, indoeurópai nyelvű nép tagja | Latiner’ (Szenczi Molnár: Dict. *Théron* a.) (↑); **2.** 1891 ’a latin nyelv | Latein’ # (Füredi: IdSz.) | <MN> 1792 ’az ókori latinokkal kapcsolatos, rájuk vonatkozó | latinisch; lateinisch’ # (MNy. 10: 322) (↑)

latinista **A:** 1799 *Latinista* (NSz.); 1904 *latinista* (Radó: IdSz.) **J:** ’a latin nyelvvel foglalkozó, latinul tanuló személy | Latinist’

latinizmus **A:** 1806/ *latinismus* (NSz.); 1816 *latinismusz* (NSz.); 1818 *Latinizmussal* (NSz.) **J:** ’a latin nyelvre jellemző nyelvi sajátosság | Latinismus’

■ Latin jövevényszó. | (≡) Lat. *Latini* [többes szám] ’latiumi ember(ek)’, *Latinus* ’ua.; Latiumhoz tartozó, latin’ [< lat. *Latium* [HN.] ’Közép-Itália történelmi vidéke’] | lat. (k.) *latinista* ’latinul beszélő személy; latinos műveltségű ember’ | lat. (h.) *latinismus* ’latinos nyelvi sajátosság’. (≈) Megfelelői: ném. *Latiner*, *Lateiner*, *Latein*, *Latinist*, *Latinismus*; fr. *Latin*, *latiniste*, *latinisme*; stb.: ’latiumi ember’, ’latinos műveltségű ember’, ’a latin nyelv’, ’latinista’, ’latinizmus’. (⊕) A *latin* alakhoz vö. →*arab*, →*dán* stb. A 19. sz.-tól a *latin* fokozatosan kiszorította a →*diák*-ot. (⊖) Idetartozik: (R.) *lateiner* ’latinos műveltségű értelmiségi személy’ (1844: NSz.), ez a németből (↑) származik.

📖 MNy. 10: 322; TESz.; EWUng. • Vö. *latifundium*

latinista → *latin*

látogat **A:** 1372 u./ *latogafatok* [*látogat* □] (JókK. 58); 1787 *látogatásával* [sz.] (NSz.) **J:** 1. 1372 u./ 'felkeres vkit | besuchen' # (JókK. 58) (↑); 2. 1500 k. 'vkit vmiben részesít | jmdm etw zuteil werden lassen' (AporK. 81); 3. 1520 k. 'rendszeresen jár vhová | frequentieren' # (BodK. 26); 4. [*meg~*] 1526 'próbára tesz {Isten} | heimsuchen' (SzékK. 95); 5. 1546 'nézeget; megvizsgál, kifürkész | herumschauen; prüfen' (RMNy. 2/2: 62) **Sz:** ~**ás** 1372 u./ *latogatafarol* (JókK.)

■ Származékszó. | ⊕ A → *lát* 'szemmel érzékel; felkeres' szóból a *-gat* gyakorító képzővel. Keletkezésében a latinnak is szerepe lehetett; vö. lat. *videre* 'lát, megnéz; meglátogat', *visere* 'szemügyre vesz; meglátogat', *visitare* 'szemügyre vesz; megvizsgál, átvizsgál, megszemlél, ellenőriz'. A 2. jelentés keletkezése azzal magyarázható, hogy a látogató gyakran visz magával ajándékot is; vö. (R.) *ajándékkal meglátogat* (1566: NySz.). A 4. jelentés a 2. alapján keletkezett; vö. még lat. *visitatio* 'csapás, büntetés stb.'.

📖 Nyr. 80: 119; TESz.; EWUng. • Vö. *lát, viszont-*

lator [4] **A:** 1276 *Lotur* [SZN.] (Oklsz.); 1299/ *Laturwar* [HN.] (Györffy: ÁMTF. 2: 172); 1345 *Lator* [SZN.] (Oklsz.); 1372 u./ *latrok* (JókK. 30); 1566 *látor* (Heltai: Fab. 112) **J:** <FN> 1. 1276 ? 'rabló; gonosztevő | Räuber; Verbrecher' (Oklsz.) (↑), 1372 u./ 'ua.' (JókK. 30) (↑); 2. 1673 'parázna személy, szajha | Hurer, Hure' (NySz.) | <MN> 1. 1559 ? 'gonosz, elvetemült | ruchlos, verworfen' (Székely I.: Krón. 141a), 1566 'ua.' (Heltai: Fab. 112) (↑); 2. 1568 'tisztességtelen, erkölcstelen, parázna, szemérmetlen | unzüchtig, buhlerisch' (NySz.)

■ Német (feln.) jövevényszó. | ⊖ Ném. (kfn.) *lot(t)er* 'laza erkölcsű ember, mihaszna, bohóc', (Kr.) *lotter* 'gonosztevő; szerető', – ném. *Lotter* 'laza erkölcsű fickó, mihaszna', (N.) 'csavargó' [eredetéhez vö. eredetéhez vö. → *ledér*]. ⊗ Megfelelői: szbhv. *lotar* 'tolvaj, gazember; laza erkölcsű ember; stb.'; szln. (N.) *lőter* 'erkölcstelen ember; fickó; stb.'; stb. ⊕ A *lator* alak hangrendi kiegyenlítődéssel keletkezett. Az 1. jelentés kialakulásában a lat. *latro* 'zsoldos, rabló, gonosztevő' hatásával is számolhatunk. ⊕ A latinból való származtatása téves, a szlávból pedig kevésbé valószínű.

📖 MNy. 36: 233; TESz.; Mollay: NMÉR.; AntT. 27: 155; EWUng. • Vö. *ledér*

latrina Δ **A:** 1811 e. *Latrina* [ES. NEM M.] (Gáldi: Szótir. 253); 1882 *Latrina* (MagyLex. 11: 219) **J:** 'árnyékszék, klozett, vécé | Abtritt'

■ Nemzetközi szó. | ⊖ Ném. *Latrine*; ang. *latrine*; fr. *latrines* [többes szám]; ol. *latrina*; stb.: 'árnyékszék, vécé'. Vö. még lat. *latrina* 'ua.; fürdő', amely a lat. *lavatrina* [< lat. *lavare* 'mos, fürdik'] egyik mellékalakja. ⊕ A magyarba a német vagy olasz katonai nyelv közvetítette.

📖 TESz.; EWUng. • Vö. *lavór, levendula, löre, lüg*

latyak **A:** 1792 *latsakos* [sz.]; *latyakká* (NSz.) **J:** 'sár, csata | Matsch'

■ Származékszó egy fiktív töből. | ⊕ A *tő* a → *locsol*, → *lotyog* szócsaládjával függ össze. A szóvég *-k* névszóképző. ⊗ Valószínűleg nem tartozik ide: *latka* 'hanyatlás, bukás' (1423 k.: MNy. 77: 508); ez ismeretlen eredetű.

láva **A:** 1786 *Lávák* (NSz.) **J:** 1. 1786 'tufa, lávakő | Tuffstein' (NSz.) (↑); 2. 1794 'vulkánkitörés alkalmával a felszínre ömlött kőzetolvadék | Lava' (NSz.)

■ Nemzetközi szó. | (≡) Ném. *Lava*; ang. *lava*; fr. *lave*; ol. *lava*; stb.: 'láva', az olaszban 'tufa' is. Az olaszból terjedt el [< ol. (náp.) *lava* 'áradmány; (iszap)lerakódás' (lat. *labes* 'csuszamlás')]. (⇒) A magyarba az olaszból, esetleg még a németből kerülhetett.

📖 TESz.; EWUng. • Vö. *laboratórium*, *lavina*

lavina **A:** 1812 *Lavinák* (NSz.); 1836 *lavina*-folyam (NSz.) **J:** 'hógörgeteg | Lawine'

■ Német és olasz jövevényszó. | (≡) Ném. *Lawine*; ol. *lavina*: 'hógörgeteg, lavina' [< lat. (kés.) *labina* 'csuszamlás']]. Vö. még rom. (E.L.) *lavina* 'hó-, jéglavina'. (≈) Megfelelői: szbhv. *lavina*; le. *lawina*; stb.: 'lavina'.

📖 TESz.; EWUng. • Vö. *láva*

lavíroz **A:** 1706 *lavérozás* [sz.] (MNY. 51: 220); 1709 *lavierozással* [sz.] (MNY. 51: 220); 1789 *lavírozott* (NSz.); 1797 *lavírozni* [sz.] (NSz.) **J:** 1. 1706 'taktikázik, manőverezik; kerülő utakon igyekszik vmit elérni, ravasz fogásokhoz folyamodik | manövrieren; sich hindurchwinden' (MNY. 51: 220) (↑); 2. 1789 ? 'szél ellenében cikkcakkban haladva vitorlázik | im Zickzack gegen den Wind segeln' (NSz.) (↑), 1797 'ua.' (NSz.) (↑)

■ Német jövevényszó. | (≡) Ném. *lavieren*, (R.) *laveeren*: 'szél ellen vitorlázik; kellemetlenségeket ügyeskedve igyekszik elkerülni' [< holl. *laveren* 'ua.; <részeg> tántorog']. (≈) Megfelelői: svéd *lovera*; or. *лавировать*; stb.: 'lavíroz'. (⊖) Idetartozik: *lavírol* 'manőverez' (1704: StSl. 27: 331). A szöveghez vö. →*masíroz* ~ *masírol*.

📖 TESz.; EWUng.

lavór **A:** 1809/ *lavoirban* (NSz.); 1816 *lavur* (Gyarmathi: Voc. V); 1832 *lavortál* (MNY. 65: 342); 1853 *lavoár*, *lavór* (MNY. 65: 342); NYJ. *lëvor* (ÚMTsz.) **J:** 'mosdótál | Waschbecken' #

■ Német (au.) jövevényszó. | (≡) Ném. (au.) *Lavor*, *Lavoir*, (B.) *lawur*: 'mosdótál' [< fr. *lavoir* 'mosásra szolgáló hely; ércmosó gép', (R.) 'mosdótál' < fr. *laver* 'mos']]. (≈) Megfelelői: szbhv. *lavor*; cseh *lavor*; stb.: 'ua.'. (⇒) Az első adat francia írásmódja ellenére a szó csak az ausztriai németből származhat, mivel a 'mosdótál' jelentés a franciában már a 18. sz.-ban elavult.

📖 Bárczi: FrJsz. 34; TESz.; EWUng. • Vö. *latrina*

laxál **Δ A:** 1736 *laxáló* [sz.]; *laxáló* [sz.] (NSz.); 1808 *Lakszálni* [sz.] (NSz.) **J:** 'beleket meghajt, székelést megkönnyít | abführen, den Stuhlgang erleichtern'

■ Latin jövevényszó. | (≡) Lat. *laxare* 'tágít, megold; enyhít' [< lat. *laxus* 'tág, laza']. (≈) Megfelelői: ném. *laxieren*; szbhv. *laksirati*: 'meghajt'. (⊖) Idetartozik: (R.) *laxa* 'enyhítő, borogató szer' (16. sz. első fele: Nyr. 8: 169).

📖 TESz. *lakszál* a.; EWUng. • Vö. *lazsíroz*

láz¹ × **A:** [1093–1095] *lazii* [sz.] [HN.] (PRT. 1: 591); 1259 *Nadoslaz* (Oklsz.); 1289/ *Laaz* [HN.] (Györffy: ÁMTF. 1: 336) **J:** **1.** [1093–1095] ? 'tisztás; szénatermő hely, rét, mező, kaszáló | Lichtung, Blöße; Wiese' (PRT. 1: 591) (↑), 1259 'ua.' (Oklsz.) (↑); **2.** 1494 'irtvány | Rodung' (MNY. 26: 148)

■ Szláv jövevényszó. | (≡) Szbhv. *laz* 'ösvény; kis hegyi földsáv; irtvány; erdei tisztás; stb.'; szlk. *laz, lazy* [többes szám] 'irtványon levő szórványtelepülés'; ukr. (N.) *лаз* 'tisztás, erdei irtás', *лазу* [többes szám] 'szántóföldek, telkek'; stb. [valószínűleg szláv eredetű a '(az irtáson át) megközelíthető, járható vidék, terület' jelentésben; vö. szláv **laz-* '(fel)mászik, kúszik']. (△) Főleg (község)határok, települések helyneveiben él.

📖 Nyr. 40: 263; Kniezsa: SzlJsz. 307; NéprÉrt. 38: 43; TESz.; EWUng.

láz² → **lázzat**

laza **A:** 1607 ? *meglozáltat* [sz.] (MNY. 64: 95); 1658–1663 ? *el lazulván* [sz.] (NySz.); 1780 *Lázája* (MNY. 40: 78); 1786 *Laza* (NSz.) **J:** <MN> **1.** 1607 ? 'ritkás, gyér; szétszéledő, szétszóródik | schütter, spärlich; sich zerstreud' (MNY. 64: 95) (↑), 1828 'ua.' (NSz.); **2.** 1828 'gyenge testalkatú; rozzant, romos | von schwachem Körperbau; verfallen' (NSz.); **3.** 1833 ? 'nem szigorú; könnyelmű | nicht streng; leichtsinnig' (NSz.), 1838 'ua.' (NSz.); **4.** 1834 'nem feszes, nem tömött, kilazult, lötyögő | locker' # (Kunoss: Szóf.); **5.** 1837 'elpuhult; lusta | verweichlicht; faul' (NSz.); **6.** 1856/ 'hevenyészett, pontatlan | ungenau' (NSz.); **7.** 1859 'nem szoros (összefüggés, kapcsolat) | locker (Verbindung)' # (NSz.) | <FN> **1.** 1716 k. ? 'vminek ritka, értéktelen, silány része | lockerer, wertloser, geringfügiger Teil' (Thaly: Adal. 2: 141), 1820 'ua.' (NSz.); **2.** 1780 'szőlőnek, gyümölcsösnek üresen hagyott v. ritka, értéktelen, silány része | leerer, schütterer Teil eines Obstgartens' (MNY. 40: 78) (↑); **3.** 1786 'üres kalász; pelyva | taube Ähre; Spreu' (NSz.) (↑); **4.** 1792 'ritka levelű káposzta | Kohl mit lockeren Blättern' (Baróti Szabó: KisdedSz.); **5.** 1792 'ritkás erdő | schütterer Wald' (Baróti Szabó: KisdedSz.) **Sz:** **lazul** 1658–1663 ? [sz.] (NySz.) (↑); 1833 [sz.] (Szily: NyÚSz.) | **lazít** 1833 *Lazítani* [sz.] (Szily: NyÚSz.)

■ Bizonytalan eredetű, esetleg örökség; ugor kori tő magyar képzéssel. | (≡) A tőhöz vö. vog. (T.) *lačət*; osztj. (Trj.) *lačək*: 'tág, bő' [ugor **lčč* 'tág, laza'; onomatopoetikus eredetű]. (△) A szó belseji *č > m. z változáshoz vö. → *hózzá*, → *szűz*. A szóvég -a kicsinyítő képző lehet. – A magyarázat a szó kései felbukkanása miatt is bizonytalan. Eredetileg melléknév lehetett; a főnévi jelentések a szó főnévi használatában alakulhattak ki.

📖 TESz.; UEW. 864; EWUng.

lazac **A:** 1544 *lazaczot* (Oklsz.); 1685 *lázátz* (NytudÉrt. 31: 129); 1720 *laszacz* (NSz.); 1780 *Lasatz* (NSz.); 1780 *Loszos* (NytudÉrt. 41: 130) **J:** 'az északi tengerekben élő hal, amely iváskor a folyókba vándorol | Lachs (Salmonidae)'

■ Jövevényszó egy nyugati szláv nyelvből, valószínűleg a szlovákból. | (≡) Szlk. *losos*, (N.) *losoš*; – cseh *losos*; le. *losoš*: 'lazac' [valószínűleg indoeurópai eredetű; vö. ném. (ófn.) *lahs* 'ua.'; tokhár *laks* 'hal'; stb.]. Vö. még or. *лосось* 'lazac'. (△) A *lazac* zöngésüléssel és affrikálódással keletkezett.

📖 Kniezsa: SzlJsz. 308; NytudÉrt. 41: 129; TESz.; EWUng.

lázad → **lázzat**

lázít → lázzat

lázong → lázzat

lázúr † **A:** 1584 *Lazur* (MNY. 66: 236); 1644–1671/ *lazul*kőnek (NySz.); 1647 *Lázul* kő (NySz.); 1690 *lazúr* (NySz.) **J:** <FN> **1.** 1584 'azúrkék színű ásvány | Lasurstein' (MNY. 66: 236) (↑); **2.** 1708 'áttetsző festék | Lasurfarbe' (Pápai Páriz: Dict. *Lōmentum* a.); **3.** 1808 'égszínkék szín | Lasurblau' (Sándor I.: Toldalék) | <MN> 1621 'azúrkék, égszínkék | lasurblau' (Ethn. 95: 244)

■ Latin jövevényszó. | ⊕ Lat. (k.) *lazur* 'lazúrkő; égszínkék szín; égszínkék', (h.) 'égszínkék'. Vö. még lat. (k.) *lapis lazuli* ~ (*lazuri*) 'lazúrkő'. Forrásához vö. → *azúr*. ⊗ Megfelelői: ném. *Lasur* 'lazúrkő; égszínkék'; cseh *lazur* 'ua.'; stb. ⊕ A németből való közvetlen származtatása kevésbé valószínű.

📖 TESz.; EWUng. • Vö. *azúr*

lázzat † **A:** 1527 *lazzathnak* (ÉrdyK. 29) **J:** 'alapít, létrehoz, terem, szít, okoz, gerjeszt | stiften, erregen'

lázad **A:** 1531 fel *lazardanak* (ÉrsK. 448); 1647 *fellázzadt* [sz.] (NySz.) **J:** **1.** 1531 'felkerekedik, elindul | sich aufmachen, aufbrechen' (ÉrsK. 448) (↑); **2.** 1647 'zendül, ellenszegül | meutern, sich empören' # (NySz.) (↑); **3.** 1748 'törekszik | streben' (NySz.)

láz² **A:** 1693 *Láz* (Otrokocsi Fóris: OrigHung. 2: 172) **J:** <FN> **1.** 1693 'lázadás, zendülés | Aufruhr, Aufstand' (Otrokocsi Fóris: OrigHung. 2: 172) (↑); **2.** 1750 'felbújtó, főkolompos, vezér | Aufwiegler, Rädelsführer' (Wagner: Phras. *Author* a.); **3.** 1832 'rendellenesen emelkedett testhőmérséklet | Fieber' # (Szily: NyÚSz.); **4.** 1837 'nagyfokú izgalom, lelkesedés | Erregung' # (NSz.) | <MN> 1815 'zendülő, háborgó | meuterisch, aufsässig' (Nyr. 3: 501)

lázít **A:** 1764 fel-*lázítani* [sz.] (MNY. 8: 276) **J:** 'felgyújt, bujtotat | entzünden, empören' #

lázong **A:** 1813–1815 *lázong* (MNY. 5: 124); 1834 *Lázangani* [sz.] (Kunoss: Szóf.) **J:** 'fellázad, felháborodik | meutern, empört sein' #

■ Ismeretlen eredetű szócsalád, tisztázatlan viszonyú tagokkal. | ⊕ Az igék talán származékai, tövük 'zendül, ellenszegül' jelentésben igei értékű tagja lehet egy feltehetőleg eredeti igenévszónak; ennek névszói értékű tagja lehet a *láz²*. Nem zárható ki azonban, hogy a *láz²* nem névszói értékű tagja ennek az igenévszónak, hanem elvonás eredménye a korábbi igékből (*lázzat*, *lázad*). Ebben az esetben a *lázít*, *lázong* későbbi származék lehet a *láz²* szóból. ☞ A *láz* főnévi 3. és 4., valamint melléknévi jelentése a nyelvújítás idején keletkezett.

📖 Bárczi: SzófSz.; TESz. *lázad* a., *láz²* a. is; EWUng. • Vö. *lámpaláz*

lázsál → lazsíroz

lázsi → lázsia

lázsia † **A:** 1681 *lázsiást* [✂] [sz.] (MNY. 83: 248); 1782 *Lázsiján* (MNY. 65: 342) **J:** 'a kifizetendő v. megfizetendő pénzösszeg | der zu bezahlende Geldwert'

lázsi † **A:** 1708 *lásival* (RákFLev. 9: 565); 1779 *Lasis* Talér [sz.] (MNY. 9: 369); 1788 *Lázsisok* [sz.] (MNY. 65: 342) **J:** 'értékkülönbözet, ázsio, foglaló | Aufgeld'

■ Olasz (É.) jövevényszók. | ⊕ Ol. (R.) *l'asio, l'agio, li agi* [többes szám] 'fizetendő összeg, érték; értékkülönbözet, ázsio; kényelem; az élet értékei, örömei', (giul.) *l'agio* 'pénzbeli érték, értékkülönbözet' [< fr. (ófr.) *aise* 'öröm, élvezet; kényelem'; vö. még prov. (óprov.) *aize* 'ua.']. ⊗ Megfelelőihöz vö. →*ázsio*. ⊕ A magyarba a névelős többes számú olasz alak került át. A *lázsia* szóvégi *a*-jához vö. →*pálya*, →*datolya* stb.; a *lázsi* szóvégi *i*-jéhez vö. →*kapri*, →*spagetti* stb. Pénzügyi szakszóként honosodtak meg, és többnyire az *-s* melléknévképzős alakban éltek; vö. *lázsiás*; *lázsis tallér* 'a tallérnál értékesebb pénzerme' (↑).

📖 TESz. *lázsi* a.; EWUng. • Vö. *ázsio*

lázsiroz Δ **A:** 1860/ *lázsirozni* [sz.] (MNY. 62: 468) **J:** '⟨játékban, munkában⟩ kényelmeskedik, henyél, lustálkodik | faulzenen, bummeln ⟨beim Spiel, bei der Arbeit⟩'

lázsal **A:** 1906 *lázsalnak* (NemzetiSp. 1906. jún. 3.: 6); 1911 *lázsal* (MNY. 62: 468) **J:** '⟨játékban, munkában⟩ kényelmeskedik, henyél, lustálkodik | faulzenen, bummeln ⟨beim Spiel, bei der Arbeit⟩'

■ A szócsalád alapja, a **lázsiroz** német jövevényszó. | ⊕ Ném. (R.) *lachieren* 'elenged, elereszt', (B.) *laschir'n* 'nem üt ⟨kártyajátékban⟩' [< fr. *lâcher* 'meglazít; elereszt; elhagy, lehagy, kienged ⟨sportban⟩']. ⊗ Megfelelői: szbhv. (N.) *laširati* 'átenged'; cseh (N.) *lažirovati* 'nem játszik ki ⟨kártyát⟩; részrehajló módon viselkedik'; stb.

■ A **lázsal** származékszó. | ⊕ A *lázsal* képzőcserével keletkezett a *lázsiroz*-ból; vö. →*blamíroz*, →*flangíroz* stb. ⊖ Idetartozik: *lázstukál* 'lustálkodik' (1885: Nyr. 14: 475), amely játszi szóalkotással keletkezett nyelvjárási szó.

📖 A SZÓCSALÁDHOZ MÉG | ⊕ A szlovákból való származtatása kevésbé valószínű.

📖 MNY. 62: 468; TESz. *lázsal* a.; MNY. 70: 346; EWUng. • Vö. *laxál*

lázsnak × **A:** 1321 ? *Losnuk* [HN.] (Csánki: TörtFöldr. 3: 77); 1395 k. *lázsnak* (BesztSzj. 575.); 1405 k. *lafnak* (SchlSzj. 1138.); 1529 *lasnyak* (OklSz.); 1584 *Losnokot* (MNY. 88: 508); 1784 *asnakolni* [sz.] (Baróti Szabó: KisdedSz. 51); 1796 *meglaslakolnak* [sz.] (NySz.); NYJ. *azsnákol*, *nazsnagol* [sz.] (MTsz.); *razsnak* (MTsz.); *lazsgyakol* [sz.] (ÚMTsz.) **J:** 1. 1395 k. 'pokróc; zsák, ponyva | Decke; Tuch zum Einbündeln' (BesztSzj. 575.) (↑); 2. 1544 'durva, bolyhos szövet | grobes, zottiges Tuch' (OklSz.); 3. 1595 'ágybetét, matrac | Betteinlage, Matratze' (Ver. 25.); 4. 1766 'ütleg, verés | Schläge, Prügel' (NSz.) **Sz:** ~**ol** [főleg ~**ol**] 1784 'elver, elpáhol | verprügeln' (Baróti Szabó: KisdedSz. 51) (↑)

■ Szláv jövevényszó. | ⊕ Mac. *ložnik*; szlk. (N.) *ložník*; or. (N.) *ложник*; stb.: '(durva) takaró' [< szláv **log-* 'fekszik']. ⊕ Az *a* kezdetű változatok az *ellazsnakol* származékszó téves tagolásával keletkezettek. A főnévi 4. jelentést az magyarázza, hogy régen a közösség ellen vétkezőt úgy büntették, hogy pokrócot borítottak a fejére s megverték; vö. *megzsákol* (→*zsák*).

📖 Kniezsa: SzlJsz. 308; TESz.; EWUng. • Vö. *barlang*, *lágér*, *lektika*, *paložsnak*, *parlag*, *zálog*

le **A:** 1372 u./ *le* ... *haŷta* (JókK. 16); 1493 k. *lee* mossad (FestK. 19); 1519 teetettenek ... *lewe* (JordK. 291); 1559 *ló* vagata (Székely I.: Krón. 28a); NYJ. *Lënek* (MTsz.) **J:** <IK> 1372 u./

'alacsonyabban levő terület, hely irányába, -tól, -től, lefelé, alá | ab, her-, hinab, hinunter' # (JókK. 16) (↑) | <HSZ> **1.** 1604 'lefelé, alacsonyabban levő terület, hely irányába, alá, -tól, -től | ab, her-, hinab, her-, hinunter' # (Szenczi Molnár: Dict.); **2.** 1748 '(rangsorban) alacsonyabb helyzetbe | auf eine niedrigere Stufe (in der Rangordnung)' # (NySz.); **3.** 1786 'lent | unten' (NSz.); **4.** [~ vele] 1802/ 'pusztuljon!, ki vele! | nieder mit ihm, herunter damit' (NSz.) **Sz: lejjebb** 1791 *lejjebb* (NSz.)

■ Megszilárdult ragos alakulat. | (△) A szótő bizonytalan eredetű.

■ A szótő esetleg örökség a finnugor korból. | (≡) Vö. cser. (KH.) *ləwāl* 'alsó <rész>, alul levő', *ləwālŋə* 'alatt', *ləwālän* 'alá', *ləwəc* 'alól' [fgr. **lǝ* 'alsó <rész>, alul levő']. (≈) Megfelelője: juk. *lede* 'lejjebb'. (△) A magyarázatnak több jelentős nehézsége is van. Egyrészt lehetséges, hogy a cser. *lə-* egy eredeti **al-* töből keletkezett hangátvetéssel (így viszont etimológiai szempontból az →*al* címszóval függne össze). Másrészt a cseremiszi megfelelő arra mutat, hogy a szó az alapnyelvben egy szótagú volt. Így csak névmás lehetett, de *l* kezdetű magyar névmás nincs. A magyarban létezhetett egy eredeti *lé* < *leé* változat, amelyben a szóvégi -é latívuszrag.

■ A SZÓCSALÁDHOZ MÉG | (△) A szó alaktanához és a *le* alaknak az eredeti változathoz való kialakulásához vö. →*ki*². A *levé* változat másodlagos lehet: hiátustöltő *v*-vel és az újból kitett -é latívuszraggal keletkeztetett. Eredetileg határozószó volt, de már korán igekötővé fejlődött. A *lejjebb* középfokú alak a *beljebb* (→*be*¹), →*kijebb* analógiájára keletkezett. (△) Az a magyarázat, hogy eredetileg két szótagú lett volna, amelyből a *le* alak a latívuszrag eltűnésével keletkezett, kevésbé valószínű.

📖 Szinnyei: NyH.; TESz.; MSzFE.; Benkő: ÁrpSzöv. 269; EWUng. • Vö. földleírás, lebuji, leg-, lejt, lent, letácsol

lé [7/1] **A:** 1395 k. *leues* [sz.]; *lew* (BesztSzj. 1272., 1302.); 1533 *Lee* (Murm. 2106.); 1560 k. *lőüü* (GyöngySzt. 3302.); 1585 *Léu* (Cal. 571); 1870/ *léllé* (NSz.); NYJ. *lēj* (MTsz.) **J:** **1.** 1395 k. 'mártásszerű, híg étel; leves | Tunke, Soße; Suppe' (BesztSzj. 1272., 1302.) (↑); **2.** 1517 'nem folyékony anyag nedve | Saft' # (DomK. 160); **3.** 1550 e. ? 'vmely anyag főzete, oldala | Absud, Lösung' # (MNY. 57: 357), 1701 'ua.' (MNY. 5: 424); **4.** 1750 '(piszkos, szennyes) víz, folyadék | (unreines) Wasser, unreine Flüssigkeit' (Wagner: Phras. *Liquor* a.) **Sz: leves** 1395 k. 'bő levű, bő nedvű, nedvdús | saftig' (BesztSzj. 1272., 1302.) (↑)

■ Örökség a finnugor korból. | (≡) Vog. (T.) *lām* 'leves, kása'; ? zürj. (I.) *l'em* 'leves'; votj. (Sz.) *līm* 'édes lé, sörbet'; cser. (KH.U.) *lem* 'leves'; md. (E.) *l'em*, (M.) *l'ām* 'leves; zsír, faggyú'; finn *liemi* 'leves'; lp. (norv.) *liebma* 'zöldségleves; halles' [fgr. **leme* vagy **lēme*: 'lé, leves']. (≈) Megfelelői: juk. *lāp* 'vér'. (△) A magyar szó *v*-tőve az eredeti szó belseji **m* alapján érthető; a hangtanhoz vö. →*fű*¹, →*jó*¹ stb.

📖 FUF. 26: 164; TESz.; MSzFE.; EWUng. • Vö. léhűtő, leves

leander **A:** 1835 *leanderek* (Jelenkor 1835. szept. 5.: 1009); 1857 *leander* csoportozatokat (NSz.); 1867 *leánder* (NSz.); NYJ. *lējándervérágos* (OrmSz.) **J:** 'babérrózsa | Oleander (Nerium oleander)'

■ Német (B.) jövevényszó. | (≡) Ném. (B.) *leander* 'leander' [? < ol. (piem.) *leander* 'ua.' < lat. (tud.) *oleander* 'ua.']. (≈) Megfelelői: ném. *Oleander*; fr. *oléandre*; ol. *leandro*, *oleandro*; stb.: 'ua.'. (△) A (R.) *oleander* 'ua.' (1664: Lippay: PosoniK. 1: 107) latin jövevényszó.

📖 TESz.; EWUng.

leány A: 1055 *adlean* fyher (TA.); 1193 *leajn* [HN.] (ÓMOlv. 56); 1372 u./ *lyanok* (JókK. 73); 1416 u./¹ *lanim*, *lañodnac*, *lëanim*, *lañokat* (BécsiK. 2, 5, 2, 80); 1456 k. *lejana* (SermDom. 2: 160); 1559 *layanyat* (LevT. 1: 339); 1574 *leányok* (NySz.); 1720 k. *lëány* (NSz.); 1791/ *jányok* (NSz.); 1816 *Liány* (Kassai: Bef. 290); NYJ. *lëanyacska*, *lyejányocska* [sz.] (ÚMTsz.); *leván*, *liények*, *lőány* (ÚMTsz.); *lëhân*; *lilánka* [sz.] (MTsz.) J: 1. 1055 'hajadon nő | Mädchen' # (TA.) (↑); 2. 1380 k. 'vkinek nőnemű gyermeke | Tochter' # (KönSzej. 8.); 3. 1395 k. 'szolgálóleány | (Dienst)magd' (BesztSzej. 28.); 4. 1843/ 'örömleány | Freudenmädchen' (ItK. 6: 424) Sz: ~zö 1519 *Leanzoht* (JordK. 96)

■ Valószínűleg összetett szó. | ☐ Az előtag örökség az ugor korból; vö. vog. (KL.) *läi* 'zsenge, erőtlén, ifjú'; osztj. (Kaz.) *lojamtiä-* 'gyengévé, rosszá, erőtlenné válik' [ugor **lǝjǝ* 'kicsi, fiatal v. gyenge, erőtlén']. – Az utótag az →*anya* tövével lehet azonos. Az összetétel feltehetőleg az ősmagyar korban keletkezett. A 3. és 4. jelentés önállósulással jött létre olyan összetételekből, mint *szolgálóleány*, *örömleány*. A *leányzó* származékhoz vö. *leányoz*, *leányzik* 'fiatal leánnyá cseperedik' (1806: NSz.). – Összetett szóként elhomályosult.

📖 NyK. 35: 442; MNy. 29: 257; I.OK. 7: 148; TESz.; MSzFE.; EWUng. • Vö. *anya*, *árvalányhaj*, *mostoha*-, *nyoszolyó*

leb → *lebel*

lebben → *lebeg*

lebbencs A: 1834 ? Kőre *leppents* (Kassai: Gyökerésző 3: 284); 1840 *lebbencs* (MTsz.) J: 1. 1834 ? 'lepényféle; palacsinta | Art Fladen; (gefüllter) Eierkuchen' (Kassai: Gyökerésző 3: 284) (↑), 1881 'ua.' (Nyr. 10: 89); 2. 1840 'nagyobb darabokra tört, szaggatott levestészta | Art Fleckerl (Suppeneinlagen)' (MTsz.) (↑); 3. 1882 'lebbencsleves | Art Fleckerlsuppe' (Nyr. 11: 92)

■ Származékszó. | ☐ A *lebben* (→*lebeg*) szóból -cs névszóképzővel; vö. *puffancs* (→*puff*), *pukkanacs* (→*pukkan*) stb. Az 1. jelentéshez vö. a *lebbent* (→*lebeg*) 'könnyedén ledob, odavet' jelentését; a 2. jelentést a tésztának a levesben való lebegése magyarázza. A 3. jelentéshez vö. a *lebbencsleves* (1882: NSz.) összetételt. – Valószínűleg ugyanebből az alapszóból, de a címszótól függetlenül keletkezett: *lebbencs* 'csapongó; könnyelmű' (1825: NSz.), 'sánta' (1838: Tsz. *Libbenten* a.) stb.

📖 Nyr. 58: 51; TESz.; EWUng. • Vö. *lebeg*

lebbent → *lebeg*

lebeg A: 1458 *lewegew* [sz.] (OkI Sz. *Levegő* a.); 1506 *lebegh* (WinklK. 208); 1577 k. *lebēgeft* [sz.] (OrvK. 144); 1662 *lepegő* [?] [sz.] (PFÉvk. 1957: 193.); 1787 *lebbegetet* [sz.] (MNy. 65: 342); 1838 *Löbögni* [sz.] (Tsz.) J: 1. 1458 'ide-oda mozog, leng, lobog | flattern' (OkI Sz. *Levegő* a.) (↑); 2. 1506 '⟨szív⟩ dobog; ⟨ér⟩ ver | pochen ⟨Herz⟩; schlagen ⟨Ader⟩' (WinklK. 208) (↑); 3. 1551 'vízben, levegőben könnyedén, lassan lengve mozog | schweben' # (NySz.); 4. 1590 e. 'megcsillan, villog | flimmern' (Balassi: ÖM. 1: 92); 5. 1624 'ingadozik, bizonytalan állapotban van | wanken' (NySz.); 6. 1748 k. '⟨beszéd⟩ akadozik; hebegve beszél |

stocken (Rede); stammeln' (ItK. 46: 322) **Sz:** ~ő 1458 'függő, bojt, dísz (mint ékszer) | Gehänge (als Schmuckstück)' (OklSz. *Levegő* a.) (↑)

lebbent A: 1796 *lebbentse* (NSz.), de vö. → *lepentyű*; 1861 *leleppenteni* [sz.] (MNysz. 6: 338); NYJ. *lebbint* (MTsz.) **J: 1.** 1796 'lebegés közben' érint | im Schweben berühren' (NSz.) (↑); **2.** 1838 'meglebegtet, meglobogtat | flattern machen' (Tzs.)

lebben A: 1813 *Lebbent-el* (NSz.) **J: 1.** 1813 'könnyedén megmozdul, meglebeg; könnyedén mozogva elvonul, elhalad | flattern, dahinschweben; sich leicht fortbewegen' (NSz.) (↑); **2.** 1837 'lángolva lobog | lodern' (NSz.)

■ Onomatopoetikus eredetű szócsalád. | ☞ A → *lobog* szócsalád tagjainak palatális párhuzamos formái. A tö a → *lebel*, → *lebeny* stb. szócsaládok tövével azonos. A végződéses különféle igeképzők. Hasonló onomatopoetikus szavak a permi nyelvekben is vannak: zürj. (V.) *leb-*; votj. (Sz.K.) *lob-*: 'repül; lebeg'. Ezek etimológiai összefüggése a magyar szócsaláddal lehetséges, de nem bizonyítható. Az is lehetséges, hogy a szócsalád tagjai tulajdonképpen származékok: tövük egy eredeti igenévszó igei értékű tagja; a névszói értékű tag esetleg a *leb* (→ *lebel*) lehet. Az igei értékű taghoz vö. *Lebő* [HN.] (1728: NytudÉrt. 22: 56), amely -ő képzős folyamatos melléknévi igenév, és egy úszóláp megnevezésére szolgált; ehhez vö. *lábbó* (→ *lább*). A *lebeg* 4. jelentése feltehetőleg a hullámozó vízfelület csillogása alapján keletkezett. A 6. jelentés az 5. jelentésnek a fejleménye lehet. A *lebbent* főleg a 2. jelentésében él.

☞ SzFÉvk. 1956: 53; PFÉvk. 1957: 195; TESz.; EWUng. • Vö. *lább*, *lebbencs*, *lebel*, *lebeny*, *lebzsel*, *leffeg*, *lég*, *leng*, *lepentyű*, *lepke*, *leppog*, *levegő*, *levél*, *libeg*, *lippen*, *lobog*, *lövöldék*, *nyakleves*

lebel Δ [4] **A:** 1618 *leblétől* [✂] (ErdTörtAd. 2: 64); 1787 *leble* [□] (Szily: NyÚSz.); 1815 *Lebel* (NSz.) **J: 1.** 1618 'pára, kigőzölgs | Dunst' (ErdTörtAd. 2: 64) (↑); **2.** 1787 'szellő | Brise, Lüftchen' (Szily: NyÚSz.) (↑); **3.** 1860 'lobogó zászló; könnyen lebegő, fátyolszerű vmi | Flagge, Fahne; etw Flatterndes' (NSz.)

leb × **A:** 1792 *Leb* (Baróti Szabó: KisdedSz.), de vö. → *lebeny* **J: 1.** 1792 'lebegés; lobogás | Flattern; Lodern' (Baróti Szabó: KisdedSz.) (↑); **2.** 1836–1837 'meteor | Meteor' (Szily: NyÚSz.); **3.** 1845/ 'érzelmi lángolás | Glut von Gefühl' (NSz.); **4.** 1894 'könnyű gáznemű anyag; levegő | leichte gasartige Materie; Luft' (NSz.)

■ A szócsalád időrendben legkorábbi tagja, a **lebel** belső fejlemény, valószínűleg származékszó. | ☞ Az alapszó egy eredeti igenévszó igei értékű tagja lehet (vö. → *lebeg*), a névszói értékű tag talán a *leb*. A szóvég -l névszóképző; vö. → *lepel*. A *leble* változat elhomályosult E/3. személyű birtokos személyjelet tartalmaz.

■ A **leb** elvonás. | ☞ A *leb* elvonás lehet a → *lebeg*-ből vagy a *lebel* 'erősen áramlik (különösen levegő); legyezget, legyezve hűsít' (1635: NySz.) igéből.

■ A **lebel** származékszó. | ☞ A *lebel* ige gyakorító képzővel keletkezett ugyanabból a töből, mint a → *lebeg*.

☐ A SZÓCSALÁDHOZ MÉG | ☞ Azonban azt sem zárhatjuk ki, hogy a *leb* az eredeti igenévszó (↑) névszói értékű tagja. A jelentéshez vö. még → *levegő*, → *lobog*, → *lövöldék*.

☞ SzFÉvk. 1956: 53; TESz.; EWUng. • Vö. *lebeg*, *lebeny*

lebeny A: 1577 *lepenię* (KolGl.); 1787 *lebernyénél* [~e □] (NSz.); 1804 *lebenyés* [sz.] (NSz.); 1805 *lepeny* (NSz.); 1832 *lebenyő* [□] (Kreszn.); 1838 *Lebeny* (Tzs.); 1838 *lebinye* [□] (Tsz. *Lepénye* a.); 1865 *lebény* (CzF.); 1898 *lebbenyekkel* (NSz.); NYJ. *leböny* (ÚMTsz.); *lepén* (Nyatl. *lebernyeg* a.); *leveny* (PFÉvk. 1957: 199) **J: 1.** 1577 'a szarvasmarha álla alatt lelógó

húsos bőr | Wamme' (KolGl.) (↑); **2.** 1787 'köpenyféle; ruhadarab lebegő szárnya | Art Mantel; Schöbchen, Frackschoß' (NSz.) (↑); **3.** 1838 ? 'hús hártyás része | häutiger Teil des Fleisches' (Tsz.), 1855–1860 'ua.' (MNY. 38: 307); **4.** 1885 'karéjosan elálló rész (testen, testi szervén) | Lappen (Anat)' (Nyr. 14: 124)

lebernyeg A: 1590 *Lepeney* (Szikszai Fabricius: LatMSzj. 73); 1647 *lepeneg* (NySz.); 1803 *lebernyeg* (Márton J.: MNSz.–NMSz. *Lappen* a.); 1805 *lepényeg* (NSz.); NYJ. *lebörnyeg* (ÚMTsz.); *libérnyeg* (Nyatl.) **J:** **1.** 1590 'a szarvasmarha álla alatt lelógó húsos bőr | Wamme' (Szikszai Fabricius: LatMSzj. 73) (↑); **2.** 1647 'köpenyféle; ruhadarab lebegő szárnya | Art Mantel; Schöbchen, Frackschoß' (NySz.) (↑); **3.** 1805 'karéjosan elálló rész (testen, testi szervén) | Lappen (Anat)' (NSz.)

■ A szócsalád alapja, a **lebeny** belső keletkezésű, valószínűleg származékszó. | (△) Az alapszó egy eredeti igenévszó névszói értékű tagja lehet (vö. *leb* (→*lebel*)); az igei értékű tagból keletkeztek feltehetőleg a →*lebeg* szócsalád tagjai. A szóvég *-n* ~ *-ny* névszóképző; vö. →*gyertyán*, →*kemény* stb. A *lebenye* és hasonló változatok valószínűleg E/3. személyű birtokos személyjelet tartalmaznak; vö. →*epe*, →*vese* stb. A *lebernye* alak szó belseji *r*-je inetimologikus.

■ A **lebernyeg** származékszó. | (△) A *lebernyeg*, a mely ugyanezt az inetimologikus *r*-et tartalmazza, a *lebeny* -g névszóképzős származéka.

■ A SZÓCSALÁDHOZ MÉG | (△) A *lebeny*-nek igéből képzett szóként való magyarázata kevésbé valószínű. A másik magyarázat, amely szerint az eredeti *lebenye* változat *-e* igenévképzőt tartalmazó főnevesült folyamatos melléknévi igenév lenne, a *lebben* (→*lebeg*) kései előfordulása miatt szintén nem meggyőző.

📖 TESz.; EWUng. • Vö. *lebeg*, *lebel*

lebernyeg → *lebeny*

lebuj A: 1808 *Lebuj* [HN.] (Nyr. 104: 362); 1810 k. *Gugyori-Lebúj* [SZN.] (NSz.); 1838 *Lebuj* (Tzs.) **J:** **1.** 1810 k. ? 'kisebb, eldugott, rossz hírű, rendszerint kétes, gyanús elemek által látogatott kocsmá, mulatóhely | Spelunke' (NSz.) (↑), 1838 'ua.' (Tzs.) (↑); **2.** 1843 'nyomorúságos lakás | elende Wohnung' (NSz.)

■ Összetett szó egy mondat főnevesüléséből. | (△) A *lebújj*-ből →*le* + →*bújjik* E/2. személyű, felszólító módú alakjából keletkezett. Ez a felszólító módú szórend szokatlan az ige + igekötő sorrend helyett, de vö. még *Betekints* 'egy kocsmá neve', tkp. 'kukkants be!' (1841: NSz.). A *lebuj* eredetileg talán egy pincében található kocsmára vonatkozott, amelybe csak lehajolva, lebújva lehetett belépni.

📖 TESz.; EWUng. • Vö. *bújjik*, *le*

lebzzsel A: 1694 *lepzzselünk* [✍] (MNY. 79: 127); 1716 *lebseltem* (NySz.); 1792 *Lebzzselni* [sz.] (Baróti Szabó: KisdédSz.); 1810 *Lebzzsölök* (NSz.); 1863 *Lezzsél* (Krizsa [szerk.] Vadr. 507) **J:** 'henyél, lustálkodik, lézeng, ögyeleg | faulzenen, herumlungern'

■ Származékszó egy fiktív töből. | (△) A szótő a →*lebeg* szócsaládjával azonos. A szóvég gyakorító képző.

📖 Bárczi: SzófSz.; TESz.; EWUng. • Vö. *lebeg*

léc A: 1399 ? *Leech* [szN.] (Oklsz.); 1416 u./² *lècèk* (MünchK. 59va); 1423 *Leetz* (Mollay: NMÉR.); 1828 *lérzt* (TudGyűjt. 10: 70); NYJ. *lec* (ÚMTsz.); *liëcc* (Nyatl.) **J:** 1. 1399 ? 'keskenyre fűrészelt deszka | Latte' # (Oklsz.) (↑), 1416 u./² 'ua.' (MünchK. 59va) (↑); 2. 1865 'egy fajta területmérték | Art Feldmaß' (CzF.)

■ Valószínűleg német (f.-ném.) jövevényszó. | (≡) Ném. (kfn.) *letze* 'egy város, egy kastély legkülsőbb védvonala; ellenség elleni védőpalánk', (kor. úfn.) *letz* 'ua.', (baj.-osztr.) *letz*, *letzen* [többes szám] 'palánkokból készült védmű', (kor. úfn. h.) *lecz* 'ua.' [< ol. *liccia*, *lizza* 'küzdőtérnek, lovagi torna helyszínének korlátja']. (△) A *léc* 'keskenyre fűrészelt deszka' jelentése úgy keletkezhetett, hogy a szót egyes számban a védmű egyes darabjaira vonatkoztatva használták. A 2. jelentés metonimikus. (△) Más német szóból, ill. a szlávból való eredeztetése kevésbé valószínű.

📖 TESz.; Kobilarov–Götze: DtLw.; NytudÉrt. 88: 102; Mollay: NMÉR.; EWUng.

lecke A: 1474 *leccet* (BirkK. 7); 1493 k. *leczee* (FestK. 15); 1500 k. *lecek* (AporK. 197) **J:** 1. 1474 'istentiszteleten felolvasott evangéliumi, bibliai szövegrész | Epistel (Teil der Messe)' (BirkK. 7) (↑); 2. 1512 k. ? 'erkölcsi tanítás, tanulság | sittliche Lehre' (WeszprK. 133); 3. 1527 'iskolai feladat | Lernaufgabe' # (Heyden: Puerilium 58); 4. 1650 'tapasztalat, tanulság | Lektion, Lehre' (NSz.); 5. 1716 k. 'tanítási óra; tanítás, előadás | Lehrstunde; Unterricht' (ItK. 9: 465) **Sz:** ~**ztet** [főleg *meg~*] 1792 ? *meg-letzkéztetett* [sz.] 'kioktat | schulmeistern' (NSz.); 1834/ 'ua.' (NSz.); 1792 ? [főleg *meg~*] [sz.] 'vkit lehord, letol, leszid | abkanzeln' (NSz.) (↑); 1848/ 'ua.' (NSz.); 1814/ 'taníttat, okíttat | unterrichten lassen' (NSz.)

■ Latin jövevényszó, esetleg német (feln.) közvetítéssel is. | (≡) Lat. *lectio* 'olvasás, olvasmány', (e.) 'szentlecke'; – vö. még ném. (kfn.) *lèche*, *lecce* 'ua.', (N.) *letzge* 'ua.', (baj.-osztr.) *létzgen* 'könyvbeli feladat iskolás gyerekek számára'. A szó a lat. *legere* 'olvas; összeszed; kiválaszt' hatására jött létre. (≈) Megfelelői: ném. *Lektion*; fr. *leçon*; stb.: 'lecke, feladat, tanóra; megleckéztetés; stb.'

📖 Bárczi: SzófSz.; TESz.; EWUng. • Vö. *legenda*

lecsó A: 1914 *lēcsó* (MNy. 10: 43); 1920 *Lecsót* (Népszava 1920. szept. 15.: 3) **J:** 'zöldpaprikából, paradicsomból és hagymából készült egy fajta egytálétel | Gericht aus Paprikaschoten, Tomaten und Zwiebeln'

■ Származékszó, keletkezés módja azonban bizonytalan. | (△) Vagy a *lecs* 'szétfőtt zöldség; keverék, kotyvalék' (1861: MNysz. 2: 337) jelentésű szóból keletkezett kicsinyítő képzővel, vagy a *lecseg* 'locsanva folyik' (1832: Kreszn.) ige -ó képzős folyamatos melléknévi igenevének főnevesülése; ez az ige a *locsog* (→*locsol*) palatális párja. (△) Szlovák származtatása téves. (△⇒) A magyarból közvetlenül vagy közvetve több közép- és kelet-európai nyelvbe is átkerült: ném. *Letscho*; le. *leczo*; ukr. *лечо*; or. *лечо*; lett *lečo*; észt *letšo*; stb.: 'lecsó'.

📖 MNy. 45: 322; TESz.; EWUng.; MNy. 99: 474; MNy. 107: 81; MNy. 108: 73 • Vö. *lecsperdi*, *locsol*

lecsperdi × A: 1799/ *Lotsperdi* (I.OK. 30: 258); 1838 *Lecspurdi* (Tsz.); 1840 *Lecsferdi* (NSz.); 1861 *lecsperdi* (MNysz. 6: 337); 1865 *lēcsperdi* (CzF.) **J:** 1. 1799/ 'fecsegő, locsogó | schwatzhaft, plauderhaft' (I.OK. 30: 258) (↑); 2. 1840 'rágalmazó | verleumderisch' (NSz.) (↑)

■ Játszi szóalkotással keletkezett összetett szó. | (△) Az előtag azonos a →*locsol* tövével; a tő palatális változatához vö. még →*lecsó*. – Az utótag származékszónak tűnik, és összefügghet a

→*bumfordi*, →*szeleburdi* utótagjaival. A *lecsperdi*, ill. a *lecspurdi* változat népetimológiával, a →*pereg*, →*purde* hatására keletkezett. (◡) Idetartozik: *lotyperda* 'szajha' (1809: NSz.).

📖 TESz.; EWUng. • Vö. *bumfordi*, *hebehurgya*, *lecsó*, *locsol*, *lotyog*, *szeleburdi*

ledér **A:** 1400 *Leder* [szn.] (NytudÉrt. 68: 110); 1434 ? *Lewder* [szn.] (Oklsz.); 1536 *ledernel* (Pesti: Fab. 74b); 1552 *ledér* (Heltai: Dial. B1b); 1616 *lódór* (NySz.) **J:** 'csaló, kétszínű; léha, pajzán | betrügerisch, heuchlerisch; licherlich'

■ Német (feln.) jövevényszó. | (≡) Ném. (kfn.kor. úfn.) *liederlich* 'kecses mozgású; könnyű, csekély; könnyelmű, kicsapongó', – ném. *liederlich* 'rendetlen, hanyag; könnyelmű, kicsapongó' [germán eredetű; vö. ang. (óang.) *līðre* 'rossz, gonosz'; aln. (kaln.) *lūder* 'laza erkölcsű fickó'; stb.]. Vö. még ném. (szil.) *liederjahn* 'ua.'. (◡) A magyarba átkerült alak a német melléknév alapszava, a **lieder* lehetett. A (kfn.) *iə* > m. *e* hangváltozáshoz vö. →*fertály*.

📖 TESz.; Mollay: NMÉR.; EWUng. • Vö. *lator*

lednek × **A:** 1471 *lednyk* (Oklsz.); 1525 k. *Lednek* (MNY. 11: 81); 1533 *Lennók* (Murm. 1535.); 1577 *letnek* (KolGl.); 1585 *lődnók* (Cal. 373); 1664 *lendeke* (Lippay: PosoniK. 2: 234); 1865 *lendék* (CzF.); NYJ. *lëndék* (Nyatl.) **J:** 1. 1471 'bükköny | Wicke' (Oklsz.) (↑); 2. 1807 'kétszikű, a pillangósvirágzatúak családjába tartozó növényfajta | Platterbse (Lathyrus)' (MagyFűvészk. 410)

■ Szlovák jövevényszó. | (≡) Szlk. *l'adník*, (N.) *ledník*: 'bükköny' [? < szlk. *lado* 'ugar, parlag']. Vö. még cseh (R.) *ledník*, *lenník* 'egy fajta pillangósvirágzatú növény'; ukr. (Kárp.) *ля́дник* 'bükköny'. (◡) A 2. jelentésében tudatos szakszóalkotás eredményeként botanikai szakszó lett.

📖 Kniezsa: SzlJsz. 309; TESz.; EWUng. • Vö. *-féle*, *lengyel*

lednekféle → *-féle*

lefetyel **A:** 1838 *Lefetelni* [sz.] (Tsz.); 1865 *lefetél* (NSz.); 1865/ *lefetyült* (NSz.); 1882 *lefetyölődet* [sz.] (NSz.); 1890 *lefetyelni* [sz.] (NSz.); NYJ. *lefétél*, *lepetyöl* (MTsz.) **J:** 1. 1838 'kutya, macska stb.) úgy eszik v. iszik, hogy a folyadékba a nyelvét (kanálként) gyorsan belebelemártogatva, azzal (fel)kapkodja | gierig fressen, schlappen' (Tsz.) (↑); 2. 1879 'fecseg | schwatzen' (Nyr. 8: 42)

■ Onomatopoeikus eredetű. | (◡) A *lafatol* 'mohón iszik, habzsol' (1792: Baróti Szabó: KisdédSz.), 'fecseg' (1877: Nyr. 6: 424) tájszó palatális párhuzamos alakja. A szóvég gyakorító képző.

📖 MNyJ. 3: 125; TESz., *lafatol* a. is; EWUng.

leffeg × **A:** 1792 *leffegő* [sz.] (NSz.); 1818 *leffegője* [sz.] (NSz.); 1832 *Lifeg* (Kreszn.); 1865 *leffög* (CzF.); 1885 *leffengő* [sz.] (NSz.); NYJ. *lefög* (MTsz.) **J:** 1. 1792 'ide-oda mozog, fityeg (főleg kutya nyelve, füle v. vmi lelógó cafrang) | herabhängend sich hin und her bewegen' (NSz.) (↑); 2. 1838 'nehezen, bárgyú módon beszél; dadog | stottern' (Tsz.); 3. 1874 'lassan, lomhán megy | langsam gehen, trottern' (Nyr. 3: 564)

leffen × **A:** 1807 *leffentyője* [sz.] (NSz.); 1867 *Liffen* (NSz.); 1878 *leffenyik* [□] (Nyr. 7: 330); 1899 *leffentyüs* [sz.] (NSz.) **J:** **1.** 1807 'csüng, lóg | baumeln, herabhängen' (NSz.) (↑); **2.** 1838 'hull, lefelé esik | herunterfallen' (Tzs.) **Sz:** ~**t** 1807 [sz.] 'okozza, hogy vmi csüngve, lógva mozogjon, lógat | baumeln machen' (NSz.) (↑) | ~**tyű** 1807 'lelógó, fityegő vmi | etw Herabhängendes, Anhängsel, Lappen usw.' (NSz.) (↑)

■ Onomatopoetikus eredetű szócsalád. | ☐ A *tő* a →*lebeg*, →*lepeg*, valamint a palatoveláris párhuzamosság alapján a →*lafanc* szócsaládjával függ össze. A szóvégek gyakorító és mozzanatos képzők.

📖 TESz., *leffentyű* a. is; EWUng. • Vö. *lafanc*, *lebeg*, *lepeg*

leffen → *leffeg*

leg- **A:** 1372 u./ *legottan* (JókK. 4); 1524 *legy* elezer (MNY. 19: 127); 1575/ *lég* fzeb (Assz. G3a); 1594 e. *leth* Inkab (Balassi: ÖM. 2: 125); NYJ. *led*jobb (ÚMTsz.); *lejső* [sz.] (MTsz.); *lēt* (MTsz.) **J:** **1.** 1372 u./ 'különböző határozószavak nyomatékosítására' | 'zur Verstärkung von versch. Adv.' (JókK. 4) (↑); **2.** 1495 e. 'határozószavak felsőfokjele' | 'Präf. des Superlativs bei Adv.' # (GuaryK. 78); **3.** 1508 'melléknemek felsőfokjele' | 'Präf. des Superlativs bei Adj.' # (NádK. 487)

leges- Δ **A:** 1686 *legiselső* (MonÍrók. 27: 48); 1832 *Leges* (Kreszn.) **J:** 'a túlzó fok jele' | *aller-* 'als Präf. des betonten Superlativs'

legesleg- **A:** 1792 *leges-leg-alább* (NSz.); 1867 *Legislegteteje* (NSz.); NYJ. *legöslegéső*, *lekes lek*jobb (ÚMTsz.); *letës-let*, *letis-let* ... először (MTsz.) **J:** 'a túlzó fok jele' | *aller-* 'als Präf. des betonten Superlativs' #

■ A szócsalád alapja, a **leg-** vitatott eredetű. | **1.** Örökség a finnugor korból. | ☐ Cser. (J.) *læη* 'egészen, igazán, nagyon', (B.) *læη* 'sok' [fgr. **lǽη3* 'egészen, igazán, nagyon']. ☐ A magyar g egy **ŋk* vagy **γ* fokon keresztül egy eredeti szó belseji **ŋ*-re megy vissza; vö. →*jég*, →*nyugszik* stb. Más nyelvekben is használatos 'egészen, igazán, nagyon' jelentésű határozószó a felsőfok jelölésére; vö. cser. *piš jažo* 'a legszebb' (*piš* 'egészen, igazán, nagyon'); md. (E.) *pek paro* 'a legjobb' (*pek* 'egészen, igazán, nagyon'). E magyarázat szerint a *leg-* kezdetben határozószókhoz járó nyomatékosító szócska lehetett; vö. *legottan* (↑) és csak később vált a felsőfok jelévé. **2.** Belső keletkezésű, megszilárdult ragos alakulat. | ☐ A →*le* szóból jött létre a -g latívuszraggal, amely egy másik folyamat révén jött létre a finnugor **k* latívuszragból. E magyarázat szerint először 'le, lefelé' jelentésű határozószó lehetett, amelyből előbb nyomatékosító szócska, végül pedig a felsőfok jele lett. A felsőfok jeleként először különféle határozószókhoz, majd pedig melléknemekhez is járult.

■ A **leges-** származékszó. | ☐ A *leges-* a *leg-*ből keletkezett -s melléknévképzővel.

■ A **legesleg-** összetétel. | ☐ A *legesleg-* összetett szó: *leges-* + *leg-* tagokból áll.

📖 NyK. 36: 308; Pais-Eml. 127; MNY. 63: 132; TESz., *legott* a. is; MSzFE.; TNyt. 2/1: 352; EWUng. • Vö. *le*

lég **A:** 1813 *lég* (NSz.); 1816/ *leget* (ItK. 19: 70) **J:** **1.** 1813 'levegő | Luft' (NSz.) (↑); **2.** 1835 'gáz | Gas' (Kunoss: Gyal. *Gas* a.) **Sz:** ~**ies** 1835 *légiesebb* (NSz.) – De vö. 1636 *levegő-ég* 'levegő | Luft' (NySz.)

■ Tudatos szóalkotással keletkezett szóösszevonás. | ☐ A *levegő ég* (↑) szószerkezetből keletkezett. Ennek első tagja a 'mozgó' jelentésű *levegő*, amely a *leveg* (→*lebeg*) igének -ő

képzős melléknévi igeneve; a második tag az →ég². Az alaktanához vö. →csőr. (⌘) Nyelvújítási szó.

📖 Szily: NyÚSz.; TESz.; EWUng. • Vö. ég², lebeg, lég-, légó

lég-

I. ~cső A: 1828 *Légcsővek* (NSz.) **J:** 'a géget a tüdővel összekötő csőszerű szerv | Luftröhre' # | **~kör A:** 1830/ *légkör* (NSz.) **J:** 1. 1830/ 'hangulat, atmoszféra (átvitt értelemben) | Atmosphäre (in übertragenem Sinn)' # (NSz.) (↑); 2. 1833 'a földet körülvevő légtömeg | Luftkreis' # (Fogarasi: Műsz. *Athmosphäera* a.) | **~hajó A:** 1831 *lég hajóval* (NSz.) **J:** 'fekvő henger v. szivar alakú, a levegőnél könnyebb gázzal töltött légi jármű | Luftschiff' # | **~fűtés A:** 1833 *légfűtés* (Szily: NyÚSz.) **J:** 'meleg levegővel működő központi fűtés | Luftheizung' # | **~vár A:** 1835 *légvár* (Tzs. *Luftschloß* a.) **J:** 'hiú ábránd | Luftschloß' | **~gömb A:** 1836 *léggömb* (MNY. 14: 36) **J:** 1. 1836 'hőlégballon | Ballon (Luftfahrzeug)' (MNY. 14: 36) (↑); 2. 1880 'fonálra erősített, gázzal v. levegővel felfújott gömb, henger stb. alakú, hártyavékony színes gumiból való játékszer | Luftballon (Spielzeug)' # (NSz.) | ILYENKÉ MEG: **~utak** 'azok az üregek és csőalakú szervek, amelyekben át a levegő a tüdőbe jut | Atemwege, Luftwege' (1837: NSz.); **~réteg** 'levegőréteg | Luftschicht' (1838: NSz.); **~huzat** 'légáramlás; huzat | Luftzug' (1851: NSz.); **~áramlat** 'levegőáramlás | Luftströmung' (1872: NSz.); **~védelem** 'légelhárítás | Luftabwehr' (1928: NSz.)

II. ~üres A: 1833 *légyüres* (MNY. 14: 37) **J:** 'légnemű anyagoktól (is) mentes, üres tér | luftleer' # | **~nemű A:** 1835 *légnemű* (Tzs. *Luftförmig* a.) **J:** 'gáznemű anyag | luftartig' | **~mentes A:** 1842 *légmentesen* (NSz.) **J:** 'a levegőt vhonnan teljesen kizáró | luftdicht' #

■ Tükörszavak előtagja, azonos a →lég szóval. | (⌘) A tükörszavak összetételek, a német példák alapján keletkeztek; vö. *Luftröhre*, *Luftkreis*, *Luftschiff*, *Luftschloß* stb.; *luftfrei*, *luftleer*, *luftartig* stb. Mindkét csoportban találhatóak jelöletlen határozói összetételek; pl. *légfűtés*, *légmentes* stb. A *légvár* főleg a *légvárakat épít* 'vagyálmokat sző, álmodozik' (1835: ↑) szókapcsolatban fordul elő, amely a ném. *Luftschlösser bauen* 'ua.' alapján keletkezett. Ez utóbbi kifejezés Szent Ágoston következő mondatára megy vissza: *in aere aedificare* 'a levegőbe építkezni'. – A második tag a magyarban (a címszók kivételével): *fűtés* (< →fűt); *üres* (< →üreg); *mentes* (< →ment²). (⌘) Nyelvújítási szavak.

📖 TESz., *légvár* a. is • Vö. cső, fűt, gömb, hajó, kör, lég, ment², nem¹, üreg, vár²

legáció → *legátus*

legális → *legalizál*

legalitás → *legalizál*

legalizál A: 1815 *legalizáltatott* [sz.] (MKurir 1815. jún. 27.: [8]); 1865 *legalizálni* [sz.] (Babos: KözhSzt. *legalis* a.); 1869 *legalizáltatott* [sz.] (NSz.) **J:** 'törvényesít | legalisieren'

legalitás A: 1819 *Legalitást* (TudGyűjt. 3/8: 84); 1848/ *legalitás* (NSz.) **J:** 'törvényesség | Legalität'

legális A: 1823 *legalis* (Szlemenics: KTPMT. 1: 207); 1846/ *legális* (NSz.) **J:** 'törvényes, törvény szerinti | legal'

■ Latin jövevényyszó. | (≡) Lat. *legalis* 'törvényes, törvény szerinti' [< lat. *lex* 'törvény'] | lat. (k.h.) *legalitas* 'törvényesség, törvényszerűség' | lat. (h.) *legalizare* 'törvényesít'. (≈) Megfelelői: ném. *legal*, *Legalität*, *legalisieren*; fr. *légal*, *légalité*, *légaliser*; stb.: 'legális', 'legalitás', 'törvényesít'. (⊕) A szóvégi *s*-hez vö. → *brutális* stb.

📖 TESz.; EWUng. • Vö. *lexikon*, *lojális*, *privilegium*

legátus Δ **A:** 1517 *legat* (DomK. 21); 1575 *legátufit* (Heltai: Krón. 169b); 1810 k. *Légátushoz* (NSz.) **J:** 1. 1517 '(pápai) követ | (päpstlicher) Gesandter' (DomK. 21) (↑); 2. 1792/ 'református teológus mint alkalmi prédikátor | kalvinistischer Theologiestudent als Gelegenheitsprediger' (NSz.)

legáció Δ **A:** 1630 *legatiokban* (MNY. 84: 128); 1799/ *legációba* (NSz.); 1800 *Legátzióba* (NSz.) **J:** 1. 1630 'követség, küldöttség | Gesandtschaft' (MNY. 84: 128) (↑); 2. 1799/ '(reformátusoknál) legátusként való kiküldetés | Entsendung der Theologiestudenten als Gelegenheitsprediger (bei den Calvinisten)' (NSz.) (↑)

■ Latin jövevényyszó. | (≡) Lat. *legatus* 'követ, küldönc' [< lat. *legare* 'követségbe küld, követként kiküld' < lat. *lex* 'törvény'] | lat. *legatio* 'követség, követségbe küldés, megbízatás'. (≈) Megfelelői: ném. *Legat*, *Legation*; fr. *légal*, *légalion*; stb.: 'legátus', 'legáció'. (⊕) A szóvégi *s*-hez vö. → *ámbitus* stb. A *legát* változathoz vö. → *ádvent*, → *dékán* stb.

📖 TESz.; EWUng. • Vö. *delegátus*, *kolléga*, *lexikon*

legel **A:** 1386 *Vadlegelew* [sz.] [HN.] (Oklsz.); 1456 k. *legeltetj* [sz.] (SermDom. 2: 476); NYJ. *legél*, *legyelő* (MTsz.); *regelőpénzt* (ÚMTsz.) **J:** 1. 1386 '(állat) lábon álló füvet eszik | weiden, grasen' # (Oklsz.) (↑); 2. 1582 e. 'táplál, etet | nähren, füttern' (RMKT. 4: 65); 3. 1777 'kedvét leli, gyönyörködik vmiben | sich ergötzen, sich weiden' (NSz.) **Sz:** ~ő 1386 [HN.] (Oklsz.) (↑) | ~és 1470 *legelefre* (SermDom. 2: 241)

■ Belső keletkezésű, valószínűleg származékszó egy fiktív töből. | (⊕) A szótó ismeretlen eredetű. A szóvég *-l* igeképzőnek tűnik. A *regelő* alakváltozatban megfigyelhető *l* > *r* hangváltozáshoz vö. → *világ*.

📖 TESz.; Benkő: FiktI. 83; EWUng.

légely × **A:** 1454 ? *Negelwelgh* [HN.] (MNY. 10: 235); 1464 *negel* (Nyr. 43: 21); 1519 *neghely* (JordK. 584); 1527 *negőiben* (ÉrdyK. 472); 1539 *Nyegel* (KL. 175.); 1576 *légelek* [?] (MNY. 64: 232); 1594 *legeölli* [□] (Oklsz.); 1604 *Legely* (Szenczi Molnár: Dict.); 1643 *ieghell* (MNY. 10: 369); 1647 *Légely* (NySz.); 1799 *Légej* (NSz.); NYJ. *légěj* (MTsz.); *légör* (ÚMTsz.) **J:** 'hordó; csobolyó | Faß; Tragfäßchen'

■ Német (feln.) jövevényyszó. | (≡) Ném. (kfn.) *lâgel*, *lêgel* 'kis hordó', (kor. úfn. h.) *legel*, (szász E.) *lêgal* '(tölgyfa)hordó; hordozható kis faedény', – ném. *Lâgel* 'ovális fenekű, hordozható faedény, hordó; aratók ivóedénye; stb.' [< lat. *lagona*, *laguna* 'szűk nyakú, öblös palack' < gör. *λάγυνος* 'ua.']. (≈) Megfelelői: szbhv. (N.) *lâgav* 'hordó'; le. (R.) *lagiew* 'kis hordó'; stb. (⇒⊕) A *légely* szóföldrajzi elterjedése arra utal, hogy a szó az erdélyi szászok közvetítésével került a magyarba. (⊕) A szó eleji *n* és a szóvégi *r* elhasonulással, a szó eleji *j* esetleg az *l* palatalizálódásával keletkezett.

📖 TESz.; EWUng.

legenda **A:** 1372 u./ *legenda* (JókK. 49); 1531 *leegyendajában* (ÉrsK. 346); 1895 *lëgënda* (Balassa J.–Simonyi: TMNy. 182) **J:** 1. 1372 u./ 'szentek életéről szóló csodás történet, elbeszélés | Heiligenerzählung, Legende' (JókK. 49) (↑); 2. 1823 'kitalált mondai, csodás történet | sagenhafte, unglaubliche Geschichte' (NSz.); 3. 1865 'kőirat (érméken); jelmagyarázat | Umschrift (auf Münzen); Zeichenerklärung' (Babos: KözhSzt.)

legendárium **A:** 1834–1835 *Legendariumot* (MTTÉvk. 3: 19); 1895 *Legendarium* (PallasLex.); 1937 *legendárium* (Sauvageot: MFrSz.) **J:** 'legendáskönyv | Legendar'

■ Latin jövevényszó. | (≡) Lat. (e.) *legenda* [többes szám] 'legenda, szentekről szóló elbeszélés', (h.) 'felirat' [< lat. *legere* 'gyűjt; olvas; felolvas; kiválogat'] | lat. (e.) *legendarium* 'legendagyűjtemény'. (≈) Megfelelői: ném. *Legende, Legendar*; fr. *légende, légendaire*; stb.: 'legenda', 'legendárium'. (△) A korábbi változatok szó belseji gy-s ejtéséhez vö. →*angyal* stb.; a g-vel ejtett alakhoz vö. →*evangélium* stb.

📖 TESz.; EWUng. • Vö. *delizsánsz, elegáns, intelligencia, lecke, légió, lektor, lexikon, negligál, olvas*

legendárium → *legenda*

legény **A:** 1138/ ? *Eulegen* [SZN.] (MNY. 32: 203); 1152 ? *Legunei* [SZ.] [SZN.] (MNL (OL) Dl. 206818); 1211 ? *Leguine* [SZ.] [SZN.]; *Jouleken* [SZN.] (Oklsz.); 1216 *Legyn* [SZN.] (VárReg. 241.); 1221 *Nepleguen* [SZN.]; *Leguenus* [SZ.] [SZN.] (MNL (OL) Dl. 206866); 1245 *Louoslegen* (Oklsz.); 1416 u./¹ *uo lëgeñ* (BécsiK. 206) **J:** 1. 1138/ ? 'fiatalember; nőtlen ifjú | Bursche; Junggeselle' # (MNY. 32: 203) (↑), 1245 'ua.' (Oklsz.) (↑); 2. 1469 'szolga | Diener' (MNY. 57: 240); 3. 1525/ 'iparossegéd | Handwerksgeleselle' (TörtTár 1908: 81); 4. 1527 'közkatona | gemeiner Soldat' (ÉrdyK. 511); 5. 1763 'talpraesett, bátor férfi | braver, tüchtiger Kerl' (NSz.) **Sz:** ~**ség** 1729 *legénységemet* 'legényélet, a legény mivolt | Wesen als Bursche' (NSz.); 1782 'személyzet, csapat, állomány | Mannschaft' (NSz.)

■ Bizonytalan eredetű, esetleg alán jövevényszó magyar képzéssel. | (≡) Vö. osz. *læg* 'ember, férfi' [egy kaukázusi nyelvből; vö. avar *lag*; lák *lay*: 'fogoly, rab']. (△) A magyar szó végződése az -ny denominális névszóképzővel lehet azonos; vö. →*kemény*, →*sovány* stb.

📖 TESz.; MSFOu. 151: 277; Ligeti: TörK. 175; EWUng. • Vö. *vőlegény*

leges- → *leg-*

legesleg- → *leg-*

légió **A:** 1416 u./² *legio* (MünchK. 33rb); 1754 *légiók* (NSz.); 1813/ *légyio* (NSz.) **J:** 1. 1416 u./² 'sereg; sokaság | Heer; große Anzahl, Menge' (MünchK. 33rb) (↑); 2. 1831 'az ókori római hadseregben a legnagyobb csapategység | größte Einheit des römischen Heeres' (NSz.); 3. 1838 'önkéntesekből alakult, nagyobb, harcoló egység | Freiwilligertruppe' (NSz.); 4. 1900/ 'idegenlégió | Fremdenlegion' (NSz.)

legionárius **A:** 1799 *Legionáriusokra* (MKurir 1799. szept. 17.: 356); 1806/ *Legionáriust* (NSz.); 1882 *Legionárius* (MagyLex. *Légió* a.); 1954 *légióáriusok* (NSz.) **J:** 1. 1806/ 'légióbeli katona | Legionär' (NSz.) (↑); 2. 1865 'a francia becsületrend lovagja | Ritter der

französischen Ehrenlegion’ (Babos: KözhSzt. *legio* a.); **3.** 1954 ’idegenlégiós katona | Fremdenlegionär’ (NSz.) (↑)

■ Latin jövevényyszó. | (≡) Lat. *legio* ’a legnagyobb katonai csapategység; (had)sereg’ [< lat. *legere* ’gyűjt; olvas; felolvas; kiválogat’] | lat. *legionarius* ’a légióhoz tartozó’, *legionarii* [többes szám] ’légióbeli katona’. (≈) Megfelelői: ném. *Legion, Legionär*; fr. *légion, légionnaire* stb.: ’légió’, ’legionárius’, a franciában még ’a francia becsületrend lovagja; az idegenlégió katonája’ is. (△) A korábbi változatok szó belseji gy-s ejtéséhez vö. →*angyal* stb.; a g-vel ejtett alakhoz vö. →*evangélium* stb.

📖 TESz.; EWUng. • Vö. *legenda*

legionárius → légió

légó Δ **A:** 1939 „*Légo*” (EstiU. 1939. okt. 20.: 7); 1941 *légo* (Msn. 10: 81); 1958 *légó* (Fábián–Szathmári–Terestyéni: Stilisztika 51) **J:** **1.** 1941 ’légoltalom | Luftschutz’ (Msn. 10: 81) (↑); **2.** 1961 ’légiriadó | Fliegeralarm’ (ÉrtSz.); **3.** 1961 ’légoltalmi tanfolyam | Luftschutzkurs’ (ÉrtSz.) – De vö. 1936 *légoltalom* ’légoltalom, polgári védelem (légitámadás esetére) | Luftschutz, Zivilschutz (für den Fall von Luftangriffen)’ (NSz.)

■ Szörövidítés. | (△) A *légoltalom* (↑) összetételből keletkezett; (→*lég* + →*oltalom*).

📖 Msn. 10: 80; TESz.; EWUng. • Vö. *lég, oltalom*

légy **A:** 1138/ ? *Lega* [sz.] [szN.] (MNy. 32: 131); 1138/ ? *Legudí* [sz.] [szN.] (MNy. 32: 132); 1211 ? *Leg* [szN.] (PRT. 10: 514); 1395 k. *leg* (BesztSzj. 1136.); NYJ. *legy* (MTsz.) **J:** **1.** 1138/ ? ’szerves hulladékok közelében tömegesen élő, fertőzést terjesztő, apró kétszárnyú rovar | Fliege’ # (MNy. 32: 131) (↑), 1395 k. ’ua.’ (BesztSzj. 1136.) (↑); **2.** 1570 ’besúgó, spicli | Spitzel’ (NyK. 79: 288); **3.** 1835 ’célgömb | Fliege (Korn am Gewehr)’ (Tzs. *Korn* a.) **Sz:** **legyes** 1237 ? *Legus* [sz.] (Szentpétery: KritJ. 1: 190); 1568 *Legies* ’zavart, zavarodott | verwirrt’ (NySz.); 1820 ’léggyl telí | voller Fliegen’ (NSz.)

■ Örökség a finnugor korból. | (≡) Zürj. (Sz.) *leş*; votj. (Sz.) *luž*: ’bögöly’ [fgr. **lōńcz* ’légy’]. (△) Az első szótag eredeti veláris magánhangzója a rákövetkező palatális **ńc* hatására még az ősmagyarban palatalizálódhatott; vö. →*hegy*, →*hős* stb. A szó belseji **ńc* > m. gy hangváltozáshoz vö. →*agyar*, →*nagy* stb. A 3. jelentés német hatásra keletkezett; vö. ném. *Fliege* ’légy; célgömb; stb.’.

📖 Bárczi: SzófSz.; TESz.; MSzFE.; EWUng. • Vö. *kutya-, legyeskedik, legyez*

legyeskedik **A:** 1794 *legyeskedett* (NSz.); 1825 *legyesked* (NSz.); 1857/ *legyeskedjék* [▽] (NSz.) **J:** **1.** 1794 ’(összevissza)csapkod, hadonászik | herumschlagen, herumfuchteln’ (NSz.) (↑); **2.** 1802 ? ’udvarlóként sokat forgolódik vki körül, vki körül serteptertél, hízeleg, kedveskedik vkinek | um jmdn herum sein; jmdm schmeicheln’ (NSz.), 1857/ ’ua.’ (NSz.) (↑)

■ Származékszó. | (△) A →*légy* ’egy fajta apró rovar’ szóból -*skedik* igeképzővel; vö. *kedveskedik* (→*kedv*), *nyelveskedik* (→*nyelv*) stb. A megnevezés a légy erőszakos, kellemetlen viselkedésére utal. Az 1. jelentéshez vö. még →*legyez*.

📖 EWUng. • Vö. *légy*

legyez A: 1395 k. *legezeu* [sz.] (BesztSzj. 1237.) J: 1. 1395 k. 'levegőt mozgatva hűsít | fächern' # (BesztSzj. 1237.) (↑); 2. 1533 'legyet hesseget | wedeln' (Murm. 1825.); 3. 1725 '⟨szél⟩ gyengén fúj | sanft wehen ⟨Wind⟩' (NSz.); 4. 1772 'hadonászik, csapkod | herumschlagen, fuchtn' (NSz.); 5. 1793/ 'kedvez, hízeleg vkinek | um jmdn schwänzeln, jmdm schmeicheln' (NSz.) Sz: ~ő 1395 k. 'félkör alakú eszköz, divatcikk, amely arra való, hogy vki legyezze vele magát | Fächer' (BesztSzj. 1237.) (↑)

legyint A: 1531 *legyenthe* (ÉrsK. 519); 1536 *legynchen* [*legyint* □] (Pesti: Fab. 80); 1804 *Legyező-leggyentés* [sz.] (I.OK. 30: 258) J: 1. 1531 'csap, ver, üt, sújt | schlagen' (ÉrsK. 519) (↑); 2. 1792 'gyengén megérint | leicht berühren, streifen' # (Baróti Szabó: KisdedSz.); 3. 1825 'lekicsinylő kézmozdulatot tesz | abwinken, eine Handbewegung machen' # (NSz.); 4. 1847 'dob, hajít | werfen' (NSz.)

■ A szócsalád időrendben korábbi tagja, a **legyez** valószínűleg származékszó. | ☐ Az alapszó a →*légy* lehetett. A szóvég -z igeképző a 'vmitől megszabadít' jelentésben; vö. *bolház* (→*bolha*), *tetvez* (→*tetű*) stb. A szó keletkezésében a lat. *muscarium* 'legyező' [< lat. *musca* 'légy'] hatásával is számolhatunk. Az eredeti jelentése 'legyet hesseget' > 'legyez' lehetett; a további jelentések ebből jöttek létre metaforikusan.

■ A **legyint** származékszó. | ☐ A →*legyint* a *legyez* alapján keletkezett -*int* mozzanatos képzővel.

📖 D. Bartha: Szóképz. 17; TESz., *legyint* a. is; EWUng. • Vö. *légy*

legyint → *legyez*

légyott Δ A: 1831 e. *légyottra* (Szily: NyÚSz.) J: 'találka | Stelldichein'

■ Összetett szó egy mondat főnevesüléséből, tudatos szóalkotás. | ☐ A *légy ott* szókapcsolatból keletkezett (a →*lesz* E/2. személyű, felszólító módú alakja + →*ott*). A szót valószínűleg Kazinczy Ferenc (1759–1831) alkotta a →*randevú* magyaráítására. Hasonló szerkezetű összetétel: →*fogdmeg*. ☒ Nyelvújítási alkotás.

📖 TESz.; EWUng. • Vö. *lesz, ott*

leh <FN> A: 1326/ ? *Leeh* [HN.] (Györffy: ÁMTF. 1: 102); 18. sz. első fele *hévvel-lével* [R.] (Nyr. 95: 368); 1792/ *Leh, Léh* (NSz.) J: 'lehelet | Atem, Hauch'

leh <IGE> † A: 1416 u.¹ *meglehot* [sz.] (BécsiK. 86); 1527 *leehne* (ÉrdyK. 545); 1533 *le* (Murm. 940.); 1560 k. *lóny* [sz.] (GyöngySzt. 893.) J: 'kis erővel levegőt fúj ki, lehel, lélegzik | hauchen, atmen'

lehel <IGE> A: 1416 u.² ki *lèhelle*, ki *lehèllè* (MünchK. 53ra, 83va); 1493 *lèhelwen* [sz.] (FestK. 294); 1533 *lyhellysemuel* [sz.] (NySz.); 1804 *lehölt* (NSz.) J: 1. 1416 u.² 'kis erővel levegőt fúj ki, lélegzik | hauchen, atmen' # (MünchK. 53ra, 83va) (↑); 2. 1913 'liheg, zihál, szuszog | keuchen' (ÚMTsz.) Sz: ~és 1456 k. *lehellefre* (SermDom. 2: 264) | ~et 1456 k. *lehelleti* (SermDom. 2: 674)

lehel <FN> Δ [4] A: 1775 *lehelétől* (NSz.); 1866 *léhle* (NSz.) J: 'levegővétel, lehelet, lélegzés | Atem, Hauch'

■ Valószínűleg a szócsalád alapja, a **leh** ige onomatopoetikus eredetű. | ☐ Ez a képző nélküli ige (vö. →*csesz*, →*köp* stb.) szorosan összefügg a →*liheg* tövével, valamint a palatoveláris párhuzamosság alapján a →*lohad*¹, →*lohol* szócsaládok tövével.

■ A **lehel** ige származékszó. | (⊕) A **lehel** ige gyakorító képzővel jött létre a *leh*-ből; a későbbi főnevesülés a →*lepel* és ehhez hasonló főnevek végződésének hatására következhetett be.

■ A **leh** főnév elvonás. | (⊕) A **lehel** igéből keletkezhetett; azonban azt sem zárhatjuk ki, hogy ez a főnév egy eredeti igenévszó névszói értékű tagja lehet (vö. *leh* ige). Ám a bizonytalan idetározású helynév és a többi adat közötti nagy időrendi távolság ez utóbbi feltételezés ellen szól.

▣ A SZÓCSALÁDHOZ MÉG | (⊕) A középkori *Lehel* személynevekhez vö. →*lélek*.

📖 TESz. *lehet* a.; Benkő: FiktI. 152; EWUng. • Vö. *léha*, *liheg*, *lohad*, *lohol*

léha A: 1690 ? *léha* (NySz.); 1721 *léha* (MNY. 79: 127); 1792 *Leha* (Baróti Szabó: KisdedSz.); 1816 *liha* (Kassai: Bef. 291); NYJ. *lika* (Nyatl. 1: 45) J: <MN> 1. 1690 ? 'könnyű, silány; üres <kalász> | leicht, gering; leer, taub (Ähre)' (NySz.) (↑), 1721 'ua.' (MNY. 79: 127) (↑); 2. 1791 'komolytalan, felelőtlenül könnyelmű | licherlich' # (NSz.) | <FN> 1. 1756 'pelyva; a magvak borítóhártyája | Spreu; Deckhäutchen der Samen' (NSz.); 2. 1767 'hitvány dolog | Kornbrand' (Pápai Páriz–Bod: Dict. *Addenda* a.); 3. 1767 'hitvány dolog | schundige Sache, Schundzeug' (Pápai Páriz–Bod: Dict. *Addenda* a.); 4. 1784 'üres kalász | taube Ähre' (Baróti Szabó: KisdedSz. 35)

■ Vitatott eredetű. | 1. Származékszó. | (⊕) A →*leh* igéből keletkezett *-a* folyamatos melléknévi igenévképzővel; vö. →*csusza*, →*hulla* stb. Az eredeti melléknévi 1. jelentés a lehelet könnyedségével függ össze. 2. Jövevényszó egy nyugati szláv nyelvből, valószínűleg a szlovákból. | (≡) Vö. szlk. *lichý*, *-á*, *-é* 'hamis, megtévesztő; üres, megalapozatlan; helytelen'; – cseh *lichý*, *-á*, *-é* 'páratlan (szám); értéktelen, jelentéktelen; megalapozatlan', (N.R.) 'álnok, nem őszinte'; le. *lichy*, *-a*, *-e* 'nyomorúságos, rossz, gyenge' [valószínűleg indoeurópai eredetű; vö. gör. *λείψανον* 'maradék']. (≈) Megfelelői más szláv nyelvekben is megtalálhatók. (⊕) A magyarba valószínűleg a szlovák szó nőnemű alakja került át. ▣ (⊕) A két magyarázat esetleg nem áll egymással ellentétben, mivel a két különböző eredetű, hasonló hangalakú és jelentésű szó keveredhetett egymással. A melléknévi 2. jelentés metafora. A főnévi jelentések metonimikusan keletkezettek.

📖 MNY. 52: 203; NytudÉrt. 38: 163; TESz.; EWUng. • Vö. *leh*

lehel → *leh*

léhen † A: 1214 *lechnu* [o: *lechn*] (Mollay: NMÉr.); 1226 *lehen* (OkI Sz.); 1261 *lehynik* (Mollay: NMÉr.); 1262/ *leuhyn* (OkI Sz.); 1281 *lyhynios* [lat. *-os* végződéssel] (Mollay: NMÉr.); 1394 *leheen* (OkI Sz.) J: 1. 1214 'hűbértok, (hűbéri) adománybirtok | Lehnsgut' (Mollay: NMÉr.) (↑); 2. 1589 'katonák alkalmi, pénzbeli v. természetbeni ellátmánya a késlekedő zsoldfizetés előtt, ill. ennek terhére | gelegentliche Versorgung von Soldaten vor der sich verzögernden Lohnungsauszahlung' (StSl. 27: 330)

■ Német (feln.) jövevényszó. | (≡) Ném. (kfn.) *lêhnen* 'kölcsonzott javak; hűbértok', (R. baj.-osztr.) 'használatra adott föld; bizonyos nagyságú paraszti birtok', (R. h.) *lehen* 'telek; katonák ellátmánya a késlekedő zsoldfizetés előtt', – ném. *Lehen* 'hűbértok', (f.-ném.) '(haszon)bérlet, haszonbérleti díj' [< ném. *leihe* 'kölcsonöz']. (≈) Megfelelői: cseh *léno*; le. *lenno*; stb.: 'hűbértok'. (⇒⊕) A szó a német hűbérrendszer terminológiájából került át a magyarba.

📖 Századok 1908: 254, 325; TESz.; EWUng. • Vö. *lán*

léhó × **A**: 1576 *liu* (MNY. 64: 94); 1590 *Leiiu* (Szikszai Fabricius: LatMSzj. 52); 1594 *Lijo* (MNY. 61: 112); 1611 *Léjó, Léjú* (Szcenci Molnár: Dict.); 1683 *lihukat* (MNY. 64: 94); 1730 k. *Laioh* (MNY. 80: 253); 1747 *Livu* (MNY. 22: 68); 1758 *Léhó* (Bakos J.: Szműv. 32); 1784 *leó* (Baróti Szabó: Kisdedsz. 51); NYJ. *liv* (ÚMTsz.) **J**: 'hordóhoz való nagy fatölcsér | großer Holztrichter zum Faß'

■ Szerbhorvát vagy szlovák jövevényszó. | (≡) Szbhv. (N.) *lijev, liv*; szlk. (N.) *liev*: 'tölcsér' [< szbhv. *liti*, ill. szlk. *liat*: 'önt']. (⊕) A szláv szóvégi *v* vokalizálódásához vö. →*poroszló*, →*posztó* stb. A *liv* változat későbbi külön átvétel a szlovákból (↑). Az alakváltozatok kialakulásában a különféle hiátustöltők játszottak fontos szerepet.

📖 Kniezsa: SzJsz. 310; TESz.; EWUng. • Vö. *palaj*

lehota † **A**: 1318 *Lehotas* [lat. -s végződéssel] (Fejér: CD. 8/2: 177); 1328 *Mykelehotaia* [HN.] (Oklsz.) **J**: 'olyan falu, amely egy bizonyos idő óta mentes az adó- és vámfizetés alól | Dorf das eine gewisse Zeit lang von Abgaben freigestellt war'

■ Szlovák jövevényszó. | (≡) Szlk. *lehota* 'határidő, időpont', (R.) 'kedvezmény, könnyítés; bizonyos ideig adómentes jószág' [< szláv **lbgъ* 'könnyű']. Vö. még óe. szl. *lbgota* 'kedvezmény, könnyítés'; szln. *legota* 'ua.; kényelem'; or. *лѣзота* 'felmentés, mentesség'; stb.

📖 Oklsz.; Századok 1907: 321; FNESz. *Felsőlehota* a.; EWUng. • Vö. *lezser*

léhűtő **A**: 1723 *Lé-hűtő* (Kreszn.); 1793/ *léhűtő* (NSz.) **J**: 'semmittevő, naplopó | Nichtstuer'

■ Összetett szó. | (⊕) A →*lé* 'főzet, oldat; leves' + *hűtő* 'hűtést végző személy' (< →*hűl*) jelöletlen, tárgyas, alárendelő összetétele. A megnevezés olyan értelmetlen, felesleges cselekvésre utal, mint az egyébként magától is kihűlő lé vagy leves hűtése; hasonló kifejezés talán eredetileg a sörfőzés szókincséhez tartozhatott.

📖 NytudÉrt. 40: 115; TESz.; Nyr. 96: 231; EWUng. • Vö. *hűl, lé*

lej **A**: 1882 *Lee* (MagyLex. 11: 245); 1904 *leu* (Radó: IdSz.); 1921 *leit* (NSz.); 1922 *laj, lej* (MNY. 18: 143) **J**: 'román pénzegység | Währungseinheit in Rumänien'

■ Román jövevényszó. | (≡) Rom. *leu, lei* [többes szám] 'lej' [< rom. *leu* 'oroszlán' (lat. *leo* 'ua.')]]. A megnevezés azon alapul, hogy a régebbi érmékre oroszlán képét verték.

📖 Nyr. 51: 62; TESz.; EWUng. • Vö. *leopárd*

lejt **A**: 1332 *Kuesleuhteu* [sz.] [HN.] (Csánki: TörtFöldr. 5: 403); 1372 u./ *lejtewt* [sz.] (JókK. 45); 1518 k. *lőytel* (PeerK. 267); 1863 *Lőtő* [sz.] (Kriza [szerk.] Vadr. 508); NYJ. *lűjtő* [sz.] (MTsz.) **J**: 1. 1332 'ferde irányban, lefelé tart | abfallen, geneigt sein' # (Csánki: TörtFöldr. 5: 403) (↑); 2. 1405 k. ? 'táncol | tanzen' (SchlSj. 2014.), 1519 'ua.' (JordK. 309); 3. 1838 'könnyed, táncoló léptekkel halad | tänzeln' (NSz.) **Sz**: ~**ő** 1332 [HN.] (Csánki: TörtFöldr. 5: 403) (↑); 1416 u./² *leitqierè* 'ereszkedő hegyoldal, rézsű | Abhang' (MünchK. 78rb); 1577 'egy fajta tánc | Art Tanz' (MNY. 80: 253) | ~**és** 1456 k. *lejtēs* (SermDom. 2: 5)

■ Belső keletkezésű, valószínűleg származékszó. | (⊕) Az alapszó a →*le* 'lefelé; alacsonyabb helyre' lehet. A szóvég -*xt* műveltető igeképző, amely az -*it* műveltető igeképző előzménye. A magyarázatnak fonetikai nehézségei vannak. A *lejtő* 'ferdén lefelé haladó rész; egy fajta tánc' -**ő**

képzővel alakult főnevesült folyamatos melléknévi igenév; vö. →*déllő*, →*dülő* stb. (△) Az a magyarázat, miszerint a *lejt* szóhasadás eredménye lenne a *leejt* 'esni enged, elereszt' (1416 u./*le èyte*: (BécsiK. 16)) (→*le* + →*ejt*) igéből, kevésbé valószínű.

📖 Nyr. 82: 232; TESz.; Nyr. 102: 109; EWUng. • Vö. *hang-*, *le*

lék **A:** 1269/ ? *Leek* [SZN.] (Wenzel: ÁÚO. 8: 234); 1287 ? *Lek* [HN.] (Györffy: ÁMTF. 3: 436); 1557 *leket* (LevT. 1: 215); 1604 *Lék* (Szenczi Molnár: Dict.); 1787 *vékeket* (NSz.) **J:** 'jégen, dinnyén, koponyán stb.) vágott nyílás, rés | Wune; Leck' **Sz:** ~**el** 1642 *lekelik* (TörtTár 1860: 122)

■ Bizonytalan eredetű, esetleg örökség az uráli korból. | (≡) Vö. finn *leikkaa*- 'vág; arat'; – jur. *l'ekā*- 'hasad, szétreped <jég, fa stb.>'; jen. *lekäs* 'ua. <határozói igenévként>' [feltehetőleg uráli **lekka* 'rés, hasadék, repedés; vág, hasít']. (△) Az eredeti igenévszói jellegre a magyar szó utalhat. Az *l*-lel kezdődő, számos korai adat mellett a szókezdő *v*-t tartalmazó viszonylag kései adatok másodlagosak lehetnek; vö. →*lép*¹. A magyarázatot elsősorban az nehezíti, hogy a magyar szó megfelelőit csak távoli rokon nyelvekből lehet kimutatni. (△) Ótörök származtatása, amely szerint a *vék* változat lenne az elsődleges, a *lék* alak pedig a *lik* (→*lyuk*) hatására keletkezett volna, magyar szótörténeti és szóföldrajzi okokból kevésbé valószínű. (≈) Néhány korai, szókezdő *v*-t tartalmazó tulajdonnév (1247 k. *Weyk* [HN.] (Csánki: TörtFöldr. 3: 517), 1433 *Wek* [SZN.] (Csánki: TörtFöldr. 3: 517)) idetartozása igen kérdéses.

📖 Bárczi: SzófSz.; AOH. 12: 42; TESz.; MSzFE.; Ligeti: TörK. 41; EWUng.; Róna-Tas-Berta: WOT. *vék* a.; Honti: NyÓtör. 74

lektika × **A:** 1560 k. *Lectica* (GyöngySzt. 2773.); 1585 *lektika* (Cal. 588); 1596 *Lettikat* (MNY. 56: 261); 1703 *Leptika* (MNY. 80: 253); 1865 *laptika* (CzF.); NYJ. *leftike*, *leptike* (MTsz.) **J:** 1. 1560 k. 'hordszék, gyaloghintó | Tragsessel' (GyöngySzt. 2773.) (↑); 2. 1560 k. 'kétkerékű kocs; kordé | Zweiradwagen; Karren' (GyöngySzt. 2882.)

■ Latin jövevényszó. | (≡) Lat. *lectica* 'hordszék, gyaloghintó', (h.) 'kettes fogat' [< lat. *lectus* 'ágy, fekhely']. (≈) Megfelelői: szlk. *lektika*; le. *lektyka*; stb.: 'gyaloghintó'. (△) A szó belseji *kt* ~ *ft* ~ *pt* hangkapcsolatokhoz vö. →*hektika*; az *ft* ~ *pt* hangkapcsolatokhoz vö. →*kaftán*. Néhány változat hangrendi kiegyenlítődéssel keletkezett.

📖 TESz.; EWUng. • Vö. *lágér*, *lazsnak*

lektor **A:** 1511 *lectornak* (Zolnai Gy.: Nyelveml. 196); 1910 *lektor* (Kelemen B.: IdSz.) **J:** 1. 1511 'olvasó kanonok | Träger einer niederen Weihe' (Zolnai Gy.: Nyelveml. 196) (↑); 2. 1813/ 'tanító, tanár | Lehrer' (NSz.); 3. 1882 'élő nyelvek gyakorlati tanításával megbízott főiskolai előadó | Lehrer für moderne Sprachen an einer Hochschule' (MagyLex. 11: 242); 4. 1926 'állandó irodalmi szakértő {kiadónál, színháznál, rádiónál} | Mitarbeiter (eines Verlags, Theaters, Rundfunks usw.) zur Begutachtung der Manuskripte' (Horovitz: IdSzMagy.)

■ Latin jövevényszó. | (≡) Lat. *lector* 'olvasó, felolvasó', (k.) *lector* 'írnok, tanító', (e.) *lector* (*canonicus*) 'olvasó (kanonok), skolasztikus kanonok' [< lat. *legere* 'gyűjt; kiválaszt; olvas']. (≈) Megfelelői: ném. *Lektor*; ol. *lettore*; stb.: 'felolvasó; lektor (könyvkiadásban, egyetemen)'. (△) A kései jelentések keletkezésében a német megfelelők is szerepet játszhattak. (≈) Idetartozik: *lektorátus* 'lektori intézmény (egyetemen); lektori részleg (kiadóban)' (1951: Nyr. 76: 273), amely nemzetközi minták alapján keletkezett; vö. ném. *Lektorat*; ol. *lettorato*; stb.: 'ua.'. Vö. még lat. (k.e.) *lectoratus* 'a lektor tiszte, hivatala'.

📖 TESz.; EWUng. • Vö. *legenda*

lekvár **A:** 1783 *lekvárt* (NSz.); 1794 *lékvár* (NSz.); 1795 k. *likvár* (NSz.); NYJ. *lëgvárt* [□] (ÚMTsz.) **J:** 1. 1783 ? 'pépes orvosság | Arznei in Breiform' (NSz.) (↑), 1794 'ua.' (NSz.) (↑); 2. 1792 'gyümölcsíz, (darabos) gyümölcspép | Fruchtmus, Marmelade' # (Baróti Szabó: KisdedSz. Íz a.)

■ Szlovák jövevényt. | (≡) Szlk. *lekvár* 'gyümölcsíz, lekvár', (R.) *lektvar* 'pépes orvosság' [< lat. (tud.) *electuarium* 'ua.'; vö. →*liktárium*]. Vö. még cseh *lektvar*, (N.R.) *lekvar*, *lekvár* 'ua.; orvosság', (N.) *lekvár* 'gyümölcsíz, lekvár'.

📖 Nyr. 62: 79; Kniezsa: SzlJsz. 310; TESz.; EWUng. • Vö. *liktárium*

lel **A:** 13. sz. eleje/ *lelhetneýnc* [sz.] (KT.); 1372 u./ *lewlek* (JókK. 10); 1416 u.¹ *lèlè* (BécsiK. 51); 1515 k. *lyle* (AporK. 206); 1529 e. *lwz* (VirgK. 46); 1585 *lél* (Cal. 412) **J:** 1. 13. sz. eleje/ '(meg)talál, ráakad | finden' # (KT.) (↑); 2. [~i a *hideg*] 1416 u.² 'hideglelése van | das Fieber schüttelt einen' (MünchK. 14rb); 3. 1518 k. 'vmi ér vkit | treffen, jmdm geschehen' (SándK. 26); 4. 1542 'keres, kér | suchen, um etw bitten' (LevT. 1: 20) **Sz:** ~**és** 1372 u./ *meglewleferewl* (JókK. 36) | ~**et** [meg~] 1416 u.² *mglelète* [sz.] 'a megtalálás, a találat | Finden' (MünchK. 3r); [*hideg*~] 1416 u.² 'hidegrázás | Fieberfrost' (MünchK. 36vb); 1865 '(orvosi) (lát)lelet, laboratóriumi vizsgálat eredménye | Befund (Med)' (CzF.); 1871 'földből előkerült, tudományos vizsgálatra érdemes régi tárgy, maradvány | Fund (Archäologie)' (NSz.) | **meg~etezik** 1416 u.¹ *mglelètezic* 'megbetegszik | erkranken' (BécsiK. 317) | ~**etezet** 1416 u.¹ *lelètezètet* 'betegség | Krankheit' (BécsiK. 188) | ~**emés** 1416 u.¹ *lelèmefec* 'találmány | Erfindung' (BécsiK. 189) | ~**etezetes** 1416 u.² *lelètezètefekèt* 'beteg | krank' (MünchK. 22rb) | ~**ette** 1416 u.² *hideg leletté* <HAT-I IGENÉV> (MünchK. 14rb) | ~**edzik** 1527 *leeledzett* (ÉrdyK. 118) | ~**emény** 1560 *leleményemet* (Oklsz.) | ~**enc** 1835 *lelencz* (Tzs. *Findelkind* a.)

■ Bizonytalan eredetű, esetleg örökség a finnugor korból. | (≡) Vö. finn *löytä-* 'talál'; észt *leida-* 'talál' [fgr. **leþðä-* 'talál']. (⊕) A távoli rokonság mellett a magyarázat másik gyenge pontja az, hogy a finn és az észt szó származékként a →*lő* etimológiai családjába is tartozhat; ehhez a lehetőséghez vö. ang. *hit* '(meg)üt, (el)talál' : svéd *hitta* 'talál'. A 4. jelentés metonímia az eredeti 1. jelentés alapján. (⊗) A *lelenc* származék tudatos szóalkotással keletkezett a nyelvújítás idején; vö. →*fegyenc*, →*kedvenc* stb.

📖 TESz.; UEW. 247; EWUng. • Vö. *hideglelet, lát-, leltár*

lélegzik [1] **A:** 1395 k. ? *lelekuž* (BesztSzj. 101.); 1506 *lelegzetethees* [sz.] (WinklK. 94); 1604 *Lélekzőge* [sz.] (Szenczi Molnár: Dict.); 1683 *Lélekzik* [▽] (Thaly: Adal. 1: 124); 1832 *lélekezzék* (TudGyűjt. 1832. 6: 84) **J:** 1. 1395 k. ? 'levegőt beszív és kilehel | atmen' # (BesztSzj. 101.) (↑), 1506 'ua.' (WinklK. 94) (↑); 2. 1757 'vmiben leledzik, van | sich befinden' (NSz.) **Sz:** ~**et** 1506 (WinklK. 94) (↑)

■ Származékszó. | (⊕) A →*lélek* 'lélegzet' szóból keletkezett *z* igeképzővel. A szó belseji *g* zöngésedéssel jött létre. A →*lélek* és *lélegzik* viszonyához vö. még a →*lélek* tövének finnugor adatait. Vö. még lat. *Spiritus* 'szellő lélegzet; szellem, lélek' : *spiro* 'lengedez (szél); lélegzik'. (⊕) A *légzés* szóban is (1865: CzF.) szóösszerántás a *lélegzés* (↑) származékból.

📖 TESz.; EWUng. • Vö. *lélek*

lélek [4] **A:** 12. sz. vége/ *lelic ert, lulki ert* (HB.); 1251 Zenth *Lelew* [HN.] (CIFU5 7: 140); 1335 Zenth*lelek* [HN.]; Zenth*leluk* [HN.] (Oklsz.); 1416 u.¹ *lèlèc* (BécsiK. 100); 1416 u.² *lèlket* (MünchK. 9rb); 1533 *lwłketh* (NySz.); NYJ. *lílèk* (ÚMTsz.) **J:** 1. 12. sz. vége/ 'az emberben az

életnek és a személyiségnek anyagtalan hordozója | Seele' # (HB.) (↑); **2.** 1251 'szellem, test nélküli lény | Geist' # (CIFU5 7: 140) (↑); **3.** 1372 u./ 'az értelmi, akarati és érzelmi jelenségek összessége, érzésvilág; szív | Gemüt, Psyche; Herz' (JókK. 12); **4.** 1372 u./ 'lelkiismeret | Gewissen' (JókK. 48); **5.** 1416 u./¹ 'élet; öntudat | Leben; Selbstbewußtsein' (BécsiK. 82); **6.** 1456 k. 'lélegzet; pára, kigőzölgés | Atem; Dunst' (SermDom. 1: 311); **7.** 1495 k. 'ember | Mensch' (PiryH. 3); **8.** 1519 k. 'erő, tehetség | Kraft, Fähigkeit' (DebrK. 224); **9.** [főleg birtokosi szókapcsolatokban] 1527 'vminek éltető eleme, lényege | Geist, Wesen' # (ÉrdyK. 523); **10.** 1531 'lelkierő, bátorság | Mut' (TelK. 97); **11.** [birtokos személyjellel] 1588–1589 'kedvesem, szerelmem | meine Liebe, mein Lieber (als Anrede)' (MNy. 75: 508) **Sz: lelki** 1372 u./ *lelkj* (JókK. 88) | **lelkes** 1372 u./ *lelkefeket* 'élőlény | Lebewesen' (JókK. 146); 1804/ 'lelkeseledéstől áthatott, fellelkesült | begeistert' (NSz.) | **~let** 1416 u./¹ *leleklétem* 'lélegzet, levegővétel | Atem' (BécsiK. 160) | **lelkesít** 1519 k. *lőlkőfittetik* meg [sz.] 'lelket önt vkibe, éltet, megelevenít | beseelen' (DebrK. 171); 1791 '(fel)bátorít | ermutigen' (NSz.) | **lelketlen** 1527 *lelkőitlen* 'mozdulatlan, érzéketlen | bewegungslos, gefühllos' (ÉrdyK. 17); 1813 'könyörtelen | erbarmungslos' (NSz.) | **~telen** 1604 *Lelektelen* (Szenczi Molnár: Dict. Exanimális a.) | **lelkendez** 1767 *Lelkendezek* (Pápai Páriz–Bod: Dict. Addenda a.) | **lelkesül** 1789 *lelkesül* (NSz.) | **lelkész** 1791 *Lelkészek* (NyF. 14: 37) | **lelkizik** 1962 *lelkizni* [sz.] 'bizalmas ügyeit megbeszéli vkivel | Innerliches, Vertrauliches besprechen' (MIfjúság 1962. febr. 17.: [3])

■ Örökség, finnugor kori tő magyar képzéssel. | ⊕ A tőhöz vö. vog. (T.) *lél* 'lélek'; osztj. (V.O.) *lil* 'ua.; lélegzet'; zürj. (Sz.) *lol* 'ua.; szellem; élet, élőlény'; votj. (Sz.K.) *lul* 'lélegzet szellem, lélek; kedély, szív; élet'; finn *löyly* 'hőség <a fürdőben>; gőz, pára'; ? lp. (norv.) *liew'lå* 'gőz, pára <a szaunában>' [fgr. **leþl3* 'lélegzet, fuvallat, szellő; lélek']. ⊗ Megfelelője: juk. *lül*, *jül* 'füst'. ⊕ A tő a magyarban a *Lél*, *Lehel* tulajdonnevekben maradhatott fenn; vö. 1075/ *lelu* [HN.] (MonStrig. 1: 59); [1200 k.] *Lelu* [SZN.] (An. 6.) stb. A szóvég -k kicsinyítő képző; vö. →*ének*, →*torok* stb. A konkrét 6. jelentésen kívül feltehetőleg az 1–3. és 5. jelentés is finnugor örökség. A többi az 1. és 2. jelentésből alakult ki.

📖 Szinnyei: NyH.; TESz.; MSzFE.; Bárczi: HBEI. 155; EWUng. • Vö. *láng-*, *lélegzik*, *lélekszakadva*, *lelkiismeret*, *nagy*⁻², *szent*-, *szép*⁻²

lélekszakadva **A:** 1705 *Lélekszakadva* (RákFLev. 4: 590) **J:** 'szörnyű, legnagyobb izgalomban, kifulladás, szuszogva | in höchster Aufregung, außer Atem'

■ Összetett szó. | ⊕ A →*lélek* + *szakadva* (< →*szakad* ige -va határozói igenévképzős alakja) kapcsolatából jött létre alanyi alárendeléssel. Előzménye *a lélek kiszakad a testből* 'meghal' (1520 k.: BodK. 18) szószerkezet lehetett. A *lélekszakadva* eredeti jelentése 'nagyon, szörnyen, halálosan' volt. Az alaktanához vö. *veritékszakadva* 'lélekszakadva' (1748: NySz.). ⊖ Korábbi megnevezés: *lélekszakasztva* 'kifulladás, szuszogva' (1618: NySz. *lélek* a.).

📖 Nyr. 85: 338; TESz.; EWUng. • Vö. *lélek*, *szakad*

lélekvesztő **A:** 1822 *lélekvesztőt* (NSz.) **J:** **1.** 1822 'kicsi, könnyen felboruló csónak | schmaler, leicht umschlagender Kahn' (NSz.) (↑); **2.** 1855 'könnyen felboruló egyéb jármű | leicht umkippendes Fahrzeug' (NSz.) – De vö. 1787 *Lélek vesztő* ladikon 'könnyen felboruló csónak | leicht umschlagender Kahn' (NSz.); 1792 *lélek vesztő tsónakon* (NSz.)

■ Különféle szószerkezetek jelzőjének önállósulása. | ⊕ A *lélekvesztő ladik* (↑), *lélekvesztő csónak* (↑) stb. szerkezetekből keletkezett. A *lélekvesztő* a →*lélek* + *vesztő* (< →*veszt* 'elpusztít, megöl') tárgyas alárendelő összetétele. A jelentéséhez vö. ném. *Seelentöter*, *Seelentränker*; or. *öyuezyőka*; stb.: 'billenékeny csónak, lélekvesztő'.

lelkiismeret **A:** 1512 k. *lelki esmeretpnk* (WeszprK. 55); 1527 *lelky yfmeret* (ÉrdyK. 29); 1604 *Lelkiefmeret* (Szenczi Molnár: Dict.) **J:** 'az az erkölcsi érzék, amellyel vki saját tetteit és gondolatait megítéli | Gewissen' #

■ Összetett szó. | ⊕ A (R.) *lelke ismerete* ~ *lelki ismereti* 'saját lelkének ismerete' szószerkezetből; vö. *lelkünk ismerete* 'saját lelkünk ismerete; lelkiismeretünk' (1580: MNy. 63: 91). A szerkezet tagjai: az *-e* ~ *-i* E/3. birtokos személyjeles → *lélek* és *ismeret* (→ *ismer*). Az elsődleges jelöletlen birtokos alárendelés jelzős alárendeléssé értékelődött át, mivel a nyelvérzék a *lelki* előtag *-i* végződését az *-i* melléknévképzővel azonosította, ennek következtében pedig a szerkezet alaptagjáról is elhagyta a birtokos személyjelet. ⊖ Ugyanezekből a tagokból birtokos személyjel nélküli összetétel: *lélekismeret* 'lelkiismeret' (1636: Szily: NyÚSz.).

☞ MNy. 51: 341; TESz.; EWUng. • Vö. *ismer, lélek*

léllah † **A:** 1395 k. *lelah* (BesztSzej. 585.); 1405 k. *lellach* (SchlSzej. 1145.); 1519 *lellahot* (JordK. 741) **J:** 'lepedő; lepel, függöny | Bettuch; Tuch (als Hülle, Schleier), Vorhang'

■ Német (f.-ném.) jövevényszó. | ≡ Ném. (kfn.) *lilach*, (R. baj.-oszt.) *leylach* (kor. úfn. h.) *leilachen* [többes szám], – ném. *Leilach*: '(vászon)lepedő' [vö. ném. *Leinen* 'lenvászon' + *Laken* 'lepedő']. ⊕ Megfelelője: szln. *lilahen* 'ua.'.

☞ TESz.; Mollay: NMÉR.; EWUng. • Vö. *linóleum, superlát*

leltár **A:** 1835 *leltár* (Tzs. *Inventarium* a.); NYJ. *lejtár* (Bálint: SzegSz.) **J:** 1. 1835 'vagyontárgyak, áruk mennyiségét, értékét feltüntető jegyzék | Inventar' # (Tzs. *Inventarium* a.) (↑); 2. 1960 'leltározás | Inventur' # (Nyr. 84: 258)

■ Tudatos szóalkotással keletkezett összetett szó. | ⊕ A *lel* 'megtalálás' + → *tár*² 'gyűjtemény' szavak összetétele. Az előtagot a → *lel* 'talál' alapján konstruálták és itt főnévi értékben áll. A szó keletkezését a lat. *inventarium* 'leltár' [< lat. *invenire* 'rátalál'] is befolyásolhatta. ⊖ Korábbi megnevezés: *lelettár* 'leltár', 'leletek gyűjteménye' (1833: Fogarasi: Műsz. *Inventare* a.). – Nyelvújítási szóalkotás.

☞ Szily: NyÚSz.; TESz.; EWUng. • Vö. *lel, tár*²

lemez **A:** 1395 k. *lemes* vas (BesztSzej. 454.); 1604 *Lemezvas* (Szenczi Molnár: Dict. *Czoroßlya* a.); 1865 *leméz* (CzF.) **J:** 1. 1395 k. 'ekevas | Pflugschar' (BesztSzej. 454.) (↑); 2. 1807 'lap | Platte' # (MagyFűvészk. 14); 3. 1894 'hanglemez | Schallplatte' # (PallasLex. *Grammofón* a.)

■ Szláv jövevényszó. | ≡ Szbhv. *lemeš*; szlk. *lemeš*; or. *лемеу* stb.: 'ekevas' [< szláv **lom-* ~ **lem-* 'tör'; vö. még lett *lemesis*; litv. *lemežis*: 'ekevas']. ⊕ A szóvégi *s* > *z* változás oka nem egészen világos. ⊕ A 2. jelentés tudatos nyelvújítói alkalmazás eredménye.

☞ Nyr. 31: 171; Kniezsa: SzJIsz. 311; TESz.; EWUng. • Vö. *lom*¹

lemming **A:** 1799 *Léming* (NSz.); 1803 *Lemming* (NSz.); 1807 *Leming* (NSz.) **J:** 'az egérfélék családjába tartozó, az északi féltekén élő, barnássárga színű, nagy csoportban vándorló rágcsáló | Lemming (Mydes lemnus)'

■ Nemzetközi szó. | (≡) Ném. *Lemming*; ang. *lemming*; fr. *lemming*; dán *lemming*; stb.: 'lemming'. A dánból terjedt el [óész. germ. *lêmingr* 'ua.']. (⇒△) A magyarba elsősorban a németből került át. (⊙) Állattani szakszó.

📖 TESz.; EWUng.

lemonya † **A:** 1525 k. *lymonya* (MNY. 11: 39); 1530 *lemoniath* (MNY. 31: 195); 1603 *lehmonia* (Radvánszky: Csal. 3: 57); 1636 *lémonya*-... levével (NySz.); 1762 *Limónia* (NSz.) **J:** 'citrom | Zitroné'

■ Latin jövevényszó. | (≡) Lat. (k.) *limones* [többes szám], (*citrea*) *limonia*, *lemonium* (h.) *lemonia*, *limonia*, *limonium*: 'citrom'. Forrása: újperzsa *līmū*, *līmūn* 'ua.', az arab *laimūn*, *lemūn* (N.) *līmōn*: 'ua.' közvetítésével. (≈) Megfelelői: fr. *limon*; ol. *limone*; stb.: 'ua.'

📖 TESz.; EWUng. • Vö. *limonádé*

len **A:** 1181 ? *Lence* [sz.] [SZN.] (PRT. 8: 277); 1343 *Leenattow* [HN.] (Oklsz.); 1395 k. *len* (BesztSzj. 475.); 1416 u./¹ *lèn* muztal (BécsiK. 130); NYJ. *lönye* (ÚMTsz.) **J:** 'kék virágú, rostjáért és magjáért termesztett növény | Flachs' #

■ Szláv jövevényszó. | (≡) Szln. *lan*, (V.) *len*; szlk. *lan*; or. *лѣн* stb.: 'len' [esetleg indoeurópai eredetű; vö. lat. *linum* 'len; lenvászón'; gót *lein* 'lenvászón'; stb.].

📖 Kniezsa: SzlJsz. 311; TESz.; EWUng. • Vö. *linóleum*

lencse **A:** 1181 ? *Lence* [SZN.] (MNL (OL) DL 206827); 1325 *Lenche* [SZN.] (Oklsz.); 1395 k. *lenche* (BesztSzj. 476.); 1552 *leenche* (Oklsz.); 1805 *lëncse* (NSz.); NYJ. *löncse* (MTsz.) **J:** 1. 1325 ? 'pillangós virágú, kerek, lapos magú hüvelyes konyhanövény | Linse (Pflanze)' # (Oklsz.) (↑), 1383 'ua.' (Oklsz.); 2. 1787 'a szemgolyó fénytörő része | Linse (Anat)' (NSz.); 3. 1789 'folt, különösen pigmentfolt | Linsenfleck' (NSz.); 4. 1799 'átlátszó anyagból készült optikai eszköz | Linse (Optik)' # (Márton J.: MNSz.–NMSz. *Linse* a.) **Sz:** ~s 1383 *Lenches* [SZN.] (Oklsz.)

■ Déli szláv jövevényszó. | (≡) Blg. *леца* 'lencse <növény; a szemgolyó része; optikai eszköz>'; szbhv. *leća* 'lencse <növény; optikai eszköz>'; szln. *leča* 'lencse <növény; a szemgolyó része; optikai eszköz>' [? < lat. *lens* 'lencse <növény>']. Vö. még or. (R.) *ляча* 'ua.'. (△) A szó belseji *n* vagy arra utal, hogy a szó még a 10. sz. vége előtt, vagy pedig egy bolgáros szláv nyelvváltozatból a 12. sz. végéig került a magyarba; vö. →*abroncs*, →*dorong* stb. A 2. és 4. jelentés feltehetőleg német minta alapján keletkezett. A metaforikus 3. jelentéshez vö. *babos* 'pettyes, pettyezett' (→*bab*). (△⇒) Részben a magyarból: szlk. (N.) *lenča* 'lencse <növény>'.

📖 Kniezsa: SzlJsz. 312; TESz.; EWUng.; H.Tóth-Eml. 383 • Vö. *béka*-

lendít → *leng*

lendül → *leng*

leng **A:** 1508 *lēgedozne* [sz.] (NádK. 462); 1805 *lënög*, *lëng* (NSz.); 1860 *ling* (NSz.) **J:** 1. 1508 '⟨szél⟩ enyhén fúj | wehen, hauchen (Wind)' (NádK. 462) (↑); 2. 1560 k. 'mozog, inog |

schwingen, sich hin und her bewegen' # (GyöngySzt. 2434.); **3.** [főleg *teng~*] 1752/ 'tengődik | ein kümmerliches Dasein fristen' (NSz.); **4.** 1805 'lobog | flattern' (NSz.) (↑) **Sz:** ~**edez** 1508 (NádK. 462) (↑) | ~**e** 17. sz. *lenge* (Thaly: VÉ. 2: 196) | ~**et** 1787 *lengeti* (NSz.)

lendít A: 1784/ *lendítsetek* (NSz.) **J:** **1.** 1784/ 'mozdít, indít | schwingen machen' # (NSz.) (↑); **2.** [gyakran igekötővel] 1794 'előrevisz | fördern, vorwärtsbringen' # (NSz.)

lendül A: 1803/ *kilendül* (Csokonai: ÖM. 1/1: 182) **J:** **1.** 1803/ 'mozgásba jön, indul | sich schwingen' # (Csokonai: ÖM. 1/1: 182) (↑); **2.** 1856/ 'fejlődésnek indul | einen Aufschwung nehmen' (NSz.) **Sz:** ~**et** 1858 *lendületet* (Mészáros: ZsinEsz. 11)

■ Onomatopoetikus eredetű szócsalád. | (⊕) Eredetileg a lassú lebegő mozgás kifejezésére szolgált. A tö egyfelől a →*lebeg*, másfelől a →*reng* szócsaládjával függ össze. A végződéses különféle igeképzők. A *leng* 3. jelentéséhez vö. →*teng*. (⊖) Ugyanebből a töből gyakorító-műveltető képzővel: (N.) *lentet* 'ingadozva, hajladozva megy; lassan kocog; lenget, lobogtat <szél> stb.' (1827: Kreszn.). (⊕) A TESz.-ben található 'zúg, zeng' jelentés valószínűleg hibásan feljegyzett adaton alapul, ezért feltehetőleg nem ide, hanem a →*reng*-hez tartozik.

📖 ALH. 17: 4; TESz., *lentet* a. is; NytudÉrt. 105: 27; EWUng. • Vö. *fellengő, lebeg, reng*

lengyel A: 1086 *Lengen* [SZN.] (Györffy: DHA. I: 253); 1233 *Lengel* [HN.] (MNL (OL) DL 186); 1395 k. *lengel* (BesztSzt. 77.); 1840 *lengyën* (MTsz.) **J:** <FN> **1.** 1086 'az egyik nyugati szláv nyelvet beszélő ember | Pole' # (Györffy: DHA. I: 253) (↑); **2.** 1793 'egy fajta tánc, ill. ennek zenéje | Art Tanz bzw. dessen Musik' (NSz.) | <MN> 1533 'a lengyelekkel kapcsolatos, rájuk vonatkozó | polnisch' # (Murm. 435.)

■ Óorosz jövevényszó. | (⊖) Óor. **lędzanь* [többes szám birtokos eset], a **lędzaninь* 'lengyel', tkp. 'irtvány- vagy szűzföld lakója' ragozott alakja [< szláv **lędo* 'irtvány, szűzföld']. Az óorosz szó csupán bizánci görög, valamint arab forrásokból mutatható ki; vö. gör. (biz.) *Λενζανήνοι* [többes szám]; arab *laudzaaneh*: 'lengyel', bár rövidült alakja megvan az or. (R.) *лях* 'lengyel' szóban (< szláv **lęchь*; vö. litv. *Lenkas* 'lengyel'). Vö. még szbhv. (R.) *Lędanin* 'ua.'. (⊕) A szó belseji *n* arra utalhat, hogy a szó még a 10. sz. vége előtt került át a magyarba; vö. →*gerenda*, →*pók*. A *lengyen* > *lengyel* változáshoz vö. lat. *Antonius* [SZN.] > m. *Antal* [SZN.]. A 2. jelentés önállósulással keletkezett a *lengyel tánc* (1720: NSz.) szó szerkezetből. (⊕⇒) A magyarból: szbhv. (R.) *Lędel* 'lengyel'.

📖 MNy. 5: 295, 43: 241; Kniezsa: SzJlsz. 312; TESz.; EWUng.; H.Tóth-Eml. 383 • Vö. *landol, lednek*

lenn → *lent*

lent A: 1791/ *lent* (NSz.) **J:** **1.** 1791/ 'alacsonyabban fekvő helyen, területen | unten' # (NSz.) (↑); **2.** 1816 'rangsorban' alsóbbnak tekintett helyen, állapotban | auf niedrigerer Stufe (im Rang)' (NSz.) **R:** ~**ebb** 1816 *lentebb* 'alább, lejjebb | weiter unten' (NSz.)

lenn A: 1808 *Len* (Sándor I.: Toldalék); 1821 *Lenn* (NSz.) **J:** 'alacsonyabban fekvő helyen, területen | unten' #

■ Megszilárdult ragos alakulatok. | (⊕) Alapszavuk a *lenn* eredeti *len* változata lehet, amely a →*le* szóból jött létre -*n*, ill. -*t* helyhatározó raggal. A *lenn* szóvégi *nn*-je nyúlás eredménye, a *lent* alakhoz vö. *kint* (→*kinn*), *fent* (→*fent*).

📖 TESz. *lenn* a.; EWUng. • Vö. *le*

lénung Δ **A:** 1754 *Lenungjokat* (MNy. 60: 369); 1793 *lénung* (NSz.); NYJ. *lédungomat, lélung, lerung, lőnungunk* (ÚMTsz.) **J:** 'zsold | Sold'

■ Német jövevényszó. | (≡) Ném. *Löhnung* 'zsoldosztás, bérfizetés; zsold, bér', (T.) *lienung* 'bérezés, díjazás', (szász Sz.) *lēnung* 'munkabér kifizetése' [< ném. *Lohn* 'bér, fizetség']. (⊕) Az osztrák katonai nyelvből került a magyarba.

📖 TESz.; EWUng.

lény **A:** 1790 *lőny* (Nyr. 10: 309); 1792 *lőny* (Baróti Szabó: KisdedSz. *Való* a.); 1812 *lény* (Szily: NyÚSz.) **J:** **1.** 1790 'a létező; valóság | Wesen; Wirklichkeit' (Nyr. 10: 309) (↑); **2.** 1814 'valóságosan létező egyed, teremtmény; ember | Geschöpf; Mensch' # (NSz.); **3.** 1815 'vkinek egyénisége, legbensőbb valója | das Selbst' (NSz.)

■ Tudatos szóalkotással keletkezett származékszó. | (⊕) A → *lesz le-* töváltozatból *-ny* névszóképzővel; vö. → *tény*. A szót a lat. *ens* 'létező' megfelelőjeként alkották meg. A *lény* alakot az eredeti *lőny* változatból alakították át. (⌘) Nyelvújítási szó.

📖 Szily: NyÚSz.; TESz.; EWUng. • Vö. *lényeg, lesz*

lényeg **A:** 1830 *lényege* (Fejér: Henrik 47); 1832 *lényegileg* [R.] (NSz.) **J:** **1.** 1830 'a jellemző tulajdonságok összessége | das Wesentliche, Substanz' # (Fejér: Henrik 47) (↑); **2.** 1843 'vkinek a lénye, személyisége | Wesen' (NSz.)

■ Tudatos szóalkotással keletkezett származékszó. | (⊕) A → *lény* főnévből jött létre *-g* névszóképzővel; vö. → *jelleg, köteg* (→ *köt*). (⌘) Nyelvújítási szó.

📖 Szily: NyÚSz.; TESz.; EWUng. • Vö. *lény*

leopárd **A:** 1533 *Leopard* (Murm. 539.); 1544 *leopárd* [?] (RMKT. 2: 103); 1791 *leopardusnak* (NSz.) **J:** 'Afrikában és Ázsiában élő, sárgás alapon fekete foltos bundájú macskaféle ragadozó | Leopard'

■ Latin jövevényszó, német közvetítéssel is. | (≡) Lat. *leopardus* 'egy fajta nagymacska'; – vö. még ném. *Leopard* 'ua.'. A latin szó a gör. *λεόπαρδος* 'ua.', tkp. 'oroszlánpárduc' átvétele [< gör. *λέων* 'oroszlán' + gör. *πάρδος* 'párduc']. (≈) Megfelelői: ang. *leopard*; fr. *léopard* stb.: 'leopárd'.

📖 TESz.; EWUng. • Vö. *kaméleon, lej, párduc*

lep <FN> † **A:** 1395 k. *agler* [ɔ: *aglep*] (BesztSzj. 590.); 1792 *Ágy-lep* (Baróti Szabó: KisdedSz. *Lepel* a.) **J:** 'takaró; lepedő | Decke; Bettuch'

lep <IGE> **A:** 1456 k. *lepik* (SermDom. 2: 519); 1574 k. *lepéc* (NySz.) **J:** **1.** 1456 k. 'takar, fed | bedecken' # (SermDom. 2: 468); **2.** [főleg *el-*] 1456 k. 'nagy tömegben megszáll | befallen' # (SermDom. 2: 519) (↑); **3.** [főleg *meg-*] 1552 'meglepetésszerűen ér, rajtakap vkit; rajtaüt | ertappen; überfallen' # (Heltai: Dial. L1b); **4.** [*meg-*] 1813 'csodálkkozást, meglepetést kelt, okoz | überraschen' # (NSz.) **Sz:** ~**edik** 1456 k. *lepedikh* 'betakarózik | sich zudecken' (SermDom. 2: 468) | ~**ed** 1527 bel *lepódee* 'fedez; takar | decken' (ÉrdyK. 472) | ~**edék** 1805 ? *lepedék* 'lerakódás (a nyelven) | Belag (auf der Zunge)' (NSz.); 1899 'ua.' (NSz.)

■ Örökség a finnugor korból. | (≡) Vog. (T.) *līp-* 'befed'; ? zürj. (R.) *leb* 'széle, pereme vminek; tető, fedél'; votj. (Sz.) *līp-* 'befed', *līpet* '(ház)tető; fészér, kunyhó'; cser. (KH.)

lewedä- 'befed', *lewäs* 'tető, fedél, takaró'; lp. (L.) *liehppa* 'egyszerű sátor; deszkából készült szélfogó' [fgr. **läppz* 'tető, fedél; befed']. ⊕ A szó belseji fgr. **pp* > m. *p* változáshoz vö. →*epe*, →*lép*¹ stb. A szó eredeti igenévszói jellege a magyarban sokáig megmaradt; az elavult főnév helyett a →*lepedő* terjedt el. A *lepedék* származék alaktanához vö. →*lependék*. ⊕ A →*lebeg* szóval való összefüggése kevésbé valószínű.

📖 Szinnyei: NyH.; TESz.; UEW. 241; EWUng. • Vö. *lép*⁴, *lepedő*, *lepel*

lép¹ A: 1372 u./ *veppek* [~ik □] (JókK. 43); 1395 k. *lepew* [sz.] (BesztSzj. 944.); 1416 u./¹ *vépéc* [~ik □] (BécsiK. 38); 1719 *lép* (NSz.) **J:** 'járó mozdulatot tesz | schreiten, einen Schritt tun' # **Sz:** ~**és** 1416 u./¹ *vepefe* 'menés, járás | Schreiten, Gehen' (BécsiK. 188); 1456 k. 'a járás egy mozzanata | Schritt' (SermDom. 2: 373); 1784/ 'eljárás, intézkedés | Maßnahme' (NSz.); 1937 'sakkjáték egy mozzanata | Zug (im Schachspiel)' (NSz.) | ~**ték** 1834 (MathMűsz. *Scala* a.)

■ Valószínűleg örökség az ugor korból. | ⊕ Vog. (T.) *lāp-* 'helye van, elfér'; osztj. (O.) *lep-* 'helyet talál, bemegy <szobába>, elfér' [ugor **läppz-* 'bemegy, belép']. ⊕ Az egyeztetés alapján a *lép* alak az elsődleges, amelyből a *vép* változat részleges hasonlással keletkezhetett; vö. →*lék*. A szó belsejéhez vö. →*lep*, →*lép*² stb. A magyarban végbement jelentésváltozáshoz vö. a →*fér* jelentéseit. ⊕ A *lépték* nyelvjutási származékszó.

📖 NyK. 62: 323; TESz., *lépték* a. is; MSzFE. *lép*² a.; EWUng. • Vö. *lépcső*, *lépten-nyomon*

lép² A: 1319 ? *Lepes* [sz.] [szN.] (OkI Sz.); 1405 k. *lep* (SchlSzj. 429.) **J:** 'a hasüregben levő vérképző szerv | Milz' #

■ Örökség a finnugor, esetleg az uráli korból. | ⊕ Vö. ? osztj. (Kaz.) *lepətne*; zürj. (Sz.) *lop*; votj. (Sz.K.) *lup*; cser. (KH.) *lepə*; ? lp. (norv.) *dad've*; jur. *rapšā*, *lapšā*: 'lép' [feltehetőleg fgr. (? uráli) **läppz* 'ua.']. ⊕ A szó belseji **pp* > m. *p* változáshoz vö. →*lép*¹, →*szép* stb.

📖 Szinnyei: NyH.; TESz.; MSzFE. *lép*¹ a.; EWUng. • Vö. *lépfene*

lép³ A: 1319 ? *Lepes* [sz.] [szN.] (OkI Sz.); 1430 k. *lep* (SchlGl. 2253.); 1538 *leep* (Pesti: Nomenclatura M4); 1560 k. *lep* (GyöngySzt. 2479.) **J:** 1. 1319 ? 'főleg a fagyöngy bogyóiból főzött, kisebb madarak fogására használatos ragadós anyag; ezzel bekent vessző | Vogelleim; Leimrute' (OkI Sz.) (↑), 1430 k. 'ua.' (SchlGl. 2253.) (↑); 2. [~*re csal*, ~*re megy*] 1584 'az, amivel vkit rászédnek, kelepcébe csálnak | Leim, Köder, Falle (abstr.)' (NySz.)

■ Szláv jövevényszó. | ⊕ Szln. *lep* 'enyv, csiriz', *ptičji lep* 'fehér fagyöngy; madárfogó enyv'; szlk. *lep* 'csiriz, enyv', *lep na vtákov* 'fehér fagyöngy; madárfogó enyv' [indoeurópai eredetű; vö. óind *lēpas* 'kenőcs, meszelés'; ném. (ófn.) *leiba* 'maradék; csökevény'; stb.]. Megfelelői más szláv nyelvekben is megtalálhatók. ⊕ Az elvont 2. jelentésre vö. →*csapda*, →*tőr*² stb.

📖 Kniezsa: SzlJsz. 313; TESz.; EWUng.

lép⁴ A: 1319 ? *Lepes* [sz.] [szN.] (OkI Sz.); 1490 k. *lepes meez* [sz.] (NagyvGl. 109.); 1528 *Léepes* [sz.] (SzékK. 122) **J:** 'a méhek viaszépítménye, amelybe a mézet gyűjtik | Wabe'

■ Belső keletkezésű, valószínűleg szóhasadás. | ⊕ A →*lep* főnévből alakult ki. A jelentésfejlődés mozzanatai 'fedél, tok' > 'tábla, lap' > 'viaszlemez, lépsejt' lehettek. Ezt a jelentésfejlődést támasztja alá a (N.) *lepet* 'nagy felületű, schicht- od. tafelartig Haftendes bzw.

sich von einer Oberfläche Ablösendes; viaszlemez, méhsejt', amely a →*lep* 'befed' ige származéka; vö. még (N.) *lepetős* 'lépes méz'. Hasonló szemlélethez vö. ném. *Scheibe* 'kerek lap, tábla; lépes méz'; cseh *plástev* 'lap, réteg; lépes méz'; stb.

📖 NytudÉrt. 71: 44; TESz.; EWUng. • Vö. *lep*⁴

lepcseg → *lepcses*

lepcsel → *lepcses*

lepcsen → *lepcses*

lepcsent → *lepcses*

lepcses × **A**: 1766 *leptses* (NSz.); 1793 *leptsés* (NSz.); 1863 *Lepcsés* (Krizsa: Vadr. 507); NYJ. *lepcső* (MTsz.) **J**: <MN> **1.** 1766 'trágár, mosdatlan szájú | unflätig (redend)' (NSz.) (↑); **2.** 1775 'lompos; piszkos | schlampig; schmutzig' (NSz.); **3.** 1787 'ronda | scheußlich' (NSz.); **4.** 1791 'lucskos, sáros | quatschnass' (NSz.); **5.** 1794 'ügyetlen, lomha járású | im Gehen ungeschickt' (NSz.); **6.** 1803 'fecsegő, locsogó | schwatzhaft' (NSz.) | <FN> **1.** 1795 'bohóc | Possenreißer' (NSz.); **2.** 1878 'fecsegő, csacska száj | der Mund eines Schwatzmauls' (Nyr. 7: 236)

lepcsel × **A**: 1783 *lebzsölték* (NSz.); 1793 *lepszeli* [sz.] (NSz.); 1843 *lepcsel* (MTsz.) **J**: **1.** 1783 'lefetyel, habzsol | gierig trinken' (NSz.) (↑); **2.** 1793 'fecseg, locsog; pletykálgat | schwatzen; Klatsch machen' (NSz.) (↑); **3.** 1843 'pamacsol, locsol | anstreichen, besprengen' (MTsz.) (↑); **4.** 1883 'úszik; lubickol | schwimmen; planschen' (Nyr. 12: 429)

lepcseg × **A**: 1790 *leptsegett* (NSz.); NYJ. *lepcsög* (MTsz.); *lepcsög* (ÚMTsz.) **J**: **1.** 1790 'tocsog | platschen' (NSz.) (↑); **2.** 1792 'cuppog | schmatzen' (NSz.)

lepcsen × **A**: 1791 *köre leptsentet* [sz.] (NSz.) **J**: **1.** 1791 'csattanó zajjal esik | mit einem klatschenden Geräusch fallen' (NSz.) (↑); **2.** 1816 'reccsen | knacksen' (Gyarmathi: Voc. 99 [o: 107])

lepcsent × **A**: 1843 *lepcsent* (MTsz.) **J**: **1.** 1843 'pofon csap | ohrfeigen' (MTsz.) (↑); **2.** 1865 'reccsent | knarren machen' (CzF.)

■ Relatív fiktív töből keletkezett származékszók. | (△) A relatív tö a -cs (< -s) gyakorító képzővel keletkezett. Az abszolút tö a palatoveláris párhuzamosság alapján összefügg a →*lopocskodik* szócsalád tövével. A végződéses különböző igekepzők, ill. az -s melléknévképző; ez utóbbi deverbális funkciójához vö. →*piros*, *tilos* (→*tiloszik*) stb. A melléknévi 5. jelentéshez vö. *lipickel* 'sántít, biceg' (1792: Baróti Szabó: Kisdedsz.). (◡) A *lepcse* 'békalencse; pocsolya' (1807: MagyFűvészk. 509) feltehetőleg, a *lepecs* 'vaskos tréfa; híg sár; pofon' (1822: Wagner: Phras. *Sanio* a.) pedig biztosan elvonással keletkezett a szócsalád tagjaiból.

📖 TESz.; EWUng. • Vö. *lopocskodik*

lépcső [6] **A**: 1604 *Lépcző* (Szenczi Molnár: Dict.); 1778 *léptzéje* (NySz.); 1834/ *lépcsején* (NSz.); 1841 *lépső* (NSz.); NYJ. *lépcső* (Nyatl.) **J**: **1.** 1604 'grádics; lépcsőfok | Treppe; Stufe' #

(Szenczi Molnár: Dict.) (↑); **2.** 1900 'víz duzzasztására gátakkal, zsilipekkel alkotott terasz | Staustufe' (Acsády: MűszSz. *Stufenwehr* a.); **3.** 1958 'rakéta leválasztható része | Raketenstufe' (NSz.)

■ Belső keletkezésű, de keletkezés módja bizonytalan. | ⊕ A →*lép*¹ ige -*cső* névszóképzős származéka lehet, amely a →*furcsa*, →*hágcsó* stb. analógiájára keletkezhetett. De az is lehetséges, hogy egy relatív fiktív tövű származékszóból jött létre szófajváltással. Ebben az esetben -ő képzős főnevesült melléknévi igenév lehet. A relatív tö -s gyakorító képzővel keletkezhetett a →*lép*¹ szóból; vö. →*keres*, →*olvas* stb. A relatív tőhöz vö. *lépcsél* (1585: SzT. *általlépcsél* a.); *lépecskél* (1570: NySz.): 'lép(ked)'. ⊕ A (R.) *lépcső* 'lepedő' (1708: Pápai Páriz: Dict.) a →*lep* szócsaládjába tartozik.

📖 TESz.; EWUng. • Vö. *lép*¹

lepedő [6] **A:** 1395 k. *lepedeu* (BesztSzj. 643.); 1506 *lepődöben* (WinklK. 243); 1508 *lepödec* (NádK. 318); 1553/ *Lópódókból* (Tinódi: Cronica E3a); 1789/ *lepedejét* (NSz.); 1863 *lepődöbe* (Krizsa [szerk.] Vadr. 361); NYJ. *lepede* (Nyatl.); *lepedé*, *lepidő*, *lepüddző* (ÚMTsz.) **J:** **1.** 1395 k. 'fekvőhely leterítésére használt vászon ágynemű; terítő | Laken, Leintuch' # (BesztSzj. 643.) (↑); **2.** 1560 k. 'takaró, fedél | Decke' (GyöngySzt. 2847.); **3.** 1560 k. 'lepel | Schleier' (GyöngySzt. 3521.); **4.** 1961 'terjedelmes papírlap, különösen kitöltendő úrlap | großes Formblatt' (ÉrtSz.)

■ Származékszó szófajváltásának eredménye. | ⊕ A *leped* '(be)fed, takar' (→*lep*) [ige] -ő képzős folyamatos melléknévi igenevének főnevesülése. Eredeti jelentése 'takaró' lehetett. A 1. és 2. jelentés ebből keletkezett jelentésszűküléssel. A 4. jelentés metafora az 1. jelentés alapján.

📖 TESz.; EWUng. • Vö. *lep*

lepel [4] **A:** 1269 ? *Lepled* [sz.] [HN.] (Wenzel: ÁÚO. 8: 228–229); 1372 u./ *leplebe* (JókK. 64); 1416 u.¹ *lepélbèn* (BécsiK. 44); 1504 Gyngyesleppel (OkI Sz.); 1533 *Leppewl* (OkI Sz.); 1599 *lepely* (NySz.); 1713 *leplénél* (Kis-Viczay: Sel. 78) **J:** **1.** 1372 u./ 'ruhadarabként a testet burkoló kelme | Hülle, Schleier' (JókK. 64) (↑); **2.** 1416 u.¹ 'takaró; ágytakaró | (Bett)decke' (BécsiK. 44) (↑); **3.** 1789 'megtévesztő külső forma, álca | Deckmantel' (NSz.); **4.** 1792 'lepedő | Leintuch' (Baróti Szabó: KisdédSz.); **5.** 1865 'virágban a csésze és a bokréta helyét pótló színes külső takaró | Blütenhülle' (CzF.) **Sz:** **leplez** 1793 *leplezésre* [sz.] 'takargat, eltitkol | bemänteln' (NSz.)

■ Származékszó, keletkezés módja azonban bizonytalan. | ⊕ A →*lep* 'takaró; befed' igenévszóból jött létre -l denominális vagy deverbális névszóképzővel. ☿ A *leplez* származék a nyelvújítás korában keletkezett.

📖 TESz.; EWUng. • Vö. *lep*

lependék × **A:** 1590 *Lependek*, *leppendek* (Szikszai Fabricius: LatMSzj. 71, 72); 1604 *Leppendéc* (Szenczi Molnár: Dict. *Papilio* a.); NYJ. *lepéndik* (Nyr. 58: 14) **J:** **1.** 1590 'lepke | Schmetterling' (Szikszai Fabricius: LatMSzj. 71, 72) (↑); **2.** 1794 'bármely röpködő rovar | fliegendes Insekt jeglicher Art' (NSz.); **3.** 1865 'egy-egy fák termésén a mag körüli hártyás szárny | Flügel, Flügelfrucht (Bot)' (CzF.)

■ Fiktív töből keletkezett származékszó. | ⊕ A szótó a →*lepke* szócsaládjának tövével azonos. A végződés -*dék* névszóképző; vö. *lepedék* (→*lep*); vö. még →*vakondok*. A szó belseji *n* vagy mozzanatos képző, vagy szervetlen járulékhang lehet. ∼ Más névszóképzővel keletkezett

idetartozó szavak: *lepencs* 'lepke' (1834: Kassai: Gyökerésző 3: 273); *lepencsek* 'ua.' (1834: Kassai: Gyökerésző 3: 273).

TESz.; EWUng. • Vö. *lepke*

lepentyű × **A:** 1590 e. *lepentőcske* [✂] [sz.] (Balassi: ÖM. 1: 170); 1631 *leppentyű*...-után (Káldi: PrédVas. 285); 1661 *libbentő* (KárOkl. 4: 420); 1664 *Lepentyűk* (Lippay: PosoniK. 2: 236); 1688 *lebbentyűvel* (Radvánszky: Csal. 2: 376) **J:** 1. 1590 e. 'lepke | Schmetterling' (Balassi: ÖM. 1: 170) (↑); 2. 1661 'lebegő, fityegő dísz | herabhängendes Zierwerk' (KárOkl. 4: 420) (↑); 3. 1673 'a szarvasmarha álla alatt lelógó húsos bőr | Wamme' (NySz.); 4. 1766 'ruhadarab lobogó szárnya | Lappen (an Kleidungsstücken)' (NySz.); 5. 1838 'ellenző, védernyő (gyertyaé, kéménynyílásé stb.) | Schirm (am Kerzenhalter, Schornstein usw.)' (Tsz.)

■ Származékszó szófajváltása. | ⊕ A *lebbent* (→*lebeg*) -ű ~ -ő képzős folyamatos melléknévi igenevének főnevesülése. Az *i* hangot tartalmazó változat a *libbent* (→*libeg*) alakot mutatja. Az 1. jelentéshez vö. →*lepke*, →*lependék*; a 2.–5. jelentésekhez vö. *leffentyű* (→*leffeg*).

TESz.; EWUng. • Vö. *lebeg*

lepény **A:** 1395 k. *lepeyn* (BesztSzj. 1267.); 1405 k. *lepen* (SchlSzj. 1858.); 1453 *lepenies* [sz.] [szn.] (TörtTár 1882: 529); 1519 *lepeent* (JordK. 294); 1590 *lepéint* (NySz.); NYJ. *lepent* [□]; *lepin*, *lepiny* (ÚMTsz.) **J:** 1. 1395 k. 'egy fajta lapos sütemény | Art flacher Kuchen, Fladen' # (BesztSzj. 1267.) (↑); 2. 1655 'nagyjából kerek alakú szerv, amely a magzat méhen belüli fejlődését biztosítja, méhlepény | Mutterkuchen' (NySz.); 3. 1894 'cipó | Brotlaibchen' (Nyr. 23: 359)

■ Ismeretlen eredetű. | ⊕ A 2. jelentés a lat. *placenta* 'lepény', (tud.) 'méhlepény' alapján jött létre. A 3. jelentés metafora az 1. jelentés alapján. ⊕ A szbvh. *lepinja* 'lapos kalács, lepény' vagy a szlk. (N.) *lepenec*, *lepeň*, *lepiň* 'ua.' szóból való származtatása kevésbé valószínű: időrendi és szóföldrajzi okokból arra következtethetünk, hogy inkább ezek a szavak származnak feltehetőleg a magyarból. A →*lapos* szóval való származásbeli kapcsolata sem meggyőző.

Kniezsa: SzlJsz. 684; TESz. *lepény*² a.; Hadrovics: UEISk. 339; EWUng.

lepényhal **A:** 1500 *lepenhal* (OkISz.); 1520 k. *lepinhal* (MNY. 31: 126); 1580 *lepényhalat* [✂] (NySz.) **J:** 1. 1500 ? 'pénzes pér | Äsche (Thymallus thymallus)' (OkISz.) (↑), 1590 'ua.' (Szikszai Fabricius: LatMSzj. 83); 2. 1590 'kölönte, küllő | Groppe, Gründling (Cottus gubio)' (Szikszai Fabricius: LatMSzj. 81) – De vö. 1319/ *Lepenthow* [HN.] 'pénzes pér | Äsche (Thymallus thymallus)' (OkISz.)

■ Összetett szó. | ⊕ A *lepény* + →*hal*² szavakból keletkezett, tautologikus összetétellel. A *lepény* jövevényszó egy déli szláv vagy nyugati szláv nyelvből; vö. szbvh. *lipan*, *lipen*; szln. *lipan*; cseh *lipan*; szlk. *lepeň*: 'pénzes pér' [tisztázatlan eredetű]. ⊕ A 2. jelentés metaforikus.

Kniezsa: SzlJsz. 314; TESz. *lepény*¹ a.; EWUng. • Vö. *hal*²

lépfene **A:** 1798 *lép-fenében*, *lépfenében* (MHírm. 1798. szept. 14.: 324) **J:** 'főleg patás háziállatokon jelentkező fertőző betegség | Milzbrand'

■ Összetett szó. | ⊕ A →*lép*² + →*fene* 'fekélyes betegség' jelöletlen birtokos jelzős alárendelő összetétele. Az utótag arra utal, hogy ez a betegség a lép heveny duzzanatával jár. A

jelentéséhez vö. *farkasfene* (→*farkas*), →*rákfene* stb.

📖 TESz.; EWUng. • Vö. *fene*, *lép*²

lepke **A:** 1467 ? *Lepke* [szN.] (Oklsz.); 1673 *lepkéc* (NySz.) **J:** 1. 1673 'bogár | Käfer' (NySz.) (↑); 2. 1702 'pillangó | Schmetterling' # (NySz.); 3. [csak jelzői értékben] 1787 'könnyelmű; csapongó ember; prostituált | leichtsinnige, flatterhafte Person; Prostituierte' (NSz.)

■ Onomatopoetikus eredetű, keletkezés módja azonban bizonytalan. | (△) Feltehetőleg szóösszerántással és főnevesüléssel jött létre a *lebeke* 'lobogó; lebegő' (1516–1518: MNy. 13: 272) szóból. Ez -e képzős folyamatos melléknévi igenév (vö. →*cinége*, →*fejsze* stb.) a *lebeg*-ből, amelynek hangalakját a -ke kicsinyítő képző befolyásolhatta. A *lebeke* > *lepke* változás egyik lépését mutatja a csak jóval későbbi időből adatolt *lebke* 'lebegő; könnyű; légies' (1825: NSz.). Azonban az is lehetséges, hogy a *lepke* közvetlenül a *lebeg* szócsalád tövéből jött létre a -ke kicsinyítő képzővel. A kétféle magyarázathoz vö. →*cinke*, →*fecske* stb. A jelentéshez vö. még →*lependék*, →*lepentyű*, →*lövöldék*. (≡) Hasonló hangalakú, 'lepke' jelentésű szavak más uráli nyelvekben is vannak: vog. (T.) *läpā-k*; cser. (KH.) *ləpə*; finn *liippo*, *liipukka*; jur. *lib'erāpco*; stb.; a *lepke* szóval való közvetlen összefüggésük azonban kevésbé valószínű. (⊖) A (N.) *lepe* 'lepke' (1784: Baróti Szabó: *Kisdedsz.* 54) ugyanabból a töből keletkezett vagy a folyamatos melléknévi igenévképző vagy a kicsinyítő képző -e-vel; ha eredetileg igenév volt, főnevesülés történt.

📖 MNy. 13: 272; Nyr. 58: 50; TESz.; Benkő: *Fiktl.* 103; EWUng. • Vö. *gyalog*-, *lebeg*, *lependék*

lepped → **leppég**

leppég × **A:** 1604 *Leppégő* [sz.] (Szenczi Molnár: *Dict. Tarántula* a.); 1863 *leppégő* [sz.] (Krizsa [szerk.] *Vadr.* 507) **J:** 1. 1604 'lassan, lomhán megy, ballag | langsam gehen, trottern' (Szenczi Molnár: *Dict. Tarántula* a.) (↑); 2. 1708 'nehezen, bárgyú módon beszél; dadog | wie ein Tölpel sprechen; stottern' (Pápai Páriz: *Dict. Balbūtio* a.)

lepped × **A:** 1851 *leppedő* [sz.] (NSz.) **J:** 'lassan, vontatottan beszél | langsam, gedehnt sprechen'

■ Onomatopoetikus eredetű szócsalád. | (△) A tö a →*lebeg*, →*leffeg* szócsaládjáéval függ össze. A végződés gyakorító képző.

📖 TESz.; EWUng. • Vö. *lebeg*, *leffeg*

lepra **A:** 1816 *leprások* [sz.]; *leprás* [sz.] (Hübner: *Lex.* 443); 1857/ *lepra* (NSz.) **J:** <FN> 1816 'baktérium okozta, fekélyesedéssel járó, krónikus fertőző betegség | Lepra' (Hübner: *Lex.* 443) (↑) | <MN> 1930 'hitvány | aasig, sauschlecht' (Zolnay–Gedényi)

■ Latin jövevényszó. | (≡) Lat. (tud.) *lepra* 'lepra' [< gör. *λέπρα* 'kiütés, mely a bőrt érdessé, pikkelyessé teszi; lepra'; vö. még gör. *λέπω* 'lehánt, lehámoz']. (≈) Megfelelői: ném. *Lepra*; fr. *lèpre*; stb.: 'lepra'. (△) A melléknévi jelentés az argóból terjedt el.

📖 TESz.; EWUng.

lépten-nyomon **A:** 1790 *lépten nyomon* (Görög–Kerekes: HadiT. 2: 161); 1848/ *lépten-nyomon* (NSz.) **J:** 'nagyon gyakran, szinte minden lépésben, minduntalan | auf Schritt und Tritt' #

■ Összetett szó, ikerszó. | ⊕ A *lépten* 'lépéssel' (< →*lép*¹) [-*t* névszóképzős alakja] és [-*n* szuperesszívuszragos alakja] + *nyomon* (→*nyom*) [főnév -*n* szuperesszívuszagos alakja]. Az összetételi tagok olyan tér- vagy időbeli jelentéskapcsolatban állnak egymással, mint a →*hébe-hóba*, →*nyakra-főre* stb. szavakban.

📖 TESz.; EWUng. • Vö. *lép*¹, *nyom*

ler × **A:** 1878 *lérbe* (NSz.); 1890 *ler* (Nyr. 19: 384); NYJ. *rëen* (Imre: FelsSz.); *lehèr, lern, rehel, rel, rém, ren, rer, rőhen* (ÚMTsz. *rer* a.); *rédli, rejni* (MTsz. *rédli, rer, rérni* a.) **J:** 'tűzhely sütője | Bratrohr am Herd'

■ Német (baj.-osztr.) jövevényt. | ⊕ Ném. (baj.-osztr.) *rêen, rèen, rèl, rèrl*, (B.) *röhr 'n*, (h. baj.-osztr.) *reⁿ 'kályha vagy tűzhely sütőtere'*, – ném. *Röhre 'ua.'* [< ném. *Rohr 'cső'*]. ⊗ Megfelelői: szbhv. (N.) *rérna, rérn 'kályha vagy tűzhely sütőtere'*. ⊕ A változatok többszörös átvételre utalnak. A *r* > *l* hangváltozás a magyarban zajlott le.

📖 TESz.; EWUng.

les <FN> **A:** 1086 ? *Lessu* [HN.] (Györffy: DHA. I: 251); 1113 *cullefe* [HN.] (MNL (OL) DL 273052); 1138/ *Lesudi* [sz.] [SZN.] (MNY. 32: 132); 1269 *yspan/lesuy* (Oklsz.); 1299 *Bichach lesi* (Oklsz.); 1604 *Léftvetec* (Szenczi Molnár: Dict.) **J:** 1. 1086 ? 'rejtett figyelőhely; figyelő helyzet | Anstand (in der Jägerspr); Lauer, Versteck' # (Györffy: DHA. I: 251) (↑), 1269 'ua.' (Oklsz.) (↑); 2. 1490 k. 'kelepce, csel | Hinterlist, Hinterhalt' (NagyvGl. 102.); 3. 1903 'lesállás (sportban) | Abseits (im Fußball)' (NemzetiSp. 1903/32: 8)

les <IGE> **A:** 1219/ *Lefeu* [sz.] [SZN.] (VárReg. 72.); 1372 u./ *lefezjvala* [sz.] (JókK. 41); 1416 u./¹ *lèfèlkednèc* [sz.] (BécsiK. 190); 1693 *lés* (NySz.) **J:** 1. 1219/ 'elrejtőzve néz, figyel | lauern' # (VárReg. 72.) (↑); 2. 1530 'figyel, feszülten vár | aufpassen, gespannt warten' # (KL. 86.); 3. 1803 'vkit feszült figyelemmel hallgat | lauschen' # (NSz.) **Sz:** ~**ez** 1372 u./ 'észlel, (meg)figyel | beobachten' (JókK. 41) (↑) | ~**el** 1416 u./¹ *lèfèlkedètekèt* [sz.] '(meg)lapul, (meg)bújik | lauern' (BécsiK. 235) | ~**elkedik** 1416 u./¹ (BécsiK. 235) | ~**elkedet** 1416 u./¹ 'kelepce, tör | Falle' (BécsiK. 235) | ~**eskedik** 1470 *lefezcedik* 'leselkedik | (auf)lauern' (SermDom. 2: 242)

■ Örökség az ugor korból. | ⊕ Vog. (T.) *lăc-*, (AK.) *lăś-* 'les, leselkedik'; ? osztj. (É.) *lăši* 'les(hely)', *lăši-* 'les, leselkedik' [ugor **lăcš* 'les(hely); les, leselkedik']. ⊕ A szó belseji ugor **ć* > m. *s* hangváltozáshoz vö. →*hős*, →*vés* stb. A magyar szó megőrizte ősi igenévszói jellegét.

📖 Szinnyei: NyH.; TESz.; MSzFE.; EWUng. • Vö. *lesipuskás*

lesbeteg × **A:** 1750 *les-beteg* (Wagner: Phras. 745) **J:** 1. 1750 'nyúl | Hase' (Wagner: Phras. 745) (↑); 2. 1827 'farkas | Wolf' (TudGyűjt. 1: 22); 3. 1893 'macska | Katze' (MTsz.)

■ Ismeretlen eredetű. | ⊕ A jelentések egymáshoz való viszonya tisztázatlan. ⊗ Székely nyelvjárási szó.

📖 TESz.; EWUng.

lesipuskás **A:** 1858 *lesipuskáshoz* (Vadász-Vers. 1858. márc. 30: 138) **J:** 1. 1858 'orvvadász; orvlövész | Wilderer, Wilddieb; Heckenschütze' (Vadász-Vers. 1858. márc. 30: 138)

(↑); **2.** 1881 'kockázatot nem vállaló, de a kedvező alkalmat kihasználó személy | einer, der günstige Gelegenheiten rasch zu nützen weiß' (NSz.)

■ Összetett szó. | ⊕ A → *les* [ige] játszi szerepű -i folyamatos melléknévi igenévképzős alakja + *puskás* 'puskát viselő' → *puska*; jelzős alárendelés. Az alaktanhoz vö. → *rátarti*. Az előtag rosszalló jelleggel arra utal, hogy az orvvadász nemcsak a vadat, hanem a vadórt is lesi.

⊖ Hasonló összetétel ugyanezzel az előtaggal: *lesipákász* 'orvhorgász' (1827: MNy. 16: 51).

📖 TESz.; EWUng. • Vö. *les*, *puska*

lestyán A: 1708 *Léftyán-fű* (Pápai Páriz: Dict.); 1760 u. *lestyán* (Nyr. 85: 213); NYJ. *lescsián*, *leostyán*, *lostyán* (ÚMTsz.); *lestyihán* (MTsz.); *lostya* (NyIrK. 6: 283) **J:** 'egy fajta sárgás virágú gyógy- és fűszernövény | Liebstöckel (Levisticum)'

■ Román jövevényszó. | ⊖ Rom. *leuștean*, (N.) *läușteán*, *leoșteán*, *leuștén*, *leoșcán*, *lioșteán*, *liușteán*: 'lestyán' [? < m. (R.) *lesten*, a → *levestikom* változata]. A szó a népi gyógyászat szavaként visszakölcsönzés lehet. ⊕ A magyar alakváltozatok többszörös átvételre mutatnak. A *lestyán* alak magánhangzó-kieséssel keletkezett.

📖 VasiSz. 3: 246; Tamás L.: UEIR. 499; TESz.; EWUng. • Vö. *levestikom*

lesz [2/2] A: 950 k. *λεβεδία* [sz.] [HN.] (ÓMOlv. 6); 950 k. *Λιούβτικα* [sz.] [SZN.] (ÓMOlv. 9); 1138/ *Leue* [sz.] [SZN.] (MNy. 32: 204); 12. sz. vége/ *legenec*, *levn* (HB.); 13. sz. eleje/ *leſcen* [□] (KTSz.); 13. sz. eleje/ *levt wala*; *leýeffen* [sz.] (KT.); 1372 u./ *leyendnek* (JókK. 110); 1416 u./¹ *lènd*, *lèzonc* (BécsiK. 5: 19); 1456 k. *leend*; *lut* [sz.] (SermDom. 2: 759, 534); 1508 *lizek* (DöbrK. 34); 1578 *lészen* [□] (NySz.); 1693 *lívő* [sz.] (MonÍrók. 15: 145); NYJ. *lessz* (MTsz.) **J:** **1.** 950 k. ? 'létezik | sein, existieren' (ÓMOlv. 6) (↑), 1138/ 'ua.' (MNy. 32: 204) (↑); **2.** 12. sz. vége/ 'vmivé válik | zu etw werden' # (HB.) (↑); **3.** 13. sz. eleje/ 'történik, bekövetkezik | geschehen, werden' # (KT.); **4.** 13. sz. közepe/ 'a → *van*¹ létige különféle alakjait helyettesítő ige' | ⟨Ersatzverb für versch. Formen des Verbs → *van*¹⟩ (ÓMS.); **5.** 1416 u./² 'születik; keletkezik | geboren werden; entstehen' (MünchK. 8va) **Sz: lehet** 13. sz. eleje/ (KT.) (↑) | **lehetetlen** 1372 u./ *lehetettlen* (JókK. 21) | **lehetetlenség** 1372 u./ *lehetettlenfegnek* (JókK. 77) | **lehetséges** 1416 u./² *lèhètfegeſ* (MünchK. 30ra)

■ Örökség, finnugor kori tő magyar képzővel. | ⊖ A tőhöz vö. zürj. (Sz.) *lo-* 'lesz, keletkezik, történik, van'; votj. (Sz.) *lu-* 'lesz, van; lehet'; cser. (KH.) *liä-* 'ua.; ellik <tehén, juh, ló>; ? md. (E.) *l'evks*, (M.) *l'äfsk* 'állat kölyke'; finn *lie-*: *lienen*, *lienet* stb. 'szabad, lehetséges, (talán) lesz'; lp. (norv.) *læ-*, *læ-*, *lække-* 'lesz, van, él, létezik' [fgr. **le-* 'lesz, van, él']. ⊖ Megfelelője: juk. *le-* 'ua.'. ⊕ A végződés az -sz gyakorító képző, amely előbb jelenidőjellé vált, majd a tő része lett. A magyar töben jelentkező *v* elem (vö. *levő* [folyamatos melléknévi igenév]) nagyobb valószínűséggel még az ősmagyarban keletkezett hiátustöltő hang lehet, mert egyébként egy kétszótagú ige **v* (vagy **j*) elemét csupán a lappra lehetne visszavezetni. A *h* helyett *j* hiátustöltőt tartalmazó változathoz vö. → *bohó*, → *fehér* stb.

📖 Szinnyei: NyH.; NyK. 52: 291; TESz.; MSzFE.; CIFU5 6: 60; EWUng. • Vö. *jöllehet*, *légyott*, *lény*, *lét*, *meglehető*s, *meglett*, *üdvözlégy*

lésza × A: 1477 ? *Leza* [HN.] (Csánki: TörtFöldr. 1: 738); 1586 *lesza* (OkISz.); 1611 *Léſza* (Szenczi Molnár: Dict.); 1707 *liszákkal* (MNy. 88: 508); 1841 *lisza* (MTsz.) **J:** **1.** 1586 'különféle célokra készült vesszőfonadék | Flechtwerk zu versch. Zwecken' (OkISz.) (↑); **2.** 1611 'rúd, karó | Stange, Pfahl' (Szenczi Molnár: Dict.) (↑)

■ Szláv jövevényszó. | (≡) Szbhv. *lesa* 'sövénykerítés; vesszőfonadék'; szlk. *lesa* 'gally-, vessző-, fakerítés'; ukr. *nica* 'karám; kis sövénykerítés; stb.'; stb. [tisztázatlan eredetű]. (△) A 2. jelentés metonimikus. (⊂) A *lészka* ~ *liszka* 'gyümölcsaszalónak vesszőből font táblája; vesszőfonadékból, deszkából készített hordozható juhrekeszték' (1792: Baróti Szabó: KisdedSz.), amely az északkeleti nyelvjárások szava, végső soron ugyanarra az etimonra megy vissza; a szlk. *leska* 'gallyból, vesszőből készített kis kerítés' és az ukr. *лицка* 'kis sövénykerítés', (N.) 'a gyümölcsaszaló farácsa; vejszeféle halfogó eszköz' stb. szavakból származik.

📖 Kniezsa: SzJIsz. 314; TESz., *lészka* a. is; EWUng. • Vö. *kardalészára*

lét A: 1292–1297 *Lethus* [sz.] [szn.] (ÓMOlv. 109); 1416 u.¹ élő *letemèt* (BécsiK. 254); 1416 u.² *lètèt* (MünchK. 77ra); 1508 *löttoke* (NádK. 75); 1610 *liteliben* [sz.] (OkI Sz.) **J:** 1. 1292–1297 ? 'szülött, ivadék | Sprößling' (ÓMOlv. 109) (↑), 1416 u.¹ 'ua.' (BécsiK. 254) (↑); 2. 1416 u.² 'létezés, mivolt; állapot | Dasein; Zustand' # (MünchK. 77ra) (↑); 3. 1416 u.² 'születés; keletkezés | Geburt; Ursprung' (MünchK. 40vb); 4. [birtokos személyjellel] 1495 e. 'vmivé válás | Werden zu etw' (GuaryK. 44); 5. [birtokos személyjellel] 1526 'vhol tartózkodás | Aufenthalt' (SzékK. 80); 6. 1826 'a tudattól függetlenül létező valóság | Existenz, Realität' (NSz.) **Sz:** ~**el** 1416 u./ *letèle* 'létezés | Sein' (BécsiK. 201) | ~**esít** 1792 *létesíteni* [sz.] (Nyr. 3: 409) | ~**esül** 1792 *létesülni* [sz.] (Nyr. 3: 409) | ~**ezik** 1804 *létezik* (Nyr. 42: 79)

■ Származékszó. | (△) A →*lesz* *lè-* tövátváltozatából keletkezett *-t* névszóképzővel; vö. *ét* (→*eszik*), *tét* (→*tesz*) stb. A jelentések az alapszó jelentéséből alakultak ki. (⌘) A 6. jelentés a nyelvújítás korában keletkezett filozófiai szakszóként.

📖 TESz.; EWUng. • Vö. *fenn-*, *jelenlét*, *lesz*, *lét-*

lét-

I. ~ige A: 1818 *létíge* (NSz.) **J:** 'a létezést kifejező ige | das Seinsverb' | ~**ok A:** 1820 *Lét-okság* [sz.] (NSz.) **J:** 'a létezés oka | Existentialgrund' | ~**elmélet A:** 1892 *lételméleti* [sz.] (Religio 407) **J:** 'a metafizikának a lét alapjait vizsgáló ága | Existenzphilosophie'

II. ~alap A: 1831/ *létalaposan* [sz.] (NSz.) **J:** 1. 1831/ 'alap, bázis | Grundlage' (NSz.) (↑); 2. 1863 'alapvető tényező; létminimum | grundlegender Faktor; Existenzminimum' (NSz.) | ~**kérdés A:** 1841 *létkérdések* (Athenaeum 1841. okt. 10.: 692) **J:** 'létfontosságú kérdés | Lebensfrage' | ~**feltétel A:** 1843 *létfeltétel* (PestiH. 1843. jún. 18.: [1]) **J:** 'a létezés feltétele | Existenzbedingung' | ~**érdek A:** 1846 *létérdek* (Honderü 1846. szept. 29.: 256) **J:** 'létet, fennmaradást biztosító érdek | Lebensinteresse' | ~**jogosultság A:** 1853 *létjogosultsággal* (Religio 77) **J:** 'ok, alap arra, hogy vmi létezzék | Daseinsberechtigung' | ILYENEK MÉG: ~**szükséglet** 'életszükséglet | Lebensbedürfnis' (1866: PNApló 1866. nov. 8.: [1]); ~**minimum** 'a létezéshez elengedhetetlenül szükséges javak | Lebensminimum' (1869: JogtudKözl. 1869. jan. 3.: 6)

III. ~szám A: 1848/ *létszámban* (NSz.) **J:** 'vmely közösséget alkotó személyek száma | Personalbestand' #

■ Tükörfordítások előtagja, azonos a →*lét* főnévvel. | (≡) A tükörfordítások német minta alapján keletkezett összetett szók; az 1. csoporthoz vö. *Seinsverb*, *Existenzphilosophie* stb.; a 2. csoporthoz vö. *Existenzbedingung*, *Lebensfrage* stb. (△) A *létszám*-ban, amely a fenti szavak analógiájára keletkezett, az előtag a jelenlevő személyekre vonatkozik. (⌘) Mindegyik összetétel nyelvújítási szóalkotás.

📖 TESz.; EWUng. • Vö. *alap*, *elme*, *érdekel*, *feltétel*, *ige*, *jog*, *kérd*, *lét*, *ok*, *szám*

letácsol × **A:** 1700 k. *letácsollyák* [l-j] (TESz.) **J:** 'lehurrog, elnémít | zum Schweigen bringen'

■ Összetett szó. | ⊕ A → *le* [igekötő] + *tácsol* 'lehurrog, elnémít' (1700 k.: Bakos F.: IdSz.) szavakból. Az előtag nyomatékossító szerepben áll. Az utótag román jövevényszó: rom. *a tăcea* 'hallgat', *taci* 'hallgass!' [lat. *tacere* 'hallgat']. A jelentéstanához és alaktanához vö. → *kussol*.
⊖ Az utótaghoz más igekötők is járulnak; vö. *megtácsol* 'elnémít' (1700 k.: Bakos F.: IdSz.); *eltácsoltat* 'ua.' (1764: MonÍrók. 38: 129).

📖 Blédy: Infl. *tácsol* a.; TESz.; EWUng. • Vö. *le*

letargia **A:** 1804/ *lethargiának* (I.OK. 30: 256); 1888 *letargia* (NSz.) **J:** 1. 1804/ 'külvilág iránti közöny | Teilnahmslosigkeit' (I.OK. 30: 256) (↑); 2. 1810/ ? 'álomkór | Schlafsucht' (NSz.), 1895 'ua.' (PallasLex.) **Sz:** ~s 1843 *lethargiás* 'fásult, közönyös | lethargisch' (ProtestEIL. 1843. febr. 11.: 64)

letargikus **A:** 1835 *Lethargicus* [ES. NEM M.] (Kunoss: Gyal.); 1847 *lethargicus* (NSz.); 1894/ *letargikus* (NSz.) **J:** 1. 1835 ? 'álomkóros | schlafsuchtig' (Kunoss: Gyal.) (↑), 1847 'ua.' (NSz.) (↑); 2. 1891 'közönyös | teilnahmslos' (Füredi: IdSz.)

■ Latin jövevényszó. | ⊕ Lat. *lethargia* 'aluszékenyság, álomkór', (tud.) 'a külvilág iránti közöny' [< gör. *ληθαργία* 'aluszékenyság', tkp. 'valószínűleg feledékenység következtében fellépő tunyaság, tétlenség vagy esetleg kóros feledékenység'] | lat. *lethargicus* 'álomkóros' [< gör. *ληθαργικός* 'ua.']. ⊕ Megfelelői: ném. *Lethargie*, *lethargisch*; fr. *léthargie*, *léthargique*; stb.: 'letargia, letargikus'.

📖 TESz.; EWUng.

letargikus → *letargia*

létra **A:** 1416 u.¹ *laitorakat* (BécsiK. 267); 1493 *laytrarwdath* (OkI Sz.); 1498 *laytorya*-*ffogh* (OkI Sz.); 1508 *rajtol'aia* (DöbrK. 423); 1533 *Reitolia* (Murm. 1752.); 1595 *latoria* (Ver. 94.); 1653 *létra* (OkI Sz.); 1823 *lajtort* (Nyr. 10: 217); 1828 *réttya* (TudGyűjt. 10: 70); NYJ. *lajtërgya*, *latira*, *rétoha*, *réturha* (MTsz.); *létyra*, *rějtyá*, *rékja*, *rétrá* (ÚMTsz.); *rítoja* (Nyatl.) **J:** 1. 1416 u.¹ 'fokokkal ellátott eszköz, amelyen felmászva magasabb helyre lehet jutni | die Leiter' # (BécsiK. 267) (↑); 2. 1493 ? 'szekéroidal | Wagenleiter' (OkI Sz.) (↑), 1594 'ua.' (MNy. 61: 242); 3. [ma főleg *hang~*] 1743 'zenei skála | Tonleiter' (AkNyÉrt. 9/11: 51); 4. 1825 'magas ember | hochgeschossener Mensch' (NSz.)

■ Német (feln.) jövevényszó, valószínűleg szláv közvetítéssel is. | ⊕ Ném. *Leiter* 'létra; létraszerű szekéroidal', (kfn.) *leiter*, *leitere* 'ua.', (B.) *latter* 'létra', (kor. úfn. h.) *laitter* 'ua.', (h. baj.-osztr.) *lo^{atta}* 'ua.', (E.) *letar* 'ua.'; – vö. még szbvhv. *lotra* 'létra; létraszerű szekéroidal', (R. Kaj) *lojtra*, *lojtre* [többes szám] 'létra'; szln. *lojtra* 'ua.'; szlk. (N.) *lojtra* 'ua.; létraszerű szekéroidal'. A németben indoeurópai eredetű; vö. gör. *κλίω* 'hajlik, nekitámaszkodik'; ang. (óang.) *hlænan* 'támaszkodik'; stb. ⊕ A változatok többszörös átvétel eredményei lehetnek, de levezethetők a feltehetőleg legrégibb *lajtra* változattól. A háromszótagos változatok valószínűleg a mássalhangzó-torlódás feloldásával keletkeztek. A *lajtra* > *létra* változáshoz vö. *ganaj* ~ → *gané*, → *paraj* ~ *paré* stb. A *lajtorja* végződése a magyarban keletkezhetett, ennek módja azonban tisztázatlan. Az *rj* > *rgy*, ill. *rj* > *rny* hangváltozáshoz vö. → *borjú*, → *varjú* stb. Számos változat keletkezésében hangátvetés is közrejátszott. A 3. jelentés a lat. *scala* 'létra,

hangskála' vagy a ném. *Tonleiter* 'ua.' mintájára keletkezhetett. A 4. jelentés metafora az 1. jelentés alapján.

📖 NyK. 46: 301; StSl. 2: 95; TESz.; EWUng. • Vö. *klinika*, *számár-*

lett A: 1801 *Lettek* (MNY. 61: 92) **J:** <FN> 1801 'lett ember | Lette' (MNY. 61: 92) (↑) | <MN> 1882 'a lettekkel kapcsolatos, rájuk vonatkozó | lettisch' # (MagyLex. 11: 323)

■ Nemzetközi szó. | (≡) Ném. *Lette*; ang. *Lett*; fr. *Letton*, *Lette*; stb.: 'Lettország lakója'. Vö. még lat. (k.h.) *Letti* [többes szám], *Lettus* 'ua.'. Forrása: lett *Late* [HN.] '«a litván határhoz közeli patak Lettorszában»'. A németből terjedt el. (⇒△) A magyarba elsősorban a németből került át. (△) A magyar szó alakjához vö. →*baskír*. (⊖) A (R.) *lettus* 'lett' (1800: MNY. 61: 92) a hazai latinból származik.

📖 MNY. 61: 92; TESz.; EWUng.

leuság → *leuzat*

leuzat † A: 1372 u./ *leuzatot* (JókK. 68) **J:** 'lárma, botrány | Skandal'

leuság † A: 1470 *lewefager* (SermDom. 2: 394) **J:** 'lárma, botrány | Skandal'

■ Valószínűleg fiktív töből keletkezett származékszavak. | (△) A szótő ismeretlen eredetű. A végződések a *-zat*, ill. *-ság* névszóképzők lehetnek; vö. *szózat* (→*szó*), *csillagzat* (→*csillag*), ill. *sokaság* (→*sok*), *szomjúság* (→*szomjú*) stb. Mivel a tő ismeretlen eredetű, a szó kiejtése bizonytalan. (⊖) Esetleg idetartoznak: *leubezes* 'pimaszság; pimasz ember' (1500 k.: Gl.); *libező* 'szószátyár; kerítő' (1560 k.: GyöngySzt. 765.). (△) A szavakra csak néhány adat található; a 16. sz. végére már kihaltak.

📖 NyK. 28: 28; EWUng.

levegő A: 1651 *levegőben* [?] (MNY. 6: 357); 1787 *lebegő* (MNY. 6: 357); 1805 *levégőnkben* (NSz.); 1863 *levögő* (Kriza [szerk.] Vadr. 446) **J:** 1. 1651 'a földet körülvevő, az élőlények által belélegzett anyag | Luft' # (MNY. 6: 357) (↑); 2. 1788 'szabad tér; olyan hely, ahol a levegő nincs elzárva, szabadon mozoghat, cserélődhet | das Freie; freie Luft' # (NSz.); 3. 1789 'légnemű, gáz halmazállapotú anyag | luftartige, gasförmige Substanz' (NSz.); 4. 1831 'nem számító személy, dolog, senki, semmi | Niemand, Nichts' (NSz.); 5. 1834 'vmely emberi közösségben uralkodó hangulat, atmoszféra | allgemeine Stimmung, Atmosphäre' (NSz.) **Sz:** ~**zik** 1841 *levegőzni* [sz.] (VasárnapiU. 1841. aug. 1.: 483) – De vö. 1636 *levegő-ég* 'földi légkör | Luft' (NySz.)

■ Egy szó szerkezet jelzőjének önállósulása. | (△) A *levegő ég* (↑) szerkezetből. Ennek első tagja a 'mozgó' jelentésű *levegő*, amely *-ő* képzős melléknévi igeneve a *leveg* (→*lebeg*) szónak; a szerkezet második tagja az →*ég*². A szó eredetileg a levegő mozgására utalhatott. (⌘) A nyelvújítás korában terjedt el.

📖 MNY. 6: 356, 10: 34; TESz.; EWUng. • Vö. *ég*², *lebeg*

levél A: 1067 k./ *Leveluky* [sz.] [HN.] (Wenzel: ÁÚO. 1: 26); 1372 u./ *leuelet* (JókK. 141); 1416 u./¹ *lèuèli* (BécsiK. 65); 1527 byzon *leweel* (ÉrdyK. 298); 1553/ *lőuelet* (Tinódi: Cronica Xla); 1790 *levelbe* (NSz.) **J:** 1. 1372 u./ 'távollevő(k)höz intézett írásbeli közlés | Brief' #

(JókK. 141) (↑); **2.** 1395 k. 'növényeknek lapos, rendszerint zöld, lemezszerű része | Blatt einer Pflanze' # (BesztSzj. 805.); **3.** [gyakran jelzővel] 1416 u.² 'okiratjellegű írásos dokumentum | Adels-, Freibrief usw., Urkunde' (MünchK. 25ra); **4.** 1520 k. 'könyv lapja; papírlap | Blatt, Seite (im Buch); Zettel' (BodK. 31); **5.** [gyakran jelzőként] 1718 'vékony fémlemez; lap alakú tárgy | dünne Metallplatte; plattenförmiger Gegenstand' (Mikes: TLev. 22); **6.** 1783 'újság | Zeitung' (NSz.); **7.** 1888 'vékonyra kinyújtott tésztaalap | Blätterteig' (Nyr. 17: 236) **Sz: levele(d)zik** 1416 u.² *meglèuèlezēdic* 'levelet hajt | Blätter treiben' (MünchK. 30rb) | **leveles** 1421 *Leweles* [SZN.] (MNY. 77: 443); 1519 *leweles* 'levéllel ellátott (növény) | blättrig (Pfanze)' (JordK. 226); 1559 'gonosztevő, körözött (személy) | eines Verbrechens verdächtig, brieflich verfolgt' (Székely I.: Krón. 174a) | **levelű** [csak szókapcsolatban] 1470 k. *wtlevelēw* (CasGl. 68.) | **levelez** 1565 *leweleztek* 'fölszemes levelétől, hajtásától megfoszt | entblättern, Triebe entfernen' (MNY. 62: 232); 1778 [sz.] 'levelet ír, vált | Briefwechsel führen' (KözlSz. 29/2: 83)

■ Vitatott eredetű. | **1.** Belső keletkezésű, fiktív töből keletkezett származékszó. | ⊕ A tö összefügg a →*lebeg* szócsalád tövével. A végződés -l névszóképző; vö. →*fedél, kötél* (→*köt*) stb. Az elnevezés alapja, hogy a növényi levél kisebb légmozgásra is könnyen meglibben. **2.** Örökség, ugor, esetleg finnugor kori tö magyar képzővel. | ⊖ A töhöz vö. vog. (T.) *laptā* 'levél'; osztj. (V.) *liwat* 'ua.'; ? finn *leve* (*lepeen* [birtokos eset]) 'szálka, pikkely, kis levél, lapocska, pehely' [ugor (? fgr.) **lōp3*, esetleg **lep3* 'levél']. ⊕ A szó belseji **p* > m. v hangváltozáshoz vö. →*ravasz*, →*sovány*. A végződés -l névszóképző; vö. →*fial*. ▣ ⊕ Az eredeti jelentés mindkét esetben a 2. lehetett. A 4. jelentéshez vö. lat. *folium* '(fa)levél; papírlap, teleírt lap'. Az 1. és 3. jelentés a 4. alapján keletkezett; az 5. és 7. jelentés metafora az 1. jelentés alapján. A 6. jelentéshez vö. ném. *Blatt* 'növény levele; papír; újság, hírlap; stb.'

📖 Szinnyei: NyH.; TESz.; MSzFE.; EWUng. • Vö. *fa-*, *glét*, *hárslevelű*, *kereszt-*, *lebeg*, *men-*, *oklevél*, *szék-*, *váltó*

levendula A: 1533 *Leuendula* (Murm. 1450.); 1552 *Lauendula* bokor (OkISz.); 1604 *Levendolai* [sz.] (Szenczi Molnár: Dict. *Nárdinus* a.); 1792 *lavandula* szaggal (NSz.) **J:** 'erős illatú, liláskék virágú dísz- és gyógynövény | Lavendel (Lavandula)'

■ Latin jövevényszó. | ⊖ Lat. (k.) *lavandula*, *lavendula*, (h.) *levendula*, (tud.) *lavandula*: 'levendula'. Valószínűleg a lat. *lavare* 'mos' igére megy vissza. Az elnevezés azzal magyarázható, hogy ezt a növényt használták a mosdó- és fürdővíz illatosítására. ⊗ Megfelelői: ném. *Lavendel*; ol. *lavandula*; stb.: 'levendula'.

📖 Rapaics: MagyVir. 215; TESz.; EWUng. • Vö. *latrina*

levente A: 1568 *leventas* [lat. -s végződéssel] (MonÍrók. 6: 223); 1573 *lewantak* (Kakuk: ÉIOsm. 262); 1590 *Leventök* [?♣] (MNY. 12: 179); 1706 *levente* (Kakuk: ÉIOsm. 262) **J:** **1.** 1568 '(önkéntes török) katona | (freiwilliger türkischer) Soldat' (MonÍrók. 6: 223) (↑); **2.** 1573 ? 'hős, vitéz, daliás harcos | Held, Recke' (Kakuk: ÉIOsm. 262) (↑), 1590 'ua.' (MNY. 12: 179) (↑); **3.** 1925 '(Magyarországon 1921–1945 között) a 13–21 éves ifjakat kötelező katonai előképzésben részesítő szervezetnek a tagja | Mitglied einer Jugendorganisation zur vormilitärischen Ausbildung zwischen 1921–1945 in Ungarn' (NSz.)

■ Vándorszó. | ⊖ Oszm. *levent*, *levend* 'önkéntes (főleg a török haditengerészetnél), dalia; csavargó, naplopó'; szbhv. (N.R.) *lèvēnta* (R.) 'török tengerész vagy katona', (N.) 'dalia; henyélő katona', újgör. *λεβέντης* 'önkéntes a török haditengerészetnél; csavargó, naplopó'; rom. *levent* 'török tengerész; önkéntes lovaskatona; dalia'; ol. (R.) *levènte* 'török tengerész; kalóz'; stb. Az oszmán-török terjesztette el [*<* újperzsa *lāvānd* 'szabad, független; (önkéntes) katona; kalandor stb.']. ⊕ A magyarba főleg a szerbhorvátból, a *levent* változat valószínűleg

közvetlenül az oszmán-törökből került át. (⊕) A 3. jelentés az adott korszak patetikus, archaizáló szóhasználatát tükrözi.

📖 MNy. 12: 305; Kniezsa: SzJsz. 315; TESz.; Kakuk: ÉlOsm. 262; EWUng.

leves **A:** 1577 k. *leweffel* (OrvK. 49) **J:** 'jórészt folyadékból álló főtt étel | Suppe'

■ Származékszó szófajváltásának eredménye. | (⊕) A *leves* 'bő levű, híg' (→*lé*) főnevesülése. A szó keletkezését különféle szószerkezetek is elősegíthették; vö. 1395 k. *leues kenyér* 'lébe aprított kenyér' (BesztSzj. 1272.); 1577 k. *lewes eték* 'híg, folyékony étel' (OrvK. 62); stb. (⊕) Az a magyarázat, hogy a szó az ilyen szerkezetek jelzőjének önállósulásával jött létre, téves.

📖 TESz. *leves*¹ a.; EWUng. • Vö. *feketeleves*, *lé*

levestikom **Δ A:** 1405 k. *leufticū* (SchlSzj. 860.); 1435 k. *lesten*, *leuftek* (SoprSzj. 195.); 1540 k. *lewestikon* fw (MNy. 11: 133); 1570 *lewestökömöt* [?✂] (MNy. 5: 464); 1577 k. *Lewesticomnak* (OrvK. 60); 1592 *Leufticom* (NySz.); 16. sz. *Leuestoc[om]* (MNy. 39: 394); 1610 k. *Libjsticum* (MNy. 11: 133); NYJ. *levescsík* (MTsz.) **J:** 'egy fajta sárgás virágú gyógynövény, lestyán | Liebstöckel (*Levisticum*)'

■ Latin jövevényszó. | (≡) Lat. *ligusticum*, (k.) *levisticum*, *livisticum*, *lubisticum*: 'lestyán' [< lat. *Ligusticus* 'liguriai']. (⊕) A szó belseji *s*-hez vö. →*árestál* stb. Néhány korai változat szóösszerántással keletkezhetett. (⊕) A (N.) *levescsík* népetimológias alakulat.

📖 TESz.; EWUng. • Vö. *lestyán*, *lőböstök*

lexikális → *lexikon*

lexikon **A:** 1626 *lexikomok* (Pázmány: ÖM. 5: 371); 1627/ *Lexiconokkal* (MNy. 66: 236); 1747 *leksikon* (Farkas: GLEl.); 1783 *Lekszikonnyát* [n-j] (NSz.) **J:** **1.** 1626 'szótár | Wörterbuch' (Pázmány: ÖM. 5: 371) (↑); **2.** 1786 'betűrendes ismerettár, enciklopédia | Enzyklopädie' # (NSz.); **3.** 1793/ 'szókészlet | Wortgut' (NSz.)

lexikális **A:** 1812/ *Lexicális* (NSz.); 1882 *lexikális* (MagyLex. *Lexikon* a.) **J:** **1.** 1812/ 'a szókészlethez tartozó | das Wortgut betreffend' (NSz.) (↑); **2.** 1847 'szótárszerű; a szótárra vonatkozó | wörterbuchartig; zum Wörterbuch gehörig' (NSz.); **3.** 1934 'lexikonban található <tudásanyag>; sokoldalú, de nem túl mély <tudás> | im Lexikon enthalten <Wissensgut>; vielseitig, aber nicht tiefgründig <Wissen>' (NSz.)

■ A szócsalád korábbi tagja, a **lexikon** latin (h.) jövevényszó. | (≡) Lat. (h.) *lexicon* 'szótár' [< gör. *λεξικόν (βιβλίον)* 'ua.' < gör. *λεξικὸς, -ή, -όν* 'a szóra vonatkozó']. (≈) Megfelelői: ném. *Lexikon* 'enciklopédia; szótár'; fr. *lexique* 'szótár; szókészlet'; stb. (⊕) A magyar szó 2. jelentése német hatásra keletkezhetett.

■ A **lexikális** nemzetközi szó. | (≡) Vö. ném. *lexikalisch*, *lexikal*; ol. *lessicale*; stb.: 'szótári, szókészleti, lexikális'; ang. *lexical* 'ua.; átfogó <ismeretek>'. A legkorábbról az angolból mutatható ki; a gör. *λεξικόν* (↑) szóra megy vissza. (⇒⊕) A magyarba főleg a német közvetítéssel került át.

📖 TESz.; EWUng. • Vö. *dialektika*, *legális*, *legátus*, *legenda*, *logika*

lézeng **A:** 1562 *lezegő* [sz.] (NySz.); 1588 *lezzegnec* (NySz.); 1645 *lézeng* (NySz.); 1669 *lédzegő* [sz.] (NySz.); 1679 *lészegesz* (NySz.) **J:** **1.** 1562 'kóborol, kószál, bolyong | herumschweifen, sich herumtreiben' (NySz.) (↑); **2.** 1585 'kiröpül | ausfliegen' (Cal. 378); **3.** 1834 'szédeleg, támo­lyog; lábadozik | schwindeln, wanken; sich erholen' (Kassai: Gyökerészö 3: 289)

■ Belső keletkezésű, valószínűleg onomatopoetikus eredetű. | ⊕ A szótő a →*rezzeszt* szócsalád tövével függhet össze. A végződés -g gyakorító képző; a szó belseji *n* inetimologikus járulékhang. A 2. jelentés csak szótárakból adatolható. ⊖ A (R.) *lázong* ~ *lázong* 'ritkásan áll <fa>' (1784: Baróti Szabó: Kisdedsz. 51) a *lézeng*-ből keletkezett a →*láz*¹ hatására. ⊕ A *lézeng* összekapcsolása a →*láz* szóc­saládjával nem meggyőző.

📖 TESz.; EWUng. • Vö. *rezzeszt*

lézer **A:** 1950 u. *laser* [ES. NEM M.] (NytudÉrt. 93: 121); 1964 e. *lázer, lézer* (ÉletÉsTud. 1964: 2343) **J:** 'nagy energiájú, szét nem szóródó (fény)sugárnyaláb | Laser'

■ Nemzetközi szó. | ⊕ Ném. *Laser*; ang. *laser*; fr. *laser*; stb.: 'lézer'. Az angolból terjedt el [betűszó az ang. *light amplification by stimulated emission of radiation* 'fényerősítés gerjesztett sugárkibocsátással']. ⊕ A magyarba angol és német közvetítéssel került. ⊕ A *lézer* alak az angol kiejtést tükrözi.

📖 Nyr. 92: 2, 417; EWUng. • Vö. *faktum, lichthof, misszionárius, rádium*

lezser **A:** 1853 *lezsér* (NSz.); 1865 *lezser* (Babos: KözhSzt.) **J:** **1.** 1853 'pongyola, hanyag; könnyed, fesztelen | nachlässig; ungezwungen' (NSz.) (↑); **2.** [hsz-i értékben] 1865 'könnyedén, könnyelműen | leichtfertig, leichtsinnig' (Babos: KözhSzt.) (↑)

■ Német jövevényszó. | ⊕ Ném. *leger* 'könnyű; fesztelen; könnyelmű', (B.) *lescher* 'kötetlen, szabados viselkedésű' [< fr. *léger* 'könnyű, jelentéktelen, fesztelen, könnyelmű stb.']. ⊕ Megfelelői: szbhv. *ležeran*; cseh *ležérní* stb.: 'fesztelen; könnyelmű'. ⊕ A németből való származtatás mellett szól az a körülmény is, hogy a *lezser* ragozatlan formában – miként a németben is, de ellentétben a franciával – hosszú ideig elsősorban határozóként szerepelt.

📖 TESz.; EWUng. • Vö. *lehota*

lián **A:** 1794 *Liána* (NSz.); 1879 *lianék* (NSz.); 1882 *Liánok* (MagyLex. 11: 342) **J:** '(trópusi) kúszónövény | Liane'

■ Nemzetközi szó. | ⊕ Ném. *Liane*; ang. *liana, liane*; fr. *liane*; stb.: 'lián'. A franciából terjedt el [< fr. (antillai) *liane, liene* 'külö­nféle kúszónövények megnevezéseként' vö. még fr. (N.) *liener* 'kévét köt']. ⊕ A magyarba főleg a francia nyelvből, a *liána* változat esetleg a németből kerülhetett át szóvégi hanghelyettesítéssel. Főleg az irodalom nyelve közvetítette a magyarba.

📖 TESz.; EWUng.

liba **A:** 1193 ? *Liba, libouza, libauz* [HN.] (MNL (OL) Dl. 27); 1565 *libát* [?] (LevT. 2: 66); 1833 *Riba* (Kassai: Gyökerészö 2: 279); NYJ. *libó* (MTsz.); *luba* (ÚMTsz.) **J:** **1.** 1193 ? 'fiatal lúd; lúd | Gänschen, Gänseküken; Gans' # (MNL (OL) Dl. 27) (↑), 1565 'ua.' (LevT. 2: 66) (↑); **2.** 1808 'ostoba, buta nő | einfältiges Mädchen; dummes Weib' (NSz.); **3.** 1887 'moha a háztetőn | Moos auf dem Dach' (Nyr. 16: 95) **Sz:** **libuska** 1808 *libuskáit* (NSz.)

■ Származékszó. | ⊕ A *lib* 'libák hívogatására, illetőleg terelésére szolgáló szó' (1832: Kreszn.) alakból keletkezett kicsinyítő képzővel. A 2. jelentéshez vö. ném. *Gans*; ang. *goose*: 'liba; buta nő'. A 3. jelentés metafora, valószínűleg a moha és a kislibák zöldes színe alapján.

📖 Aquila 21: 202; Molnár N.: SzárnyNev. 48; TESz.; EWUng. • Vö. *libabőr*, *libasorban*

libabőr A: 1801 *liba bőrré* (NSz.); 1866 *libabőrös* [sz.] (Plósz: Choleráról 91) **J:** 'a fázó v. borzongó ember érdes felületű bőre | Gänsehaut' # **Sz:** ~ös 1866 *libabőrös* (Plósz: Choleráról 91)

■ Német mintára alkotott tükörfordítás, összetett szó. | ⊖ Vö. ném. *Gänsehaut* 'libabőr'. A megnevezés alapja, hogy a fázó, borzongó ember bőrén a szőrtüszők kiemelkednek, és emlékeztetnek a tépett liba bőrének érdességére. ⊗ Megfelelői: ol. *pelle d'oca*; szlk. *husia koža*; or. *гусиная кожа* stb.: 'libabőr'. Ezek részben egymástól függetlenül keletkeztek. ⊕ A magyarban: →*liba* + →*bőr*. ⊖ Egyéb megnevezés: *lúdbőr* 'ua.' (1787: NSz.).

📖 TESz.; EWUng. • Vö. *bőr*, *liba*

libasorban A: 1868 *libasorban* (MPolgár 1868. febr. 21.: [1]) **J:** 'egyesével egymás mögött elhelyezkedve <megy> | im Gänsemarsch <gehen>' #

■ Összetétellel keletkezett megszilárdult ragos alakulat. | ⊕ A →*liba* + →*sor*¹ -*ban* [inesszívuszragos alakja]. Keletkezésének az a megfigyelés az alapja, hogy a libák egyesével egymás mögött szoktak haladni. Hasonló szemlélethez vö. cseh *husí pochod* 'libasor'; szlk. *husím pochodom* 'libasorban' stb.

📖 TESz.; EWUng. • Vö. *liba*, *sor*¹

libben → *libeg*

libbent → *libeg*

libeg A: 1754 *libeg* (NSz.); 1865 *libég* (CzF.) **J:** 1. 1754 'lebeg; úszik | schweben; schwimmen' (NSz.) (↑); 2. 1787 'ide-oda hajladozik | schwanken' # (NSz.); 3. 1799 ? 'ingadozik, tétovázik | unschlüssig sein, wanken' (NSz.), 1830 'ua.' (NSz.); 4. 1808 'könnyed mozgással halad | sich leicht fortbewegen' (NSz.); 5. 1864 'löttyög | schlottern' (NSz.) **Sz:** ~ő 1754 *libegőket* <MN-I IGENÉV> (NSz.); 1896 'könny női ruha; ing | leichtes Kleid für Frauen; Hemdbluse' (ÚMTsz.); 1936 'láp, mocsár | Moor' (ÚMTsz.); 1972 'függővasút | Schwebebahn' (ÉKsz.)

libben A: 1795 e./ Meg *libben* (Kreszn.); 1837 *meglibbenik* [□] (NSz.) **J:** 1. 1795 e./ 'kissé meglebben | leicht flattern' # (Kreszn.) (↑); 2. [főleg ~ik] 1837 'lelapul, meghúzza magát | sich ducken, sich zusammenziehen' (NSz.) (↑); 3. 1838 'könnyelmű nő' félrelép, hibázik | einen Fehltritt tun <leichtsinniges Weib>' (Tsz.); 4. [főleg ~ik] 1872/ 'könnyed mozgással halad | sich leicht fortbewegen' (NSz.)

libbent A: 1808 *libbentek* le (HazKülfTud. 1808. szept. 17.: 196), de vö. →*libbentő* (*lepentű*) **J:** 1. 1816 'biceg, sántít | hinken' (NSz.); 2. 1853 'legyint | leicht flattern machen' # (NSz.)

■ Onomatopoetikus eredetű szócsalád. | ⊕ A szócsalád tagjai szorosan összefüggnek a →*lebeg* szócsaládjával, de a cselekvések könnyedebb voltát és játékosabb hangulatát fejezik ki; a két szócsalád között így részleges szóhasadás történt. A tö összefügg még a →*lippen* szócsalád tövével, valamint a palatoveláris párhuzamosság alapján a →*lobog* szócsaládjával is: az utóbbihoz vö. a következő ikerszavakat: *libeg-lobog* 'élénken ide-oda hajladozik' (1847: NSz.); *libben-lobban* 'kecsesen libben' (1880: NSz.). A végződésnek különféle igeképzők. A *libbent* 1. jelentéséhez vö. →*biccent*. ⊖ Idetartozik: *libikóka* 'mérleghinta' (1838: Tsz. *Liponka* a.). Talán ikerszó, amelynek tagjai az -i, illetőleg -a (játszi) folyamatos melléknévi igenévképzővel keletkezhettek a *libeg*, ill. a →*kókad* tövéből.

📖 TESz., *libikóka* a. is; EWUng. • Vö. *lebeg*, *lippen*, *lobog*

liberális A: 1645 *liberalis* (MNy. 66: 237); 1807/ *liberális* (NSz.) J: <MN> 1. 1645 'engedékeny | gutwillig; nachgiebig' (MNy. 66: 237) (↑); 2. 1657–1658 ? 'bőkezű | freigebig' (MNy. 66: 237), 1865 'ua.' (Babos: KözhSzt. *liber* a.); 3. 1807/ 'szabadelvű | freisinnig' (NSz.) (↑) | <FN> 1882 'szabadelvű személy | Liberaler' (MagyLex. 11: 345)

liberalizmus A: 1822 *Liberalismus* (MKurir 1822. ápr. 23.: 263); 1841 *liberalismusunk* (NSz.); 1874/ *liberalizmus* (NSz.) J: 1. 1822 ? 'szabadelvűség | Freisinn, Liberalismus' (MKurir 1822. ápr. 23.: 263) (↑), 1841 'ua.' (NSz.) (↑); 2. 1837–1841 ? '(túlzott) engedékenységre | (übertriebene) Nachgiebigkeit' (NSz.), 1932 'ua.' (PHNyr. 103)

■ A szócsalád időrendben korábbi tagja, a **liberális** latin jövevényszó. | ⊕ Lat. *liberalis* 'a szabadságot illető; bőkezű' [< lat. *liber* 'szabad']. ⊗ Megfelelői: ném. *liberal*, *Liberaler*; fr. *libéral*; stb.: 'szabadelvű, liberális <mn>', 'szabadelvű, liberális <fn>'. A 'szabadelvű' jelentés a franciában keletkezett. ⊕ A magyar szövegi s-hez vö. →*brutális* stb. A főnévi jelentésére a német szó lehetett hatással.

■ A **liberalizmus** nemzetközi szó. | ⊕ Vö. ném. *Liberalismus*; ang. *liberalism*; stb.: 'liberalizmus'; fr. *libéralisme* 'ua.; engedékenységre'. Az angolból terjedt el. ⊕ A magyarba főleg a németből került át.

📖 TESz.; EWUng. • Vö. *libéria*, *liferáns*

liberalizmus → *liberális*

libéria Δ A: 1622 *libera* kötöss, *Liberal* keöntös (MNy. 80: 253); 1666 *liberájban*, *libériában* (Horváth M.: NEI.); 1780 *Libérija* (MNy. 58: 106) J: 1. 1622 'német gyalogos katona zubbonya | Mantel von deutschen Fußsoldaten' (MNy. 80: 253) (↑); 2. 1693 'inasok, lakájok, szolgák stb. formaruhája | Livree' (Nyr. 46: 151)

■ Német (feln.) jövevényszó. | ⊕ Ném. (kfn.) *liberie*, (kor. úfn.) *liberei*, (R.) *liberee*: 'libéria' [< fr. *livrée* 'ua.; cselédség, szolganép; állatok bundája, madarak tollazata']. ⊗ Megfelelői: ang. *livery*; or. *луверя*; stb.: 'libéria'. ⊖ A (R.) *livré* 'ua.' (1835: Kunoss: Gyal.) a ném. *Livree* 'libéria' átvétele, vagy pedig a franciából (↑) származik. A lat. (h.) *iberia* 'ua.' valószínűleg a m. *libéria* alapján keletkezett.

📖 TESz.; EWUng. • Vö. *liberális*

libuc × A: 1219/ ? *Libic* [HN.] (VárReg. 85.); 1577 *libecz* (KolGl.); 1604 *Lebotz* (Szenczi Molnár: Dict. *Lárus* a.); 1708 *Libatz* (Pápai Páriz: Dict.); 1767 *Libotz*-madár (Pápai Páriz–Bod:

Dict. *Vānellus* a.); 1784 *libitz* (Baróti Szabó: KisdedSz. 15); 1787 *Libutz* (NSz.); NYJ. *lébuc* (Csűry: SzamSz.) **J:** 'bíbic | Kiebitz'

■ Onomatopoetikus eredetű. | ☞ A → *bíbic* szóval függ össze; az a magyarázat, amely szerint a → *bíbic*-ből elhasonulással keletkezett, nem meggyőző.

📖 EtSz. *bíbic* a.; TESz.; EWUng. • Vö. *bíbic*

liceum **A:** 1788 *litzeum* (Farkas: GLEl.); 1814/ *lycéumban* (NSz.); 1913 *liceum* (Horváth: HSz.) **J:** 'egy fajta magasabb oktatási intézmény | Art höhere Lehranstalt'

■ Latin jövevényszó. | ☞ Lat. *Lyceum* 'Arisztotelész Athén melletti tanítási helye, iskolája', (h.) 'egy fajta felsőbb oktatási intézmény' [< gör. *Λύκειον* (*γυμνάσιον*) 'egy Athén melletti tanítási hely Apollón templomának közelében' < gör. *Λύκειος* 'Farkasölő <Apollónak mint a nyájak védőistenének díszítő jelzője>']. ☞ Megfelelői: ném. *Lyzeum* 'egy fajta középiskola'; fr. *lycée* 'ua.; az arisztotelészi (peripatetikus) iskola és tana'; stb.

📖 TESz.; EWUng.

lichthof **A:** 1862 *Lichthof* (OrvH. 1862. nov. 2.: 876); 1915 *Lichthoff* (NSz.); 1947 *likhóf* (Msn. 16: 88) **J:** 'világítóudvar, -akna | Lichtschacht'

■ Német jövevényszó. | ☞ Ném. *Lichthof* 'világítóudvar' [< ném. *Licht* 'fény, világosság' + ném. *Hof* 'udvar']. ☞ A *likhóf* változat valószínűleg népetimológiával keletkezett.

📖 TESz.; EWUng. • Vö. *hopmester*¹, *lézer*, *lucfenyő*, *luxus*

licit → *licitál*

licitáció → *licitál*

licitál **A:** 1788 *litzitáltatni* [sz.] (NSz.) **J:** **1.** 1788 'árverez | versteigern' (NSz.) (↑); **2.** 1888 'az elérni remélt pontok számát előre bemondja <kártyajátékban> | reizen <im Kartenspiel>' (NSz.)

licitáció **A:** 1788 *licitatio* (NSz.); 1795 *licitációra* (NSz.) **J:** **1.** 1788 'árverés | Versteigerung' (NSz.) (↑); **2.** 1888 'licitálás <kártyajátékban> | Reizen <im Kartenspiel>' (NSz.)

licit **A:** 1887 *licsita* (Nyr. 16: 431); 1898 *liczita* (Rell: LatSz. 44); 1958 *licit* (Eckhardt: MFrSz.) **J:** **1.** 1887 'árverés | Versteigerung' (Nyr. 16: 431) (↑); **2.** 1958 'licitálás <kártyajátékban> | Reizen <im Kartenspiel>' (Eckhardt: MFrSz.) (↑)

■ A szócsalád **licitál**, **licitáció** tagjai latin jövevényszók. | ☞ Lat. *licitari* 'árverez, árat ígér' [< lat. *liceri* 'ua.']. | lat. *licitatio* 'árverezés'. ☞ Megfelelői: ném. *lizitieren*, *Lizitation* 'árverez, árat ígér, <kártyajátékban> licitál; árverezés'; fr. *liciter*, *licitation* 'árverez, árat ígér; árverezés'. ☞ A magyar szavak 2. jelentése német hatásra keletkezett.

■ A **licit** elvonással jött létre. | ☞ Az igékből keletkezett. A szóvégi *a*-s változatok latinositás eredményei.

📖 TESz.; EWUng.

lidérc **A:** 1405 k./ *lide[r]ch* (SchlSzej. 2039.); 1527 *lidrocz*, *lydróczót* (ÉrdyK. 638, 504); 1575 *ledercz* (NySz.); 1585 *liduércznek* (Cal. 366); 1673 *lúdercz* (NySz.); 1762 *Lúdértz* gyötrésnek [ə: gyötrésnek] (NSz.); 1787 *Ludértz* (NSz.); 1794 *lidérc* (NytudÉrt. 82: 87); 1818 *Lidirtz* (NSz.); 1832 *Luczvér* (TudGyűjt. 3: 77); NYJ. *lucfér* (ÚMTsz.); *lúdvérc* (NyF. 27: 26) **J:** 1. 1405 k./ ? 'gonosz szellem, démon | böser Geist, Dämon' (SchlSzej. 2039.) (↑), 1527 'ua.' (ÉrdyK. 638, 504) (↑); 2. 1568 'hullócsillag; bolygótűz | Sternschnuppe; Irrlicht' (NySz.); 3. 1585 'boszorkánynyomás | Alpdrücken' (Cal. 366) (↑); 4. 1793 'denevér | Fledermaus' (Kniezsa: SzlJsz. 685); 5. 1808 '⟨pejoratív értelemben⟩ ember | Mensch ⟨pejor.⟩' (NSz.); 6. 1812 'gyenge, lábatlankodó gyerek | schwächliches, lästiges Kind' (NSz.); 7. 1943 'fejletlen, satnya csirke | im Wachstum zurückgebliebenes Hühnchen' (ÚMTsz.)

■ Ismeretlen eredetű. | (⊕) Összefüggése a cseh (R.) *lidotwarzec* 'hárpia; leányarcú sárkánykígyó' szóval bizonytalan. A tisztázatlan etimológia miatt a különböző változatok és jelentések egymáshoz való viszonya nem állapítható meg. A *lúdvérc* változat azonban népetimológiával keletkezhetett.

📖 TESz.; EWUng.

liferál → **liferáns**

liferáns **Δ A:** 1790 *Liferántoshoz* [sz.] (NSz.); 1793 *Lieferántokra*; *Liveráns* (NSz.); 1796 *liferánsokat* (NSz.) **J:** '⟨az árut a megrendelőhöz szállító⟩ kereskedő; kereskedelmi utazó, ügynök | Lieferant; Handlungsreisender'

liferál **Δ A:** 1831 *lieferralni* [sz.] (MKurir 1831. ápr. 19.: 246); 1835 *Lieferál* (Kunoss: Gyal.); 1863 *liferáltam* (NSz.) **J:** '⟨árut a megrendelőhöz⟩ visz, szállít | liefern'

■ Német jövevényszó. | (⊖) Ném. *Lieferant* 'szállító' [< ném. *liefern* 'szállít, szolgáltat, elad ⟨árut⟩'] | ném. *liefern* (↑) [< fr. *livrer* 'berendez, felszerel; szállít' (lat. (k.) *liberare* 'menni enged; visszaküld; szállít')]. (⊗) Megfelelői: holl. *leverancier*, *leveren*; szbhv. *liferant*, *liferovati*: 'szállító, szállít'. (⊕) A szóvégi *áns* latinosítás eredménye; vö. →*briliáns*, →*gáláns* stb. (⊖) A (R.) *liferoz* 'beszerez' (1816: NSz.), amelyre csak néhány adat van, szintén a németből (↑) származik.

📖 TESz. *liferál* a.; EWUng. • Vö. *liberális*

lift **A:** 1876 *lift* (Nyr. 92: 109) **J:** 'felvonó | Aufzug, Fahrstuhl' #

■ Angol jövevényszó. | (⊖) Ang. *lift* 'felemelés, emelkedés; felvonó'; stb. [< ang. *lift* 'felemel']. (⊗) Megfelelői: ném. *Lift*; fr. *lift*; stb.: 'lift'. A szó elterjesztésében esetleg a német is szerepet játszhatott (első adata 1889-ből való).

📖 Nyr. 92: 108; TESz.; EWUng. • Vö. *luft*

liga **A:** 1570 k. *ligan* (MNy. 88: 508) **J:** 1. 1570 k. 'ötvözet | Legierung' (MNy. 88: 508) (↑); 2. 1621/ 'szövetség | Bund, Bündnis' (MNy. 79: 127); 3. 1913 'osztály, szervezeti keret ⟨sportban⟩ | Liga, Spiel- od. Sonderklasse ⟨Sport⟩' (SportH. 1913. ápr. 28.: 3)

■ Latin jövevényszó. | (⊖) Lat. (k.h.) *liga* 'ötvözet ⟨pénzé⟩; szövetség' [< ol. *lega* 'ua.', ill. sp. *liga* 'ua.']; ezek az újlatin szavak a lat. *ligare* '(össze)köt, kötöz' szóra mennek vissza]. (⊗) Megfelelői: ném. *Liga*; fr. *ligue*; stb.: 'szövetség; csoport, osztály ⟨sportban⟩'. (⊕) A 3. jelentés német minta alapján keletkezett.

liget A: 1121/ *Zeglegeth* [HN.] (MNY. 23: 362); 1206 *ligoth* [ɔ: *ligeth*] (Oklsz.); 1565 *lűgget* erdőket (Heltai: Bibl. 2: 339); 1577 *lűget* (KolGl.); 1754 *lege'* erdők (NSz.); 1911 *lízseben* (Zolnay–Gedényi) **J:** 1. 1121/ 'kisebb, ritkás erdő, berek | Auwald, Hain' (MNY. 23: 362) (↑); 2. 1208 'mező, rét | Wiese' (Oklsz.); 3. 1595 'fával, bokorral beültetett, pihenőhelyül szolgáló kert, park | Park' # (Ver. 57.); 4. 1825 'tisztás; (parkosított) kert | Lichtung; Hain, Garten (Obstkultur usw.)' (Nyr. 91: 58) **Sz:** ~**es** 1337 *Lygetus* [HN.] (MNY. 10: 235)

■ Ismeretlen eredetű. | (⊕) A magyar szókincs igen régi eleme lehet, de finnugor eredeztetése alig valószínű. A *lízse* változat tréfás franciás kiejtésen nyugszik.

lignit A: 1865 *lignit* (Babos: KözhSzt. *lign.* a.) **J:** 'csekély fűtőértékű barnaszén | Lignit'

■ Nemzetközi szó. | (≡) Ném. *Lignit*; ang. *lignite*; fr. *lignite*; stb.: 'lignit'. A franciából terjedt el a [lat. *lignum* '(száraz) fa' alapján, a kémiai szaknyelvben használatos *-it(e)* képzővel]. (⇒⊕) A magyarba főleg a német nyelvből került át.

liheg A: 1669 *léheg* (NySz.); 1682 *Lēheg* (NySz.); 1796 *lihegve* [sz.] (NSz.); 1807 *lihog* (NSz.); 1833 *lihengve* [sz.] (NSz.); 1865 *lihég* (CzF.); NYJ. *lēhég* (ÚMTsz.); *lihog* (Nyatl.) **J:** 'szaporán, hallhatóan lélegzik | keuchen' #

■ Onomatopoetikus eredetű. | (⊕) A tö szorosan összefügg a →*leh* igével; az sem zárható ki, hogy a *liheg* ennek az igének a származéka. A végződés gyakorító képző.

likőr A: 1790 *likőroket* (NSz.); 1815 *Likört* (NSz.) **J:** 'édes szeszes ital | Likör' #

■ Nemzetközi szó. | (≡) Ném. *Likör*; ang. *liqueur*; stb.: 'likör'; fr. *liqueur* (*spiritueuse*); ol. *liquore*: 'folyadék, likör'. A franciából terjedt el [< lat. *liquor* 'folyadék']. (⇒⊕) A magyarba elsősorban a németből került át. (⊖) A (R.) *likvor* 'ital' (1788: NSz.) a latinra (↑) megy vissza.

liktárium Δ A: 1507 *lyktharymoth* (Oklsz.); 1510 *lyctaryomban* (PéldK. 15); 1550–1575 *Electuarium* (AsszR.); 1552 *meglyktarium* (MNY. 64: 95); 1585 *Bis alma liktárom* (Cal. 282); 1616 *littarium* (NySz.); 1626 *elictarium* (NytudÉrt. 88: 14); 1758 *lekvariumnak* (MNY. 61: 488); 1780 *Liktárjomot* (NSz.) **J:** 1. 1507 'gyümölcsíz, lekvár | Fruchtmus, Marmelade' (Oklsz.) (↑); 2. 1558 'pépes orvosság | Arznei in Breiform' (Magyary-Kossa: OrvEml. 1: 236)

■ Latin jövevényszó. | (≡) Lat. *electarium*, (tud.) *electuarium* (*medicamentum*): 'szájban elolvadó pépes orvosság' [? < gör. *ἐκλειμματόριον 'ua.'; vö. még gör. ἐκλεικτόν, ἔκλειγμα 'ua.' < gör. ἐκλείχω 'kinyal, felnyal']. (≈) Megfelelői: ném. *Latwerge* 'pépes orvosság, szilvalekvár'; fr. *électuaire* 'pépes orvosság'. (⊕) A szó eleji hangzovesztéshez vö. →*püspök*. A *lekvarium* változat a →*lekvár* hatására keletkezett.

likvidál **A:** 1697/ *liquidaltunk* (MNy. 69: 366); 1708–1710 *liquidált* (MNy. 66: 237); 1889 *likvidálva* [sz.] (NSz.) **J:** 1. 1697/ 'jóvátesz, ellensúlyoz, kifizet | ausgleichen, wettmachen' (MNy. 69: 366) (↑); 2. 1856 'felszámol, megszüntet <ügyet, üzletet> | auflösen <Geschäft>' (NSz.); 3. 1961 'megöl, kivégez | töten, hinrichten' (ÉrtSz.)

■ Latin jövevényszó, német közvetítéssel is. | (≡) Lat. *liquidare* '(csepp)folyósít', (k.) 'rendbe hoz, eligazít', (h.) 'rendelkezésre bocsát <pénzt>, (ki)számít'; – vö. még ném. *liquidieren* 'felszámol <üzletet>; kiiktat, megöl; kiszámít'. A latinban a lat. *liquidus* 'folyékony' hatására. (≈) Megfelelői: fr. *liquider*; or. *ликвидировать*; stb.: 'felszámol, kiiktat'.

📖 TESz.; EWUng. • Vö. *likőr*

lila **A:** 1795/ *Lilaszin-kő* (NSz.); NYJ. *liláj* (ÚMTsz.) **J:** <FN> 1795/ 'orgona | Flieder' (NSz.) (↑) | <MN> 1807 'orgonavirág színű | lila' # (MagyFüvészk. 178)

■ Német jövevényszó. | (≡) Ném. *lila* 'lila színű', *Lila*, *Lilak* 'orgona <növény>' [< fr. *lilas*, (R.) *lilac*: 'orgona <növény>; lila színű']. Forrása: óind *nīlī* 'indigó', *nīla* 'sötét, kék', az arab *lailak*, *lilak* 'orgona <növény>' közvetítésével. (≈) Megfelelői: ang. *lilac* 'ua.; lila színű'; cseh *lila* 'lila színű'; stb.

📖 TESz.; EWUng.

lile **A:** 1786 *Lilli* (Nyr. 44: 126); 1800 *Lile* (Márton J.: MNSz.–NMSz.) **J:** 1. 1786 'kisebb gázlómadár, szalonkaféle | Regenpfeifer <Vogel>' (Nyr. 44: 126) (↑); 2. 1906 'kis kacs' | Entenküken' (NyF. 34: 105)

lilik **A:** 1795 k. *Lillik* (NSz.); 1834 *Lilik* (Kassai: Gyökerésző 3: 292) **J:** 'Magyarországon csak átvonuló, nem költő vadlibaféle | Zwerggans; Blässgans (Anser albifrons)'

■ Onomatopoetikus eredetű szócsalád. | (⊕) Madarak hangját utánzó hangsorok. A *lile* 2. jelentéséhez vö. *li-li-li* 'kacsák és hasonló állatok hívogatására szolgáló szó' (1846: NSz.); vö. még → *liba*. (⊙) Mindkét szó főleg az állattani szaknyelvben él.

📖 NénY. 1: 292; TESz., *lilik* a. is; EWUng.

lilik → *lile*

lilium **A:** 1252 *Lili[u]m* [SZN.] (Nyr. 45: 364); 1297/ *Lilium* [SZN.] (Oklsz.); 1313 ? *Lilim* [SZN.] (Nyr. 45: 364); 1372 u./ *lilium* vřrag (JókK. 78); 1416 u./¹ *lilium* (BécsiK. 200); 1601 *lilom* szál (MNy. 61: 475); 1838/ *Liljom*fehér (NSz.); NYJ. *lyilyěvomból* (ÚMTsz.) **J:** 'hosszú szárú, tölcészerű, illatos virágú kerti dísnövény | Lilie (Lilium)' #

■ Latin jövevényszó. | (≡) Lat. *lilium* 'liliom' [bizonytalan eredetű, talán egy sémi nyelvből származik; vö. még gör. *λεῖριον* 'ua.']. (≈) Megfelelői: ném. *Lilie*; fr. *lis*, *lys*; stb.: 'ua.'.

📖 TESz.; EWUng. • Vö. *liliumtipró*

liliumtiprás → *liliumtipró*

liliomtipró **A:** 1902 *liliomtiprót* (FrissU. 1902. szept. 15.: [1]) **J:** 'kiskorú leánnyal nemileg közösülő felnőtt személy | Mädchenschänder'

lilomtiprás **A:** 1903 *Liliomtiprás* (MNemzet 1903. aug. 30.: 9) **J:** 'kiskorú leánnyal való nemi közösülés | Geschlechtsverkehr mit einer Minderjährigen'

■ Összetett szavak. | (⊕) $A \rightarrow \text{liliom} + \text{tipró, tiprás} (< \rightarrow \text{tipor})$ tárgyas jelöletlen, ill. birtokos jelzős jelöletlen alárendelő összetétele. $A \rightarrow \text{liliom}$ a szüzességet és az ártatlanságot jelképezi; vö. *tisztaság lilioma* (1531/: ThewrK. 125).

📖 TESz.; EWUng. • Vö. *liliom*

liliputi **A:** 1832 *Liliputiakon* (NTársalkodó 1832. febr. 25.: 116); 1841 *liliputai* (NSz.); 1842 *liliputi* (NSz.); 1885 *lilliputi* (NSz.) **J:** <MN> 1841 'apró, parányi | sehr klein, winzig' (NSz.) (↑) | <FN> 1859 'törpe | Mensch von zwerghaftem Wuchs' (NSz.) – De vö. 1815/ *liliput* 'nagyon kicsi | sehr klein' (Kazinczy: Lev. 13: 148)

■ Származékszó. | (⊕) A (R.) *Liliput* 'hüvelykujjnyi törpék meseországa' 1835 szóból -i névszóképzővel. Az alapszó vagy a ném. *Liliput* vagy az ang. *Lilliput* 'ua.'. Ez utóbbit J. Swift 1667–1745 angol író alkotta meg "Gulliver's Travels" (Gulliver utazásai) című művében. (⊕) A *liliputai* változat az *a* végű országnevek hatására keletkezhetett.

📖 TESz.; EWUng.

limbus¹ † **A:** 1495 e. *lýmbofnac* (GuaryK. 31); 1668 *lymbusbol* (NySz.); 1826 *limbust* (NSz.) **J:** 'a pokol tornáca | Vorhölle, Limbus'

■ Latin jövevényszó. | (≡) Lat. *limbus* 'szegély, perem', (e.) 'a pokol tornáca' [ismeretlen eredetű]. (≈) Megfelelői: ném. *Limbus*; fr. *limbe*; stb.: 'a pokol tornáca; szegélyzetféle'. (⊕) A szóvégi *s*-hez vö. $\rightarrow$ *ámbitus* stb.

📖 TESz.; EWUng.

limbus² × **A:** 1615 *limbossa* (NySz.); 1865 *limbusország* (NSz.) **J:** 'mocsár, ingovány | Sumpf, Morast'

■ Latin jövevényszó. | (≡) Lat. (k.h.) *limpus* 'mocsár, ingovány' [bizonytalan eredetű, esetleg a lat. *limus* 'ua.' hatására jött létre]. (⊕) A szó belseji *b* valószínűleg a $\rightarrow$ *limbus*¹ hatására került a szóba.

📖 TESz.; EWUng. • Vö. *slájm, ziliz*

limlom **A:** 1795/ *lim lom* (NSz.); 1865 *limlom* (CzF.) **J:** <MN> 1795/ 'hitvány, értéktelen | gering, wertlos' (NSz.) (↑) | <FN> 1843 'hasznavehetetlen holmi, kacat | Kram, Plunder' # (NSz.)

■ Játszi szóalkotás útján keletkezett ikerszó. | (⊕) $A \rightarrow \text{lom}^1$ -ből; keletkezés módjához vö. *gizgaz* ($\rightarrow$ *gaz*), $\rightarrow$ *icipici* stb. A melléknévi jelentés jelzői használatban alakult ki.

📖 TESz.; EWUng. • Vö. *lom*¹

limonádé **A:** 1720 *Lemonadában* (NSz.); 1745 *Limonada* (NSz.); 1768 *limonádéja* (Nyr. 46: 151); 1772 *limonade* [ES. NEM M.] (NSz.); 1787 *Limonade'* (NSz.); 1792 *Lemanádén* (NSz.); 1794 *lémonádát* (NSz.); 1810 *limonádót* (NSz.) **J:** 1. 1720 'citromos üdítő ital | Limonade' #

(NSz.) (↑); **2.** 1880 'édeskés, csekély értékű mű | süßlichseichtes, kitschiges Werk, Schnulze' (NSz.)

■ Nemzetközi szó. | (≡) Ném. *Limonade*; ang. *lemonade*; fr. *limonade*; ol. *limonata*; stb.: 'citromos üdítő ital'. Különböző újlatin nyelvek terjesztették el [vö. fr. *limon*; ol. *limone*; stb.: 'citrom']. (⇒) A magyarba különböző nyelvekből került át; az *a*-ra végződő változat a francián, ill. a németen át hanghelyettesítéssel, amely az olasz hatását is mutatja; az *é*-re végződő változat a németen, a *d*-re végződő pedig a francián át.

📖 TESz.; EWUng. • Vö. *lemonya*

lincsel **A:** 1860 *lyncheli* (NSz.); 1910 *lincsel* (Kelemen B.: IdSz.) **J:** '⟨nekivadult tömeg, csoport⟩ erőszakos önbíráskodást gyakorol, ⟨többnyire⟩ gyilkol | lynchen'

■ Angol jövevényszó. | (≡) Ang., (am.) *lynch* 'lincsel' [valószínűleg az ang. (am.) *Lynch* családnévből; William Lynch 1742–1820 virginiai kapitány állítólag 1780-ban elsőként alkalmazta az önhatalmú bíraskodást]. (≈) Megfelelői: ném. *lynchen*; fr. *lyncher*; stb.: 'lincsel'. (⊖) Idetartoznak: (R.) *lincstörvény* 'önhatalmú bíraskodás' (1841: Nyr. 92: 226), amely részfordítás az ang. *Lynch law* 'ua.' alapján; *lincs* 'népítélet, lincselés' (1904: Radó: IdSz. *lynch* a.), amely elvonással keletkezett a *lincsel*-ből.

📖 TESz.; EWUng.

línea **Δ A:** 1549 *linn'a* (Orth. B1a); 1559 *lineaia* (Székely I.: Krón. 85b); 1560 k. *Linya* (GyöngySzt. 1356.); 1740 *Leniának, Léniának* (MNy. 58: 105); 1770 *linéán* (NSz.); 1787 *Linea* (NSz.); 1805 *línēa* (NSz.) **J:** **1.** 1549 'vessző ⟨írásjel⟩ | Komma' (Orth. B1a) (↑); **2.** 1559 'sor; leszármazási vonal | Reihe; genealogische Linie' (Székely I.: Krón. 85b) (↑); **3.** 1560 k. 'függőmérték | Hängemaß' (GyöngySzt. 1356.) (↑); **4.** 1562 'szabály, előírás | Regel, Vorschrift' (NySz.); **5.** 1577 k. 'egyenes vonal | Linie; Gerade' (OrvK. 431); **6.** 1703 'határvonal; frontvonal | Grenzlinie; militärische Front' (MNy. 61: 475); **7.** 1799 'vonalzó | Lineal' (Márton J.: MNSz.–NMSz. *Lineal* a.); **8.** 1806/ 'szint, színvonal | Niveau' (NSz.); **9.** 1872 'egyenes, kimért út ⟨mezőn, erdőben⟩ | gerader, abgesteckter Weg ⟨auf dem Feld, im Wald⟩' (NépkGy. 2: 49)

lineáris **A:** 1817 *lineáris* (TudGyűjt. 1/5: 50); 1901 *lineár* (Keresztesi: Mat. 128) **J:** **1.** 1817 'egymásból következő; időben zajló | aufeinander folgend; zeitlich ⟨verlaufend⟩' (TudGyűjt. 1/5: 50) (↑); **2.** 1865 ? 'vonalas | liniert' (Babos: KözhSzt.), 1895 'ua.' (PallasLex.); **3.** 1887 'elsőfokú ⟨egyenlet, függvény⟩ | linear ⟨Gleichung, Funktion⟩' (Keresztesi: Mat. 105)

■ A szócsalád korábbi tagja, a **línea** latin jövevényszó. | (≡) Lat. *linea*, *linia* 'zsineg, mérőzsinór; vonal; határvonal; ösvény, út', (k.) 'egy fajta hosszsmérték', (h.) 'sor' [< lat. *lineus* 'lenből való']. (≈) Megfelelői: ném. *Linie*; ol. *linea*; stb.: 'vonal'. (⊖) A magyar szót a →*front*, a →*vonat* és mások kiszorították a köznap nyelvhasználatból.

■ A **lineáris** latin jövevényszó, német közvetítéssel is. | (≡) Vö. lat. *linearis* 'vonalakon nyugvó; egyenes'; – vö. még ném. *linear* 'egyenes vonalú, vonalszerű; stb.'. (≈) Megfelelői: fr. *linéaire*; ol. *lineare*; stb.: 'lineáris'. (⊖) A magyar szóvégi *s*-hez vö. →*brutális* stb.

📖 TESz. *lénia* a.; EWUng. • Vö. *linóleum*

lineáris → *línea*

link A: 1862 *Linkember* (NSz.) **J:** 1. 1862 'az alvilághoz tartozó, az alvilág dolgaiban járatos (személy) | zur Unterwelt gehörend, gerieben (Person)' (NSz.) (↑); 2. 1888 'nem valódi, hamis | falsch' (NSz.); 3. 1924 'megbízhatatlan, szélhámoskodó | unzuverlässig, schwindelhaft' (Szirmay: TolvSz. 35) **Sz:** ~el 1917 *linkelni* [sz.] 'hazudozik, félrevezet | lügen' (Kabdebó: Jassz. 31)

■ Német jövevényszó. | (≡) Ném. *link* 'bal', (argó) 'hamis, gyanús, silány' [indoeurópai eredetű; vö. óind *laṅga* 'béna'; izl. (óizl.) *lakr* 'silány, csekély'; stb.]. Vö. még jidd. *link* 'bal; hamis, silány'. (⊕) A szó feltehetőleg a hazai német argó nyelvhasználatból került a magyarba. (⊖) Idetartozik: *linkóci* 'megbízhatatlan (személy)' (1924: Szirmay: TolvSz. 35), ez játszi szóalkotás a *link*-ből.

📖 TESz.; EWUng.

linkabas † **A:** 1585 *linkabas* (Cal. 366); 1708 *Linkábás* (Pápai Páriz: Dict.) **J:** 'lidérc, lidércnyomás | Alpdruck'

■ Valószínűleg jövevényszó, de az átadó nyelv ismeretlen. | (≡) Esetleg összefügg a lat. (tud.) *incubus* 'lidércnyomás' szóval, de az ehhez való viszonya nem világos.

📖 MNy. 7: 289; TESz.; EWUng.

linkó Δ **A:** 1405 *Linquohath* [HN.] (SoprTört. 1: 567); 1409 *Lynko* [HN.] (OkI Sz.); 1832 *linkó* (Kreszn.); 1838 *lenka* föld (Tsz.) **J:** 1. 1405 ? 'süppedékes, mocsaras hely | morastiger, sumpfiger Ort' (SoprTört. 1: 567) (↑), 1832 'ua.' (Kreszn.) (↑); 2. 1838 'kiszáradt ingovány | ausgetrockneter Morast' (Tsz.) (↑)

■ Bizonytalan eredetű, esetleg szláv jövevényszó. | (⊕) Jelentése alapján összefügghet a →*lanka* szóval, de a szó belseji *i* ezt a származtatást kétségesse teszi; vö. még or. (N.) *лѣза* 'pocsolya; mocsár stb.'. A szóvégi *a* ~ *ó*-hoz vö. →*kunyhó*, →*szittyó* stb. (⊙) Ma már csak földrajzi névként él.

📖 Kniezsa: SzIjsz. 879; TESz.; EWUng. • Vö. *lanka*

linóleum **A:** 1872 *Linoleum*-szőnyeget (Hon 1878. aug. 26.: [5]); 1913 *linóleum* (Horváth: HSz. 132) **J:** 'lenolajból, gyantából és parafa lisztjéből készült tömör, rugalmas anyag | Linoleum'

■ Nemzetközi szó. | (≡) Ném. *Linoleum*; ang. *linoleum*; fr. *linoléum*; stb.: 'linóleum'. Az angolból terjedt el [tudatos szóalkotással keletkezett szóösszevonás a lat. *linum* 'len' és a lat. *oleum* 'olaj' alapján]. A lenolaj a linóleum lényeges alkotóeleme. (⇒⊕) A magyarba elsősorban a németből került át.

📖 TESz.; EWUng. • Vö. *krinolin*¹, *léllah*, *len*, *línea*, *olaj*

linzer **A:** 1911 *linzert* (PécsiK. 1911. febr. 7.: 2); NYJ. *lindzertészta* (Bálint: SzegSz.) **J:** 'tojással, bőséges zsiradékkal készített édes, omlós tészta | Kränzchen als Art Gebäck' – De vö. 1885 *linzer- ... -torta* 'egy fajta édes sütemény | Art süßes Gebäck' (NSz.)

■ Összetett szó előtagjának önállósulása. | (⊕) A *linzertorta* összetett szóból (↑) keletkezett, amely részfordítás a ném. (au.) *Linzer Torte* 'egy fajta sütemény' szerkezetből. A szószerkezet jelzője a *Linz* [HN.]-re megy vissza. (⊖) A sütemény egyéb megnevezései: *linci torta* (1845: Czifray–Vasváry: Szak. 486), *linci tészta* (1834: NSz.); stb.

lipped → *lippen*

lippen × **A**: 1578 *le lippen* (Bornemisza: ÖrdKís. 146); 1834 *Le leppen* (Kassai: Gyökerésző 3: 283) **J**: **1.** 1578 'félélmében' meghúzza magát, lelapul | sich ducken 'vor Furcht' (Bornemisza: ÖrdKís. 146) (↑); **2.** 1649 'vhová lebben, (le)száll | irgendwohin schweben' (NySz.); **3.** [meg~] 1709/ 'meghökken, megijed | erschrecken (intrans.)' (NSz.); **4.** 1889 'tánc közben' kissé leguggol; táncol | ein wenig niederkauern 'im Tanz'; tanzen' (Nyr. 18: 192)

lipped × **A**: 1640 *meglippedés* [sz.] (NySz.) **J**: **1.** [meg~] 1640 'enged vminek | nachgeben' (NySz.) (↑); **2.** 1866 'lelapul | sich verflachen' (NSz.); **3.** 1866 'ellankad | ermattet werden' (Nyr. 17: 575)

■ Onomatopoetikus eredetű szavak. | (△) A szó a →*lebeg*, →*libeg* szócsaládok tövével függ össze. A végződés mozzanatos, visszaható képző. A jelentéséhez vö. →*lappan*. A *lippen* 5. jelentéséhez vö. →*lejt*. A *lipped* 1. jelentéséhez vö. a →*lebeg* 'inog' jelentését. (⊖) Ugyanebből a töből: *lipinkázik* 'mérleghintán hintázik; libikókázik' (1816: Gyarmathi: Voc. 99 [ɔ: 107]), *lipinka* 'mérleghinta' (1833: Kassai: Gyökerésző 2: 251), *lipinka* 'sánta ember' (1863: Kriza [szerk.] Vadr. 507). Nem tisztázott, hogy ezek közül melyik tekinthető jövevényszónak, habár a képzés valószínűbb, mint az elvonás; vö. *libikóka* (→*libeg*).

PFÉvk. 1957: 200; TESz. *lipped* a., *lipinkázik* a. is; EWUng. • Vö. *lebeg*, *libeg*

líra¹ **A**: 1527 *lyra* (ÉrdyK. 50); 1708 *Liráhozvaló* (Pápai Páriz: Dict. *Lýřicus* a.); 1850/ *lírai* (NSz.) **J**: **1.** 1527 'egyházi ének szövege | Kirchenlied (Text)' (ÉrdyK. 50) (↑); **2.** 1604 'egy fajta pengetős hangszer | Art Zupfinstrument' (Szenczi Molnár: Dict. *Lyricus* a.); **3.** 1814/ 'érzelmi költészet | Lyrik' (NSz.) **Sz**: ~**s** 1604 *Lyrás* 'lanton játszó | Laute spielend' (Szenczi Molnár: Dict. *Alcman* a.) | ~**i** 1812/ *lyrai* (NSz.)

lírikus **A**: 1604 *Lyricus* (Szenczi Molnár: Dict. *Simónides* a.); 1882 *lírikus* (NSz.) **J**: <MN> **1.** 1604 'lanton játszó | Laute spielend' (Szenczi Molnár: Dict. *Simónides* a.) (↑); **2.** 1806/ 'lírai | lyrisch' (NSz.) | <FN> 1803/ '(lírai) költő | Dichter, Lyriker' (I.OK. 30: 261)

■ Latin jövevényszó. | (≡) Lat. *lyra* 'egy fajta pengetőshangszer; lírai költészet; dal (mint költemény)' [< gör. *λύρα* 'líra (hangszer)'] | lat. *lyricus* 'a lírajátékhoz tartozó; lírai (költészet); lantos költő, ódaköltő' [vö. gör. *λυρικός* 'ua.']. (≈) Megfelelői: ném. *Lyra*; fr. *lyre*; stb.: 'egy fajta pengetőshangszer'; – ném. *Lyrik*, *lyrisch*, *Lyriker*; fr. *lyrique*; stb.: 'lírai költészet', 'lírai,', 'lírai költő, ódaköltő'. (△) A *lírikus* szóvégi *s*-éhez vö. →*ámbitus*, →*glóbus* stb.

TESz.; EWUng.

líra² **A**: 1793 *liráért* (NSz.); 1896 *féllíra* (NSz.) **J**: 'régí olasz pénznem | italienische Währungseinheit'

■ Nemzetközi szó. | (≡) Ném. *Lira*; ang. *lira*; fr. *lire*; ol. *lira*, *lire* [többes szám]; stb.: 'líra'. Az olaszból terjedt el [lat. *libra* 'mérleg; súlyegység; vízmérték']. Hasonló jelentésfejlődéshez vö. →*font*, →*márka*¹. (⇒) A magyarba leginkább az olaszból kerülhetett, esetleg német közvetítéssel is.

TESz.; EWUng. • Vö. *nívó*

lírikus → *lira*¹

lista A: 1661 *Listank* (MNY. 88: 509); 1704 *lisztájok* (MNY. 61: 476); NYJ. *listya* (ÚMTsz.)
J: 'jegyzék, lajstrom | Verzeichnis, Liste'

■ Vándorszó. | (≡) Ném. *Liste*; fr. *liste*; ol. *lista*; lat. (h.) *lista*; szbhv. *lista*; le. *lista*; stb.: 'jegyzék, lajstrom'. Az olaszból terjedt el[< ol. *lista* 'papírcsík feljegyzésekhez' < lat. (k.) *lista* 'szél, perem, szegély'; ez utóbbi germán eredetű; vö. ang. (óang.) *list* 'szegély, perem'; ném. (ófn.) *līsta* 'csík, szegély'; stb.]. (⇒△) A magyarba német, esetleg olasz közvetítéssel került. (△) A szó belseji *s* vagy a magyarországi latin *s*-ezést, vagy a délnémet kiejtést tükrözi.

📖 TESz.; EWUng. • Vö. *fekete-*

liszt A: 1279 *podlyst* (Wenzel: ÁÚO. 9: 251); 1881 *lűsztöt* (NSz.) **J:** 'gabonaőrlemény (főleg búzáé) | Mehl' # **Sz:** ~**es** 1458 *Lyzthes* [szn.] (Oklsz.)

■ Bizonytalan eredetű, esetleg szófajváltással keletkezett egy finnugor eredetű főszármazékából. | (△) Egy *-t* képzős befejezett melléknévi igenév főnevesülése lehet. A szótőhöz vö. finn *lese-* 'rostál, finomra őröl, szital <lisztet>', *lesi-* 'csépel'; észt *lese* 'héj <árpák>', *listi-* 'leveleitől megfoszt'; a gabonamagvakból a lisztet tartalmazó részt eszi <pl. egér> [fgr. **leše-* vagy **liše-*: 'leveleitől megfoszt, hüvelyéből kibont']. Ez a magyarázat csak akkor fogadható el, ha a finn *s* és észt *s* eredeti szó belseji **ś*-ből keletkezett. A jelentéshez vö. finn *jauha-* 'őröl': finn *jauho* 'liszt'; litv. *mánkau* 'nyom, sajtol': or. *myka* 'liszt'; stb.

📖 Bárczi: SzófSz.; TESz.; MSzFE.; EWUng.

litánia A: 1513 *Letanyja* (CzechK. 126); 1559 *Letaniat* (Székely I.: Krón. 128b); 1575 *Litaniat* (Heltai: Krón. 43b); 1760 *litániakat* (MNY. 63: 224); 1790 *Létániája* (NSz.); 1808 *Letenye* (Sándor I.: Toldalék) **J:** 1. 1513 'párbeszédes formájú, hosszú könyörgőima | Litanei <Kirche>' (CzechK. 126) (↑); 2. 1806/ 'hosszú, unalmas felsorolás | lange, eintönige Aufzählung' (NSz.); 3. 1845 'vecsernye | Vesper' (NSz.)

■ Latin jövevényszó. | (≡) Lat. *litania* 'nyilvános (köz)könyörgés az istenhez', (e.) *litania*, *letania* 'könyörgés, könyörgőima' [< gör. *λιτανεία* 'könyörgés' gör. *λιτανεύω* 'könyörög, esdekel']. (≈) Megfelelői: ném. *Litanei*; fr. *litanie*; stb.: 'litánia'. (△) A *letenye* változat hangrendi átcsapással keletkezett.

📖 Melich: SzlJsz. 1/2: 341; TESz.; EWUng.

liter A: 1860 *liternyi* (OrvH. 1860. jún. 17.: 488); NYJ. *lejtör*, *litér* (ÚMTsz.) **J:** 'egy köbdeciméter űrtartalom (folyadéké) | Liter' #

■ Német jövevényszó. | (≡) Ném. *Liter* 'egy fajta űrmérték' [< fr. *litre* 'ua.']. Forrása: gör. *λίτρα* '12 unciányi súly'. (≈) Megfelelői: ang. *litre*; cseh *litr*; stb.: 'liter'. (⊖) Idetartozik: (R.) *litre* 'ua.' (1865: Babos: KözhSzt.), amely a franciából származik (↑).

📖 TESz.; EWUng. • Vö. *decí*, *hektó*

literátor → *literatúra*

literatúra Δ **A:** 1729/ *Literaturában* (MNY. 79: 127); 1788/ *Litteraturához* (NSz.); 1791/ *Litteratúrát* (NSz.); 1794 *Litteratúra* (NSz.); 1797 *Literatúrát* (NSz.) **J:** **1.** 1729/ '(szép)irodalom | (schöngeistige) Literatur' (MNY. 79: 127) (↑); **2.** 1808 'tanultság, tudományosság | Gelehrtheit, Gelehrsamkeit' (Nyr. 42: 52)

literátor Δ **A:** 1789/ *Literatorok, Litterator* (NSz.); 1812/ *Literátorának* (NSz.) **J:** **1.** 1789/ 'tudós; művelt ember | Gelehrter; gebildeter Mensch' (NSz.) (↑); **2.** 1801/ 'irodalmár | Literat' (NSz.)

literátus Δ **A:** 1806/ *Litteratust* (NSz.); 1820/ *litterátusaink* (NSz.); 1882 *Literátus* (MagyLex. 11: 402) **J:** <FN> **1.** 1806/ 'művelt ember; irodalombarát | gebildeter Mensch; Literaturfreund' (NSz.) (↑); **2.** 1900 'irodalmár | Literat' (NSz.) | <MN> **1.** 1808 'írástudó | schreibkundig' (Nyr. 42: 52); **2.** 1872 '(irodalmilag) művelt | (literarisch) gebildet' (Nyr. 1: 292)

■ Latin jövevénytyszó. | ≡ Lat. *litteratura* 'betűírás, ábécé; nyelvtanítás; filológia; grammatika' | lat. *litterator* 'nyelvemester' | lat. *litteratus* 'betűvel megjelölt; írástudó, tudományosan képzett', (h.) 'tanult ember; írnok, titkár'. A latin szavak a lat. *littera* 'betű, írás' hatására jöttek létre. ≈ Megfelelői: ném. *Literatur, Literator, Literat*; fr. *littérature, littérateur, lettré*; stb.: 'irodalom, irodalmár, író'. ⊕ A régi magyar személynevek részeként előforduló *literati* (1506: MNY. 65: 66) eredetileg a lat. *litteratus* birtokos esete, amely az apa foglalkozására utalt; a latin genitívuszba nyilván a magyar -i melléknévképzőt érezhették bele.

📖 TESz.; MNY. 65: 66; EWUng.

literátus → *literatúra*

litván **A:** 1692 *Lytvánusok* (MNY. 69: 366); 1791 *Litaunusokat* (NSz.); 1835 *litván* (Tzs. *Lithauisch* a.) **J:** <FN> 1692 'litván ember | Litauer' # (MNY. 69: 366) (↑) | <MN> 1835 'a litvánokkal kapcsolatos, rájuk vonatkozó | litauisch' # (Tzs. *Lithauisch* a.) (↑)

■ Latin jövevénytyszó. | ≡ Lat. (ú.) *Lituanus* [többes szám], *Lituanus* 'litván' [< lat. (k.) *Litua* [HN.] 'Litvánia'; ez a litv. *Lietuvà* [HN.] 'ua.', tkp. 'folyóvidék' szóra megy vissza]. ≈ Megfelelői: ang. *Lithuanian*; fr. *Lituanien*; stb.: 'litván'. ⊕ A korábbi változatok szóvégi *s* hangjához vö. → *ámbitus* stb. A *litván* alak esetleg elvonás a *Litvánia* [HN.] (1575: Heltai: Krón. 66a) tulajdonnévből, vagy pedig a nemzetközi megfelelők tőalakjának hatására keletkezett. ~ Idetartozik: *litua* 'litván' (1559: Székely I.: Krón. 116b), ez a középlelatinból (↑) származik.

📖 MNY. 61: 92; TESz.; EWUng.

ló [7/1] **A:** 1055 *adluazu holma* [sz.] (TA.); 1138/ ? *Lougudí* [sz.] [szN.] (MNY. 32: 133); 1171 *Luof* [sz.] [HN.] (MNL (OL) Dl. 200616); 1193 *Loaz* hýg [sz.] [HN.] (MNL (OL) Dl. 27); 1193 *lovacol* [HN.] (ÓMOlv. 57); 1236 *Lowaz* [sz.] [HN.] (Oklsz.); 1261/ ? *Luazteluk* [HN.] (MNL (OL) Dl. 210757); 1395 k. *low* (BesztSzj. 936.); 1416 u.¹ *plauat* (BécsiK. 62); 1519 k. *loh* (DebrK. 120); 1592 *lüh* (Cisio K4a) **J:** **1.** 1055 'a patások osztályába tartozó háziállat | Pferd' # (TA.) (↑); **2.** [*Szent Mihály lova*] 1528 'koporsót tartó faváz | Totenbahre' (SzékK. 272); **3.** 1651 'huszár (mint sakkfigura) | Springer (Schachspiel)' (MNY. 82: 437); **4.** 1700 'deres, botbüntetéskor használt pad | Prügelbank' (Oklsz.); **5.** 1793 'ostoba személy | blöde Person' (NSz.); **6.** 1863 'négy lábon álló, bőrrel bevolt sporteszköz | Pferd (Turngerät)' (Bánhidi: Sportny.) **Sz:** **lovász** 1055 (TA.) (↑) | **lovas** 1138/ *Luas* [szN.] (MNY. 32: 133) | **lovag** 1306/ *Lwag* [szN.] (Oklsz.) | **lovagol** 1476 k. *lowaglowal* [sz.] (SzabV.) | **loval** 1666 *lovallana* 'lovagol | reiten' (NySz.) | **lovarda** 1840 *Lovarda* (Hirnök 1840. jún. 25.: [2])

■ Örökség az ugor korból. | (⊖) Vog. (T.) *low*, (P.Szo.) *luw* 'ló'; osztj. (V.) *loy*, (O.) *law* 'ua.' [ugor **luβz* vagy **luyz*: 'ló']. Az ugorban valószínűleg jövevényszó, az átdó nyelv azonban ismeretlen. Forrásként kaukázusi nyelvek jöhetnek számításba; vö. hinalug *lak* 'csikó; borjú'; avar *thah* 'csődör, mén'. Vö. még török *ulay* 'fogattal teljesített kötelező szolgáltatás'. (⊗) További megfelelőkhöz vö. lett *lops* 'jóság'; albán *lopë* 'tehén'; stb. (⊕) A magyar szó továbbozatai a szó belseji β-t tartalmazó eredeti alakból magyarázhatók. A 2–4. és a 6. jelentés metafora az eredeti 1. alapján. A szó a 3. jelentésében is közhasználatú, de a versenysakkban és a szakirodalomban helyette a →*huszár* számít "hivatalosabb" megnevezésnek. Az 5. jelentéshez vö. →*barom*, →*marha* stb. A *lovag* származékhoz vö. →*gyalog*.

📖 Szinnyei: NyH.; TESz.; NéprNytud. 22–3: 34; Ligeti: TörK. 139; UEW. 863; EWUng. • Vö. *ló-*, *lőfő*, *loval*, *víziló*

ló-

I. ~here A: 1326 *luhere* (MNY. 26: 148) **J:** '〈növénynév〉 fehér here, vörös here | Klee (Trifolium)' # | ~**fasz A:** 1653 *lo fasza* (SZT. *fasz* a.); 1785 *ló-fasz* (NSZ.) **J:** 1. 1653 'a lovak hímvesszője | Penis des Pferdes' (SZT. *fasz* a.) (↑); 2. [főleg a ~t!] 1961 '〈elutasításra, ill. tagadásra használt vulgáris kifejezés〉 | 〈vulg. Ausdruck der Abweisung bzw. Verneinung〉' (ÉrtSz.) | ~**pikula A:** 1930 *lopikula* (Zolnay–Gedényi) **J:** '〈gúnyos, tréfás elutasítás, tagadás kifejezésére〉 | 〈zum Ausdruck spöttischer Abweisung bzw. Verneinung〉'

II. ~menta A: 1500 k. *Lo mentha* (MNY. 21: 141) **J:** 1. 1500 k. 'az ajakosok családjába tartozó, bíborszínű virágú növény, pereszlény | Bergminze (Satureja)' (MNY. 21: 141) (↑); 2. 1604 'a keresztesvirágúak családjába tartozó közönséges gyomnövény, zsombor | Rauke' (Szenczi Molnár: Dict.); 3. 1783 'vadon tenyésző mentafaj | wilde Minze' (NSZ.) | ~**sóska A:** 1577 k. *Lo fofkanak* (OrvK. 64) **J:** 'paréjlórom | Feldampfer' | ~**bab A:** 1791 *Ló-babot* (NSZ.) **J:** 'a bükkönnyel rokon, nagy fehér virágú takarmánynövény; nagy szemű bab | Pferdebohne (Vicia faba)' | ILYENK MÉG: ~**gesztenye** 'vadgesztenye | Roßkastanie (Aesculus hippocastanum)' (1783: NSZ.); ~**kömény** 'fűszerkömény, az ernaősvirágzatúak rendjébe és a zellerfélék családjába tartozó faj | Roßkümmel (Carum carvi)' (1838: Tzs.)

III. ~darázs A: 1525 k. *Lodaras* (MNY. 11: 82) **J:** 1. 1525 k. 'barnán csíkozott sárga potrohú, társasan élő darázs | Hornisse' (MNY. 11: 82) (↑); 2. 1590 'bögöly | Dassel' (Szikszai Fabricius: LatMSzj. 70) | ~**bogár A:** 1577 *lo bogar* (KolGl.) **J:** 1. 1577 'bögöly | Dassel' (KolGl.) (↑); 2. 1800 'lótetű | Maulwurfsgrille' (Márton J.: MNSz.–NMSz.) | ~**tetű A:** 1577 *lo tetw* (KolGl.) **J:** 1. 1577 'mezei tücsök | Feldgrille (Gryllus campestris)' (KolGl.) (↑); 2. 1702 'a tücsökök családjába tartozó, kb. 6–7 cm nagyságú kártékony rovar | Maulwurfsgrille (Gryllotalpa vulgaris)' (NySz.); 3. 1784 'pajor | Engerling' (Baróti Szabó: KisdedSz. 79) | ILYENK MÉG: ~**légy** 'bögöly | Dassel (Tabanus)' (1604: Szenczi Molnár: Dict.)

IV. ~halálában A: 1561 *lóhalálában* [🗡] (MNY. 64: 94) **J:** 'vágatva; nagyon gyorsan | in rasendem Galopp; in wilder Hast' | ~**halálban A:** 1785 *Ló halálban* (NySz.) **J:** 'vágatva, nagyon gyorsan | in rasendem Galopp; in wilder Hast'

V. ~csiszár A: 1768 *Ló-tsiszárok* (NSZ.) **J:** 1. 1768 'lókupec | Pferdetäuscher' (NSZ.) (↑); 2. 1874 'lókínozó személy | Pferdequäler' (Nyr. 3: 565); 3. 1877 'közönséges, másokon keresztül gázoló, durva ember | hundsgemeiner Kerl' (Arany J.: ÖM. 1: 322) | ~**kötő A:** 1833/ *lókötők* (NSZ.) **J:** 1. 1833/ 'lótolvaj | Pferdedieb' (NSZ.) (↑); 2. 1844 'csirkefogó | Gauner, Schelm' (NSZ.)

■ Összetett szavak előtagja, azonos a →*ló* szóval. | (⊕) Az 1. csoportban a jelentések főleg metaforikusan keletkeztek; a *lopikula* egyben szépítő megnevezés a *lőfasz* helyett. A 2. és 3. csoportban az előtag metaforikusan arra utal, hogy az így jelölt növények és állatok általában nagyobbak a szokottnál. A 2. csoport szavainak keletkezésében német minták is szerepet játszhattak; vö. *Pferdebohne*, *Roßkastanie*, *Roßkümmel*. A *lóhalálában* és a *lóhalálban*

tulajdonképpen megszilárdult ragos alakulat; vö. *halál* (→*hal*¹). Az 5. csoportban a *lócsiszar* jelentései egy elsődleges 'lóápoló, lócsutakoló' jelentésből jöttek létre; vö. →*csiszar*. A *lőkötő* utótagja eredetileg -ő képzős melléknévi igenév (→*köt*); az elnevezés arra utal, hogy a lótolvaj az állat kötelékét oldotta el. Ma a szó 2. jelentése él tréfás árnyalattal a bizalmas nyelvhasználatban.

☞ TESz. *ló-* a., *lócsiszar* a., *lóhalálában* a., *lóhere* a., *lőkötő* a., *lópikula* a.; EWUng. • Vö. *bab*, *bogár*, *csiszar*, *darázs*, *fász*, *hal*¹, *here*, *köt*, *ló*, *menta*, *sóska*, *tetű*

lóbál A: 1783 *lóbálói* [sz.] (NSz.); 1796 *lobbálja* (NSz.); NYJ. *lombál* (ÚMTsz.) **J: 1.** 1783 'taszít, lök, vet | stoßen, werfen' (NSz.) (↑); **2.** 1792 'himbál | schaukeln, schwenken' # (Baróti Szabó: KisdedSz.)

lóbáz A: 1823 *lóbázni* [sz.] (Márton J.: MNSz.–NMSz. *Umschwingen* a.); 1891 *lobbáztam* (NSz.) **J:** 'lóbál | schaukeln, schwenken'

■ Fiktív töből keletkezett származékszó. | ☞ A tö a →*lóg* szócsaládjának tövével azonos. A végződés gyakorító képző; vö. →*himbál*, *kiabál* (→*kiált*) stb. A nyelvjárási változat szó belseji *m*-je szervesen járulékhang. ☞ Ugyanebből a töből való a játszi képzőjű (N.) *lóbíta* 'hinta' (1819: NyF. 76: 53), 'lógó, fityegő dísz, cafrang' (1863: Kriza [szerk.] Vadr. 507). Valószínűleg ebből képződtek a következő, szintén népnyelvi származékszavak: *lóbítáz* 'himbáldik; himbál' (1844: NSz.); *lóbítál* 'himbál, lóbál' (1846: NSz.).

☞ Nyr. 32: 469; NyK. 51: 165; TESz.; EWUng. • Vö. *lóg*, *lót-fut*

lóbáz → **lóbál**

lobb → **lobog**

lobban → **lobog**

lobog A: 1458 *lobogo* [sz.] (OklSz.); 1781 *lobbogó* [sz.] (NSz.); NYJ. *lombog* (MTsz.) **J: 1.** 1458 '⟨könnyű, lenge tárgy⟩ lebeg, leng, ide-oda mozog | flattern' # (OklSz.) (↑); **2.** 1643/ '⟨láng⟩ fölcsap, ⟨tűz⟩ lánggal ég | lodern, flackern' # (NySz.); **3.** 1742 '⟨heves érzés, akarat, törekvés⟩ él, lángol vkiben | flammen ⟨Gefühl, Wille, Eifer⟩' (NSz.); **4.** 1786 'villog, ragyog | blinken' (NSz.); **5.** 1838 'forr; ⟨forrásvíz⟩ lötyög, locsog | siedern; hervorquellen' (NSz.) **Sz: ~ó** 1458 'zászló ⟨eredetileg mint lándzsadísz⟩ | Fahne ⟨urspr. als Lanzenschmuck⟩' (OklSz.) (↑) | **~ós** 1474 *Lobogos* [szn.] (OklSz.)

lobban A: 1550 *fellobbana* (RMKT.); 1668 *lobbontya* [sz.] (NySz.); 1742 *lobbanik* [□] (NSz.); 1789 *labbannak* (NSz.) **J: 1.** 1550 'heves érzelmre gerjed | heftig aufwallen' (RMKT.) (↑); **2.** 1577 'hirtelen láng csap belőle | sich entzünden' # (KolGl.); **3.** 1577 'villan | blinken' (KolGl.); **4.** 1577 k. '⟨láz⟩ felszökik | in die Höhe springen ⟨Fieber⟩' (OrvK. 496); **5.** 1611 'leesik | niederfallen' (Szenczi Molnár: Dict.); **6.** 1807 ? 'gyorsan elszalad, eltűnik | schnell verschwinden, weglaufen' (NSz.), 1879 'ua.' (Nyr. 8: 225) **Sz: ~t** 1611 *Lobbantani* [sz.] 'dob, vet, leejt | werfen; fallen lassen' (Szenczi Molnár: Dict.); 1636 'meggyújt | anzünden' (NySz.) | **~ékony** 1829 *lobbanékonyaságra* [sz.] (Pák: Vadászattudomány 1: 42)

lobb Δ **A:** 18. sz. *lobbot* (Thaly: VÉ. 2: 376), de vö. →*sebbel-lobbal*; 1805/ *lobra* (NSz.) **J: 1.** [~ot vet] 18. sz. 'láng | Flamme' (Thaly: VÉ. 2: 376) (↑); **2.** 1803 'érzelmi felindulás |

Aufwallung' (NSz.); 3. 1876 'gyorsaság | Schnelligkeit' (NSz.)

■ A szócsalád alapjai valószínűleg az igék, onomatopoetikus eredetűek. | (⊕) Hangalakjuk eredetileg a levegőmozgást, ill. az ezáltal keletkezett hangbenyomást jelenítette meg. A tő egy eredeti igenévszónak az igei értékű tagja lehet; a névszói értékű tagok a →*lomb* és →*lomp*. A végződés gyakorító, ill. mozzanatos képző.

■ A **lobb** valószínűleg elvonás eredménye. | (⊕) Feltehetőleg a szócsalád igéiből alkották. Lehetséges azonban az is, hogy az említett igenévszónak a névszói értékű tagja.

▣ A SZÓCSALÁDHOZ MÉG | (⊖) A nyelvújítás idején orvosi szakszóként létrehozott *lob* 'gyulladás' (1829/: NSz.) részint az igékből való elvonásnak, részint a *lobb* főnévből való szóhasadásnak a terméke.

📖 PFÉvk. 1957: 195; TESz., *lob* a. is; Benkő: FiktI. 57, 94; EWUng. • Vö. *lább, lafanc, láng, lebeg, libeg, lobonc, lomb, lombár, lomp, sebbel-lobbal*

lobonc A: 1830 *loboncz* (TudGyűjt. 14/12: 47), de vö. →*labanc*; 1861/ *labanczos* [sz.] (NSz.) J: 1. 1830 ? 'lobogó, bozontos hajzat, szörzet | zottiges Haar' (TudGyűjt. 14/12: 47) (↑), 1856/ 'ua.' (NSz.); 2. 1873 'lobogó, lefegő ruhadarab | flatterndes, herabhängendes Kleidungsstück' (NSz.) Sz: ~os 1847 *lobonczos* 'lombos, pelyhes, bojtos (növényi rész, növény) | buschig, flaumig (Pflanzeteil, Pflanze)' (Életképek 1847. márc. 6.: 310); 1856/ 'lobogó, bozontos (haj, szörzet, tollazat) | flatternd, zottig (Haar, Behaarung, Gefieder)' (NSz.)

■ Fiktív töből keletkezett származékszó. | (⊕) A tő a →*lobog* szócsaládjáéval azonos. A végződés játszi névszóképző; vö. →*lafanc*, amellyel a *lobonc* a jelentések szempontjából is szorosan összefügg. A szóhasadással keletkezett →*labanc* arra utal, hogy a *lobonc* sokkal régebbi, mint azt az adatai mutatják. (⊕) Az a magyarázat, amely szerint a *lobonc* elvonással keletkezett a *loboncos*-ból, kevésbé meggyőző.

📖 TESz. *loboncos* a.; EWUng. • Vö. *labanc, lafanc, lobog*

lóca A: 1604 *Lótza* (Szenczi Molnár: Dict.); 1736 *lócról* (Nyr. 25: 414) J: 1. 1604 'pad | Sitzbank' (Szenczi Molnár: Dict.) (↑); 2. 1791 'polc | ein horizontal angebrachtes Brett als Regal' (NSz.); 3. 1816 'ágy, egy fajta pricecs | Bett, Art Pritsche' (Gyarmathi: Voc. 46)

■ Szláv, valószínűleg szlovák jövevényszó. | (≡) Szlk. *lavica* 'pad; gyaloghíd'; – cseh *lavice*, (N.) *lajc, lajce* 'pad'; ukr. (N.) *лавиця* 'ua.'; stb. [< szláv **lava* 'ua.']. (⊕) A *lóca* forma létrejöttében a szláv szó második nyílt szótagi magánhangzójának kiesését követő különféle hangváltozások játszottak szerepet; vö. →*pióka*. A *lóc* változathoz vö. →*kolbász*, →*lapát* stb.

📖 Kniezsa: SzIJs. 317; TESz.; EWUng. • Vö. *lóka*

locs → *locsol*

locsan → *locsol*

locsant → *locsol*

locska → *locsol*

locskál → *locsol*

locskol → *locsol*

locsog → *locsol*

locsogat → *locsol*

locsol **A:** 1542 *Locholo* [sz.] [szN.] (MNY. 26: 148); 1558 *locsolni* [✂] [sz.] (NádLev. 26) **J:** 1. 1558 'löttyögtet | schütteln (Flüssigkeit)' (NádLev. 26) (↑); 2. 1604 'fecseg, locsog | schwatzen' (Szendzi Molnár: Dict. *Fútió* a.); 3. 1604 'önt; öntöz | aus-, ergießen; begießen' # (Szendzi Molnár: Dict. *Kiloczolom* a.); 4. 1792 'pacskol, lubickol | planschen' (Baróti Szabó: *KisdédSz.*)

locs **A:** 1551 *locsépcse* [✂] [sz.] (MNY. 64: 94); 1585 *lotspots* (Cal. 357); 1631 *locsos* [✂] [sz.] (OklSz.), de vö. → *loncsos*; 1750 *lots* (Wagner: Phras. *Coenum* a.); 1754 *lots-póts* (NSz.); 1819 *lotts* (NSz.) **J:** <FN> 1. 1551 'sár, locspocs | Schlick, Quatsch' (MNY. 64: 94) (↑); 2. 1766 'minden lében kanál | Hans in allen Gassen' (NSz.) | <MSZ> 1805 'a loccsanás hangjának utánzására | schwapp' (NSz.)

locsogat **A:** 1560 k. *lochogatok* (GyöngySzt. 4140.) **J:** 1. 1560 k. 'habzsol, lefetyel | gierig fressen' (GyöngySzt. 4140.) (↑); 2. 1604 'mozgat, löttyögtet | schütteln (Flüssigkeit)' (Szendzi Molnár: Dict.); 3. 1780 'fröcsköl, bemocskol | bespritzen, beschmutzen' (NSz.); 4. 1788 'fecseg, locsog | schwatzen' (NSz.)

locsog **A:** 1604 *Loczagoc* (Szendzi Molnár: Dict.); 1604 *loczoghjon* (Szendzi Molnár: Dict. *Spiffaméntum* a.) **J:** 1. 1604 'loccsanva ömlik, folyik | plätschernd strömen' (Szendzi Molnár: Dict.) (↑); 2. 1771 'fecseg | schwatzen' # (Kreszn.)

loccsan **A:** 1608 Széllyel *loczannyanac* [n-j] (NySz.); 1616 *loczcziant* [sz.] (NySz.) **J:** 'placsan, spriccel | platschen, spritzen' #

loccsant **A:** 1617 *lotsantotta* (NySz.); 1668 *elloccsantád* [✂] (NySz.) **J:** 1. 1617 'hirtelen önt, úgyhogy loccsan | vergießen, verspritzen, daß es platscht' # (NySz.) (↑); 2. 1808 'fecseg, kibeszél | ausschwatzen' (Sándor I.: Toldalék)

locskál **A:** 1748 *lotskálnak* (NSz.); 1795 k. *lutskálni* [sz.] (NSz.) **J:** 'hempereg; pocskol, lubickol | sich herumwälzen; planschen'

locska **A:** 1774 *lotskák* (NSz.) **J:** <MN> 1. 1774 'fecsegő | schwatzhaft' (NSz.) (↑); 2. 1848 'locsogó, csobogó (patak stb.) | plätschernd (Bach usw.)' (NSz.) | <FN> 1808 'a verébszerűek rendjébe tartozó énekesmadár, csonttollú madár | Seidenschwanz' (Sándor I.: Toldalék *Bubos rigó* a.)

locskol **A:** 1784 *lotskola, lutskolom* (Baróti Szabó: *KisdédSz.* 67, 53); 1861 *licskolni* [sz.] (MNysz. 6: 215) **J:** 1. 1784 'pizskol, bemocskol | beschimpfen' (Baróti Szabó: *KisdédSz.* 67, 53) (↑); 2. 1810 'öblöget, mos | spülen' (NSz.); 3. 1834 'locsol, öntöz | begießen, bespritzen' (Kassai: Gyökerész 3: 301); 4. 1835 'pacskol | planschen' (Tzs. *Platschen* a.)

■ Onomatopoetikus eredetű szócsalád tisztázatlan viszonyú tagokkal. | (Ⓐ) Hangalakja a szétfröcskölődő víz, sár stb. hangját jeleníti meg. Lehetséges, hogy a szócsalád tagjai egy eredeti ige névszóból származnak; ebben az esetben a *locs* a névszói értékű tag, az ige pedig az igei

értékű többől keletkeztek különféle képzőkkel. Azonban az sem zárható ki, hogy a *locs* elvonás az igékből. A *tő* a →*lotyog*, →*lucskos* stb. szócsaládokéval függ össze. A *locska* keletkezéséhez vö. →*fecske*, →*lepke* stb.; de lehet elvonás is a *locskál* igéből. Főnévi jelentéséhez vö. lat. (tud.) *Bombycilla garrulus* 'csonttollú madár', amelyben a *garrulus* jelentése 'fecsegő'. (⊖) Ugyanebből a többől való a *locsadék* 'rossz, híg étel, kotyvalék' (1787: NSz.), 'zűrzavar' (1821: NSz.) főnév, valamint a *loccsint* 'hirtelen önt úgy, hogy loccsan' (1874: Nyr. 3: 230) ige. A szintén idetartozó (N.) *licslocs* 'híg sár, locspocs' (1777: NSz.), 'locsogó, fecsegő' (1787: MNy. 65: 343), 'híg' (1879: Nyr. 8: 94) ikerszó játszi alkotás a *locs*-ból.

📖 MNy. 9: 388; Nyr. 59: 217; TESz., *licslocs* a. is, *locsog* a. is; EWUng. • Vö. *latyak*, *lecsó*, *lecsperdi*, *locspocs*, *loncsos*, *lotyog*, *lucskos*, *lustos*

locspocs A: 1551 *locsé-pocsé* [✍] [sz.] (MNy. 64: 94); 1585 *lotspots* (Cal. 357); 1788 *Lucs-pocsba* (NSz.); 1816 *Lics-pocs* (Gyarmathi: Voc. 99) **J:** <FN> **1.** 1551 'híg sár | Matsch, Quatsch' (MNy. 64: 94) (↑); **2.** 1895/ 'kotyvalék, lötty; rossz, hitvány étel | Gemisch; Fraß' (NSz.) | <MN> **1.** 1754 'üres, haszontalan | leer, unnütz' (NSz.); **2.** 1789/ 'nedves, sáros; piszkos | schlickerig; schmutzig' (NSz.)

■ Összetett szó, ikerszó. | ⊕ A *locs* (→*locsol*) + *pocs* (→*pocsaték*) szavak mellérendelő összetétele. Az első adat szóvégi hangja valószínűleg játszi névszóképző.

📖 MNy. 50: 275; TESz.; EWUng. • Vö. *locsol*, *pocsaték*

lóden A: 1788 *Loden* (NSz.); 1896 *lóden-ruhát* (NSz.) **J:** 'durva gyapjúból szőtt, posztóhoz hasonló, bolyhos felületű szövet | Loden'

■ Német jövevényszó. | ⊖ Ném. *Loden* 'gyapjúsövet v. posztó', *loden* 'lódenből való' [germán eredetű; vö. óész. germ. *loði* 'bolyhos kabát'; ang. (óang.) *lopa* 'kabát, takaró'; stb.] ⊗ Megfelelői: ang. *loden* 'lóden'; fr. *loden* 'ua.'; stb.

📖 TESz.; EWUng.

lódíng Δ A: 1578 *Lodink* (Oklsz.); 1597 *lodingok* (Oklsz.); 1631 *Lodengostul* (MNy. 80: 253); 1639 *lódíngot* [✍] (MonTME. 1: 85); 1846 *lóringodra* (NSz.); NYJ. *róling* (ÚMTsz.) **J:** **1.** 1578 'lőfegyverbe való töltet, töltény | Pulverladung, Patrone' (Oklsz.) (↑); **2.** 1592 'lőporzacskó, lőporszaru; tölténytáska | Pulverbeutel, Pulverhorn; Patronentasche' (Oklsz.) (OklszPótl.); **3.** 1802 'vállsízj, vállöv | Schulterriemen, Wehrgehänge' (NSz.)

■ Német (baj.-osztr.) jövevényszó. | ⊖ Ném. (baj.-osztr.) *loding*, *loding* 'lőportöltet, töltény', – ném. *Ladung* 'rakomány; lőportöltet <ágyúban>' [< ném. *laden* 'megrak; lőszerrel ellát; stb.']. ⊗ Megfelelői: szbhv. (R. Kaj) *loding* 'töltény, lövedék'; le. *ladunek* 'rakomány; töltény'; stb. ⊕ A 2. és a 3. jelentés metonimikus.

📖 TESz.; EWUng. • Vö. *láda*

lódít → *lóg*

lódul → *lóg*

lófő Δ **A:** 1487 *lofew* (OkI Sz.); **J:** 'egy fajta kiváltságos helyzetű, jogállású székely ember a feudalizmus idején Magyarországon | privilegierter Szekler'

■ Összetett szó. | ⊕ **A** → *ló* + *fő* (→ *fej*²) birtokos jelzős, jelöletlen, alárendelő összetétele. A szó arra utalhat, hogy a gyalogos közszekelyekkel szemben a székelységnek ez a része lovon harcolt. ⊕ **Az** előtagnak a vog. *lū* 'tíz' szóval való egybevetése téves. ⊙ **Ma** a történelemtudomány szakszava.

📖 TESz.; MNy. 74: 76; EWUng. • Vö. *fej*², *ló*

lófrál **A:** 1873 *Lofrál* (Nyr. 2: 92); 1878 *lófrál* (Nyr. 7: 187) **J:** 'csavarog, kószál | sich herumtreiben; herumlaufen'

■ Bizonytalan eredetű, talán német jövevényszó. | ⊖ Vö. ném. (R.) *laufen* 'futáshoz késztetést érez' [< ném. *laufen* 'fut']. Vö. még ném. *Lauferei* 'szaladgálás', (N.) *laufer* 'futó személy; bírósági küldönc; versenyfutó; stb.'. ⊕ **A** származtatás nehézsége egyebek között az, hogy a német ige személytelen jellegű. Az *ál* végződés a *flangál* (→ *flangíroz*) és hasonló szavak hatására keletkezhetett. ⊖ **A** (R.) *ófrikál* 'csavarog, kószál; házról házra látogat' (1792: Baróti Szabó: KisdedSz. 141) és *ófrál* 'ua.; szaladgál; kéreget; udvarol' (1834: Kassai: Gyökerésző 3: 196) igék idetartozása bizonytalan. ⊕ **Ezért** az a származtatás, amely a *lófrál*-t közvetítésükkel a latinra vezeti vissza, kevésbé valószínű. ⊙ **A** *lófrál* nyelvjárási szóból vált a bizalmas, köznyelvi jellegű nyelvhasználat elemévé.

📖 TESz.; EWUng.

lóg **A:** 1409 ? *Logo* [sz.] [SZN.] (OkI Sz.); 1578 *logatuan* [sz.] (Bornemisza: ÖrdKís. 141); 1585 *Loggatatlan* [sz.] (Cal. 516); 1598 *logatod* [sz.] (: NySz.); NYJ. *long* (ÚMTsz.) **J:** 1. 1578 'függ; himbálódzik, csüng | herabhängen; baumeln' # (Bornemisza: ÖrdKís. 141) (↑); 2. 1585 'inog, tántorog | wackeln' (Cal. 516) (↑); 3. 1841 'tétlenül időzik; ténfereg, csavarog | bummeln; umhergehen' # (NSz.); 4. 1898 'adós, tartozik vkinek | schuldig sein' (Dobos: DiákSz.); 5. 1914 'megszökik, elmenekül | fliehen, entweichen' (Nyr. 43: 233); 6. 1930 'hiányzik, mulaszt | schwänzen' (Nyr. 59: 220) **Sz:** ~**at** 1578 [sz.] (Bornemisza: ÖrdKís. 141) (↑) | ~**ós** 1744 *logos* kocsi 'ide-oda himbálódzó, csüngő, függő | hin und her baumelnd' (MNy. 60: 370); 1792 'munkakerülő | arbeitsscheu' (Baróti Szabó: KisdedSz.)

lódít **A:** 1641 *lódítád* [?] (NySz.); 1779 u. *lodittyá* [t-j] (NSz.) **J:** 1. 1641 'odébb dob, vet, taszít | werfen, stoßen' # (NySz.) (↑); 2. 1790 'megver, elpáhol | durchprügeln' (NySz.); 3. 1803 'füllent | flunkern' # (NySz.)

lódul **A:** 1641 *lodul* (NySz.); 1711 e. *ellódúltam* (MonÍrók. 27: 45) **J:** 1. 1641 'indul, kezdődik | losgehen, anlaufen' (NySz.) (↑); 2. 1711 e. 'nyugvó állapotából kimozdul, lendül; sietve mozdul, indul | (von einem heftigen Anstoß) plötzlich in Bewegung od. in Schwung kommen (schwerer Gegenstand); schnell weggehen' # (MonÍrók. 27: 45) (↑); 3. 1720 'útra kel | sich auf den Weg machen' (NySz.); 4. 1778 'odább áll, elkotródik | sich schnell wegmachen' # (NSz.)

■ Örökség finnugor kori többől magyar képzéssel. | ⊖ **A** tőhöz vö. ? vog. (AK.) *k_oän-lonxaj-* 'idő előtt szül' (*k_oän* 'kifelé'); zürj. (Sz.) *led-* 'betol; kihajít; kimer'; votj. (R.) *ledj-* '(ki)mer'; cser. (KH.) *lonya-* '(levegőbe) szór'; md. (E.) *kotst l'ije-*, (M.) *kotf l'ije-* 'láncfonalat felhúz' (*kotst*, *kotf* 'szövet, vászon'); finn *luo-* 'teremt; meghatároz; ledob, kidob; <nő> elvetél'; lp. (L.) *lågji-* 'leemel <fazekat a tűzről>' [fgr. **loje-* 'dob, eltaszít']. ⊕ **A** szó belseji magánhangzó változásához vö. → *néz*, → *nyúz* stb. A végzések -g gyakorító képző, -*dít* kezdő-műveltető, ill. -*dul* kezdő-mozzanatos képző; vö. *forog* (→ *fordít*), → *inog* : → *indít* stb. A *lóg* kései *long* változatában szervesen járulékhang található. A *lóg* 4–6. jelentése a 3. alapján keletkezett; az

argóból jutottak a köznyelv bizalmas rétegébe. (◡) A (N.) *lódint* 'odébb dob, taszít' (1812: NSz.) az *-int* mozzanatos képzővel jött létre a *lódít* hatására is; viszonyukhoz vö. *hajint* : →*hajít*.

📖 NyK. 51: 166; StSl. 16: 211; TESz.; MSzFE.; Nyr. 103: 84; EWUng. • Vö. *lóbál*, *lót-fut*, *lőgérezik*

logika **A:** 1517 *logicaban* (DomK. 217); 1708 *Logikai* [sz.] (Pápai Páriz: Dict. *Lōgicus* a.); 1763 *Logyikával* (NSz.); 1787 *Lógyikáig* (NSz.); 1816 *Logyike* (Gyarmathi: Voc.) **J:** 1. 1517 'a gondolkodást mint az igazság feltárásának eszközét vizsgáló és a gondolkodás formáit, törvényeit rendszerbe foglaló tudomány neve | Logik' (DomK. 217) (↑); 2. 1834 'ésszerűség, következetesség | Folgerichtigkeit' (NSz.) **Sz:** ~**tlan** 1831/ *logikátlan* (NSz.)

logikus **A:** 1628 *Logicusoc* (RMKT.XVII. 8: 494); 1783 *Logikusok* (NSz.); 1871 *logyikus* (NSz.) **J:** <FN> 1628 'a logikával mint tudománnyal foglalkozó személy | Logiker' (RMKT.XVII. 8: 494) (↑) | <MN> 1. 1648 'a logikában előforduló | in der Logik vorkommend' (CorpGr. 700); 2. 1882 'a logika szabályainak megfelelő; következetes, ésszerű | logisch; folgerichtig' (MagyLex. 11: 432)

■ Latin jövevényszó. | (≡) Lat. *logice, logica* 'gondolkodástan' [< gör. *λογική (τέχνη)* 'szónoklattan; gondolkodástan', *λογικά* [többes szám] 'ua.'] | lat. *logicus* 'a logikát illető; logikus, ésszerű' [< gör. *λογικός* 'a beszédet, az értelmet illető; ésszerű' < gör. *λόγος* 'beszéd, szó']. (≈) Megfelelőik: ném. *Logik* 'logika', *Logiker* 'logikus <fn>', *logisch* 'logikus <mn>'; fr. *logique* 'a logikát illető'; stb. (△) Egyes változatok szó belseji gy-s ejtéséhez vö. →*angyal*, →*spongya* stb.; a *logikus* szónévi s-éhez vö. →*ámbitus*, →*glóbus* stb.

📖 TESz.; EWUng. • Vö. *biológia*, *dialógus*, *epilógus*, *etimológia*, *filológus*, *ideológia*, *katalógus*, *kollokvium*, *lexikon*, *meteorológia*, *mitológia*, *monológ*, *prológus*, *teológus*

logikus → *logika*

lohad **A:** 1456 k. *meghlohadh* (SermDom. 2: 636) **J:** 'zsugorodik, kisebb lesz; apad, csökken | zusammenfallen, schrumpfen; abnehmen, nachlassen' #

lohaszt **A:** 1648 *meg-lohasztani* [sz.] (NySz.) **J:** 'elmulaszt, enyhít, csökkent, okozza, hogy vmi alábbhagyjon | vertreiben, abflauen machen'

■ Onomatopoetikus eredetűek. | (△) A *tő* a →*lohol* szócsaláddal azonos. A végződés kezdőgyakorító, ill. műveltető igeképző. A legrégebbi adatok a lobos, tüzes daganatok, sebek apadási, lappadási folyamatára utalnak; ez a ma is gyakori jelentés valószínűleg a tűz kialvás előtti utolsó lobbánásainak és a gyulladt daganatok lappadási folyamatának hasonlósága révén kapcsolódik a →*lohol* szócsaládjához.

📖 MNy. 43: 189; TESz. *lohad*¹ a.; EWUng. • Vö. *leh*, *lohol*

lohaszt → *lohad*

lohog → *lohol*

lohol **A:** 1554 *loholtata* [sz.] (Tinódi: Cronica L3b); NYJ. *lihol* (MTsz.) **J:** 1. 1554 'üt, ver, püföl | prügeln' (Tinódi: Cronica L3b) (↑); 2. 1790 'lihegve siet | keuchend eilen' (NSz.); 3. 1807 'liheg | keuchen' (NSz.); 4. 1838 'takarodik, kotródik | sich packen' (Tzs.)

lohog × **A:** 1720 *lohogva* [sz.] (NSz.); 1833 *lohongva* [sz.] (NSz.) **J:** 1. 1720 'liheg | keuchen' (NSz.) (↑); 2. 1810 'buzog, pezseg, forr | brausen, wallen' (NSz.); 3. 1810 'csapdos, verdes, lobog | flattern' (NSz.); 4. 1810 'a vízben hánykodik | auf dem Wasser treiben' (NSz.); 5. 1838 'takarodik, kotródik | sich trollen, sich packen' (Tzs.)

■ Onomatopoetikus eredetűek. | ⊕ Eredetileg valószínűleg a lihegés és különféle légmozgások hangját jelenítették meg. A tö a →*lohad* szócsaláddal azonos. A végződés gyakori képzők. A *lohol* jelentései közül a 3. lehetett az eredeti, ma pedig főleg a 2.-ban használatos. A szócsalád mozgást kifejező jelentései metonimikusan keletkeztek a hangutánzást kifejezőkből. ⊖ Ugyanebből a töből való a (R.) *lohint* 'lihegve siet' (1848: NSz.), valamint a (N.) *lohajt* 'ua.' (1866: NSz.) és *lohad* 'ua.; útra kel, megy, halad' (1873: NyK. 10: 334). ⊖ Valószínűleg szintén idetartozik a ? (R.) *löhajt* 'püföl, páhol' (1843: NSz.).

📖 MNy. 40: 304; TESz.; Benkő: FiktI. 152; EWUng. • Vö. *leh, lohad*

lojális **A:** 1819 *Loyal* (MKurir 1819. nov. 30.: 342); 1835 *Loyal* [ES. NEM M.] (Kunoss: Gyal.); 1848/ *lojális* (NSz.) **J:** 'törvény szerinti, legális; előjáróhoz hű | legal; treu den Vorgesetzten gegenüber'

lojalitás **A:** 1823 *Lojalitásnak* (HazKülfTud. 1823. nov. 26.: 344); 1870 *loyalitása* (NSz.) **J:** 'lojális, hű magatartás | Loyalität'

■ Német jövevényszók. | ⊕ Ném. *loyal* 'lojális' [< fr. *loyal* 'ua.' (lat. *legalis* 'törvényes'; vö. →*legális*)] | ném. *Loyalität* 'lojalitás'. ⊗ Megfelelők: ang. *loyal* 'lojális', *loyalty* 'lojalitás'; cseh *lojální* 'ua.', *lojalita* 'ua.'; stb. ⊕ A magyar szavak végződése latinosítással jött létre.

📖 TESz.; EWUng. • Vö. *legális*

lojalitás → *lojális*

lok × **A:** 1505 *Lokud* [sz.] [HN.] (MNy. 44: 52); 1816 *Lok* (Gyarmathi: Voc. 99) **J:** 1. 1505 ? 'lapály | Niederung' (MNy. 44: 52) (↑), 1816 'ua.' (Gyarmathi: Voc. 99) (↑); 2. 1505 ? 'két hegy közötti völgy, szoros | Tal zwischen zwei Bergen, Engpaß' (MNy. 44: 52) (↑), 1838 'ua.' (Tsz.); 3. 1916 'rét | Wiese' (Nyr. 45: 235)

■ Jövevényszó, valószínűleg az ukránból. | ⊕ Ukr. (N.) *лук* 'füves lapály' [eredetéhez vö. →*lanka*]. Vö. még cseh *palouk* 'kis rét'. ⊕ Székely nyelvjárási szó. ⊕ A →*lyuk* szóból szóhasadással való magyarázata kevésbé valószínű.

📖 MNy. 44: 52; TESz.; Nyr. 103: 366; EWUng. • Vö. *lanka*

lóka × **A:** 1623 *lokak* (MNy. 80: 254); 1784 *lóka* (Baróti Szabó: KisdedSz. 51) **J:** 'pad, lóca | Sitzbank'

■ Szlovák (K.) és ukrán jövevényszó. | ⊕ Szlk. (K.) *lavka*, – szlk. *lávka* 'pad; gyaloghíd'; ukr. *лавка* 'pad; pult; polc' [eredetéhez vö. →*lóca*]. Megfelelői más szláv nyelvekben is megtalálhatók.

📖 Kniezsa: SzIJs. 318; TESz.; EWUng. • Vö. *lóca*

lokál A: 1835 *local* [ES. NEM M.] (Kunoss: Gyal.); 1842 *localéjában* (NSz.); 1913 *lokál-jában* (NSz.) J: 1. 1835 ? 'hely; helyiség | Ort; Raum, Räumlichkeit' (Kunoss: Gyal.) (↑), 1842 'ua.' (NSz.) (↑); 2. 1913 'táncos (éjszakai) mulatóhely | Nachtlokal' (NSz.) (↑)

■ Nemzetközi szó. | (≡) Ném. *Lokal* 'hely, helyiség; vendéglő'; ang. *locale* 'hely, helyiség'; fr. *local* 'ua.'; stb. A franciából terjedt el [< fr. *local* 'helyi' (lat. *localis* 'ua.').] (⇒Δ) A magyarba főleg német közvetítéssel került át. Ma a 2. jelentésben él; vö. ném. *Nachtlokal* 'éjszakai mulató(hely), lokál'. (⊖) Ugyanerre az etimonra megy vissza a (R.) *lokál* 'elhelyez; odaad' (1552: MNy. 80: 254) ige; ez a lat. *locare* 'elhelyez, helyére tesz; bérbe ad' átvétele. Szintén erre az etimonra vezethető vissza a *lokális* 'helyi' (1796: NSz.); ez a melléknév a lat. *localis* 'ua.' szóból származik. Az ugyancsak idetartozó *lokalizál* 'helyhez köt; vminek a terjedését megakadályozza' (1865: Babos: KözhSzt. *loca* a.) ige pedig a ném. *lokalisieren* 'ua.' átvétele.

📖 TESz., *lokalizál* a. is; EWUng. • Vö. *lokomotív, lugas, oszlop, stóla*

lokni A: 1784 *Laklikat* (NSz.); 1845 *Locknik-at* (NSz.); 1864 *loknikat* (NSz.) J: 'göndör hajfűrt, hajtincs | geringelte Haarsträhne'

■ Német (baj.-osztr.) jövevényszó. | (≡) Ném. (baj.-osztr.) *lock-n* 'göndör hajfűrt, hajtincs', – ném. *Locke* 'ua.' [germán eredetű; vö. ang. *lock* 'göndör hajfűrt, hajtincs'; svéd *lock* 'ua.'; stb.]. (≈) Megfelelői: szbhv. *lokna* 'ua.'; cseh (N.) *lokna* 'ua.'; stb. (Δ) A *ni* végződéshez vö. →*dózni*, →*fecni* stb. A *li* végződésű változat a →*cetli*, →*hecsedli* stb. mintájára jött létre.

📖 TESz.; EWUng.

lokomotív Δ A: 1836 *locomotiv* (HasznMul. 1836. febr. 27.: 131); 1910 *lokomotív* (Kelemen B.: IdSz.) J: 'mozdony | Lokomotive'

■ Nemzetközi szó. | (≡) Ném. *Lokomotive* 'mozdony'; ang. *locomotive* 'ua.'; fr. *locomotive* 'ua.'; stb. Az angolból terjedt el [< ang. *locomotive engine* 'helyzetváltoztató erőgép'; vö. lat. (ú.) *locomotivus* 'mozgó, helyét változtatni képes']. (⇒Δ) A magyarba főleg német közvetítéssel került át.

📖 TESz.; EWUng. • Vö. *lokál, motívum*

loll Δ A: 1585 *lollya* [ll-j] (Cal. 795); NYI. *lolja* [□]; *lollás* [sz.]; *lolu* [□]; *lolva* [□] (MTsz.) J: 1. 1585 'sódar, sonka | Schinken' (Cal. 795) (↑); 2. 1885 'torkospecsenye: a disznó torkán az állától a két első lábáig terjedő hús | Art Schweinsbraten' (Nyr. 14: 279)

■ Valószínűleg örökség az ugor korból. | (≡) Vog. (T.) *lejäl*, (Szo.) *lāyal* 'láb'; osztj. (V.) *layal* 'tenyér', (DT.) *laχal* 'ua.; állat lába; mancs' [ugor **l8lk3* 'kéz, láb, mancs']. (Δ) Az egyeztetés nehézsége az obi-ugor szavaknak a magyarétól némileg eltérő jelentése; szomszédos testrészek ősi etimológiai összefüggéséhez vö. mégis →*ágyék*. A szó belseji **lk* > m. *ll* hangváltozáshoz vö. →*áll*¹, →*toll* stb. Néhány alakváltozat szóvégi magánhangzója elhomályosult E/3. személyű birtokos személyjel; vö. →*epe*, *orja* (→*orr*) stb. A 'sonka' jelentés metonímia a feltehető eredeti 'láb' jelentésből. (Δ) A *loll* és a →*gyalog* etimológiai összekapcsolása kevésbé valószínű.

📖 Nyr. 42: 281; UngJb. 15: 590; TESz.; MSzFE.; UEW. 3: 8; EWUng.; Honti: NyÓtör. 97

lom¹ A: (†1135) 1262 e. ? *Lom* [HN.] (Györffy: ÁMTF. 3: 183); 1572 *lomnal* (MNy. 63: 91) J: 1. (†1135) 1262 e. ? 'száraz gally, rózse | dürre Zweige, Reisig' (Györffy: ÁMTF. 3: 183) (↑),

1572 'ua.' (MNY. 63: 91) (↑); **2.** 1786 'mindenféle haszontalan holmi, kacat | Plunder, Kram' # (NSz.)

■ Szláv, talán szlovák jövevényszó. | (≡) Szlk. *lom* 'törés; kőfejtő, kőbánya', (N.) 'kacat, limlom'; – szbhv. *lom* 'törés; ágtörmelék, összetört fák'; or. *lom* 'törés; bontórúd, feszítővas'; stb. [indoeurópai eredetű; vö. ír *laime* 'balta, fejsze'; ném. (ófn.) *lam* 'béna, nyomorék'; stb.].

📖 Kniezsa: SzlJsz. 685; NytudÉrt. 50: 33; TESz. *lom*² a.; EWUng. • Vö. *lemez, limlom*

lom² Δ A: (†1135) 1262 e. ? *Lom* [HN.] (Györffy: ÁMTF. 3: 183); 1767 *lom* (Pápai Páriz–Bod: Dict.); 1803 *Lam* (NSz.) **J:** **1.** 1767 'zúzmara, dér | Rauhref' (Pápai Páriz–Bod: Dict.) (↑); **2.** 1803 'latyak, csatak | Matsch' (NSz.) (↑); **3.** 1813 'harmat | Tau (Niederschlag)' (NSz.)

■ Valószínűleg örökség a finnugor korból. | (≡) Zürj. (Sz.) *lijm* 'hó'; votj. (Sz.) *lijmi* 'hó'; cser. (KH.) *lām* 'hó'; md. (E.) *lov, loj*, (M.) *lov*: 'hó'; finn *lumi* 'hó'; ? lp. (norv.) *lobma* 'hó' [fgr. **lume* 'ua.']. (⊕) A magyarban az eredeti jelentésből egyrészt az 1. (majd ebből a 3.), másrészt (az 'olvadó hó' árnyalat közvetítésével) a 2. jött létre. (⊖) Tisztázatlan idetartozású a (R.) *lemus* 'jeges szél' (1566: NySz.).

📖 FUF. 3: 104; TESz. *lom*¹ a.; MSzFE.; EWUng.

lomb A: 1213/ ? *Lomb* [HN.] (VárReg. 388.); 1509 *lombosfarkunak* [sz.] (MNY. 10: 235) **J:** **1.** 1213/ ? 'fa, bokor levélzete; leveles ág | Laub; laubiger Zweig' # (VárReg. 388.) (↑), 1577 'ua.' (KolGl.); **2.** 1509 'bozontos szörzet | Zottelhaar' (MNY. 10: 235) (↑) **Sz:** ~**os** 1509 'bozontos szörzetű | zottelhaarig' (MNY. 10: 235) (↑); 1708 'csomós, bolyhos, durva szövésű (kelme) | belaubt' (Pápai Páriz: Dict. *Amphimallum* a.) | ~**ozat** 1816/ *lombozat* (NSz.)

■ Onomatopoetikus eredetű. | (⊕) Szorosan összefügg a →*lomp* főnévvel; a két szó között szóhasadás ment végbe. A *lomb* és →*lomp* névszói értékű tagjai egy eredeti igenévszónak, amelynek igei értékű tagjából a →*lobog* keletkezett. A szó belseji *m* szervetlen járulékhang. Az eredeti jelentés 'lobogó, lengő, lebegő vmi' lehetett. Összekuszált növények, növényi elemek és hajzat, szörzet közös eredetű elnevezéséhez vö. →*bozót* : →*bozontos*, →*fan*. A *lomb* a nyelvtörténet folyamán elavult, a nyelvújításkor elevenítették fel. – Lehetséges, hogy az első adat nem ide, hanem a *Lambertus* [SZN.]-hez tartozik.

📖 TESz.; MNY. 70: 205; EWUng. • Vö. *láng, lobog, lombár, lombfűrész, lomp*

lombár × A: 1786 *lombár* (MNY. 65: 343) **J:** <MN> **1.** 1786 'nagy, szétálló (marhaszarv); ilyen szarvú (marha) | weit auseinanderstehend (Viehhorn); mit solchen Hörnern (Vieh)' (MNY. 65: 343) (↑); **2.** 1882 'nagyon nagy | zu groß' (Nyr. 11: 28) | <FN> 1840 'nagy, testes ökör, ló | Ochse, Pferd von großem Wuchs' (MNY. 12: 44)

■ Bizonytalan eredetű, talán származékszó. | (⊕) Végző soron esetleg egy eredeti igenévszóból származik, amelynek névszói értékű tagja a →*lomb* és a →*lomp* (vö. ezek származékainak néhány jelentését), és amelynek igei értékű tagjából a →*lobog* keletkezett. A ritkán előforduló -*ár* névszóképző itt inkább deverbális funkcióban állhat; vö. →*búvár*. A magyarázatnak főleg jelentéstani nehézségei vannak. (⊖) A keleti nyelvjárások szava.

📖 TESz.; EWUng. • Vö. *lobog, lomb, lomp*

lombard A: 1405 k. *lambard* (SchlSzej. 524.); 1435 k. *lu[m]bard* (SoprSzej. 115.); 1538 *lombardorzag* (Pesti: Nomenclatura R1); 1604 *Lombardus* (Szenczi Molnár: Dict. *Langobárdi*

a.); 1787/ *Lombárd* (NSz.) **J:** <FN> **1.** 1405 k. 'lombardiai ember | Einwohner der Lombardei, Lombarde' (SchlSzej. 524.) (↑); **2.** 1787/ 'longobárd ember | Langobarde' (NSz.) (↑); **3.** 1854 'zálogház | (Pfand)leihhaus, Versatzamt' (Heckenast: IdSzT.); **4.** 1870/ 'zálogkölcson | Beleihung von Wertpapieren, Pfandleihe' (NSz.) | <MN> 1538 'lombardiai | lombardisch' (Pesti: Nomenclatura R1) (↑)

■ Vándorszó. | (≡) Ném. *Lombarde* 'lombardiai ember', (N.) 'pénzváltó, zálogkölcsonzó', ném. *Lombard* 'zálogkölcson', (R.) 'zálogház'; fr. *lombard* 'lombardiai ember; longobárd; pénzváltó, zálogkölcsonzó; zálogház'; ol. *lombardo*, (R.) *lumbardo* 'lombardiai ember; longobárd', (R.) 'zálogkölcsonzó'; stb. Vö. még lat. (k.h.) *Lombardi* [többes szám] 'lombardiai ember, különösen kereskedő, üzletember' [< lat. *Langobardi* [többes szám], *Longobardi* [többes szám] 'longobárd']. (⇒△) A magyarba a latinból és az olaszból került át; az újabb jelentések elsősorban a németből származnak. (∼) Idetartoznak: *Longobárdia* [HN.] (1559: Székely I.: Krón. 153a); *longobárd* 'egykori keleti germán néptörzs tagja' (1791: MTSZ. 7448021). Ezek közvetlenül a többes számú lat. *Longabardi* (↑) szóra mennek vissza. (△) A *lombard*-nak kizárólag a latinból való származtatása téves.

📖 TESz.; ABpL. 10: 109; EWUng. • Vö. *bárd*¹, *prolongál*

lombfűrész **A:** 1872 *Lombfűrész* (BorsszemJ. 1872. dec. 15.: [12]) **J:** 'finom pengéjű kézfűrész | Laubsäge'

■ Német mintájú tükörfordítás, összetett szó. | (≡) Vö. ném. *Laubsäge* 'lombfűrész'. Ez a szerszám eredetileg lomb formájú díszítmények kialakítására szolgált. (△) A magyarban a→*lomb* + →*fűrész* tagok összetétele.

📖 TESz.; EWUng. • Vö. *fűrész*, *lomb*

lombik **A:** 1530–1586 *alombik* (Nyr. 26: 170); 1577 k. *alembiconban* (OrvK. 35); 1588 *lombokban* (NySz.); 1661 *lombikokban* (NySz.); 1679 *Lumbich* (MNY. 80: 254) **J:** **1.** 1530–1586 'lepárló edény | Destillierkolben' (Nyr. 26: 170) (↑); **2.** 1690 'kisebb, gömbölyű, hasas, szűk nyakú, tűzálló üvegedény, amelyet vegytani kísérletezésre használnak | Retorte' (NSz.)

■ Vándorszó. | (≡) Ang. *alembic* 'lepárló edény, lombik'; sp. *alambique* 'ua.'; fr. *alambic* 'ua.'; ol. *alambicco*, *lambicco* 'ua.'; stb. Vö. még lat. (k.) *alembicum* 'ua.'. Forrása a gör. *ἀμβιζ* 'ua.', az arab *al-anbīq* 'ua.' közvetítésével. (⇒△) A magyarba főleg a latinból került át. (△) A *lombik* forma a feltehetőleg névelőnek felfogott szókezdő *a* elhagyásával keletkezett; vö. →*lóránt*, →*patika* stb.

📖 EtSz. *alombik* a.; TESz.; EWUng.

lomha **A:** 1585 ? *luhnya* (Cal. 459); 1611 *Luhma* (Szenczi Molnár: Dict.); 1645 *lomha* (CorpGr. 323); 1809 *Lamha* (NSz.) **J:** **1.** 1585 ? 'tékozló, pazarló | naschhaft, gefräßig' (Cal. 459) (↑); **2.** 1611 'lusta, tunya | träge, faul' # (Szenczi Molnár: Dict.) (↑); **3.** 1611 'esztelen, bolond | unsinnig, verrückt' (Szenczi Molnár: Dict.) (↑)

■ Ismeretlen eredetű. | (△) Esetleg összefügghet a →*lanyha* névszóval. Az eredeti változat a *luhma* ~ *luhnya* lehetett; a *lomha* forma ebből keletkezhetett hangátvetéssel. Az alaktani felépítéshez és a jelentésfejlődéshez vö. még →*lanyha*.

📖 Kniezsa: SzJIsz. 880; NyttudÉrt. 38: 163; TESz.; EWUng. • Vö. *lanyha*

lomp Δ **A:** 1211 ? *Lampu* [SZN.] (PRT. 10: 512); 1272 ? *Lomp* [SZN.] (Oklsz.); 1621 *Lomp* (Szenczi Molnár: Dict.) **J:** 1. 1211 ? 'zacskó; zacskósan, buggyosan lógó ruharész; rongy | Beutel; beuteiförmiger, bauschiger Teil eines Kleidungsstückes; Lumpen' (PRT. 10: 512) (↑), 1621 'ua.' (Szenczi Molnár: Dict.) (↑); 2. 1643/ 'bő szabású nadrág | bauschige Hosen' (NySz.); 3. 1693/ 'bozontos szőrzet | zottige Behaarung' (NySz.); 4. 1784 'nemezposztó | Filz' (Baróti Szabó: KisdedSz. 52)

lompos **A:** 1211 ? *Lompus* [SZN.] (Oklsz.); 1613 *lomposba* (NySz.); 1838 *lamposnak* (Tsz. *Lampos* a.) **J:** <FN> 1. 1613 '(bő szabású) nadrág | (bauschige) Hosen' (NySz.) (↑); 2. 1693 ? 'gubancos szőrű kutya, farkas | zottiger Hund, Wolf' (NySz.), 1838 'ua.' (Tsz. *Lampos* a.) (↑); 3. 1697 'labanc | Anhänger, Soldat der Habsburger zur Z. der Unabhängigkeitskriege gegen die Habsburger am E17. und A18. Jh.' (MNY. 52: 322); 4. 1750 'rendetlen, haszontalan személy | schlampige, nichtsnutzige Person' (Wagner: Phras. 538) | <MN> 1. 1628 'buggyos, rendetlenül lelógó (ruhadarab) | bauschig, schlampig (Kleidungsstück)' (TESz.); 2. 1702 'bozontos | zottig' (NySz.); 3. 1845 'elhanyagolt, rendetlen öltözetű (személy) | schlampig(Person)' (NSz.); 4. 1852 'sűrű lombú, lombos | belaubt, laubig' (NSz.); 5. 1892 'hevenyészett, pongyola | hudelig' (NSz.)

■ A szócsalád alapja, a **lomp** onomatopoetikus eredetű. | ⊕ Szorosan összefügg a →*lomb* főnévvel, közöttük szóhasadás ment végbe. A *lomp* és →*lomb* névszói értékű tagja lehet egy eredeti igenévszónak, amelynek igei értékű tagjából a →*lobog* keletkezett. A szó belseji *m* szervetlen járulékhang.

■ A **lompos** származékszó. | ⊕ A *lomp* főnévből melléknévképzővel jött létre, főnévi szófaja másodlagos. Melléknévi 3. jelentése csaknem köznyelvinek tekinthető.

▣ A SZÓCSALÁDHOZ MÉG | ⊕ Az ? 1558 *Leompeos* 'csomós, durva szövésű <kelme>' (RMNY. 2/2: 138) adat idetartozása tisztázatlan.

📖 Bárczi: SzófSz. *lompos* a.; TESz. *lompos* a.; EWUng. • Vö. *lobog*, *lomb*, *lombár*

lompos → *lomp*

lonc **A:** 1578 *Loncz* (NySz.) **J:** 1. 1578 'télizöld, meténg | Immergrün (Vinca)' (NySz.) (↑); 2. 1807 'illatos, a bodzafélék családjába tartozó kúszó cserje | Geißblatt (Lonicera)' (MagyFűvészk. 168)

■ Ismeretlen eredetű. | ⊕ A 2. jelentéssel Diószegi Sámuel és Fazekas Mihály ruházta fel az azonos jelentésű lat. (tud.) *Lonicera* hatására. ⊕ Növényteni szakszó.

📖 TESz.; EWUng.

loncs → *loncsos*

loncsos × **A:** 1585 *loutsos* [ɔ: *lontsos*] (Cal. 993); 1839 *lontyos* (MTsz.) **J:** <MN> 1. 1585 'rongyos; piszkos | zerlumpt; schmutzig' (Cal. 993) (↑); 2. 1754 'ocsmány, mosdatlan szájú | unflätig, ungewaschen' (NSz.); 3. 1784 'sáros, lucskos | matschig, quatschnaß' (Baróti Szabó: KisdedSz. 51); 4. 1813 'fecsegő, locsogó | schwatzhaft, plauderhaft' (NSz.) | <FN> 1. 1620 'szidószóként' | <als Schimpfw.>' (NySz.); 2. 1781 ? 'cafát, ringyó | Hure' (MNY. 1: 277), 1817 'ua.' (NSz.); 3. 1838 'haszontalan kölyök | unnützer Fratz' (Tsz.)

loncs × **A:** 1601/ *loncsomat* (MNY. 69: 366); 1763 *Loncs* (NSz.) **J:** 1. 1763 'szenny, mocsok, piszok | Unflat; Matsch' (NSz.) (↑); 2. 1763 'latyak, lucok | Mischmasch' (NSz.) (↑)

■ A szócsalád alapja valószínűleg a **loncs**, onomatopoetikus eredetű. | ☐ Szorosan összefügg a *locs* (→*locsol*) szóval; az *n* szervetlen járulékhang betoldódásával részleges szóhasadás ment köztük végbe. Az első adat idetartozása szinte teljesen bizonyos, bár jelentését a szövegkörnyezet alapján nem lehet pontosan megállapítani.

■ A **loncsos** valószínűleg származékszó. | ☐ A *loncs* főnévből jöhetett létre melléknévképzővel, főnévi szófaja másodlagos.

📖 SzegFüz. 1: 303; TESz.; EWUng. • Vö. *locsol*

londis † **A:** 1510 *Lundis* (Mollay: NMÉR.); 1516 *Londis* (Oklsz.) **J:** 'egy fajta londoni kelme | englisches (Londoner) Tuch'

■ Német (feln.) jövevénytyszó. | ☐ Ném. (kor. úfn.) *lundisch*, *lündisch*, (kor. úfn. h.) *lundisch*: 'londoni kelme' [< ném. (R.) *lundisch Tuch* 'ua.']. A szó az aln. (kaln.) *Lunden* 'London' helynévre megy vissza. ☐ Megfelelői: cseh (R.) *lindyš*, *lindiš* 'londoni kelme'; or. (R.) *лундыш* 'ua.'; stb.

📖 TESz. *fajlondis* a.; Mollay: NMÉR.; EWUng. • Vö. *fajlondis*, *tintok*

lop **A:** 1086 ? *Lopu* [sz.] [HN.] (Györffy: DHA. I: 253); 1340 *Lopow* [sz.] [SZN.] (Oklsz.); 1519 k. *lopasaerth* [sz.] (DebrK. 608); 1816 *Lap* (Kassai: Bef. 291) **J:** 1. 1086 ? 'eltulajdonít | stehlen' # (Györffy: DHA. I: 253) (↑), 1340 'ua.' (Oklsz.) (↑); 2. 1585 'titokban vhova juttat, csempész | hineinschmuggeln' (Cal. 1022); 3. 1604 'plagizál | plagiiieren' (Szenczi Molnár: Dict. *Célfus* a.); 4. 1934 'munka közben' szundít | *duseln* (bei der Arbeit)' (SzegFüz. 1: 286) **Sz:** ~**ás** 1156 ? *lopaf* [HN.] (MNL (OL) Dl. 238264); 1519 k. (DebrK. 608) (↑) | **loppal** 1546 'lopva, titokban | heimlich, verstohlen' (Simonyi: Hat.) | ~**va** 1585 *Lopua* 'leplezve, titokban | heimlich, verstohlen' (Cal. 442) | ~**ódzik** 1703 *általlopódza* (Pais-Eml. 591) | ~**akodik** 1788 *lopakodik* (NSz.)

■ Ismeretlen eredetű. | ☐ A *loppal* származék a határozói igenévnek ma csak a nyelvjárásokban használatos -*val* képzőjével jött létre.

📖 TESz.; EWUng. • Vö. *lopó*, *naplopó*

lopó **A:** 1789 *lopón* (NSz.) **J:** 'borszívó | Stechheber' – De vö. 1716 *Lopó tökkel* 'ua.' (Bakos J.: Szműv. 32)

■ Összetett szó előtagjának önállósulása. | ☐ A *lopótök* 'egy fajta tök; ebből készült borszívó' (↑) szóból, amely a →*lop* ige folyamatos melléknévi igenevének + a →*tök* főnévnek alárendelő jelzős összetétele.

📖 MNY. 54: 49; TESz.; EWUng. • Vö. *lop*, *tök*

lopocskodik † **A:** 1577 *lopochkodýk* [▽] (OrvK. 318) **J:** 'lubickol, panscol | durch Wellen geschlagen werden'

lubickol **A:** 1663 *lupocskolás* [?✍] [sz.] (Monírók. 8: 372); 1792 *lubutzkol* (NSz.); 1799 *lubitzkolni* [sz.] (Márton J.: MNSz.–NMSz. *Zappeln* a.); 1826 *lobiczkolánk* (NSz.); 1854 *lobicskul* (NSz.) **J:** 1. 1663 'vízben mozog, fickándozik | panschen, im Wasser zappeln' # (Monírók. 8: 372) (↑); 2. 1847 'gyalog átkel, gázol | waten' (NSz.)

lubickál Δ **A:** 1780 k. *Lobitskáló* [sz.] (NSz.); 1863/ *lubiczkalna* (NSz.) **J:** 'lubickol | panschen, im Wasser zappeln'

■ Onomatopoetikus eredetűek. | ⊕ A tő a palatoveláris párhuzamosság alapján összefügg a →*lepcses* szócsaláddal; a palatális változathoz vö. még (N.) *lebickél*, *libickel* 'lubickol' (MTsz.). A végződések játszi (részben visszaható funkciójú) gyakorító képzők.

📖 Bárczi: SzófSz. *lubickol* a.; TESz. *lubickol* a.; EWUng. • Vö. *lepcses*

lóránt † **A:** 1597 *lorant* (Szikszai Fabricius: LatMSzj.); 1708 *Lóránt* (Pápai Páriz: Dict.); 1792 *Loránt* (Baróti Szabó: KisdedSz.) **J:** 'uzsonna | Vesperbrot'

■ Szlovák jövevényszó. | ⊕ Szlk. *olovrant*, (N.) *olevrant*: 'uzsonna' [< ném. (N.) *halberabend* 'ua.']. ⊕ Az eredeti változat **alóránt* lehetett, amelyből a *lóránt* forma a névelőnek felfogott szókezdő *a* elhagyásával jött létre; vö. →*lombik*, →*patika* stb.

📖 NyK. 36: 267; Kniezsa: SzlJsz. 318; TESz.; EWUng. • Vö. *kaloda*, *püspök*

lord **A:** 1793 *Lord* (NSz.) **J:** 'angol főnemes, ill. néhány magas állami hivattalal járó cím viselője | Lord'

■ Angol jövevényszó. | ⊕ Ang. *lord* 'angol nemesi cím; úr' [< ang. (óang.) *hlāf* 'kenyér' + *weard* 'őrző']. ⊕ Megfelelői: ném. *Lord* 'lord'; fr. *lord* 'ua.'; stb.

📖 TESz.; EWUng. • Vö. *várta*

lóré × **A:** 1879 *lóréra* (NSz.); 1882 *Lowry* (MagyLex. 11: 480); 1891 *lori* (Füredi: IdSz. *lowry* a.) **J:** 1. 1879 'keskeny vágányon közlekedő, rendszerint lóvontatású vasúti kocsi, csille | Feldbahnwagen' (NSz.) (↑); 2. 1882 'alacsony, nyitott vasúti teherkocsi | niedriger, offener Eisenbahngüterwagen' (MagyLex. 11: 480) (↑)

■ Német jövevényszó. | ⊕ Ném. *Lore* 'csille; alacsony, nyitott vasúti teherkocsi' [< ang. *lorry* 'nagy, lapos teherkocsi']. ⊕ Megfelelői: fr. *lori*, *lorry* 'nyitott teherkocsi'; cseh *lora* 'ua.'; stb. ⊕ Az 1882-ből adatolt változat tévesen angoloskodó írásmódú alak.

📖 TESz.; EWUng.

lornyon Δ **A:** 1846/ *lorgnont* (NSz.); 1891 *lornyon* (Füredi: IdSz.) **J:** 'nyeles szemüveg | Stielbrille'

■ Francia jövevényszó, német közvetítéssel is. | ⊕ Fr. *lorgnon* 'nyeles szemüveg, orrcsíptetős szemüveg', (R.) 'monokli'; – vö. még ném. *Lorgnon* 'nyeles szemüveg'. A franciában a fr. *lorgnier* 'sandít vmire, méreget vmit' ige származéka. ⊕ Megfelelői: szbhv. *lornyon* 'nyeles szemüveg'; cseh *lorňon* 'ua.'; stb.

📖 TESz.; EWUng.

lórom × **A:** 1395 k. *lorum* (BesztSzj. 389.); 1525 k. *lorom* (MNy. 11: 39) **J:** 'lósóska | Ampfer (Rumex)'

■ Ismeretlen eredetű. | ⊕ Növénytani szakszóként is használatos.

📖 TESz.; EWUng.

lórum **A:** 1902 *lórumot* (Alkotmány 1902. aug. 10.: 2) **J:** 'egy fajta kártyajáték | Art Kartenspiel'

■ Ismeretlen eredetű. | (⊕) Bizonyosan régebb, mint a rendelkezésünkre álló első adat.

📖 TESz.; EWUng.

lót-fut **A:** 1684 *lót-fut* [?🔪] (Thaly: Adal. 1: 193) **J:** 'ide-oda futkos, lejárja a lábát | hin und her laufen, sich die Füße ablaufen'

■ Összetett szó, ikerszó. | (⊕) A (R.) *lót* 'fut, szalad' (1561: MNy. 88: 509) + →*fut* 'rohan, szalad' mellérendelő összetétele; keletkezés módjához vö. →*csetlik-botlik*, *fűr-farag* (→*fűr*) stb. A *lót* származékszó egy fiktív töből keletkezett, amely végső soron esetleg azonos a →*lóbál*, →*lóg* szócsaládokéval. Végződése eredetileg mozzanatos képző lehetett. (⊖) Idetartozik a *lótí-futi* 'ide-oda szaladgáló; szeleburdi' (1871: NSz.) játszi képzésű származékszó.

📖 TESz.; EWUng. • Vö. *fut*, *lóbál*, *lóg*

lottéria **Δ A:** 1770 *Lotteriában* (NSz.); 1791 *Lottériák* (NSz.); 1804 *Lutriaba* (MNy. 65: 343); 1815 *lottria* (NSz.) **J:** **1.** 1770 'lottó | Zahlenlotterie' (NSz.) (↑); **2.** 1832 'tombola | Tombola' (ItK. 6: 375); **3.** 1884–1885 'bizonytalan, kockázatos dolog, vállalkozás, lutri | Glückssache' (NSz.)

lutri **A:** 1787 *loteri-tzédulát* (NSz.); 1799 *Lotri* (NSz.); 1820–1830 *lutri* (MNy. 17: 225); 1898 *rutlin* (NSz.) **J:** **1.** 1787 'lottó | Zahlenlotterie' (NSz.) (↑); **2.** 1848 'bizonytalan, kockázatos dolog, vállalkozás | Glückssache' (NSz.)

lottó **A:** 1787 *Lottó* Jateknak (MNy. 65: 343); NYJ. *lotó* (ÚMTsz.) **J:** **1.** 1787 'egy fajta szerencsejáték | Zahlenlotterie' # (MNy. 65: 343) (↑); **2.** 1838/ 'tombola | Tombola' (NSz.)

■ Nemzetközi szók. | (≡) A *lottéria* és *lutri* szavakhoz vö. ném. *Lotterie*, (baj.-osztr.) *lutari*, *lutrie* 'sorsjáték'; ang. *lottery* 'ua.'; holl. *loterij* 'ua.'; fr. *loterie* 'ua.'; ol. *lotteria* 'ua.'; stb. – A *lottó*-hoz vö. ném. *Lotto* 'lottó, tombola'; fr. *loto* 'ua.'; ol. *lotto* 'ua.'; stb. – Mindezek az ófrank *lōt* 'részesedés, örökrész' szóra mennek vissza. (⇒⊕) A magyarba a *lottéria*, *lottó* olasz és német, a *lutri* pedig főleg bajor-osztrák közvetítéssel került át.

📖 TESz. *lottó* a., *lutri* a.; EWUng.

lottó → *lottéria*

lótusz **A:** 1642 u. *Lotus* fa (StUnBB. III/6: 161); 1774 *lotos* (Farkas: GLEl.); 1831–1832/ *lótuszlevél* (NSz.) **J:** **1.** 1642 u. 'afrikai faféleség | afrikanische Baumart (Zizyphus lotus)' (StUnBB. III/6: 161) (↑); **2.** 1823/ '(szub)trópusi vidékeken honos, rózsaszín, sárga v. fehér virágú, a víz színe fölé emelkedő növény nemzetsége | Lotos (Nelumbo)' (NSz.)

■ Latin jövevényszó. | (≡) Lat. *lotos*, *lotus* 'egyiptomi lótuszvirág', (h.) 'afrikai faféleség' [< gör. *λωτός* 'faféleség, amelynek gyümölcsét az Odüsszeusz történetében szereplő lótuszevők (lótófágok) fogyasztják; egyiptomi lótuszvirág']. (≈) Megfelelői: ném. *Lotos* 'lótusz'; fr. *lotos*, *lotus* 'ua.'; stb. (⊕) A korábbi változatok szóvégi *s*-sel való kiejtéséhez vö. →*ámbitus*, →*glóbus* stb.; az *sz*-es formához vö. →*cirkusz*, →*himnusz* stb.

📖 TESz.; EWUng.

lotyó **A:** 1584 *lottyo* kwrwath (Úriszék 73); 1590 *lotio* (Eckhardt: Tel. 157) **J:** 1. 1584 'szajha, ringyó | Hure' (Úriszék 73) (↑); 2. 1795 'egy fajta szilva | Art Pflaume' (NSz.); 3. 1820/ 'csevegő, fecsegő személy | Schwatzmaul' (NSz.); 4. 1840 'egy fajta vízimadár | Art Wasservogel' (MTsz.)

■ Fiktív tövű származékszó szófajváltásának eredménye. | (⊕) Főnevesült folyamatos melléknévi igenév -ó képzővel. A tő a →*lotyog* szócsaláddal azonos. Az 1. jelentéshez vö. →*cafka*, →*ringyó* stb. A 4. jelentés a madár hangja alapján keletkezett. (⊕⇒) A magyarból: szbhv. (N.) *lóca* 'szajha'.

📖 MNy. 10: 202; TESz.; Nyr. 97: 97; EWUng. • Vö. *lotyog*

lotyog **A:** 1705 *lotyog* füttyög (Zrínyi: MM. 2: 157 [o: 158]) **J:** 1. 1705 'fityeg; ide-oda mozog | schaukelnd hinab-, herabhängen; sich hin und her bewegen' (Zrínyi: MM. 2: 157 [o: 158]) (↑); 2. 1707 'fecseg, locsog | schwatzen' (RákFLev. 5: 421); 3. 1792 'folyadék) loccsanó hang kíséretében mozog | platschen, schwappen' (Baróti Szabó: KisdedSz.); 4. 1838 'cuppog | quatschendes Geräusch von sich geben' (Tzs.)

lottyán **A:** 1792 *lottyant-* ... meg (Baróti Szabó: KisdedSz. *Lottyantani* a.) **J:** 1. 1792 'loccsanó hangot ad | schwappen' (Baróti Szabó: KisdedSz. *Lottyantani* a.) (↑); 2. 1799/ 'mozdul, mozdít, moccan | rücken, sich rühren' (NSz.); 3. 1838 'bizonyos zajjal esik, hull | mit einem gewissen Geräusch fallen' (Tzs.) **Sz:** ~t 1792 *Lottyantani* [sz.] (Baróti Szabó: KisdedSz.)

lottyad × **A:** 1825 *lottyatt* [d-t] [sz.] (NSz.) **J:** 'petyhüdtté, ernyedtté válik | latschig werden'

lotty **A:** 1832 *loty* (Kreszn.), de vö. →*lecsperti*; 1864 *lotty* (NSz.) **J:** <isz> 1832 'lottyánás utánzására' | schwapp' (Kreszn.) (↑) | <FN> 1834 'lélötty | Mansch, Pansch' (Kassai: Gyökerésző 3: 301)

■ A szócsalád alapjai, az igék onomatopoetikus eredetűek. | (⊕) A →*löttyög* szócsalád tagjainak veláris párjai. A tő azonos a →*lotyó*-éval. A végződésnek különféle igeképzők. A *lotyog* 3. és a *lottyán* 1. jelentése csaknem köznyelvinek tekinthető.

■ A **lotty** elvonás eredménye. | (⊕) Az igékből jött létre.

📖 A SZÓCSALÁDHOZ MÉG | (⊖) A *littylotty* 'íztelen; híg, vizes stb.' (1790/: NSz.), 'ua.' (1805: Bálint: SzegSz.), 'loccsanást v. arra emlékeztető hangjelenséget utánozó mondatszó' (1832: Kreszn.), 'kotyvalék, sűrű pép stb.' (1837: NSz.) ikerszó keletkezésmódja vitatott: vagy játszi alkotás a *lotty*-ből, vagy pedig a *lityeg-lotyog* 'ide-oda mozog' (1808: Sándor I.: Toldalék *Lityegni* a.) ikerszóból való elvonás eredménye.

📖 MNy. 9: 388; NyK. 47: 150; TESz., *littylotty* a. is; EWUng. • Vö. *latyak*, *lecsperti*, *locsol*, *lotyó*, *löttyög*

lotty → *lotyog*

lottyad → *lotyog*

lottyán → *lotyog*

loval **A:** 1788 fel-akarja *lovalni* [sz.] (NSz.); 1800 fel nem *lovallana* (NSz.) **J:** **1.** 1788 'ingerel, bujtogat | anhetzen, anspornen' (NSz.) (↑); **2.** [főleg *bele~*] 1791 'vkit vmi meggondolatlanságra rávesz | jmdn in etw hineinhetzen' (MNY. 46: 188)

■ Belső keletkezésű, valószínűleg jelentésselkülönülés eredménye. | ⊕ A *loval* 'lovagol' (→*ló*) származékszótól jelentésének elvontabbá válásával szakadhatott el; a konkrét jelentéshez vö. még *lovaltat* 'lóval felszerel' (1808: NSz.); *felloval* 'lóra ültet' (1834: Kassai: Gyökerésző 3: 294). A jelentésváltozást az igekötők is befolyásolhatták. Az elvontabbá váláshoz vö. még a *lovat ad alá* 'magatartásával követelőzésre biztat vkit' szólást, valamint az igekötős *belelovagol* 'belehajszol' (1876: NSz.) igét. ⊕ A *loval* elsősorban a 2. jelentésben, a köznyelv perifériáján élő elemként használatos.

📖 TESz.; EWUng. • Vö. *ló*

lové **A:** 1900 *Lóve* (Jenő–Vető: TolvSz. 85); 1911 *Lövé* (RTolvSz.); 1914 *lové* (Nyr. 43: 233); 1924 *lové* (Szirmay: TolvSz.) **J:** **1.** 1900 'pénz | Geld' (Jenő–Vető: TolvSz. 85) (↑); **2.** 1957 'borravaló | Trinkgeld' (Bálint: SzegSz.)

■ Cigány jövevényszó. | ⊕ Cig. *love*, (lov.) *löve* [többes szám]: 'pénz' [valószínűleg indoeurópai eredetű; vö. óind *lōhá-* 'vörös színű fém'; izl. (óizl.) *rauði* 'vörösvasérc'; stb.]. Vö. még cig. *lovo* [egyes szám] 'érme'. ⊕ Megfelelői: ném. (argó) *lowo*, *lowe* 'pénz'; fr. (argó) *lauvé* 'ua.'; szbhv. (argó) *lóva* 'ua.'; stb. ⊕ Az argóból bekerült a bizalmas használatú köznyelvbe.

📖 MNY. 27: 289; TESz.; EWUng. • Vö. *rozsa*, *rőt*, *rubin*

lózsi **Δ A:** 1752 *lózsi* (MNY. 30: 26); 1792 *Lózséba* (NSz.) **J:** **1.** 1752 'színházi páholy | Loge im Theater' (MNY. 30: 34); **2.** 1752 'szabadkőműves-páholy | Freimaurerloge' (MNY. 30: 34)

■ Német jövevényszó. | ⊕ Ném. *Loge* 'színházi páholy; szabadkőműves-páholy' [< fr. *loge* 'fülke; színházi páholy; szabadkőműves-páholy; stb.']. ⊕ Megfelelői: ang. *lodge* 'fülke; öröknyhó; szabadkőműves-páholy'; or. *ложка* 'színházi páholy; szabadkőműves-páholy'; stb.

📖 TESz.; EWUng.

lő **[2/1] A:** 1211/ *Luev* [sz.] [HN.] (FNESz. *Lövő* a.); 1220/ *Luueu* [sz.] [HN.] (VárReg. 52.); 1240 k. ? *Leve* [sz.] [HN.] (OklSzPótl.); 1274 *Leveld* [sz.] [HN.] (Csánki: TörtFöldr. 3: 213); 1416 u.¹ *loupkèt* [sz.] (BécsiK. 12); 1416 u.³ *løyenек* (AporK. 52); 1476 k. *lwtték* (SzabV.); 1790 *lőv* (NSz.); NYJ. *lé*; *lil* [□]; *lőn* [□]; *lű* [□]; *lüll* [□] (Nyatl.) **J:** **1.** 1211/ 'fegyverből lövedéket röpít, v. lövedékeket folyamatosan irányít vkire, vmire | (be)schießen' # (FNESz. *Lövő* a.) (↑); **2.** 1560 k. 'hajít, dob, vet | werfen, schleudern' (GyöngySzt. 1237.); **3.** 1577 k. 'kibocsát, fecskendez, lövell, sugároz | auslassen, (aus)schießen, werfen' (OrvK. 320); **4.** [~*ttek* *vkinek*, *vminek*] 1879 'veszélyben van; nem lesz belőle semmi | erledigt od. kaputt sein; es ist Essig damit' (NSz.); **5.** 1900 'erős lendülettel a célra irányítja a labdát | schießen (im (Fuß-)ballspiel)' (SportV. 1900: 118) **Sz:** **lővér** 1228/ *Luer* [HN.] 'lövész | Schütze' (Csánki: TörtFöldr. 5: 719) | **lövöldöz** 1495 e. által *loupoldozic* (GuaryK. 94) | **lövés** 1518 k. *lowestpl* (PeerK. 255) | **lövell** 1604 ki *lővellem* (Szenczi Molnár: Dict. *Rádó* a.) | ~**döz** 1784 *lődözni* [sz.] (Baróti Szabó: KisdedSz. 49) | **lövész** 1799 *Lövész* (NSz.) | **lövedék** 1805 *lövedék* (Szily: NyÚSz.) | **löveg** 1840 *lövegek* (Századunk 1840. okt. 26.: 686) | **lövölde** 1844 *lövöldébe* (Életképek 1844. nov. 6.: 622)

■ Örökség a finnugor korból. | (≡) Vog. (T.) *lä-*, *läw-* 'dob, hajít; lö'; zürj. (Sz.) *lij-* 'ua.'; cser. (KH.U.) *lüe-* 'lő'; finn *lyö-* 'üt, ver' [fgr. **leþe* 'dob, hajít; lö']. A 'lő' jelentés a vadászati és harci technika fejlődésével a finnugor korban keletkezhetett az eredeti 'dob, hajít' jelentésből. (△) A *lön* változathoz vö. →*fő*¹.

📖 Szinnyei: NyH.; TESz.; MSzFE.; Balázs: Deáks. 247; EWUng. • Vö. *bak-*, *lő-*

lő-

~**szer** **A:** 1832 *lőszer* (Pais: RefNy. 142) **J:** 'robbanó hadianyag, töltény, muníció | Munition' # | ~**por** **A:** 1833 *lő-port* (NSz.) **J:** 'rövid égésű, nagy mennyiségű gázt fejlesztő, lövedékek mozgási energiáját szolgáltató anyag | Schießpulver' # | ~**fegyver** **A:** 1835 *lőfegyver* (Tzs.) **J:** 'tűzfegyver | Schußwaffe' # | ~**rés** **A:** 1835 *lő-rés* (Tzs.) **J:** 'erődből, harckocsiból való kilövést lehetővé tevő (kis) nyílás | Schießscharte' | ILYENÉK MÉG: ~**hely** 'lőállás | Schießstelle' (1832: NSz.); ~**távolság** 'a lőfegyver és a célpont közti távolság | Schußweite' (1850/: NSz.); ~**gyakorlat** 'lövészeti kiképzés során végzett (harcszerű) gyakorlat | Schießübung' (1887: NSz.); ~**állás** 'kiépített állás, amelyből az ellenségre lőnek | Schießstand' (1892: NSz.)

■ Tükrőfordítások előtagja, amelyek a →*lő* szóval keletkeztek. | (△) A tükrőfordítások összetett szavak, német minta alapján keletkeztek: ném. *Schießpulver* 'lőpor', *Schießscharte* 'lőrés', *Schießgewehr* 'lőfegyver', (R.) *Schießbedarf* 'lőszer'; stb. Az előtag folyamatos melléknévi igenévi értékben áll; vö. →*lát-*, →*véd-* stb. Az igenévi szókapcsolatokhoz, amelyek ezek megfelelői, vö. *lövő hely* 'lőállás' (1553: Tinódi: Cronica Q1b); *lövő szer* 'lőszer' (1807: NSz.); stb. (⌘) Nyelvújítási szavak.

📖 TESz.; EWUng.

lőböstök † **A:** 1604 *Lőbőftóc* (Szenczi Molnár: Dict.) **J:** 'sárgás virágú konyhai gyógy- és fűszernövény, lestyán | Liebstöckel (Levisticum officinale)'

■ Német (feln.) jövevényszó. | (≡) Ném. (kfn.) *lebestock*, *lübestecke*, (kor. úfn. h.) *lübestock*, – ném. *Liebstöckel*: 'egy fajta konyhai fűszer(növény)' [< lat. *ligusticum*, *levisticum* 'ua.' (vö. →*levestikom*), a ném. (ófn.) *stecco* 'bot, vessző' és ném. (kfn.) *liep* 'kedves, bájos' szavak népetimológiás hatására keletkezhetett.]. (≈) Megfelelői: szbhv. *ljubačac*; cseh *libeček*; stb.: 'lestyán'.

📖 TESz.; EWUng.

lődörög → *lógérezik*

lógérezik × **A:** 1664 *lógérez* (MNY. 8: 373); 1841 *lógéröz(-ik)* [▽] (MTsz.); NYJ. *lőggéröz* (OrmSz.) **J:** 1. 1664 'csavarog, ödöng; támoalyogva jár-kei | strolchen, herumschlendern; wankend hin und her gehen' (MNY. 8: 373) (↑); 2. 1891 'ide-oda leng, himbálódzik | sich hin und her schwingen' (NSz.); 3. 1879 'nem dolgozik, tétlenkedik | untätig sein' (Nyr. 26: 382)

lődörög [1] **A:** 1784 *lődörögni* [sz.] (Baróti Szabó: KisdedSz. 49); 1784 *lődörög* (Baróti Szabó: KisdedSz. 88); 1792 *Lődörögni* [sz.] (Baróti Szabó: KisdedSz.); NYJ. *lődörög* (ÚMTsz.) **J:** 1. 1784 'csatangol, kószál | herumschweifen, sich herumtreiben' (Baróti Szabó: KisdedSz. 49) (↑); 2. 1794 'ide-oda hánykódi, vetődi | hin und her getrieben werden' (NSz.); 3. 1874 'lóg, lötyög {vkin a ruha} | schlaff herabhängen {Kleid}' (Nyr. 3: 276)

■ Bizonytalan eredetűek, talán származékszavak relatív fiktív töből. | (△) A relatív tő az -*r* gyakorító képzővel keletkezhetett. A szó belseji *g*, ill. *d* ugyancsak gyakorító képző. Az abszolút

tő a → *lóg* szócsaládjáéval függhet össze. Az abszolút töben megfigyelhető *o > ő* hangrendi átcsapáshoz vö. → *csömbölyék*. Az igék végződése: -z, ill. -g gyakorító képző.

📖 TESz., *lődörög* a. is; EWUng. • Vö. *lóg*

lök A: 1138/ *Lukeu* [sz.] [SZN.] (MNY. 32: 56); 1211 *Leke* [sz.] [SZN.] (PRT. 10: 510); 1585 *lőkö* [sz.] (Cal. 497); NYJ. *lëgdës* [k-d] [sz.] (Nyatl. *lökös* a.) **J:** 1. 1138/ 'dob, hajít | werfen' (MNY. 32: 56) (↑); 2. 1723 'ritmust kiver (táncban, énekben) | den Takt schlagen (beim Tanz, Singen usw.)' (MNY. 3: 426); 3. 1792 'taszít | stoßen' # (Baróti Szabó: *KisdédSz.*); 4. 1832 'döf, szúr | stechen' (Kreszn.); 5. 1832 'összetör | zerstoßen' (Kreszn.) **Sz:** ~**dös** 1796 *lököstem* [sz.] (MNY. 71: 121) | ~**öd** 1808 *Löködni* [sz.] (Sándor I.: *Toldalék*) | ~**et** 1865 *löket* 'lökés | Stoß' (CzF.)

■ Örökség a finnugor korból. | (≡) Vog. (P.) *lāk-* 'felrak <tűzifát>'; osztj. (DN.) *lökemä-* 'tol, lök'; finn *lykkää-* 'ua.' [fgr. **likkä-* vagy **lökkä-*: 'tol, lök']. (△) A szó belseji **kk* > m. *k* hangváltozáshoz vö. → *akaszt*, → *fakad* stb. A magyar ige közszóként hosszú ideig csak a nyelvjárásokban élt. Az 1–4. jelentés mindegyike örökség lehet.

📖 FUF. 32: 237; TESz.; MSzFE.; EWUng. • Vö. *lükő*, *lükög*, *lükött*

löncs A: 1831 *lunch* (NytudÉrt. 93: 38); 1902 *löncs* (NSz.) **J:** 1. 1831 'rövidebb déli étkezés | Lunch' (NytudÉrt. 93: 38) (↑); 2. 1854 '(villás)reggeli | (Gabel)frühstück' (Forst.)

■ Angol jövevényszó. | (≡) Ang. *lunch* 'kisebb étkezés déltájban' [? < ang. *lump* '(nagy) darab']. (≈) Megfelelői: ném. *Lunch* 'kisebb étkezés déltájban'; fr. *lunch* 'ua.'; stb. (△) A szó belseji *ö* valószínűleg az angol *u* téves olvasatából keletkezett.

📖 TESz.; EWUng.

lőre A: 1514 *lewre* (OkI Sz.) **J:** 1. 1514 'vízzel felöntött törkölyből v. seprőből erjesztett ital, csiger; rossz minőségű, silány bor | Treberwein; schlechter Wein' (OkI Sz.) (↑); 2. 1578 'vízből, ecetből stb. álló ital | Getränk aus Wasser, Essig, Pflanzkernen, Obst usw.' (NySz.); 3. 1843 'ízetlen, híg leves, lötty; hitvány, rossz ital | unschmackhafte, dünne Suppe' (NSz.)

■ Német (feln.) jövevényszó. | (≡) Ném. (kfn.) *leure*, *liure* [*iu* = *ü*] 'csiger, lőre', (R.) *leir*, *liiren* 'ua.; rossz minőségű bor', (szász Sz.) *lūra*, *lūrə* 'csiger, lőre', – ném. *Lauer* 'ua.' [< lat. *lora*, *lorea* 'vizezett bor'; vö. lat. *lavare* 'mos, öblít']. (≈) Megfelelői: cseh (R.) *lour* 'csiger, lőre'; le. *lura* 'ua.'; stb.

📖 MNY. 12: 315; Bárczi: Szók. 99; TESz.; EWUng. • Vö. *latrina*

lössz A: 1871 *Lössz*, *Lösszbubák* (NSz.) **J:** 'finom szemcsékből álló, laza, sárgás színű üledékes közet | Löß'

■ Német jövevényszó. | (≡) Ném. *Löß* 'lössz' [? < ném. (al.) *lösch* 'laza']. Földtani szakszóként K. C. v. Leonhard (1779–1862) német mineralógus használta elsőként. (≈) Megfelelői: ang. *loess* 'lössz'; fr. *loess* 'ua.'; stb.

📖 TESz.; EWUng.

löttyöl → *löttyög*

löttyög A: 1698 *löttyögnöm* [sz.] (MKsz. 1987: 42); 1784 *löttyög-fityeg* (Baróti Szabó: KisdedSz. 82); 1793 *löttyögjek-fityegjek* (NSz.); 1867 *letyeg* (NSz.); NYJ. *lüttyög* (MTsz.) J: 1. 1698 'lödörög, ténfereg | herumlungern, schlendern' (MKsz. 1987: 42) (↑); 2. 1784 'fityeg; ide-oda mozog | schwankend hinab-, herabhängen; sich hin und her bewegen' # (Baróti Szabó: KisdedSz. 82) (↑); 3. 1800 '⟨folyadék⟩ locsogó hang kíséretében mozog | sich schwankend und klatschend bewegen, schwappen' # (Márton J.: MNSz.–NMSz.); 4. 1921 'fecseg | schwatzen' (ÚMTsz.)

löttyököl A: 1802/ *löttyökölve* [sz.] (NSz.); 1897 *Löttyiköl* (NSz.) J: 1. 1802/ 'löttyögtet, ráz | hin und her bewegen, schütteln ⟨haupts. Flüssigkeit⟩' (NSz.) (↑); 2. 1897 'löttyög, rázódik | geschüttelt werden ⟨Flüssigkeit⟩' (NSz.); 3. 1920 'mos, öblít | waschen, spülen' (ÚMTsz. *meglöttyököl* a.)

lötty A: 1832 *lötty* (Kreszn.); 1846 *lölöttyért* (NSz.) J: 'keverék, egyveleg, elegy, kotyvalék | Gemisch, Pansch'

löttyen A: 1838 *Löttyen* (Tzs.) J: 1. [főleg *ki~*] 1838 'löttyan; hirtelen kiömlik | schwappen; überschwappen' # (Tzs.) (↑); 2. 1900 'mozdul | sich regen, rücken' (NSz.) Sz: ~t 1865 (CzF.)

löttyed A: 1832 *löttyedségében* [sz.] (Sas 12: 91) J: 1. 1832 'ernyed, löttyadt lesz; szétfolyik | quatschnaßig werden' (Sas 12: 91) (↑); 2. 1861 'meghígul | sich verdünnen' (MNysz. 6: 339)

■ A szócsalád alapjai, az igék onomatopoetikus eredetűek. | (⊕) A →*lotyog* szócsalád tagjainak palatális párjai. A *löttyög* változat az első szótagi hangsúlyos magánhangzó nyúlásával keletkezett; vö. hozzá a (N.)*löttye* 'malter, habarcs; kotyvalék; híg sár' (1794: MNy. 65: 343) főnevesült folyamatos melléknévi igenevet.

■ A **lötty** elvonás eredménye. | (⊕) Az igékből lett elvonva.

▣ A SZÓCSALÁDHOZ MÉG | (⊖) A tő zöngés változatából szokatlan felépítésű képzővel jött létre a (N.) *lögymör* 'kotyvalék' (1834: Kassai: Gyökerésző 3: 304).

📖 MNy. 9: 388; NyK. 47: 150; TESz., *lögymör* a. is; EWUng. • Vö. *lotyog*

lötty → *löttyög*

löttyed → *löttyög*

löttyen → *löttyög*

lövöldék × A: 1405 k. *leueldek* (SchlSzej. 1758.); 1560 k. *leoueoldek* (GyöngySzt. 4636.); 1585 Zör *lőuódek*, *lwuóldek* (Cal. 477) J: 1. 1405 k. 'lepke | Schmetterling' (SchlSzej. 1758.) (↑); 2. 1708 'üstökös | Komet' (Pápai Páriz: Dict. *Ácontia* a.)

■ Származékszó relatív fiktív töből. | (⊕) A relatív tő -l gyakorító igeképzővel vagy talán névszóképzővel keletkezett. Az abszolút tő onomatopoetikus eredetű, és a →*lebeg* szócsaládjának tövével függ össze. A végződés kicsinyítő szerepű -*dék* névszóképző. A 2. jelentés a →*lő* hatását mutathatja.

📖 TESz.; EWUng. • Vö. *lebeg*

lubickál → *lopocskodik*

lubickol → *lopocskodik*

lucaszéke **A:** 1808 *Lútzsa-székjén* (NSz.); 1812 *Luca széke* (NSz.) **J:** 'többféle fából, Luca napjától (dec. 13.) karácsonyig készített zsámolyforma szék, amelyen ülve v. állva készítője – a babona szerint – karácsony éjszakáján a templomban meglátja, hogy ki boszorkány | ein gewisser Schemel in einem Aberglauben'

■ Összetett szó. | (△) A *Luca* [SZN.]-nek [< lat. *Lucia* [SZN.]] + a *szék*¹ főnév E/3. személyjelű alakjának birtokos jelzős alárendelő összetétele. (⊙) Ma főleg az *úgy készül, mint a lucaszéke* 'nagyon lassan készül <vmilyen munka>' (1820: Bálint: SzegSz.) szóláshasonlatban él.

📖 TESz.; EWUng. • Vö. *szék*¹

lucerna **A:** 1795 *Lucernával* (MNy. 58: 363); 1865 *luczer* (NSz.); NYJ. *lócérna* (ÚMTsz.); *lucërna*, *lutërna* (MTsz.) **J:** 'kék, pillangós virágú, évelő takarmánynövény | Luzerne (*Medicago sativa*)'

■ Német jövevénytípus. | (≡) Ném. *Luzerne* 'lucerna' [< fr. *luzerne* 'ua.' < prov. *luzerno* 'szentjánosbogár; lucerna', a lat. *lucerna* 'mécs, lámpa' alapján]. A növény megnevezését az magyarítja, hogy a lucerna magvai fényesen ragyognak. (≈) Megfelelői: ang. *lucerne*; szbhv. *lucerna*; stb.: 'lucerna'. (△) A szóvégi *a* hanghelyettesítéssel keletkezett. A szó belseji *t* esetleg deaffrikálódás eredménye. A *lucër* változat valószínűleg szórövidítéssel keletkezett. A *lócérna* változatot népetimológiával alakult. (⊖) Egyéb megnevezések: *lucerniai here*, *lucernái lóhere* 'lucerna' (1774: MNy. 58: 363); ezek tükörfordítással keletkezhetnek a ném. (R.) *luzernerkee* 'ua.' szóból oly módon, hogy a magyar szószerkezet előtagját tévesen a svájci Luzern kanton nevéhez kapcsolták.

📖 MNy. 58: 363; TESz.; EWUng. • Vö. *luxus*

lucfenyő **A:** 1255/ *Luchfenew* (OkI Sz.); 1430 k. *luczfenew* (SchlGl. 2143.); 1550 k. *lwgy fewne* (KolGl.); 16. sz. második fele *lutz fenio* [? ɔ: *lucz fenio*] (NéNy. 7: 175); 1611 *Lutzfenyőfa* (Szeneci Molnár: Dict.); 1792 *luz-fenyő* (Baróti Szabó: KisdedSz.); 1835 *lucz- ... fenyő* (Tzs. *Weißfichte* a.); NYJ. *bucsfenyő* (ÚMTsz.); *Lucsifenyő* (Herman: Pászt. 669) **J:** 'kúp alakúra növő, rövid tűlevelű fenyő | Art Fichte (*Picea excelsa*)' – De vö. 1595 *Luuch* 'ua.' (Ver. 105.); 1604 *Lutzfa* 'ua.' (Szeneci Molnár: Dict.)

■ Összetett szó. | (△) A *lucs* ~ *lúcs* (↑) + →*fenyő* szavakból keletkezett tautologikus összetételként. Az előtag valószínűleg a szbhv. *luč* '(fenyő)fáklya; erdeifenyő' átvétele [indoeurópai eredetű; vö. gör. *λευκός* 'világos, fehér'; lat. *lux* 'fény'; stb.]. Vö. még szlk. *lúč* 'sugár', (N.) 'világító fenyőfáklya stb.'; or. *λυχ* '(fény)sugár'; stb. (△) Az 'erdeifenyő' jelentést az magyarítja, hogy ennek fájából szoktak világító fáklyát készíteni. – A *lucfenyő* alak téves olvasat eredménye; a 16–17. sz.-ban ugyanis a *cz* hangértéke egyaránt lehetett *c* és *cs* is. A *bucsfenyő* változat keletkezés módja nem világos. (⊖) Tautologikus összetételként idetartozik még a *luczfa* (1604: ↑), amelynek utótagja a (→*fa*). – A (N.) *lucs* 'fenyőfáklya, fenyőszilánk <mint világító eszköz>' (1604: Szeneci Molnár: Dict.) palóc tájszóként külön átvétel a szlovákiból (↑).

📖 Nytud. 1: 35; Kniezsa: SzlJsz. 318; Nyr. 90: 198; TESz.; EWUng. • Vö. *fenyő*, *lichthof*, *luxus*

lucskos A: 1717 *lucskos* (MNy. 58: 106); 1781 *locskos* (NSz.); 1787 *lútskoson* (NSz.); 1803 *lucsakos* (NSz.); 1861 *licskos* (MNyszet. 6: 215); NYJ. *luckos*, *lutykos* (MTsz.); *luskos*, *rucskos* (ÚMTsz.) **J:** <MN> **1.** 1717 'átmedvesedett, sáros, mocskos | ganz durchnäßt' (MNy. 58: 106) (↑); **2.** 1781 'esős, nedves <időjárás> | matschig, abscheulich naß (Wetter)' (NSz.) (↑); **3.** 1792 'fecsegő, locsogó | schwatzhaft' (NSz.); **4.** 1863 'bő levű, leveses állagú <káposztafőzelék> | saftig (Kohl als Gericht)' (Krizsa [szerk.] Vadr. 507) | <FN> 1900 'lotyó | Hure, Dirne' (ÚMTsz.)

lucsök [4] A: 1791 *lutsokba* (Pais-Eml. 591); 1808 *Lotsok* (Sándor I.: Toldalék); 1821 *lutskot* (NSz.); 1832 *locsk* (Kreszn.); NYJ. *licsök*, *lucok* (MTsz.); *rucsök* (ÚMTsz.) **J:** 'latyak, sár, csatak, pép | Matsch'

■ Onomatopoetikus tövű szócsalád tisztázatlan viszonyú tagokkal. | ⊕ A szótörténetet tekintve a szócsalád alapjának a *lucskos* látszik. Ebben az esetben a *lucskos* melléknévképzővel közvetlenül a töből keletkezett, amely a →*locsol* szócsaláddal, továbbá a →*lustos* melléknévével függ össze; e magyarázat szerint a *lucsök* elvonás eredménye a *lucskos*-ból. Az is lehetséges azonban, hogy a *lucsök* a töből keletkezett -*k* névszóképzővel, a *lucskos* pedig ennek a melléknévi származéka. A *lucskos* főnévi jelentéséhez vö. →*loncsos*, →*lotyó* stb.

📖 MNy. 10: 202; NyK. 47: 150; TESz.; EWUng. • Vö. *locsol*, *lustos*

lucsök → *lucskos*

lúd A: 1211 *Ludos* [sz.] [HN.] (Oklsz.); 1395 k. *lud* (BesztSzj. 1183.) **J:** **1.** 1211 'liba; vadliba | Gans; Wildgans' # (Oklsz.) (↑); **2.** 1736 'egy fajta játék | Art Spiel' (MonÍrók. 11: 430); **3.** 1787 ? 'buta személy | dumme Person' (NSz.), 1841 'ua.' (NSz.) **Sz:** **ludas** 1211 [HN.] 'ludakat birtokló | Gänse besitzend' (Oklsz.) (↑)

■ Örökség a finnugor korból. | ⊕ Vog. (T.) *lōnt* 'liba'; osztj. (V.) *lont* 'ua.'; cser. (KH.) *lōdā* 'kacsa'; ? finn *lintu* 'madár'; lp. (norv.) *lōd'de* 'ua.' [fgr. **lunta* 'vadliba' vagy 'madár']. ⊕ A fgr. **nt* > m. *d* hangváltozáshoz vö. →*fed*, →*ideg* stb. A 2. jelentéshez vö. →*csirke*, a 3.-hoz vö. →*liba*.

📖 Bárczi: SzófSz.; TESz.; MSzFE.; EWUng. • Vö. *gór-*, *ludas*, *lúdtalp*

ludas A: 1396 ? *Ludas* [sz.] (MNy. 63: 368); 1517 *Lwdas* (Oklsz.); 1598 *lúdas* (NySz.) **J:** **1.** 1517 'esküszegő; hamisan esküvő | eidbrüchig' (Oklsz.) (↑); **2.** 1784 'fecsegő, csacsogó | plapperhaft' (Baróti Szabó: KisdedSz. 53); **3.** 1791 'hibás, csínytevésben részes | schuldig' (NSz.)

■ Valószínűleg jelentésselkülönülés eredménye. | ⊕ A *ludas* 'ludakat birtokló' (→*lúd*) származékszótól távolodhatott el a jelentésének elvontabbá válásával. Keletkezése valamilyen középkori népszokásban gyökerezhet. Feltehetőleg szerepet játszott benne a lat. *aucarius* 'esküszegő' [< lat. *auca* 'liba'] mintája, a részletek azonban nincsenek tisztázva. ⊕ A szó ma a 3. jelentésében a köznyelv perifériáján élő elemként használatos.

📖 MNy. 8: 106, 16: 119; TESz.; EWUng. • Vö. *lúd*

lúdtalp A: 1848/ *lúdtalpú* [sz.] (NSz.) **J:** 'bokasüllyedés | Plattfuß' #

■ Összetett szó. | ⊕ A →*lúd* + →*talp* jelöletlen, birtokos jelzős, alárendelő összetétele. A boltozat nélküli emberi talp és a ludak lapos lába közötti külső hasonlóság alapján keletkezett. A

jelentéshez vö. *farkastorok* (→*farkas*-), →*libabőr*, →*tyúkszem*² stb.

TESz.; EWUng. • Vö. *lúd*, *talp*

luft Δ **A:** 1874 *luftos* [sz.] (BorsszemJ. 1874. márc. 8.: 4); 1879 *luftos* [sz.] (NSz.) **J:** 1. 1879 'szél, szellő, légáramlás | (leichter) Wind, Luftzug' (NSz.) (↑); 2. 1881 'levegő | Luft' (NSz.); 3. 1908/ 'az, ami nem számít, semmiség | Nichtigkeit' (Zolnay–Gedényi); 4. 1928 'a labda mellé való rúgás (a labdarúgásban) | Fehlschlag (im Fußballspiel)' (Bánhidi: Sportny. 268)

■ Német jövevénytyszó. | (≡) Ném. *Luft* 'levegő' [germán eredetű; vö. gót *luftus* 'levegő'; óész. germ. *lopt* 'ua.; ég(bolt) padlásszoba'; stb.]. (≈) Megfelelői: szbhv. *luft* 'levegő'; cseh (N.) *luft* 'ua.'; stb. (△) A szó valószínűleg a bajor-osztrák közvetítésével került a magyarba. A 4. jelentés valószínűleg a hazai német városi nyelvben keletkezett; ehhez vö. →*drukkol*.

TESz.; EWUng. • Vö. *lift*, *luftballon*

luftballon **A:** 1793 *luftballont* (NSz.); 1925 *luftbalmot* (Nyr. 54: 96); 1961 *luftbalon* (ÉrtSz.) **J:** 1. 1793 'léggömb (kísérlet tárgyaként v. személyszállító eszközként) | Luftballon (als Objekt eines Experimentes od. als Mittel für Personenbeförderung)' (NSz.) (↑); 2. 1894 'játékszerű használt kis léggömb | Luftballon (als Spielzeug)' (NSz.)

■ Német jövevénytyszó. | (≡) Ném. *Luftballon* 'léggömb' [< ném. *Luft* 'levegő' + *Ballon* 'léggömb']. (≈) Megfelelői: holl. *luchtballon* 'léggömb'; szbhv. *luftbalon* 'ua.'. (△) Az 1925-ből származó változat a [4]-es tőtípus hatását mutatja.

IrNyDolg. 85; TESz.; EWUng. • Vö. *ballon*, *luft*

lúg **A:** 15. sz. *lwgus* [sz.] (MNy. 88: 509); 1595 *Luugh* (Ver. 56.) **J:** 'a fémeknek sajátos ízű és rendszerint maró hatású oxidja v. hidroxidja, ill. ezeknek vizes oldata | Lauge' # **Sz:** ~**os** 15. sz. (MNy. 88: 509) (↑) | ~**oz** [ma főleg *ki*~] 1559 *luzgoba* [sz.] (Sztárai: ComLep. 58)

■ Déli szláv vagy nyugati szláv jövevénytyszó. | (≡) Szbhv. *lug* 'fahamu; lúg'; szln. *lug* 'lúg'; szlk. *lúh* 'ua.'; le. *lug* 'ua.'; stb. [? < ném. (ófn.) *louga* 'ua.']. Megfelelői megvannak a keleti szláv nyelvekben is, ám ezekbe csak később került át nyugati szláv közvetítéssel.

Kniezsa: SzlJsz. 319; TESz.; EWUng. • Vö. *latrina*

lugas **A:** 1284 *Lugos* [HN.] (Wenzel: ÁÚO. 4: 265); [1291–1294] *Lugas* [HN.] (MNy. 22: 300); 1493 *lugas* (OklSz.); 1575 *lyugafok* (Heltai: Krón. 169a) **J:** 1. 1284 'kúszónövénnyel, szőlővel befuttatott kerti építmény | Gartenlaube' # (Wenzel: ÁÚO. 4: 265) (↑); 2. 1604 'futószőlő | rankender Weinstock' (Szenczi Molnár: Dict.)

■ Olasz (É.) jövevénytyszó magyar képzéssel. | (≡) Vö. ol. (É.) *lug*, *log*, *lugo*, *logo* 'vidéki ház, kertés villa; kilátótorony; szőlőtől, gyümölcsfaktól övezett kerti faház; kerti mulató', – ol. *luogo* 'hely' [lat. *locus* 'ua.']. (△) Végződése -s névszóképző. E végződésnek az a magyarázata, hogy a kertnek az ilyen építménnyel való ellátottságát kívánták vele jelölni; vö. *lugas kert* 'kert kunyhóval' (1567: OklSz.). A szó a magyar szőlészet-borászat olasz eredetű régi terminológiájába tartozik. (△) Németből való származtatása kevésbé valószínű.

TESz.; Mollay: NMÉr.; Hadrovics: UEISk. 341; ABpL. 15: 31; EWUng. • Vö. *lokál*

lukma → *lukna*

lukna Δ **A:** 1506 *lwkna* (Oklsz.) **J:** 'régi, kb. 156 l-t kitevő gabonamérték | altes, etwa 156 l betragendes Getreidemaß'

lukma × **A:** 1790 *Lukma* (NSz.) **J:** 'pap, tanító természetbeni járandósága | Naturalabgabe an den Pfarrer od. Schulmeister'

■ Szlovák, ill. szerbhorvát jövevényszók. | (≡) A *lukna* szóhoz vö. szlk. (N.R.) *lukno* 'mérő, véka' [< szlk. *lúčit'* '(össze)köt']; – a *lukma* szóhoz vö. szbhv. *lukno* 'a pap természetbeni járandósága', (R.) 'egy fajta űrmérték' [< szbhv. *lučiti* 'elkülönít, elválaszt']. Vö. még szln. (N.) *lókno* 'a pap természetbeni járandósága'; cseh (R.) *lukno* 'egy fajta űrmérték'; or. *лукошко* 'kézikosár háncsból v. vesszőből', (R.) *луко* 'egy fajta űrmérték'; stb. (△) A *lukna* szlovák eredetét a szóföldrajz támogatja. A *lukma* szó belseji *m*-je feltehetőleg a →*dézma* analógiás hatására keletkezett.

📖 Nyr. 44: 184; Kniezsa: SzlJsz. 320; TESz.; EWUng.

lump **A:** 1835 *Lump* (Kunoss: Gyal.) **J:** 'korhely | Zecher'

lumpol **A:** 1835 *Lumpol* (Kunoss: Gyal.); NYJ. *lompolni* [sz.] (ÚMTsz.) **J:** 'mulatozik, korhelykedik; éjszakai társas szórakozásban vesz részt | zechen; an nächtlichen, gesellschaftlichen Vergnügungen teilnehmen'

■ Német jövevényszó. | (≡) Ném. *Lump* 'csibész, becstelen ember', (baj.-osztr.) 'korhely' [< ném. *Lumpen* 'rongy; ruházat'] | ném. *lumpen* 'kicsapongó életet él'. (≈) Megfelelőik: cseh *lump* 'mihaszna, gazfickó', *lumpačit* 'lumpol'; le. *lump* 'ua.', *lumpować* 'ua.'; stb. (⇒△) Bajor-osztrák közvetítéssel kerültek a magyarba.

📖 TESz.; EWUng. • Vö. *laboratórium, lapp, salap*

lumpol → *lump*

lunátikus × **A:** 1720 *lunaticus* (MNy. 60: 370); 1816 *Lunátikos* (Gyarmathi: Voc.); 1876/ *lunátikus* (NSz.) **J:** 'holdkóros, alvajáró; hóbortos, bolond | mondsüchtig, lunatisch; rappelig, verrückt'

■ Latin jövevényszó. | (≡) Lat. *lunaticus* 'a holdfázistól befolyásolt; epileptikus', (k.) 'hóbortos, bolond', (tud.) 'holdkóros' [< lat. *luna* 'hold']; talán képzett tükörszóként a gör. *σεληνόβλητος* 'holdkóros; epileptikus', tkp. 'a holdtól befolyásolt' mintájára. (≈) Megfelelői: ném. *lunatisch* 'holdkóros'; fr. *lunatique* 'ua.'; stb. (△) A szóvégi *s*-hez vö. →*ámbitus*, →*glóbus* stb. (⊙) A köznyelvből a →*holdkóros* szorította ki.

📖 TESz.; EWUng. • Vö. *holdkóros, illuminál, luxus*

lunka × **A:** 1637 *lunkajaban* (NyK. 74: 342); NYJ. *lonko* (CsángSz.) **J:** 1. 1637 'víz melletti rét v. szántó | Wiese od. Acker an einem Gewässer' (NyK. 74: 342) (↑); 2. 1871 'erdő; cserjés | Wald; Gebüsch' (NyK. 10: 341); 3. 1963 'völgy | Tal' (NyIrK. 7: 287)

■ Román jövevényszó. | (≡) Rom. *luncă*, [végartikulussal] *lunca* 'vmely folyóvíz mentén v. hegy lábánál húzódó síkság; árterület; berek' [szláv eredetű; vö. →*lanka*]. (△) A szóvégi *a*-hoz vö. →*áfonya*. (≈) Tisztázatlan idetartozású: 1389 *Lonkas* [sz.], [HN.] (NyK. 74: 343).

lurkó A: 1759/ ? *lurko* (NSz.); 1770/ *lurkóért* (NSz.) **J:** 1. 1770/ 'gazfickó; semmirekellő | Schurke; Nichtsnutz' (NSz.) (↑); 2. 1857/ 'jó kedélyű, játékos fiú | Range, Bube' (NSz.)

■ Latin jövevényszó. | (≡) Lat. *lurco* 'nagyétkű, tobzódó ember; korhely', (h.) 'semmirekellő' [< lat. *lurcare* 'fal, zabál']. (≈) Megfelelője: ol. *lurco* 'falánk, nagy étvágyú'. (△) A köznyelv perifériáján a 2. jelentésben, kissé régies, irodalmias elemként használatos.

📖 Bárczi: SzófSz.; TESz.; EWUng.

lusta A: 1219/ ? *Lusutha* [SZN.] (Györffy: ÁMTF. 1: 814); (†1092) 1399 ? *Lusta* [HN.] (PRT. 10: 497); 1405 k. *lufta* (SchlSzj. 1361.) **J:** 1. 1405 k. 'egy bizonyos járásmódú (ló) | von einer gewissen Gangart (Pferd)' (SchlSzj. 1361.) (↑); 2. 1528 'rest; tétlen | faul, träge; untätig' # (SzékK. 215); 3. 1787 'dísztelen; nem szép | unverziert; unschön' (NySz.)

■ Ismeretlen eredetű. | (△) A csupán egyetlen adatból ismert 1. jelentés a lovak egy fajta lomha járásmódjára utalhat. A 3. jelentésre a →*lustos* hathatott.

📖 TESz.; EWUng. • Vö. *alamuszi*

lustos × A: 1611 *Luftos* (Szenczi Molnár: Dict.); NYJ. *lusztus* (ÚMTsz.) **J:** 1. 1611 'lucskos, sáros, mocskos | ganz durchnässt' (Szenczi Molnár: Dict.) (↑); 2. 1641 'léha | liederlich' (NySz.); 3. 1711 'ocsmány, ronda | unflätig' (ItK. 14: 347); 4. 1750 'gyalázkodó (nyelvű, szája) | verleumderisch' (Wagner: Phras. *Contumeliosus* a.)

■ Származékszó relatív fiktív töből. | (△) A relatív tö feltehetőleg a befejezett melléknévi igenév -t képzőjével keletkezett. Az abszolút tö a →*locsol*, →*lucskos* stb. szócsaládokéval függ össze. A végződés -s melléknévképző. (≈) Ugyanebből a relatív töből való a *lustoz* 'mocskol, gyaláz' (1784: Baróti Szabó: KisdedSz. 67) ige.

📖 Bárczi: SzófSz. *lucskos* a.; TESz.; EWUng. • Vö. *locsol*, *lucskos*

lutheránus A: 1562/ *Luteranossokis* (MNY. 74: 510); 1611 *lutheranusokot* (MNY. 75: 507); 1743 *Luteránusok* (NSz.); 1756 *Lutrános* (NSz.); 1884 *lutrányos* (Nyr. 13: 309); NYJ. *rutlános* (ÚMTsz.) **J:** <FN> 1562/ 'evangélikus vallású személy | Lutheraner(in)' (MNY. 74: 510) (↑) | <MN> 1. 1754 'evangélikus | evangelisch-lutherisch' (NSz.); 2. 1841 ? 'kétszínű, kétkulacsos | doppelzüngig' (NSz.), 1847/ 'ua.' (NSz.)

■ Latin jövevényszó. | (≡) Lat. (ú.h.) *Lutheranus* 'Luther híve, követője; evangélikus' [< ném. *Luther* [SZN.]; Luther Márton (1483–1546) reformátor családnevéből]. (≈) Megfelelői: ném. *Lutheraner* 'Luther híve, követője; evangélikus'; ol. *luterano* 'ua.'; stb. (△) A szövégi s-hez vö. →*ámbitus*, →*glóbus* stb. A főnévi és az 1. melléknévi jelentéshez vö. *evangélikus* (→*evangélium*). A melléknévi 2. jelentést az magyarázza, hogy az evangélikus vallás elsősorban a liturgia terén mintegy közbülső helyet foglal el a katolikus és a református között.

📖 TESz.; EWUng.

lutri → *lottéria*

luxus A: 1593 *Luxust* (MNY. 88: 509); 1888 *luksus* (Nyr. 17: 239) **J:** 'fényűzés | Luxus'

■ Latin jövevényszó. | ☹ Lat. *luxus* 'pazarlás; buja termékenység; mértéktelenség' [tisztázatlan eredetű]. ☹ Megfelelői: ném. *Luxus* 'luxus'; fr. *lux* 'ua.'; stb. ☹ A *luksus* változat szó belseji *ks* hangjához vö. *iks* (→*iksz*). A szóvégi *s*-hez vö. →*ámbitus*, →*glóbus* stb.

☹ TESz.; EWUng. • Vö. *lichthof*, *lucerna*, *lucfenyő*, *lunátikus*, *lüsster*

lüke A: 1531 *lywky* (TelK. 274); 1541 *liky* (KazK. 192); 1585 *Lyuki* (Cal. 687); 1673 *lyüki* (NySz.); 1833 *Gyüki* (Kassai: Gyökerésző 2: 325); 1865 *luki* (CzF.); 1924 *lüke* (Szirmay: TolvSz.); NYJ. *jüki* (MTsz.) **J:** <MN> **1.** 1531 'törpe, alacsony termetű | zwerghaft' (TelK. 274) (↑); **2.** 1886 'ügyefogyott, együgyű | unbeholfen, einfältig' (Nyr. 15: 190); **3.** 1907 'hülye | blöd' (ÚMTsz.) | <FN> 1838 'törpe | Zwerg' (Tzs.)

■ Belső keletkezésű, valószínűleg származékszó. | ☹ Az alapszó a →*lyuk* lehetett. A végződés *-i* melléknévképző. A megnevezés esetleg azon az egykori hiedelmen alapul, hogy a törpék földbe vájt üregekben élnek. A veláris változat volt az eredeti. A palatális változatok hangrendi átcsapással keletkeztek. A feltűnően kései *lüke* forma a →*gügye*, →*hülye* analógiás hatására jött létre, amelyek a 'törpe' > 'hülye' jelentésváltozáshoz szintén hozzájárultak annak a tévhitnek az alapján, hogy a testileg fejletlen emberek szellemileg is fogyatékosak.

☹ Nyr. 83: 112; TESz.; EWUng. • Vö. *lyuk*

lűkő × A: 1643 *lűkővel* (Comenius: Jan. 75); 1832 *Lükü* (Kreszn.) **J:** 'nagy zúzó, törő eszköz; egy fajta zúzómalom, kölyű | große Stampfe; Art Stampfmühle'

■ Belső keletkezésű, kialakulásmódja azonban vitatott. | **1.** Származékszó szófajváltásának eredménye. | ☹ Főnevesült folyamatos melléknévi igenév *-ő* képzővel keletkezett a →*lök* ige *lük* változatából. **2.** Hangátvetés eredménye. | ☹ A →*kölyű* a (R.) *külü* ~ *külő* változatából jött létre; hasonló párokként vö. →*kürt* : →*tülök*, →*szütyő* : →*tüsző*.

☹ NNYv. 3: 123; TESz.; EWUng. • Vö. *kölyű*, *lök*

lűkög × A: 1655 *lűkkögő* [sz.] (NySz.); 1762 *lűkögnek* (NSz.); 1792 *lökög* (Baróti Szabó: KisdedSz. *Lükögni* a.) **J:** 'pulzál, lüktet; mozog, mozdul | schlagen, pulsieren; sich bewegen'

lüktet A: 1690/ *lügtet* (Magyary-Kossa: OrvEml. 2: 299); 1755 *lűktetvén* [sz.] (NSz.); 1791 *lőktet* (NSz.); 1801 *lűttető* [sz.] (NSz.) **J:** **1.** 1690/ 'ritmikusan ver, pulzál, dobog | schlagen, pochen, pulsieren' # (Magyary-Kossa: OrvEml. 2: 299) (↑); **2.** 1755 'lötyög, mozog | schlottern' (NSz.) (↑); **3.** 1791 'okozza, hogy vmi lüktessen, verjen {vér, szív} | pulsieren machen' (NSz.); **4.** 1816 'megy; sántít | gehen; hinken' (NSz.); **5.** 1846 'lök, taszít | schleudern, stoßen' (NSz.)

■ Származékszók. | ☹ A →*lök* ige *lük* változatából keletkeztek *-g* gyakorító, ill. *-tet* gyakorító-műveltető képzővel; az utóbbihoz vö. →*baktat*. ☹ Ugyanennek az alapszónak a mozzanatos képzős származéka a (N.) *lücken* 'üt, egyet ver {szív}; hirtelen megjelenik' (1839: NSz.). ☹ A *lűkög* és a *lücken* erdélyi nyelvjárási szavak.

☹ D. Bartha: Szóképz. 45; TESz. *lüktet* a.; EWUng. • Vö. *lök*

lűkött × A: 1395 k. *liketh* (BesztSzj. 473.); 1405 k. *lwkuth* (SchlSzj. 1000.); 1898 *lűköttet* (Ethn. 9: 69) **J:** 'köles | Hirse (Panicum)'

■ Bizonytalan eredetű, talán származékszó szófajváltásának eredménye. | ☹ Főnevesült befejezett melléknévi igenév lehet *-tt* képzővel a →*lök* ige *lük* 'kását tör' változatából. A

magyarázat nehézsége, hogy a feltételezett alapszó a megfelelő jelentésben sokkal későbből adatolható, mint a *lűkött*.

📖 N Nyv. 3: 127; TESz.; EWUng. • Vö. *lök*

lűktet → *lűkög*

lűrbör × **A:** 1783 *Lübörfa*, *Lűrbör-fa* (Molnár J.: MKönyvHáz 1: 364, 2: 416); 1864 *Lűlbör* (NyK. 3: 12); 1966 *lűrbérfa* (Csapody–Priszter: MNövSz.); NYJ. *lűrberlapi* (Nyr. 79: 350); *lűrbőr* (MTsz.) **J: 1.** 1783 'babér | Lorbeer' (Molnár J.: MKönyvHáz 1: 364, 2: 416) (↑); **2.** 1783 'a babérfa gyümölcse | Frucht des Lorbeerbaumes' (Molnár J.: MKönyvHáz 1: 364, 2: 416) (↑); **3.** 1893 'kecskeganéj | Ziegenmist' (MTsz.)

■ Német (szász E.) jövevényszó. | (≡) Ném. (E.) *lirberbôm* 'fekete bodza', *luirbær*, *lurbær*, *lűrbær* 'babér', – ném. *Lorbeer* 'egy fajta fűszer- és gyógynövény' [szóösszevonás a ném. (ófn.) *lörboum* 'babérfa' + *beri* 'bogyó']. (≈) Megfelelői: szbhv. (N.) *lørber* 'babér'; szln. (N.) *lørber* 'ua.'. (⊕) A 3. jelentés metafora a 2. jelentés alapján. (⊙) Erdélyi nyelvjárási szó.

📖 TESz.; EWUng. • Vö. *babér*, *himpér*, *sorompó*

lűszter **A:** 1793 *luszter* (NSz.); 1809/ *lüsterekkel* (NSz.); 1868 *lustre* kabátban (NSz.); 1876 *liszter* (Nyr. 5: 207); 1876 *lűszterkabát* (NSz.) **J: 1.** 1793 'többkarú (fali) gyertyatartó; csillár | Armleuchter; Kronleuchter' (NSz.) (↑); **2.** 1868 'ritka szövésű, fényes gyapjú- v. gyapotszövet | glänzendes (Baum)wollgewebe' (NSz.) (↑)

■ Német jövevényszó. | (≡) Ném. *Lüster* 'csillár; lűszterszövet; zománc, fényezés', (R.) *lustre*, *lüstre* 'ua.', (au.) *Luster* 'csillár', *Lüster* 'lűszterszövet' [< fr. *lustre* 'fény, ragyogás; zománc, fényezés; csillár']. (≈) Megfelelői: ang. *lustre* 'ragyogás; hírnév; fényező anyag; csillár', *cotton lustre* 'lűszterszövet'; cseh *lustr* 'csillár'; stb. (⊕) Ma csak a 2. jelentésében használatos.

📖 TESz.; EWUng. • Vö. *illusztrál*, *luxus*